

50-044

ARCHÆOLOGIAI
É R T E S Í T Ő.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
K Ö Z L Ö N Y E.

SZERKESZTI

DR. RÓMER FLÓRIS.

I. KÖTET.

MÁSODIK FELE.

(Számos fametszvényvel)

PEST,
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.
1869.

1. sz. Tudni való. — Ó rokon eszközök Magyarországon. — Rövid jelentés an arch. osztálynak Egerben tartott ülésének eredményéről. — Kivonat az Arch. Bizottság 1868-ki júniusi, júliusi és octoberi jegyzőkönyveiből. — Széttétekintés az arch. irodalomban. — Ujabb régészeti leletek. 1—20. l.
2. sz. Egy-középkori réztál, ábrával. — Egy-két szó műiparunk izlési irányáról. — Visszapillantás a m. tört. társulatnak Kolozsvárott tartott I. vidéki nagygyűlésére. — Kivonat az archaeol. bizottság 1868. IX. jegyzőkönyvéből. — Vegyesek. — Uj lehelhelyek. — Jegyzéke a m. n. muzeumnak ajándékozott tárgyaknak, 21—40 l.
3. sz. A legujabb ó-budai ásátások. — Kivonat az 1868-dik X. jegyzőkönyvből. Archaeologiai levelek I. II. — Széttétekintés az arch. irodalomban. — Ismét néhány szó az obsidian-eszközökről; ábrákkal. — Ujabb leletek. — Egyveleg. — Könyvészet. 41—46. l.
4. sz. A legujabb ó-budai ásátások (folyt.). — Kivonat az arch. bizotts. 1869. l. jegyzőkönyvéből. — Kisebb közlemények. — Arch. levelek. III. IV. Az arch. bizottság átirata a kolozsvári tanácsához. — Széttétekintés az arch. irodalomban. — Egyveleg. — 65—88. l.
5. sz. Hazai műiparunk érdekében. — A legujabb ó-budai ásátások (folyt.) Az arch. bizottság utasítása a keleti műemlékekre és régiségekre nézve. — Arch. levelek V. VI. — Széttétekintés az arch. irodalomban. — Egyveleg. Czimertani kérdés; ábrával. — Könyvészet. — Szerkesztői mondani valók. 89—108. l.
6. sz. Ismeretlen Corvin-Codex. — Arch. levelek VII. IX. Kivonat az arch. bizotts. 1869-diki II. jegyzőkönyvéből. — A m. n. muzeum gyarapodása. — Mozgalom a régészet terén. — Ujabb leletek. — Egyveleg. 109—128. l.
7. sz. Pannónia és Dacia régészeti érdekei. — Kivonat az Arch. Bizotts. III-dik jegyzőkönyvéből. — Arch. levelek XII—XVII. — Mozgalom a régészet terén. Ujabb leletek; ábrával. Széttétekintés az arch. irodalomban. — Egyveleg. — Könyvészet. 129—1. 6. l.
8. sz. A tatárfalvi református templom; ábrákkal. — Archaeologiai és rokon egyletek. — Archaeologiai irodalom. Egyveleg. — Emlék-táblák Budán. 157—180. l.
9. sz. A geszterédi ásátások és szabolesmegyei muzeum. — Kivonat az arch. bizotts. Ápril 6-án tartott IV-dik ülésének jegyzőkönyvéből. — Régészeti mozgalmak. — Utmutatás a régi kéziratok lemásolására. — Ujabb leletek; ábrával. — Egyveleg. Szerkesztői mondani valók. 181—200. l.
10. sz. Uj római sacrophag. — Régiségeink ismertetése és megóvása érdekében. Archaeologiai levelek XVIII—XX. — A m. n. muzeum gyarapodása, ábrával. — Egyveleg. — Könyvészet. 201—216. l.
11. sz. Három nap hazánk északnyugoti határán; I. Bécsben és Német-Ujhelyen. — Kivonat az Arch. Bizotts. V-dik jegyzőkönyvéből. — Vidéki muzeumok elrendezéséről. — Felhívás régészeti szaktársaimhoz. — Archaeologiai levelek. — XXI—XXII. — Egyveleg. — 217—236 l.
12. sz. Rudolf korona-herczeg Ó-Budán. — Három nap hazánk északnyugoti határán. II. Sopron. — Az Archaeologiai bizottság évi jelentése. — Műiparunk és rajztanodáink érdekében. — Archaeologiai irodalom. — Egyveleg. — 237—256. l.
13. sz. Három nap hazánk északnyugoti határán, III. Sopron (Folytatás). — Kivonat az Archaeol. bizottság VI. jegyzőkönyvéből. — Archaeol. levelek, XXIII—XXV. Ujabb leletek. — Archaeologiai irodalom. — Egyveleg; ábrával. 257—276. l.
14. sz. Három nap hazánk északnyugoti határán, IV. Kőszeg. — Archaeol. levelek; XXVI—XXXI. — Archaeologiai irodalom. — Egyveleg; ábrával. — Szerkesztői mondani valók. — 277—300. l.
15. sz. Három nap hazánk észak-nyugoti határán, V. Szombathely; ábrákkal. — Kivonat az arch. bizotts. VII-dik jegyzőkönyvéből. — Arch. levelek, XXXII—XXXVI. — Ujabb leletek. — Egyveleg. — Könyvészet. 301—320. l.

ARCHÆOLOGIAI

É R T E S Í T Ő.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

K Ö Z L Ö N Y E.

SZERKESZTI

DR. RÓMER FLÓRIS.

I. KÖTET.

(Számos fametszvényvel.)

PEST,

AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.

1869.

ARCHAEOLOGIAI

ÉRTESLTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE

1902

(Kiadás helye: Budapest)

ADOTT ÉRTESLTŐ

1902

TÁRGYMUTATÓ

AZ

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ

I-ső kötetéhez.

	Lap
Alba Maria (?)	226
Alsó-Lendvai lelet	97
Ányos család husvétii abrosza	295
Aranyművek	297
Archaeologiai ülések Egerben	8
Archaeol. bizottsági jegyzőkönyvek kivonatai 34, 45, 68, 118, 135, 186, 224,	264
Archaeologiai levelek 47, 74, 97, 129, 137, 209, 231, 264, 283 .	309
Árpád vér	62 69
Ásatások Geszterédén	181
„ Ó-Budán 41, 45, 65	91
„ Pompejiben	63
„ Rómában	87
„ Sz. István-Baksán 146, 225	308
Bajorországi bizottság a régiségek fenntartására	17
„ nemzeti Múzeum	11
Barsi természettudományi és régiségi egyesület ajándéka . . . 12, 41	125
Bátai középkori sírat	213
Báthmonostori dombormű	13
Bronz fibula	16
Bronz régiségek: Apsán (Mármaros)	19
„ „ Bozsikon	78
„ „ Czeglédén	19
„ „ Liptó Sz. Ivánban	148
„ „ Kalinfalván (Márm.)	268
„ „ Kálon	105

	Lap
Bronz régiségek: Kún-Sz.-Miklóson	19
” ” Mohi pusztán	20
” ” Pilinben	267
” ” Rima-Szombaton	20
” ” Szelestyén (felső, Márm.)	20
Budai régi torony	318
Corvin-Codex 86, 109, 265, 286, 294	308
Cserépedények: Élesden	77
” ” Ercsinben	316
” ” Hatvan és Gyöngyös közt	316
” ” Győrött	128
” ” Kálon	105
” ” Mohin	20
” ” Pátyon felirásos téglá	268
” ” Ó-Budán	68
” ” Ötvösön góth kályhatöredék	297
” ” Pécssett	20
” ” Ságvártn	20
” ” Siklóson	20
” ” Szöllösön	20
Czimerek 105, 275,	295
Czölöpépitmény a Streitzigtón	63
” Sz. István-Baksán (?)	140
Deutschlands Urbewohner und Alterthümer	15
Didron emlékezete	99
Egri archaeologiai ülések	8
Élesdi régiségek	74
Emléktáblák Budán 12	173
Érmészeti észrevételek	128
Éremgyűjtemény	151
Éremlajstrom	252
Éremleenyomatok harangokon	154
Érmelet Patrohán	286
Érmek; rómaiak: Ittebén	13
” ” Császártöltésén	19
” ” Tolna-Hidvégen	19
” ” Alsó-Lendván	19
” ” Bakony-Szombathelyiek	137
” ” Balázsfalván	125
” ” Bozsikon	78
” ” Alsó-Dörgicsén	311
” ” Buda-Ujlakon	315
” ” Feldeákon	149
” ” Hold-Mező-Vásárhelyen	268
” ” Nagy-Kátán	268

	Lap
Érmek; rómaiak: Ó-Budán	60, 67, 93, 126 269
” ” Pátyon	117
” ” Pécssett	115
” ” Podsuseden	59
” ” Rákoson	20
” ” Szabolcsban	184
” ” Szürthén (Ung)	268
” ” Ördög Árkában	195
Celték: Trifailban	124 171
” Lovácskán	195
” frisachia k	17
” mantuai	303
Magyarok: esanádi határban	199
” Kozári pusztán	19
” Moórott	105
Erzsébet királyné temetkezési helye	311
Galgóczy lelet	105
Gyöngyök üvegből	302 306
Gyűrű (népvándorlás szaki)	19 129
Gyűrűket kap a muzeum földtani gyűjteményért	20
Gyűrűlelet A. Lendván	97
Halmok: Böjtén	39
” Geszteréden	49
” Kátafán	137
” Klaesanón	48 80
” Svajczban	147
” Szepsi-Sz. Györgyön	312
” Sz. István Baksán	146, 225 306
Harangfelírás, régi	303
Házi ipar	276
Heves és Szolnok megyék leírása	75
Hontmegyei régiségek	298
Initialisok Ellenbogentől	45 63
Ipar és művészet	85 89
Kalocsai házi oltár	13
Karpereczek üvegből	305
Kehely, régi	280
Kőkori régiségek	3, 35 126
” ” Bakony-Nánán	225 317
Köszeg régiségei	277
Kolozsvártt a m. történ. társulat	29
” falképek	32
” feliratok	118 164
” tornyok és falak	46 81

	Lap
Könyvbírálatok: Orbán Székelyföld leírása	52 249
„ Magyar emlékek külföldön	102
„ Reise auf der Insel Sardinien	55
„ Rupp Buda-Pest helyrajzi története	83
Könyvészet 18, 64, 107, 155, 215	320
Lécai falképek	285 294
Levelek az archaeologiai bizottsághoz 46, 69, 119, 135, 187, 226	307
Magyaradi lelet	125
Mátyás király diszpohara	223
„ „ arczképe	308
Mennykő	3 153
Melmeister Henrik sírköve	13
Miseruha, régi	280
Műemlékek (magyar) Németujhelyen	216
Műipari izlésünkről	27
Műiparunk érdekében	248
Műrégészeti kalauz	16
Nagy-Bányai torony restaurációja	254
Muzeumi gyarapodás 120	214
Muzeumok: Győrött	146
„ Kőszegen	282
„ Halason	210
„ Pozsonyban 142	162
„ Sopronban	261
„ Középponti keresztény muzeum ügyében	188
Muzeumok elrendezése	227
Nagy-Vásónyi római felirásos kő	225
Német-Ujhely régiségei	216
Obsidian eszközök:	3
„ „ Nyitra vidékén	3
„ „ Koronczón	3
„ „ Kis-Béren	3
„ „ Pécssett ¹	3
„ „ Hegyalján	3
„ „ Erdő-Kövesden	4
„ „ Sirokon	4
„ „ Szántón	5
„ „ Mező-Kövesden	6
„ „ a Bodrog lapályon	6
„ „ a zempléni hegyszigeten	7
„ „ a tokaj-eperjesi trachytvonalon	7
„ „ Felső Tárkányon	126
„ „ Závadván	313
Ó-Budai római régiségek	11
Pécsi egyház	14

	Lap
Pilis-Sz.-Kereszti régiségek	308
Pecséttaniak	154
Pecsétek (budaiai)	226
Pénzszámítás (római és görög)	15
Pilini régiségek	266
Pogányvár: Básthon	10
„ egyebütt	14
Régiségeink ismertetése és megóvása érdekében	207
Régészet Törökországban	254
Régészeti nemzeti büszkeség	17
Régészeti egyesület Szabolesban	71
„ „ Pozsonyban	210
„ leletek külföldön	150, 195
„ kiállítás Halason	232
Régi térkép	233
Réztál, középkori	21
Római felirásos kövek: Batán	212
„ „ „ Erdélyben	235
„ „ „ Körmenten	198
„ „ „ Ó-Budán	60, 66, 236, 238
Római emlékek	13
„ „ Acsán	13
„ „ Apulumban	31
„ „ Baracsi pusztán	308
„ „ Batán	213
„ „ Buda-Ujlakon	314
„ „ Marosportuson	20
„ „ Mátyáshegyen	34
„ „ Ó-Budán 4, 45, 65, 69, 124, 200, 298	318
„ „ Rómában	63
„ „ Sónáradon	317
„ „ Szekesön	270
„ „ Szombathelyen	264
„ „ Szöllösön	20
Római kerek	35
Római emlékek ismertetése	291, 292
Rudolf korona herceg látogatása Ó-Budán	237
Sírkő (középkori)	213
Sopron régiségei	240
Szent László legendája	87
Szent Margit oltára	295
Szentségmutató, régi	27
Szilágy-csehi sírkő	70
Szombathely régiségei	301
Tatárfalusi reform, templom	14, 72, 135

	Lap
Templomok, régiek: Csütörtökhelyen	170
" Győrmegeyben	72
" Karancsalján	34
" Kárpátalattiak	38
" Késmárki	123 143
" Lőcsei	123
" Pécsi	14
" Pannonhalmi	35 37
" Sopronyi	87
" Tatárfalusi	14, 72, 135 157
" Temesvártt	147
" Zagyván	34
Tengödi sírkő	139
Török emlékek	35
Uj lelhelyek	19 40
" " a Bakonyban	195
" " Hildesheimben	115, 150 155
" " Magyaradon	125
Ungaricák a darmstadti könyvtárban	264
Utasítás a keleti műemlékekre nézve	95
" a harangokon és köveken előforduló felírások lemásolására	127
" a régi kéziratok lemásolására	193
" régiségeink összeírására	208
Vajda-Hunyad	16, 61, 122, 154, 258, 294 296
Váraink és városaink építészeti módja	14
Vaskard Zsombolyról	70 154
Welfek kincse! Bécsben	216
Zrinyi Miklós kancsója	215

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1868.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

1. szám.

November 15-én.

Bizománys: **Aigner és Rautmann**
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok többi ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner és Rautmann** könyvkereskedésében (váci u. 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Tudni való:

Mint hogy azon mozgalmak, melyek az archaeologia terén a nagyobb közönséget is érdekelhetik, addig, míg az *Archaeologiai Közlemények* egyes füzeinek megjelenéséhez kötvék, gyakran csak későn és mintegy elavultán hagyták el a sajtót; tudósítónk csak a bizottsági ülések után értesíthettek közléseik eredményeiről; óhajaink elhangzottak, és tanácsaink sokszor elkéstek; a m. tud. Akademia Archaeologiai Bizottsága, hogy ezen bajokon és hiányokon segítsen, és a *hazában oly kedvezőleg emelkedő régészeti tanulmányokon még sikeresb lendületet adhasson*, f. év jun. 23-án tartott VI-dik rendes ülésében határozá:

„hogy archaeologiai működésünkről és az általános mozgalmról, mely ezen tudományban mutatkozik, az olvasó közönség minél hamarabb és minél olcsóbban értesüljön, szerkesztszen előadó egy *Értesítőt*, melynek czime: „*Archaeologiai Értesítő*,“ a m. tud. Akademia Archaeologiai Bizottságának közlönye, mely egyes, időtől független félivekben, vagy ivekben, a mint elégséges anyag a bizottsági jegyzőkönyvekből, rövid értekezésekből, tudósításokból, irodalomból, könyvismerteté-

sekből stb. összegyül, azonnal kiadassék, egy helybeli könyvkereskedés által gyorsan szétküldessék stb.“ — VI. jegyzőkönyv. 76. l. b) pont.

Az archaeologia barátjainak lelkes részvételétől fog tehát függni, hogy ezen szerény lapocskából egy általános *Régészeti Tárt* alkossunk, hogy benne igen rövid értesítéseken kívül mindazt találjuk, mi a régiségek tudománya terén a fővárosban és a vidéken történik; épen úgy figyelemmel kísérje a tudományos testületek, valamint az egyes felavatottak munkálkodását, gyors hirt hozzon a legujabb leletekről, a figyelemre méltó gyűjteményekről, történt ásatásokról stb. Kivonatban akarjuk közleni a bizottság levéltárát 1858, azaz a bizottság kezdete óta, hogy így azon sok, valóban érdekes és az archaeologia történetéhez felvilágosító adatokul szolgáló levél és tudósítás napfényt lásson; szándékunk a bizottság rajzainak és clichéjeinek lajstromait közleni, hogy így az utóbbiak a képes népmunkákhoz mellékletekül használtathassanak; időről időre tudományos kérdéseket is fogunk feltenni, rejtélyesebb felírásokról, ismeretlenebb czimerekről, és kétséges műemlékekről; és hogy vidéki barátaink könnyebben megismerkedhessenek a honi és külföldi archaeologiai irodalom terményeivel, hely-lyel-közzel szakbeli könyvismertetéseket is adunk.

Azonban, hogy ezen igéretet meg is tarthassuk, szükséges lesz, hogy a *régiségek* összes barátai ernyedetlenül támogassanak, tanácsaikkal *Értesítőnk* belbecsét és sokoldalúságát elősegítsék, semmi szakbeli dolgot ne gondoljanak oly csekélynek, oly érdektelennek, hogy a szerkesztőséggel ne közöljék; mert csak így lehetséges, hogy közös támogatás és felvilágosítás által tudományunkat minél inkább terjeszthessük.

Pest, 1868. october 22-én.

Dr. Rómer Flóris,

a m. tud. akademia arch. bizottságának szerkesztője,
3 korona-utca, 16. sz.

Ő-kőkori eszközök Magyarországon.

Még nincs két éve annak, hogy a „*Műrégészeti Kalauz*“ őskori részében (I. 8. l. a.) azt irtam: „Egy példát sem tudok hazánkban, hogy valahol ilyenféle, t. i. tűzkőből, *lepattantás* által készült durva eszközt találtak volna; vagy azért, hogy ezen szerszámok korában hazánkban még lakatlannak kellett lennie, vagy hogy ezen kőnemnek nagy hiányában . . . az őslakók a puhább kőveket simábbra köszörülték, vagy ha talán mégis ilyenek léteznének, a *találók előtt durva voltak miatt figyelmet nem gerjesztettek, és mint értéktelen semmi elhanyagáltak.*“

Utóbbi sejtelmem valósult. Mióta a bécsi geológok néhány durva *kovaszálgát* találtak a művelt föld rétegekben, mióta a diszes obsidian-magokat fölfedeztem — és ügybarátim szorgosabban kezdték a homokos telepítvényeket figyelmük és vizsgálódásaik tárgyává tenni, *Kelecsényi* Nyitra vidékén, *Ebenhöch* Koroneczó homokjában, *Marossy* Kisbér táján, *Horváth* Pécs körül találtak tűzkő-szálgákat, gyönyörűen fogasított nyílhegyeket és magköveket, melyekről az ős emberek az előbbieket lepattogtatták; dr. *Szabó József* pedig a Hegyalján gyűjtött obsidian-darabokat, melyek szintén az emberi műiparnak tanui és eredményei.

Ezen látszólagosan csekély kődarabkák legbiztosabban meggyőzhetnek bennünket arról is, hogy alig van az őstörténelemben korszak, melynek nyomát hazánkban nem találunk, és ha csakugyan vannak határinkon túl ipartárgyak, melyekhez hasonlókat honunkban eddig nem ismerünk, avval még nincsen bebizonyítva, hogy e tárgyak nálunk egyáltalán nem találhatók, hanem, hogy eddig nem elég ügyesen és kitartóan kezeltük, azaz: hogy még maig nem találtuk.

Az „*Archaeologiai Közlemények*“ II-dik füzetében néhány lapot szenteltem a *kova*-, főképp pedig az *obsidian-eszközöknek*; kik ezen egészen új és valóban fölülte érdekes iparágról kívánnak maguknak némi ismeretet szerezni, tessék azon cikket figyelemmel elolvasni.

Azonban, hála jó csillagomnak, valamint akkor, midőn az őskori régészet kedvelői utasításim nyomán majd minden faluban, majorban, pusztán stb. találtak *lapos és lánczos mennykőveket, Isten nyílát*; úgy már most is napról napra kapok tudósításokat, hogy eme vagy ama határban a homokfuvatag közt, ez és ez a pásztor, vagy tanító az iskolás gyerekekkel bögre számra szedték össze a legváltozatosb színű, csinos lapu és éles pengéjű kovaszálkákat, a talán évezredek előtt élt emberek kezdetleges eszközeit, és a paphoz vagy az urasághoz bevitték.

Tudom, hogy sokan fejet csóválnak, és kérdezik, vajjon lehetséges-e, hogy komoly, tudományos ember még ilyen haszontalan szeméttel is foglalkozzék? — Igenis, lehetséges; mert ezen haszontalanságok mind annyi tanui legrégiebb gyarmatosainknak, és bizonyára több érdekkal birnak, mint az egy-két századot alig számláló öles vaskardok, másfél lábnyi nagytaréju sarkantyuk, pánczélingek stb., melyekkel dilettans archaeologjaink oly annyira dicsekedni szoktak.

Az egri gyűlésre menvén, az első kőeszközt, egy sima kövésőt, *Erdő-Kövesden* találtam. A darab $5\frac{1}{2}$ " hosszú, felül $1\frac{1}{2}$ ", alól 2", 3" széles; sárgás serpentintből áll, májbarna foltokkal. Jelenleg *Kiss Jánosé*. Itt is a nép véleménye szerint a mennykő hét évben egyszer veti fel magát a föld színére, itt is emberek és tehenek gyógyítására használják.

Sokkal érdekesebb ezen később kori csiszolt szerszámnál a *Sírokon*, mely nem csak régi *barlangos* alapzatu váráról, hanem a faluban létező sok *barlanglakásról* is nevezetes, talált *obsidian-nucleus*. A nép ezt is *mennykőnek* tartja. Az 1" 9"-nyi magas, felül 1" széles, különben a nucleusok rendes alakjától nagyon elütő darabnak legnagyobb része, az inkább kagylós, mint párhuzamosan hosszában nyuló oldalak miatt az eddig általam leirtaktól különbözik. *Kovács József*, mostani birtokosa valami rendkívülit sejtván a kőben azt meglehetősen magas áron akará eladni. Érdekes tudni, hogy *Sírokon* találták.

A legnevezetesebb *obsidian-nucleusok* közé kell azonban azokat számítanunk, melyek a *Zipser* Endre-féle ásványgyűjteménnyel a *debreczeni* reform. collegium birtokába jöttek. Ezekre id. *Kubinyi Ferencz* barátom figyelmeztetett, és a közel-

mult szünnapok alatt Erdélyből való visszatértemkor, egyedül azért mentem át Nagyváradról Debreczenbe, hogy ezen nevezetes darabokat láthassam. September 29-én *Kovács János* tanár előzékenységéből láthattam és tanulmányozhattam ezen, tudtommal hazánkban — de talán külföldön is — a ritkábbak közé számítható, nem akarom mondani *páratlan* gyűjteményt.

Az első és legnagyobb darab $6\frac{1}{2}$ " hosszú, talapjánál $2''\ 6'''$ — $2''\ 9'''$ -ig széles. Körületén 16 lapot számítunk, köztük 4 egész hosszában nyúlik el, háromnak felső vége ragyás, azaz természetes felülettel bir. Egyes lapjai $9'''$ — $11'''$ -nyiak. Ezen, a mexicóiakhoz inkább hasonló darab, bár nem oly terimés, mint a nemz. museumé, csinosabb, mert karcsubb, és egyáltalán egyenes felülettel bir. *Zipser* czédulája szerint *Szántóról* való. Minthogy azonban *Zipser* a megyét meg nem nevezi, nem tudjuk a 10 *Szántó* közt, melyiken fordult elő ezen becses lelet. A *honti Szántó*, melynek táján, főleg *Magyaradon*, sok érdekes ősrégiséget ásnak, igaz, hogy közelebb feküdt *Zipser* lakásához, *Beszterczebányához*; mivel azonban a *Hegyalján* is van *Szántó*, *Abaujmegye* délkeleti részén, melyen már 5 fontos obsidiánokat is, melyeket itt *csalakovának* neveznek, találtak, valószínűbb, hogy a debreczeni *obsidiánok* innen kerülhettek *Zipser* gyűjteményébe.

A leírt szép darabon kívül van még egy másik is, mely szintén $6\frac{1}{2}$ "-nyi magassággal bir; körded talapzatának mintegy fele le van törve, átmérője 2 — $2\frac{1}{2}$ ", egyik oldala ragyás; körülveszi 13 lap, melyek közt 4 egész hosszában nyúlik el, és váltogatva 6 — $11'''$ széles. Ennek lelhelye ismeretlen, mert már régen került a gyűjteménybe.

Egy harmadik, állítólag *Szántóról* került *Zipser* gyűjteményébe, magassága $3''\ 4'''$, átmérője $1\frac{1}{2}$ " és $2''\ 3'''$ közt változik. Lapjainak száma 16; ezek közt 4 végig fut és 6 — $8'''$ széles. Alakja eltört, felfújt kúphoz hasonló.

Van még mintegy kilencz kisebb-nagyobb lepattagtatott oldalú darab, melyek egyike nyílhegyhez, a másik a legdurvább *kova-szerszámok* egyikéhez hasonló. Nagyobb része *Zipseré* volt, és *Szántót* vallja lelhelyének; a többinek hazáját nem ismerjük.

Van egyébiránt a debreczeni könyvtári régiségek közt

egynéhány *serpentin* eszköz is, melynek *Szeghalmon* (Békés megyében) számosabban találhatók.

Kovács tanár ur szíves közlése után megtudtam, hogy *Mező-Keresztesen*, *Nagy-Váradhoz* mintegy 2 órányira a szőlősherti dűlőben, főkép a *pap* szőlőjében nagyobb mennyiségben találtatnak a földszinén egyes *obsidián*-szálkák, jeleül annak, hogy itten valamikor alkalmasint ily eszközök műhelye volt. Ugyanazon tanártól hallám, hogy *Gálos-Petriben* egy, majd 6" hosszú és 3" széles 13 lapu monoru *nucleus* találtatott. — Ezt *Kovács* ur, midőn *Tiszáéknál* nevelő volt, bemutatta és ajándékozta a természettudományi társulatnak Pesten, s ennek fölkérésére az akademia *Kiss Károly* r. tagnak adta ki. Hová kerülhetett e nevezetes darab? jelenleg nem tudjuk; meglehet, hogy e sorok olvasása után valaki nyomára akad.

A közel mult napokban *Wolf Henrik* ur osztály-geolog a bécsi császári földtani társulatnál, ki több hónapot töltött a *Bodrog* lapályain, hallván, hogy az *obsidian-eszközökkel*, mint specialitással foglalkozom, fölkeresett, és reám nézve nagyon érdekes leletekről tudósított. Hivatalos jelentése a birodalmi földtani társulat évkönyvének 1868. 13-dik számában, a 319. lapon, jelent meg; belőle azt, mi tárgyamhoz tartozik, közlöm. „A *Bodrog-lapályi művelődési rétegek* stb. czim alatt *Wolf* ur ezt mondja: a művelődési rétegekre csak tartozkodásom utolsó idejében lettem figyelmessé. Előfordulnak a *Bodrog* közben *nyílhegyek* és *kések* *obsidianból*, melyeknek különféle alakjuk vagyon, és ezek gyakran durván gyurt agyagedények cserepeivel vannak összekeverve, a bronz vagy más fémekből készült disztárgyak ritkák. Helylyel-közzel üveg-gyöngyöket is találunk. . .

A hol ilyen műmaradványok gyakrabban előjönnek, vagy alacsony homokdombok buczkái a *Bodrogközben*, vagy agyagtartalmu sík lejtők, vagy alacsony nyergek és fensikók a zempléni hegyszigetben és a *Hegyalján*. Ezen pontok az őslakók régi telepítvényeik gyanánt tűnnek fel, s köztük ezek a legnevezetesebbek:

A) A *Bodrog-lapályon*.

1. *Szerdahely*, televényes, agyagos homokon és futóhomokban *obsidian-tárgyak*, gyöngyikével, cserepekkel és fém-

darabok találhatók, a gím és szarvasmarha összezúzott csontjaival.

2. Az *Oldalhegy* bodrogi éjszak-lejtőjén a *Szomotor* és *Szöllőskő* közti ut mellett, 2—3'. Agyagos homokban, 4—8"-nyi sárga futó-homok rétegben obsidian-töredékek és iparművek fordulnak elő szíronyos bronz-étkitmények közt egyes rozsdás vasdarabokkal és összetört csontokkal;

3. A *körtvélyesi* pusztán érintetlen obsidianok, pattogatott eszközök és ezeknek darabjai, bronzsal és vassal, gyöngyike kagylókkal, csontdarabok újabbművelődési hulladékokkal, melyek azonban újabb időben kerültek oda, fordulnak elő.

B) A *zemléni hegyszigeten*:

4. *Rókáshegyen* vannak: ép obsidianok, pattogatott eszközök, cseréptöredékek.

5. *Szöllőhegy* nyugati oldalában ugyan olyanok fémnyomok nélkül.

6. *Háromszéken* fémnyomokkal, és újabb időbeli maradványokkal találkozunk.

C) A *tokaj eperjesi trachytvonalban*:

7. Az *Oldalhegy* keleti lejtőjein.

8. *Villy* és *Radvány* közt,

9. *Kajata* és *Biste*,

10. *Pusztafalva* és *Pusztai-Izra* közt.

11. *Bósva-folyónál*, *Szom-* és *Oszahegy* éjszaki lejtőjén *Kovács-Vágás* és *Mikóháza* közti földeken *Wolf* töredékekből és eszközökből a leggazdagabb lelhelyet találta, úgy hogy saját vallomása szerint alig győzé ezen érdekes darabokat a geologiai intézet gyűjteményei számára folszedni. A többi közt egy zöldkő kőbaltát is talált.

12. *Petate* tónál keletre *Kovács-Vágástól*;

13. *Károlyfalváról* *Kovács-Vágásra* való átmenetnél, *Cseréptető* és *Halyagos* közt;

14. *Károlyfalváról* *Ruda-Bányácskára* való átmeneten, *Nagy-Száva* és *Sátorhegy* közt;

15. *Tolcsvától* nyugatra *Cziróka-völgy* lejtőjein; és végre

16. *Csonkástetőn*, *Kis-Kohany* és *Micskaszék* közt, *Szántótól* keletre.

Ezek az obsidian-maradékoknak legnevezetesebb helyei,

melyek eredeti lelhelyeikből az emberek által elhurezoltatván, saját hasznukra feldolgoztattak. — Azon obsidianok, melyek használtattak, alakjuk szerint kihányott, *önálló darabok*, sohasem *zárványok*, mint a tuffok, horzsák és gyöngykövek közt előfordulnak; mert ezeken sem a feldolgozottak tisztaságát, sem azon kovatartalmat nem vesszük észre. Minthogy pedig kialudt tűzhányó hegyek töveiben egyedül apró jelentéktelen darabkákat lehet találni, természetesnek fog tetszeni azon következtetés, hogy a nagyobbak, az ipar által feldolgozhatók. az őslakók által fölszedetvén, kereskedés és csere útján eredeti lelhelyeiktől elhordattak és szétterjesztettek. *)

Dr. *Szabó József* collegám több éven át kutatta ezen fölötté érdekes vidéket, és hozott is az egyetemi ásványtár számára néhány obsidián-szálkát; minthogy maga is dr. *Óváry* urat, *Wolf* ur pedig *Óváry* egyetemi hallgatót emlité, mint az obsidianok tanulmányozása barátjait, vajjon nem sziveskednének-e ezen urak fölötté érdekes vidékük átkutatására, nem egyedül természettudományi, hanem ősipari szempontból is nagyobb gondot fordítani, és az archaeologiai bizottságot, né tán előforduló jelesebb leleteikről tudósítani; köszönettel vesszük akárkitől, ha *obsidián*-leletekre figyelmeztet. *Rómer.*

Rövid jelentés az archaeologiai osztálynak Egerben tartott üléseinek eredményéről.

A szünnapok alatt a magyar orvosok és természetvizsgálók aug. 24-étől aug. 29-éig tartották XIII-dik nagygyűlésüket, melyen azon nagygyűlésnek *archaeologiai osztálya* is részt vett. Bejelentette magát 44 tag; az ülések *Ipolyi Arnold* kanonok urnál tar-

*) Tisza-mentében dél felé több helyen is fordulnak elő obsidianok; így nemrég kaptam *Udvardy Géza* jogász révén a *polgári* esperes ft. *Eperjesi Ferencz* által a pesti egyetemi museumnak ajándékozott *csalaková*-darabot, mely nevezett helység közelében találtatott, de a pattogtásnak nyomait nem mutatja. Meglehet, hogy eredeti lelhelyéről jég által lett *Polgár*ra hordozva!

tattak, ki is az első ülésben elnökül választatván, a jegyzői teendőkre *Jancsik Ede* kegyesrendi nagy-beckereki tanár kéretett meg. Ezen ülésben *Rómer Flóris* legközelebb Nógrád- Gömör- és Heves-megyékben tett utazásai alkalmával merített tapasztalataiból felhozá azon szánandó eljárást és illetőleg szomorító visszaéléseket, melyek a régi templomok és egyéb műemlékek kijavításánál, valamint az újabbak építésénél a régiebb kor izlése ellen, nem rossz akaratból, hanem leginkább tudatlanságból vagy gondatlanságból elkövetetnek. Miért is indítványozá, hogy

1. Kéressék a magy. vallás- és közoktatási miniszterium, miszerint: meg ne engedessék valami műbecsü emlék restaurációja, vagy újabb műemlékek emeltetése a nélkül, hogy az illető tervek az Akademia archaeologiai bizottságával közöltessenek.

2. Ismételtesse az orvosok és természetvizsgálók nagygyűléseinek régi kérése, hogy más európai államokban már hosszabb idő óta létező országos archaeologiai bizottságok mintájára, az évek óta tervezett magyarországi archaeologiai bizottmány életbe léptetessék.

3. *Sebők László* áldor és egri papnöveldei tanár indítványára a püspöki kar fog kéretni, miszerint a keresztény műrégészet a seminariumi rendes tantárgyak közé fölvétessék.

4. Kivánatos lenne, hogy a műegyetemenél is az építészmérnökök, kikre leginkább a nyilvános épületek bízának, a különféle korszakok építészeti izléseikben oktattassanak; s végre

5. Hogy a kormány által a régiségek megismertetésére leginkább szolgáló „Műrégészeti Kézikönyv” vagy ingyen az esperesi és lelkészi könyvtárak és polgári hatóságok számára elküldessék, vagy az illetők annak megvevésére utasíttassanak.

Aug. 26-án az archaeologiai osztály *Rómer Flóris* elnöklete alatt összegyűlt *Ipolyi Arnold* kanonok ur lakásán.

1. Jegyző felolvasá *Dobóczy Ignác* kitűnő érmészünk értekezését *Hunyady János*nak kormányzó korából fennmaradt egyik érdekes aranyáról. Ezen alapos tárgyalás után az archaeologiai osztály csak azon vágyát fejezé ki, bár többször lenne szerencséje ezen szakavatott tollból eredő értekezéseket hall-

hatni, és ezen jeles műnek a nagygyűlés évkönyvébe való fölvételét elhatározá.

2. Elnök emlité, mily előnyös lenne az őskori kutatókra nézve, ha a földtan különböző korszakaira nézve oly *hydrographiai térképeink* lennének, melyekből a különféle korszakok viszonyai közt a vizek által födött területeket lehetne azonnal felismerni, és így a lelhelyek közül magát az archaeolog is könnyebben tájékozhatná; az osztály ezen nézetet magáévá tévé, és maga útján sürgetendi, hogy a hazai geológiai társulat a geographiai intézettel szövetkezvén, ezen eszmére is figyelmét kiterjeszteni sziveskedjék.

3. Indítványozza elnök, hogy egy választandó küldöttség, valamint a régészeti kiállításokat, úgy a városi régi műemlékeket megtekintvén, ezen eljárásáról jelentést tegyen.

4. *Ipolyi Arnold* bemutatá saját becses régészeti gyűjteményét, melynek a legérdekesb adatokkal fűszerezett magyarázása, a számosan megjelent tagoknak annyi szellemi élvezetül szolgált, miszerint a kanonok ur iránti hálájukat csak jegyzőkönyvileg vélék illően kifejezhetni.

A harmadik ülésben báró *Nyári Jenő* buzgó régészünk elnökölt. Az iratok hitelesítésein kívül, *Rómer Flóris* az ó-báthi határban levő *Pogányvárt* ismertette meg, felhozván, hogy az embernek megjelenése utáni földrengések következtében a laza összefüggésű basalt-falak leomolván, óriási duczaik közt barlangszerű hézagok maradtak fenn, melyek közt nagyobb mennyiségben törött edények cserepei és embercsontok találhatók.

A *pogányvári* hegytető egy nagyobb szerű fensikot képez, melynek terjedtebb része basalt-töredékekből összerakott fallal van bekerítve, és két pontján mintegy bevehetlen várrá átalakítva. Evvel kapcsolatban emlité *Udvardy Géza*, hogy *Tárkány* fölött is fordul elő egy *pogányvár*, melynek meg szemlélésére az osztály figyelmét felhívja. Ezen ülés alkalmával szerencséje volt az osztálynak a nagygyűlés mélyen tisztelt elnökét *Barthakovics Béla* egri érsek ő kegyelmességét körében tisztelhetni; a házi urnak pedig, *Ipolyi* kanonoknak becses gyűjteményét ő excellentiájának bemutatni.

Az osztályülés illő berekesztésének tekinthető az, hogy *Ipolyi* kanonok délutáni órákban az egri várnak, és főleg azon

nagyszerű főegyháznak kiásott maradványait a helyszínén fölötte érdekesen magyarázta, melyeket az: *egri megye . . . régi székegyháza az egri várban* 1865-ben című munkájában oly szakavatottan leírt.

Hazatértünkben még alkalmuk van egyeseknek a parádi uton fekvő *Siroki* várt, s egynehány régi templomot kutatni, melyek *Kis-Terennye* felé fekszenek. Rómer.

K i v o n a t

a m. tud. Akademia archaeologiai bizottágának

1868-diki juniusi, juliusi és octoberi

jegyzőkönyveiből. *)

Jun. 23-án tartott VI-dik rendes ülésben :

65. p. *Bonnáz Sándor* csanádi püspök ő excellenciája máj. 26-án kelt levelében a bizottságnak köszönetet mond a *német-csanádi* templomra vonatkozó érdekeltségeért; említi, hogy *Killer Frigyes* helybeli lelkész az ásatás körüli jegyzőkönyveket pontosan viendi, és késznek nyilatkozik nagyobb áldozatokra is, ha az ottani ásatások érdekesb régiségeknek nyomaira vezetnének; ezen ajánlat köszönettel fogadtatott.

66. *Killer Frigyes* több rendbeli levelei, melyek a csanádi ásatásokra vonatkozáván, legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel szerkesztvék, előadó által felolvasztattak.

67. *Jancsik Ede* nagy-beckskereki kegyesrendi tanár előadót több alföldi régiségre figyelmezteti; előadó mind a két urnak köszönő levelet irand.

68. A *Monumentu Archaeologicá-k* alakja határoztatik.

69. Előadó említé, hogy az ó-budai határban fekvő római műemlékeknek bevésére és a nemzeti muzeumba való átszállítására a m. kir. vallási és közoktatási miniszteriumtól 250 ftot nyert; öröndetes tudomásul szolgált.

*) L. „Archaeologiai közlemények“ VII. köt. II. füzet 225. és kk. II.

70. Ugyanaz jelenti, hogy a barsi *természettudományi és régiségi* egyletnek nagyon becses, történelmi korszak előtti, régiségei lévén, melyek egy fővárosi muzeumban aránylag nagyobb hasznot hajtának, szándéka van azokat a m. nemzeti muzeum számára elkérni; helyeseltetett.

71. A przmislei *Attila* sirja ügyében történt kérdésre előadó fog a bécsi középonti archaeologiai bizottságnak felelni.

72. *Szontagh* Ferencz lapujtői birtokos igen érdekes régiségeket közölt kiadás végett előadóval; köszönettel vétetett.

73. Előadó felolvasá a bajai lelkes régészet-kedvelőktől, u. m. Latinovits Gábor prépost, Pilaszanovits Károly birtokos, Milassin Zsigmond szolgabíró, Drégán Péter esküdt, Czirfusz Ferencz főgymnasiumi tanár és Loosz Zsigmond városi főbíró uraktól aláírt jegyzőkönyvet, melyben a *vaskuti halmok* ásátásáról említést tévén, előadó részvétét megköszönik. Miután előadó a halmok rendkívüli fontosságát az ásátás eredményéből bebizonyítá, és a további ásátások vezetésére ajánlkozott; határoztatott: hogy

a) fennevezett társulatnak, mely az alföldön az első *tudományos ásátást* rendezé, köszönet szavazzassék;

b) kéretni fog a társulat, hogy az előadó által teendő ásátásig a dulásokat gátolni, előadót pedig az ásátásnál tekintélyes befolyása által segiteni sziveskedjék;

c) az ásátásra a bizottság alapjából 200 ft utalványozott.

74. Főlemlité előadó nt. *Ádám József* szeremlei reform. lelkész és községe szivességét, melylyel nemcsak megengedték, hogy a nevezetes edényeket, melyek határukban találtak, lerajzoltathassa, hanem meg is ígérték, hogy őszkor további ásátásokat fognak rendezni; köszönettel fogadtatott.

77. *Arányi Lajos* bejelenti, hogy az elkészült történelmi emléktáblákat már jövő héten a budai házakra felrakandja; örvendetes tudomásul szolgált.

Julius 7-én tartott VII-dik rendes ülésben:

80. *Jurányi Lajos* egyetemi tanárnak a *vaskuti halmokban* talált fák meghatározásáért; b. *Nyáry Jenőnek* újabb *pülinyi* ásátásairól, valamint *Lehoczky Tivadarnak beregh-megyei régészeti tudósításaiért* köszönet szavazzatott.

81. *Henszlmann Imre* l. tagnak a *dömösi* templom felásatására 200 ft, és a *Maros* vidékére teendő archaeologiai útjára 150 ftot; *Rómer Flórisnak* pedig római kutatásainak folytatására szintén 150 ftot utalványozott a bizottság.

82. Előadó jelenti, hogy *Borsos József* fényképész ur a pálosok hirneves sz. lőrinczi kolostorából „szép juhászné“-hoz címzett birtokába jutott *Mehlmeister Henrik*-féle szép sirkövet; *Schwanfelder József* kereskedő pedig a malmánál talált három érdekes római emlékkövet a m. nemz. muzeumnak ajándékozik: ezen buzgóságért, melyet nevezett urak tudományosságunk irányában tanusítottak, a bizottság köszönetét jegyzőkönyvileg kifejezé.

October 6-án tartott VIII-dik rendes ülésben:

87. Előadó bemutatá azon becses ereklyetartót, melyet *Haynald Lajos* kalocsai érsek palotája kápolnájában találván, megújittatott. Az oltárka közepét diszesíti az *angyali üdvölet*, réztáblára festve, melyet eddig Michel Angelo-nak tulajdonítottak; azonban a műítészet bebizonyítá, hogy a fogalmazásra nézve az olasz főmestertől származó festményt *Aacheni János*, Rudolf császár udvari festésze készíthette; a bizottmány ezen bemutatásért köszönetet mondott.

90. Felolvastatott *Bódy Ferencz*, *báthmonostori* lelkész levele, melyben jelenti, hogy az archaeologiai bizottmány megkeresése folytán a község azon érdekes régi faragmányt, mely a templom hátsó részén a romlásnak ki van téve, alkalmilag biztosabb és illőbb helyre át fogja tenni; örvendetes tudomásul vétetett.

91. *Ulrich* urnak, ki jelentést tesz egy római sirkőről, mely legközelebb *Acsán* (Fehér m.) találtatott; valamint

92. *Agnelly István* urnak, ki az *Ittebén* (Torontál m.) talált római ezüst érmek fényképét elküldé; köszönet mondatik.

94. Előadó rövid jelentést tesz a szünnapok alatt tett útjáról, eredményét az akadémiai ülésben fogja közleni; a *vaskuti* ásatást a napszám tulságos magassága miatt tavaszra kénytelenítettván hagyni, a 200 ftot a takarékpénztárba tevé. Tudomásul szolgált.

95. *Henszlmann Imre* jelenti:

a) hogy a pécsi székes-egyház leírásának már 13 iver került ki a sajtóból ;

b) hogy *Csanádon* és *Aracson* volt; ezen ut leírását legközelebb az akadémiai ülésben közlendí ;

c) hogy *Dömösön* nem ásattatott, mivel a terület be volt vetve, miért is a 200 ft a takarékpénztárba letéttetett ;

d) felhozza, hogy *Fülöp Lajos, tatárfalusi* (Szathmár m.) reform. lelkész az archaeologiai bizottságtól bizonyítványt kér, hogy temploma, mint érdekes honi műemlék a tatározásra méltó, miszerint e bizonyítvánnyal a m. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumtól a restaurációra segélyt nyerhessen. Minthogy Henszlmann és Römer, kik e templomot ismerik, ajánlák, a bizottmány a kért bizonyítványt ki fogja állítani.

Széttekintés az archaeologiai irodalomban.

„*Régészeti irodalmunk* valóban igen becses gazdagításának tekintjük azon értekezést, melyet *Wenzel Gusztáv* egyet. tanár, és az archaeologiai bizottmány első indítványozója a m. orvosok és természetvizsgálók Rimaszombatban tartott XII-dik nagygyűlésén felolvasott: „*Magyarország középkori várainak és városainak építkezési módjáról.*“ Ezen tárgyról voltak ugyan eddig egyes adataink, gyéren itt-ott elszórt tudósításaink; de hogy valaki ezen, fölötte érdekes archaeologiai szaknak törvényeit előadta volna, erről tudomásunk nincsen. Elég monographia jelent meg az egyházi építészetről, de a profán építészetnek, a polgári vagy erődítési műemlékek, többnyire nagyon csonka és alig fölismerhető maradványai még mindig szakférfiakra várnak, kik ezeknek napról napra mindinkább pusztuló falait felmérjék, leírják és így legalább az irodalom mezején fentartsák.

Az értekezés első része a *várakról* szól, és azokat római maradványokon, vagy a barbarok területein épültekre felosztván, a hegyes vidéken vagy síkságon fekvőkre hítja fel az olvasó figyelmét. Az őskorból fenmaradt *Pogányvár* név alattiakat emlegetvén, azok közt leginkább a *kővárakat* ismerteti, holott van számos *Pogányvár*, p. o. az *Érd* és *Báta* közti (Pestm.), a *káli* (Zalában), a *somosujfalvi* (Nógrád m.), a *kéméndi* (Esztergom m.), a *duplaji* (oláh-illyr határ), a *blumenthali* (Temesm.) és mások, melyek kő nélküli dombokon egyedül földgátonyokkal bírnak. Ezt azért említjük, nehogy a laikusok tévedésből csak a *kővárakat* tartsák *Pogányváraknak*.

Leirván a középkori várak belső elrendezését, és viszonyukat az alattuk rendesen elterülő városokhoz, bővebben részletezvé a síksági várakat, és művészi értéküket a külföldiek emlegetésével kiemelve, át-megy a magyarországi városok jellegezésére, és miután megmutatta, hogy sok régi városunk római castellumokon, vagy környékükön emelkedett, az eredetileg magyar városokat ismerteti, párhuzamot húz a külföld és hazánk régi városai közt, és bebizonyítja, hogy a középborban előkelő városaink épen nem álltak a külföld városai mögött, sem kiterjedésre, sem egyes fényesebb profán építményeik tekintetéből, mint p. o. a pozsonyi, brassói, bártfai városházak, a budavári magán építmények stb. tanúsítják.

Ezek után mi is kívánjuk a jeles szerzővel azt; hogy régészeink e nemű műemlékeinket *komoly és alapos tanulmányok tárgyává tegyék*, és bár maga tulszerényen mondja értekezése kezdetén: *hogy nem szorosan veendő tudományos előadást akar tartani*; óhajtjuk, hogy minél többen nyomdokait kövessék, és a mutatkozó nagy hézagot mielőbb betöltsék!

2. Minthogy nagyon ritkán találjuk azt, hogy történelmünk *archaeologiai szempontból is felvilágosíttassék*, örömmel jelöljük ki azon gyéren mutatkozó munkákat, melyek a téren mozognak. — A m. orvosok és természetvizsgálók Egerben tartott XIII-dik nagygyűlése alkalmával megjelent *Heves- és Külső-Szolnok megyék leírása*, mely létét *Bartakovics Béla* érsek ő kegyelmessége nagylelkűségének köszönheti. A VII. rész az, mely a nevezett megyék történeti vázlatát *Ipolyi Arnold és Balássy Ferencztől* hozza. Ajánljuk olvasóinknak, kik talán még e jeles munkát nem bírnák, figyelmébe, mivel ezen, nagy szakavatottsággal készült leírás által nemcsak e megyék történelmi monographiája megalapított, hanem régészeti érdekessége is be van bizonyítva.

3. Azon régészeket, kiket a „római és görög pénzszerzés“ érdekel, kik t. i. a remekíróknál előforduló tételeket mai pénzlábra kívánják változtatni, örömmel ajánljuk Ponori *Thewreuk Emil* budai főgymnasiumi tanár azon értekezését, melyet az országos középtanodai tanáregylet nyelvészeti szakosztályának 1868. febr. 12-én volt gyűlésében előadott, hol is rövid, világos bevezetés után, az előfordulható esetek 30 különféle példa által vannak feloldva.

4. Sok tekintetben ajánlhatjuk *Riecke*: „*Die Urbewohner und Alterthümer Deutschlands*“ (1 ft 44 kr) czimű munkáját, mert ki a Magyarhonban lakott ős nemzetek maradványait, erőditéseit akarja tanulmányozni, itten az összehasonlításra és saját eszméinek kiigazítására sok becses anyagot fog találni. A gyakran tulzott nyelvészeti gyakorlatoktól, melyek nálunk a *helynevek* kutatóit komolyabb vizsgálódásokra ösztönözhetnék, elvonva, majd minden lapon találkozunk oly tárgyakkal, melyek nálunk is előfordulnak, és így akaratlanul az ős nemzetek egy családba való tartozására, vagy az ősműveltség egyenlő fokozatára legbiztosbban utasítanak. Lelkére kötöm pedig minden hazafinak szerzőnek *Simrock-tól* vett jel-szavát:

„In Rom, Athen und bei den Lappen,
Da späh'n wir jeden Winkel aus,
Dieweil wir wie die Blinden tappen
Umher im eig'nen Vaterhaus.“

Ne legyen igaz rólunk, mit ezen jellemző szavakkal német honfiáról mond a költő!

Egyveleg.

Örömmel halljuk, hogy *Ipolyi Arnold* kanonok előbbi egészségét visszanyervén, szabad óráit a „*Műregészeti Kalauz*“ 3-dik kötetének írására szenteli. E kötet a festészetet, szobrászatot, a symbolicával és iconographiával; valamint a kisebb művészeteket is tartalmazandja. S minthogy szerző ő nagysága saját nagylelkűségéből számos illusztrációt készített, reméljük, hogy a magyar régészeti irodalom nemsokára egy hézagpótló remek munkával fog szaporodni.

Vajda-Hunyad várának restauratiója vezetésével *Schulcz Ferencz* pécsi hazánkfiát bizá meg a m. kir. pénzügyi miniszterium. Ezen szakferfiu alkalmazását örömmel fogadandják mindazok, kik tudják, hogy *Schmidt Frigyes* bécsi főegyházi építész és a gothikának a bécsi műakademiában európai hírű tanára, azon jeles tanítványi közt, kiket Magyarhonból kiképezett, leginkább *Schulcz Ferencz* az, kit szorgalma, értelmisége és tettereje tekintetéből atyai barátságára és kiváló bizalmára méltatott. *Schmidt* tanácsos ajánlatára vezeté hazánkfia a *Weissgärberekekhez* czimzett remek templom építtetését, miután királyi kettős ösztöndíjjal előbb, Német, Svajcz, Olasz- és Spanyolországok műemlékeit 2 éven át tanulmányozá; és ismét *Schmidt* volt az, ki minden önérdékről lemondván, maga helyébe *Schulczot* a miniszteriumnak ajánlotta. Vajha nemsokára a többi jeles építész-mérnököknek, kik a gothikával megbarátkoztak: Berg és Hencznek, Steindl és Schulek uraknak is akadna melőbb munkatér, hogy az emlékszerű építészetet hazánkban ismét meghonosíthassák.

Azon nagy bronz *fibulát*, mely a barbarkori művek közt a m. n. muzeumban mindenki figyelmét felgerjeszti (lásd „*Műregészeti Kalauz*“ I. 84. ábra) többen hamisnak tarták vala, mivel nagysága és csörgő függelékei által fölötte sajátságosnak mutatkozik. Azonban a vegytani bontás, melyet a párisi „*Depôt Central de l'Artillerie, Laboratoire de Chimie*“ ben eszközöltek, mutatta, hogy ezen diszpéldány valódi, mert rézből 92, ónból 8 részletet tartalmaz, és hogy a horgonynak (zincnek) semmi nyoma.

Münchenben egy bizottság állott össze, melynek feladata a bajor műemlékek és régiségek fenntartása. Több építőn és tanáron kívül lelke

ezen intézetnek *Hefner-Alteneck* museumi igazgató, egyike a legkitünőbb szakférfiaknak a művészet és archaeologia terén. — A mi szerény működésünk eddig egyedül az Akademia archaeologiai bizottmányának igen szűk körére szorul; azonban reméljük, hogy más művelt nemzetek példáját követvén, mi is nonsokára hatalommal is fogjuk felruházni azokat, kik régészetünk szomorú állapotján tudnának is, akarnának is segíteni.

(*A bajor nemzeti muzeum*) Münchenben 1867. october 12-én nyitattott meg, és már ez idén nyilvánittatott *Kalauza*, mely arra szolgál, hogy a nemzeti kincseket tanulmányozókat utba igazítsa, és valamint régiségeit, úgy egyéb műkincseit élvezhetőkké tegye. Legyen szabad reméllenünk, hogy nemzeti muzeumunk is nonsokára oly szakvezetővel fog birni, mely kincseink nem csak bámultatását, de tanulmányozását is elősegitse.

A mi azonban magát a müncheni épületet illeti, az szomorú állapotban van, és ámbár csak egy éve, hogy be lön fejezve, restauratiója, t. i. a pinczék új boltozása, a termekben pedig új gerendák huzása mintegy 100,000 forintot fog igényelni. És ez a művészet egyik főszékhelyén történik! Természetesen nem csekély megnyugtatósára az esztergomi és lipótvárosi templomok építőjeinek!

(*Franciaországban*) a legutolsó munkás is büszke *Gaulois* őseire, és uton utfélen emlékeztetik hajdani dicsőséges korára a mai francziát és pedig annyira, hogy néha ezen gallificatio által majdnem neveltségesekké teszik magukat a nemzeti gloire hírnökei. — A németek is mindent felhasználnak, hogy szóval és képpel a régi *germánfaj* diadalait, walhalláját, házi életét stb. a nép szívébe cseppegtessék. Még a *Deutsche Bilderbogen*ok *für Jung und Alt* is jól rajzolva, és csinosan festve adnak 12 krajczárért képeket „aus der deutschen Vorzeit.“ Így a 15 számmal jeletlen látjuk a *Walhallát* rövid magyarázattal, a teutoburgi erdőben vívott csatát, német edényeket és fegyvereket a kő- és bronzkorból, ősnémet házi életet. — Mindezen képek egy őspregei vagy történeti szakot képviselnek. Nem lenne-e jobb, ha azon sok izléstelen karczolások és kirívóan színezett torzképek helyett, melyeket a ponyvakontárkódás a nép közé szór, jelesebb rajzolóink által készült olcsó, de jó képeket, rövid magyarázattal az ősi történetből, figyelmeztetéssel a legjellemzőbb régészeti leletekre árultatnának, hogy így a vandál módon rontott ősi kincseink megóvassanak?

Hiszszük, hogy a népneveléssel oly lelkesen foglalkozó egyletek, a nagy és kis *gyerekek* tanítására oly czélszerű, jó és olcsó képekről meg nem feledkeznek!

Könyvészet. *)

Az 1868. sept. 15. — oct. 15. megjelent *régészeti művek* jegyzéke. Közli Aigner és Rautmann könyvkereskedése Pesten (váci utca 18. sz. nemzeti szálloda).

Arnold X. u. E. Knoll Sammlung von Initialien etc. 5. Liefg. Mit 6 Taff. in Farbendr. Fol. Leipzig. Denicke. 3 ft 60 kr.

Baumeister A. Culturbilder aus Griechenlands Religion u. Kunst. 2. Aufl. Mit 7 Abbildungen. Mainz, Kunze. 1 ft 62 kr, kötve 2 ft 25 kr.

Becker, A. W. Charakterbilder aus d. Kunstgeschichte. 3. Aufl. Neu bearb. v. C. Clauss. 1. Abth. Das Alterthum. Leipzig, Seemann, 1 ft 44 kr.

Beirlein, J. B. Die bairischen Münzen des Hauses Wittelbach von 1180—1550. München. Franz. 1 ft 65 kr.

Breton E. Athènes décrite et dessinée, suivie d'un voyage dans le Péloponèse. 2. édit. 383 p. Paris, Morgand.

Denkmäler des Hauses Habsburg in der Schweiz. Hrg. von d. Antiquar-Gesellschaft in Zürich, 3. 4. Liefg. — Das Kloster Königsfelden. Mit 9 Tff. in Farbendr. 4. Stuttgart, Ebner et Seubert. Egy-egy füzet 3 ft.

v. Eye u. J. Falke, Kunst und Leben d. Vorzeit etc. 3. Aufl. 2. Bd. 1. Heft. 4. Nürnberg. Bauer et Raspe. 1 ft 80 kr.

Hager A. Die Münzen der Bibel. Stuttgart. S. G. Liesching. 36 kr.

Le Hon, l'homme fossile en Europe, son industrie, ses moeurs, ses oeuvres d'art. 2. édit. Avec figg. Paris, Reinwald. 4 ft 50 kr.

Lübke W. Grundriss d. Kunstgeschichte. 2 Thle. 4. Aufl. Stuttgart, Ebner et Seubert. 6 ft, kötve 7 ft 20 kr.

Lüdecke C. Das Rathhaus zu Bresslau in Ansichten und Details mit einer histor. Beschreibung v. A. Schultz. Mit Kupfern. Fol. Berlin, Ernst et K. 15 ft 60 kr.

Möllinger. Formlehre der Baukunst des alten Griechenlands, hauptsächlich der attischen Schule. 1. Heft. 4. Halle, Knapp. 3 ft 60 kr.

Möllinger. Hauptformen architectonischer Ornamente aus der class. Zeit der alten Griechen. Fol. Halle, Knapp. 2 ft 70 kr.

Nillson Sven, les habitants primitifs de la Scandinavie. Essai, d'ethnographie comparée. Matériaux pour servir à l'histoire de l'homme. Trad. du suédois. Paris, Reinwald. Part. I. L'âge de la pierre. Avec 16 pl. lith. 7 ft 20 kr.

v. Rougemont, F. Die Bronzezeit, oder die Semiten im Occident. Ein Beitrag zur Geschichte des Alterthums aus dem Französischen von C. A. Keerl. Gütersloh, Bertelsmann. 3 ft 60 kr.

*) Midőn ezen cikknek „Értesítőnk“-ben tért nyitunk, azon vagyunk, hogy vidéki olvasóink az egész külföldi régészeti irodalommal megismerkedhessenek, és így alkalmaslag könyvtáraikat szakmunkákkal kiegészíthessék.

Siebmacher's J. grosses Wappenbuch etc. Neue Auflage von A. Greutner. 70. Liefg. 4. Nürnberg, Bauer et Raspe. 2 ft 88 kr.

v. Specht, C. A. Geschichte der Waffen, nachgewiesen und erläutert durch die Beschreibung der Waffen aller Völker. In circa 20 Liefgn. Cassel, C. Luckhardt. Egy-egy füzet 1 ft 50 kr.

Ujabb régészeti leletek.

Közép-Apsdrol (Mármaros m.) *Mihályi* ur kapott két kelt bronz tokos vésű töredéket; egyiknek magassága $4\frac{1}{2}$ " , $1''$ — $1'' 6'''$ szélességgel, a másiknak fül helyett nyaka alatt két lyukja van, az eszköznek nyeléhez való megerősítése végett. Szép zöld patinával bir.

Nemrég szerencsénk volt egy arany gyűrűt látni, mely *Brassóban* találtatván, előbb gr. *Eszterházy Kálmáné* volt, jelenleg pedig *Károly Géza* ur birtokában van. Ezen ékszer ama családhoz tartozik, melyet a francziák *Merovingien* korzakinak neveztek, s melyhez a *bakodi* lelet, s több m. n. muzemi émaux cloisonnés-féle aranyművek számítandók. A gyűrű granátokkal díszített ökörfejet mutat, és karikájának kicsisége miatt alkalmasint valamely góth nő ujjait díszíthet.

Császártöltésről (Pest m.) egy *Tráján-féle* ezüst érmet adott *Salomon Zsigmond* ügyvéd ur a magyar nemzeti muzeumnak.

Czeplédrol (Pest m.) több bronztűt és cserép-bögréket ajándékozott *Uhl Károly* ur ugyanazon intézetnek.

Eszék körül találtatott 274 darab különféle színű gyöngyszem, a *temerini káplán* ur által ugyan oda került.

104 darab *frisachi* ezüst érmet ajándékozott gr. *Wickenburg Ottokár*. Lelhelyüket nem ismerjük.

Tolna-Hídvégén (Tolna m.) Kölesd mellett b. *Jeszenszky* birtokán találtak : két 1) ezüst denárt, ANT PF II X HILARAVG PM IMP TR NŐ j. n. jobb? bjánál pálna fa. 2) IMP MAXIMINVS P. F. AVG. jb. bot, bb. bgsz. jobb láb. golyó. b. n; bbk. f. Mindakettő jelenleg *Bánó József* képviselő birtokában van.

A *kozári* pusztán (Vas m.) egy *Hunyady János-féle* aranyat találtak. Ez *Garr Frigyes* ur tulajdona. (Pol. Ujdöns. 41. sz.)

A *kunszentmiklósi* határabn találtatott egy szép ezüst és egy bronz *fibula*; *Bernát István* ajándékából a m. n. muzeumba kerültek.

Alsó-Lendván (Vas m.) szántás alkalmával egy béres 1000 darab ezüst- és rézpénzzel tölt hamvedret vetett fel, melyben ezenkívül ezüst és arany gyűrűk, karpereczek és aranylánczok voltak. Ezek *Dervarics Kálmán* földbirtokos kezébe kerültek. Vass József, budai tanár ur kapott e leletből egy érem-példányt *Volusian* császártól ezen hátírtattal: PIETAS AVGG. Szép szaporítása lenne archaeologiai tudományunknak, ha e lelet leírását, vagy rajzát birhatnók.

Ki Kolozsvárt a magyar történészek gyűlése alkalmával a kormányépületben *Findly Henrik* muzeumi ör által nemcsak izléssel, de szakismerettel is felállított *apulumi (maroportusi)* római remekeket vizsgálta, még fog emlékezni azon gyönyörű, ép *Mithras-féle* márvány-faragványra, melyet az egész becses kiállítás gyöngyének lehetett tartani. Ezen szép műemlék jelenleg *Kárász uré*, és annak szegedi muzeumát fogja diszesíteni.

Mohi pusztáról (Borsod m.) *Kapeller Ferencz* k. tanácsos ur ajándékozott a m. n. muzeumnak egy bronz-tekereset, egy bronz-lemezt, 10 bögrét, egy agyakanalat, cserép-födöt és egy-két agyag orsó-fejet. — Ugyanott talált egy béres egy 2" 3" — 2" 5" belső átmérőjű bronz-karpereczet, mely még a csontokon volt. A perecz köröskörül kötél gyanánt elvonuló, mely húzásokkal van rovatolva, végein pedig kigyófejek vannak, melyek szájukban hengeres sodronyféle darabokat tartanak. (A kigyófejek a békés-csabai karpereczeken is fordulnak elő.) E karpereczet *Bakits János* ügyvéd birja.

Pécs (Makárhegyen) cserép hamveder, 20" magas, négy félkerek bütykkel, fenéke hiányzik. Beküldé *Horvát Antal* a m. n. muzeumnak.

Rimaszombaton (Gömör m.) a megyeház déli kijáratánál igen becses bronz-tárgyak, jelesen kardok, rézesákányok, tekeresek, sallangok, hajtúk, töltésérfélék, gyöngyszemek és cserepek találtattak; Gömör és Kis-Hont megyék ezen 29-féle tárgyat a m. n. muzeumnak ajándékozták.

Ugyanoda beküldött *Rákosról Figyelmessy Antal* ur *Vespasianus* és *Constantinus*féle római érmekeket.

Ságvárt (Somogy megye) találtak vörös, terra sigillata, egészen ép medenczét, oldalain ember és állat féldomborlatu művekkel és *IVANNIO* azaz Cinnami felirattal. (L. Arch. közl. V. köt. I. füz. 77. l.) Magassága 4" 3", öblének átmérője 8". Ezt, valamint egy vörös, cserép csésze fenéket *CENIATIS* bélyeggel, és egy fekete füles cserépbögrét ajándékozá muzeumunknak *Pribék István*, veszprémi kanonok.

Sárközy József képviselőtől egy földtani gyűjteményért cserébe kapott a nemz. muzeum 34 darab régi gyűrűt; 16 cameot; 6 darab pecsétnyomót.

Siklósról egy 8 1/2" magas, zárt nyaku, fületlen korsó alaku cserépedény, szűk nyaka alatt 3 kerek lyukkal jutott a muzeumba; talán a török korból való? Horváth Antal ajándéka.

Felső-Szelestyéről (Máramaros m.) *Mihályi János* ur nyert egy 6" magas keltet, melynek eleje felnyúl; felül a toknál 1 1/2"-nyi, alul 2"-nyira águl. Alsó élén több bevágás látszik.

A szőlősi (Vas megye, Szombathely közelében) téglaszin építésénél egy római temető alapfalára akadtak. Egy urna már földszinre került, s egy római korsót (a tudósító *amphorának* mondja, bár az *amphorának kétfülűnek* kell lennie) is találtak. E tárgyak: egy hosszú kás zöld üveg, és apró csontrészek, *Tulok Lajos*, szőlősi kasznár urnál megsemmisíthetők. Bár folytatnának szakférfiak felügyelete az ását, hogy e talán nevezetes leleteket rejtő hely jobban megismertessék. (Pol. Ujdon. 41. sz.)

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1868.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

2. szám.

December 1-jén.

Bizománys: Aigner és Rautmann
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész évnvi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner és Rautmann könyvkereskedésében (váci utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárnál.

Egy középkori réztál.

Nemcsak a külföldi muzeumokban és egyes gyűjtőknél, hanem a m. nemzeti muzeumban is van egy becses gyűjtemény az ugynevezett *keresztelő medenczéből* *), melyeknek egyforma alakjuk és hasonló diszítményük eléggé látszik bebizonyítani azt, hogy egy célra használtattak, bár rejtélyes körirataikat még eddig nem igen sikerült megfejteni. Ilyenféle tálaokról irtam az Archaeologiai közlemények III. kötete IV-dik füzetében, de ott csak azokat ismertettem meg, melyek a nemzeti muzeumban közszemlére ki vannak téve, még akkor nem ismervén azon fölötte érdekes gyűjteményt, melylyel Szalay Ágoston, ő Méltósága bir, s melynek leírása és magyarázata ebbeli tudásunkat nagyon is elősegíthetné.

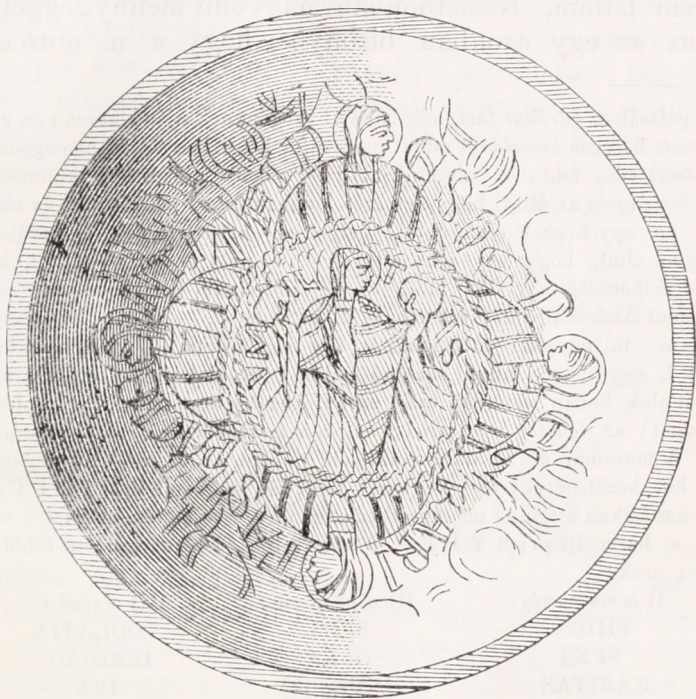
*) Alig hiszszük, hogy a pogány bölcseket, vagy egyéb, nem szent tárgyakat foglaló tálatat mind keresztelés alkalmával használták volna, midőn rendszeren még az evő eszközöket is majd egyáltalán szentírásbeli jelenetekkel díszítették. De hogy a kisebb átmérőjű, mélyebb tálacskákat az *érvágásnál* használták leginkább a középkorban, tanúsítja a még mai nap is a külföldön uralkodó divat, és német, *Barbierschüssel*, nevük.

A párisi világtárlat alatt észrevevén azt, hogy kincseinkhez képest mily szegényesen és mily rendszeretlenül vagyunk képviselve, folyamodtam a m. n. muzeumhoz, hogy legalább azon kettősökből, melyek az üveges támlák alatt lappangnak, s melyekről némely gonoszabb szándéku, azt rebesgeti, hogy mivel a tárlatban nincsenek kirakva, talán már a muzeumi személyzet, vagy maga az intézet azt el is adta, azon számos kettősből mondom, és pedig külön tekintettel a kő- és bronzkoriakra, pótló küldemény által a hibát helyre üttessük.

Némely érdekes római darab közt jött egy *réztál* is, melyet eddig nem láttam és ez mint bronzkori eszköz szerepelt. Mivel igen is rozsdás, össze-vissza tördelt és átluggatott állapotban érkezett, szerényebb helyre állítottam, hogy a nézők figyelmét kikerülhesse; azonban M. Franks Augustus barátom, a british muzeum őre, ki sokat lerajzolt őskori tárgyainkból, figyelmeztetett, hogy ezen tál alkalmasint a középkori tárgyak közé tartozik. Kezdtük a hármas rozsdá réteget lepattogtatni. Az első réteg sömörféle bibircsökből állt, színe fehéres zöld, sötétebb foltokkal; ezt könnyű volt eltávolítani, ez alatt egy májbarna kéreg, legalul pedig a valódi szírony következett, melyet sérteni kár lett volna. Több órai, béketűrő munka után előjöttek egyes vonalak, egyes betűk, melyek jellege a XIII. századot elárulá; és most *a lenézett réztálból nagyra becsült nézőtárgy lett.*

A tál maga igen egyszerű. Gömbölyű szélü alja $6\frac{1}{2}$ "nyi átmérőjű, míg felül belső világa $9\frac{1}{2}$ —10" közt ingadozik; egyszerű, egyenesre vert karimájának szélessége 4", magassága $2\frac{1}{2}$ " vastagsága 1". A rozsdá eltávolítása után színe világos zöld, itt ott barna foltok mutatkoznak; oldalai több helyen át vannak lyukasztva. Az előállításokat illetőleg, a tál fenekén egy balra tekintő női alak ül, feje köpenyegével van fődve és szent fénytől körülvéve, mindkét kezét felemeli, és ezekben valami *kenyér-formát* tart. Felső öltönye hosszú csikokkal van diszesítve, és az ülés közben szétterjesztett lábai közt csüng le. Lábfejeit nem lehet látni. Az alak kezei és feje közti hézagokban e betűk állanak: VM IL T AS. Ezen kép körül kettős keret fut, mely kötélformára van alakítva. Az egész alak egyszerű, biztos, és nem ügyetlen kéz által történt karczolóssal

van készítve. — Feje fölött egy egészen hasonló női mellkép áll; ez is balra néz, kezei a köpeny által födve, a köpeny csíkjai ennél függélyesek. Szentfényes feje körül ez áll: FID ES; ettől és a közép alaktól jobbra szintén ilyen mellkép van, de ez jobbra tekint, körirata: SP ES; a fő alak alatt egy balra néző, köpenynyel födött alakot látunk, felirása ez: KARI TAS; végre a főalaktól balra is van egy alak, mely jobb felé fordul, de feje a lyuk miatt hiányzik; körülötte ezen

felírás van: PACIC NTIA, hol az E kerek helye szinte ki van törve, de köralaku vonala kivehető. *) Ezen fejek a tál feneke széleit érik, és mindenütt közben helyeket hagynak, melyek mint valamely nyolczszirmu virágnak váltogató levelei ismét

*) A XIII-dik századbéli szobrászoknak az *erkölcsök* és a *vétkek* képei gyakran szolgáltak anyagul, úgy hogy minden erkölcs mellé annak ellenkezője tétetett, s míg az erkölcsök egy részt födött fejű nők által jelképeztetnek, melyek háromszögű paizst tartván, az illető erkölcs jelképét mutatják, mint p. o. a

valami rajzokkal betöltvék. Ámbár az alakokat tisztán ki nem vehetem, mégis gyanítom az alsó ruhát jellemező függélyes ranczozatból, és a jobbra-balra emezektől emelkedő felfujt ruhaujjakból hogy azok; fejek nem látszanak, annál kevesebbé felírások; meglehet, hogy ezek a tál tisztogatása alkalmával már hajdanta lekoptattak.

Ennyit mondhatok e tálról, melynek eredete előttem ismeretlen. Tudom, hogy bár hazánkban több ilyen készletet nem láttam, Némethonban nagyobb mennyiséggel léteztek; az az egy azonban bizonyos, hogy a n. muzeumnak

*szeretet paizsában bárányt tart, míg ruháját szegénynek ajándékozza; az erő, mint fegyverzett harczos oroszlányt mutat paizsán, a béketűrő tulkot, az engedelmesség térdelő tevét stb., addig a vétkek többnyire valami jelenet által különböztetnek, p. o. a fősvénység az által, hogy egy erős ládában fekvő pénzt nézi és olvassa; a félelem fut egy képzelt ellenségtől, melyet egy bokorban sejt, és kardját elejti; a harag az által, hogy egy nő a szerzetest, ki neki jó tanácsokat ad, keresztül döfi; a makacsság egy ifju által, ki egy püspökkel igen kevélyen beszél, stb. L. Caumont Abécédaire d' Archéologie. I. kötet. 418. — Azon az aquamanilén, mely a m. n. muzeum tulajdona, s egy női főből áll, melynek tetején a szája, t. i. egy köbös alzat becsapó fődővel, öt alak fordul elő, t. i. a fődelen egy ülő alak honán ostorral, talán az önfékezet jellegével; a köb oldalain az erő karddal; az igazság mérleggel; az okosság kígyóval, a mértékletesség kenyérrel. *) A muzeumi és az alább említendő tálakon a középső alak ugyanaz, mindennütt két kezében egy-egy kenyeret tart; de egyiken: V M I L I T A S (erkölcs); a másikon a felírás megfejtet'en, mert erre a véső talán maga sem tudta mit véssett; a harmadikon: S V P E R B I A (vétek) körirat van; a többi alakok körírásai ezek:*

I) a muzeumin:

FIDES

SPES

KARITAS

PACIENTIA

II) a püddesin:

SPES

(I) RA

INVES (?)

IDOLATRIA

III) a stadein:

IDOLATIA

IANDIA(?)

IRA

LVXVNTIA (?)

az elsőn csak erkölcsök, a II-dikon erkölcs vétkekkel, a III-dikon egyedül vétkek fordulnak elő, mindannyian egészen egyenlően előállítva. Innen természetesen azt kell következtetni, hogy az iparos az alakokat mindig egyenlően karczolá, a felírásokat pedig, melyek parallele egyik tálon erkölcsöket másikon vétkeket jelzőnek az eredetén, az utobbiakon összezavará és egészen értelmetlenné tévé.

*) Bock: Mittheilungen der k. k. Central-Commission: 1867. 91. I. azt állítja, hogy ezen alak *Mischungsgefässeket*, borkeverő eszközöket tart kezében, azonban jól megvizsgálván az eredeti alakot, ennek mellékletét edényeknek nem tarthatom, hanem inkább egy kenyérnek, mely szintén az éleléshez tartozván, a tulterhelést is jelentheti.

egyik érdekesb *románkori* darabja, mely megérdemli, hogy a nézők számára üveg alatt kitétéssék.

Hogy pedig ezen becses műdarabbal közelebből megismerkedhessünk, lássuk, mit mond röviden a: *Verhandlungen der gelehrten esthnischen Gesellschaft zu Dorpat 1846-ban* kijött I. kötetének IV. füzeté:

1842-ban a *Dorpatban* székelő esthniai tudományos társulat azon tudositást vette, hogy Pöddes-ben egy paraszt 4 nagyobb és 31 tányérszerű kisebb réztálat talált szántás közben, melyek közt kettőt báró *Schoultz* a társulatnak beküldött. A kisebb tányérok minden czifrázat nélküliek, és leginkább a nagyobb, diszesített tálakhoz való viszonyuk által érdekesek. *Boubrig* lelkész úr említ egy régebben talált ilyesféle tálat, mely a: *Göttinger gelehrte Anzeigen* 1819-ki 159. számában le van írva. *Stade* mellett a várárok tisztításánál t. i. találtak egy kevert fémű medenczét, melynek közepén a körben, egy koronázott alak ül, ez mindkét kezében egy *országalmát* tart, S V P E R B I A körirattal. A négy körülette álló mellkép-nél (melyeket azon sorban írjuk le, mint a muzeumi tálon lévőket leirtuk) ezek olvashatók: I D O L A T I A; I A N D I A; I R A; L V X V N T I A; a következő mellkép-sor helyett levelek- és virágokból font diszítvény áll, és üres helyei közt felül és két oldalon ezen szó D O C I C háromszor fordul elő. — A tál művezete csinos, az alakok elrendezései, még a ruházat ránczait is tekintve, nem csak hasonló, hanem majd nem egyenlő a muzeumi táléval; azon kivétellel, hogy az alakoknak nincsen szentfényök, és hogy a két elsőnek bojtos sapkája vagyon. De ha már eme tál mutatja azon egyforma alapeszmét és elrendezést, ugyanezeket még inkább találjuk a *pöddesi* tálon. Ennek két zsinorközi középső körében a balra tekintő alak két gömbölyű dolgot tart, az alakok (ha jól rajzolvák, bár erről, valamint az írásnak helyes felfogásáról szabad legyen kétkednem) szentfény nélküliek; a köriratot H V N R A (?) nem vagyok képes megfejteni, következik e fölött a S P E S; * R A *; I N V E S; I D O L A T R I A; a külső körben virágok közt 12-szer előfordulnak ezen szók D O L V S; és O D I Y M; a karimán lánczszemű gyöngyso-rok látszanak. Csak az eredetieknek összehasonlítása után mer-

nék ezen ügyben határozottan felszólalni: mert a rajzokban, ha t. i. szakismerők által nem készülnek, bizni nem lehet.

Hogy ezen feliratoknak különféle magyarázata jött napfényre, igen természetes. Voltak, kik keleti betűket láttak bennük, mások ismét a hiányos vagy elferditett, a körület lombozata közt álló szavakban siglákat ismertek fel, és p. o. ezen szót DO C I C, így magyarázták: Deus omnipotens Creator, Jesus Christus vagy: Deus omnipotens, Jesus Christus Salvator, s. a. t.

Boubrig maga alig tud azon eszmétől menekülni, hogy ezen tálak keresztelő medenczék, *) és ezen vélemény megerősítésére felhossa a halálos bűneket, melyeknek a keresztelendő el-
lene mond; azonban ismét kételkedik, mert e célra nagyon kicsinyeknek tartja; majd közeledik valódi céljukhoz, midőn, egyszerű *asztali készletnek* állítja, mire az együtt talált nagyobb szám, és a tényérok sokasága utal. Meglehet, hogy a tengeri népeknél előszeretettel használtattak a réztálak tartosságuk miatt, azonban, hogy mai nap is sok helyen a czintányért az agyagból készülnél jobban szeretik, tudjuk.

A mellett, hogy vallási képek daczára asztali készletül használtattak, harszol az, hogy a középkor általános és mély vallásosságánál fogva minden készletét a vallással ugyanazonosítá. **) Mai nap is vannak vidékek, hol a fazekasak edényei-

*) Voltak, kik azt vélték, hogy az alamizsna beszédére szolgáltak; de mégis a legnevetesegebb vélemény az, mely scandinaviai harczosok sisakjainak tartja.

**) A párisi világtárlat alatt a franczia osztályban ki voltak téve olyan tálak, melyek a XIII-dik századba tartozván, a legbecsesb émaillokkal valónak diszesítve, és *kézmosó* medenczékül használtattak. Ezek karimájukon egy öntő csővel voltak ellátva. A mosás alkalmával mindég kettő használtatott, úgy, hogy az egyik a mosakodónak kezéről lefolyó szennyes vizet felfogta, a másikkal pedig a törülköző kendőt tartó szolga a tiszta vizet reá önté. Ezen divat még mai nap is meg van a keleten, és minden esetre alkalmasabb, mint ha a piszkos mosó tálban kezeinket mossuk. Ilyen tál le van rajzolva Didron „*Revue archéologique*”-je VIII. kötetében. A XIII dik század zománcozott tál émaux cloisonnés-jei középett 3 zenélő angyalt mutatnak, a $\frac{3}{4}$ körü hat keretben pedig szintén ugyanannyi zenélő angyal látszik. Az öntő cső *oroszlánfővel* van diszesítve. Ez régi hagyományyszerű, mert már az egyiptomiak, valamint a görögök is az oroszlánfővel látták el a források vagy kutak szájait, amazok mert az oroszlán-jegyben állottak be a Nil üdvös áradásai, emezek mert az oroszlánt *forrásörnek* hitték.

ket főleg a tálakat, jámbor mondatokkal ellátják. A kanalakat, késeket, villákat, az apostolok szoborkáival ékesítették s a t. És mind ezen készletet könnyen lehetett kis helyre szorítani, minthogy egymásba illeszthető, és mivel azagyagedénynél erősb, kevesebbé törekény volt, utra is lehetett minden baj nélkül elvinni.

Azon ellenvetésre, hogy ilyen edények használata igen veszélyes a fejlődő méreg által, azt mondjuk, hogy alkalmasint savanyu ételekhez nem használák, és hogy a többi ételt és csak rövid ideig hagyták e tálakban. Egyébiránt még alig mult egykét évtized, hogy az ételeket rézedényekben főzték. De van példa reá, hogy bőven aranyozva is valának, bár a muzeumin az aranynak semmi nyomát nem láttam.

A medencze *réből* kalapácsolás által készült. A kalapácsütések még láthatók, valamint az erősebb horzsolásnak rendetlen vonalai a zöld kéreg alatt is észrevehetők.

Az arcza majd mind egyenlők, de a ruházatban is alig lehet valami jelentősb különbséget észrevenni. Ezek, valamint a diszitmények és az írás a XIII-dik vagy XIV-dik század elejének jellegével bírnak és a könnyűded, iparias kezelésről tanuskodnak.

Kérjük az archaeologia barátait, hogy a netán még hazánkban lappangó, ilyesféle edényekről tudósítsanak, miszerint azok ismertetésével irodalmunkat gazdagithassuk.

Rómer Flóris.

Egy-két szó műiparunk izlési irányáról.

A *párisi világtárlat* eléggé szomoru bizonyságul szolgált arra, hogy azon kevés számú iparczikkal, melylyel a világ iparával versenyezni kívántunk, annyira túl vagyunk szárnyalva, valamint számra úgy minőségre nézve is, miszerint többé nem elég, hogy egy nemzeti muzeummal bírnunk, melyben minden kezdetlegesen és tökéletlenül van képviselve, miből az emberi nem ipari kifejlődésére következtetést lehetne húzni, hanem, hogy addig mig ezen hiányok azokra nézve,

mik eddig mintegy ébrenyben megvannak, ki nem egészített nek, és azok, mik még meg sincsenek kezdve, gyűjtetnek, nem is lehet szó, hogy iparosaink *egyedül a régiségek tárából okuljanak*, mintáikat ottan fölkeressék, izlésüket kimivelhessék!

Csak akkor, ha lesz olyan intézetünk, mely a hazai és külföldi iparnak minden ágára kiterjeszkedik, és azt következetesen kifejtve, folytonos tekintettel a hazai virágzó, vagy fejlesztendő iparágakra bővíteni fogja, és az anyagot nem tekintve *aranyon és drágaköves ékiteményeken kívül, a gipsz mintákra, régi butorokra, agyagművekre, faragványokra, himzésekre, szövetekre* is ki fogja terjeszteni figyelmét, alkalmat adni remek példányok által, hogy azokat iparosaink kényelemmel tanulmányozhassák, másolhassák és utánozhassák, és a megtekintésen kívül néha a műtudományból egy-egy előadást is halljanak, csak akkor fog honi iparunknak is pirkadnia újabb hajnali csillaga melynek vezetésénél nem csak buzánk és dohányunk, borunk és gyapjunk, hanem kézműveseink vagy művészeink remekjei is fognak bátran a világverseny sorompójába léphetni.

Ilyen eszmék lebegtek azon jeles férfiak szemei előtt, kik néhány év előtt Bécsben egy *iparmúzeum* szükségességét beláták, és elég bátorsággal bírának elismerni, hogy Ausztria né mely iparczikkében, melylyel eddig a világvásárt ellátta, melyben semmi versenytárstól félnie nem kellett, hátramaradt és más serényebb, előre törekvő nemzettől háttérbe szorított. Az anyag jósága megmaradt, az áruk talán aránylag olcsóbbak is voltak a külfödieknél és még is a silányabb anyagu — a drágább cikkek kerestettek, *mert több izléssel, szemfényvesztőbb, eredetiebb eszméktől vezetettve készültek.*

Bármily nehéznek és kellemetlennek lássék, bevallani azt, hogy Bécsben valami létrejött, mit *Europa több államai jónak, utánzandónak elismertek*, még is nyíltan be kell vallanunk, hogy a *bécsi cs. kir. mű-és iparmúzeum* rövid idő óta nem csak bámulatos módon szaporodott, rendkívüli részvétnek örvend, de örvendetes mozgékony-sága által a lajtántúli tartományokat folytonosan emeli fényképei, gipsz- és galváni utánzásai által, a reáltanodákat és múzeumokat gyarapítja, rajztermei és műelőadásai által az izlés kiműveli és finomítja — szóval valóban vilá-

gítótornya mindazoknak, kik a szokott mindennapiságon felül emelkedvén, a haladókkal haladni kívánnak.

A béci cs. kir. mű- és iparmuzeum tevékenysége azonban nem egyedül magára Bécsre szorítkozik, hol gyűjteményeit havonként 8—10,000-en látogatják; a muzeum rendez a koronaországokban is fiók-kiállításokat, melyek nemcsak saját kincseiből, hanem a legremekebb műveknek az eredetiektől alig megkülönböztethető fém- és gypsz-utánzataiból és fényképekből állanak.

Legutoljára *Reichenbergben* és *Prágában* rendezett a muzeum kiállításokat, melyeknek üdvös befolyásáról és az egész vidékre való felvillanyozó behatásáról nem győzik a lapok elismerésüket eléggé nyilvánítani. Nemcsak újabb műipari remekek voltak itt kiállítva, de a régi tárgyak is, mikkel a vidéki muzeumok és egyes vagyonosak is rendelkezhettek: az aranyművészet, szobrászat, festészet, himzés és faragás, szövés és könyvkötés köréből minden napfényre hozatott, hogy a száz és száz éves műremekek közt a művész és iparos válogathasson.

A bécsi műipari muzeum életrevalóságáról tanuskodik leginkább az, hogy azon ideiglenes, szűk helyiségéből, melyben néhány év óta mintegy tengődvén, mégis mindinkább gyarapodott, egy új, szükségleteihez alkalmazott épületbe áthelyezték.

Ezen új lendületnek az archaeolog is csak örvendhet, látván, hogy eszményképei mintácul elővétetvén, másolatok által sokszorosíttatnak, és az új iparágakba bele oltatván, a dicső régiség remekjeit feltámasztják.

Nálunk is meglesz ez, ha iparunk azon polezra fog emeltetni, melyre tanulékonyságunk által előbb-utóbb jutnia kell, s ha örökké a külföld adózói nem akarunk maradni.

Visszapillantás a magyar történelmi társulatnak Kolozsvárott tartott első vidéki nagygyűlésére.

A társulat mindjárt működése kezdetétől fogva két osztályt képezett. Az egyik a különféle becses, és leginkább csak

ezen alkalommal megnyílt családi *levéltárak* gazdag anyagával foglalkozott; a másíknak feladata volt a *számos középkori műemlékek*, a *muzeumi* és *egyházi régiségek* megtekintése által archaeologiai látkörét szélesbíteni.

A mi ezen gyűlést előnyösen jelzé, az nem a *résztvevők nagy számában* és *fényes ünnepélyekben* állt, hanem azon ernyedetlen buzgalomban, melylyel a kínálkozó alkalmat lelkiismeretesen felhasználván, azon kevés szakférfiu így állandó lendületet adott a fennálló műemlékek *ismertetésére* és *megóvására*. Az archaeologiai osztály élén állott az erdélyi régiségek avatott leírója gróf *Eszterházy János*; *Torma Károly*, Közép-Szolnok megye főispánja és az erdélyi római maradványok tekintélyes ismertetője, és *Finály Henrik* az országos muzeum régiségtári őre, kinek legujabb érmészeti munkái, mély és fáradalmas kutatásinak örvendetes eredményeül tekinthetők — az elnök mellett, mint első rangu szakférfiak tündököltek. Magyarországból *Ipolyi Arnold* és *Rómer Flóris* vettek részt ezen működésben, míg a jegyzőséggel *Miksa György* és *Hampel József* tiszteltettek meg.

Mindjárt az első összejövetel után a régészek megsejmléltek a XIV-dik századból való, legujabban helyreállított, városi főtemplomot, becses siremlékeivel, régi asztalos és lakatos munkáival. Ezen templomot elnök gróf az Archaeol. közlemények III. köt. II. füzetében írta le. Kivánatos, hogy a restauratio erélyesen folytattassék, és így Kolozsvárnak ezen becses emléke az utókornak fentartva maradjon. Halljuk, hogy a templom *kerítéséhez* kívül-belül ragasztott boltfészkek és házíkok kisajátíttatni és a tér tisztíttatni fog, mi által a városi főtér és a tekintélyes épület fölötte sokat nyerhetne.

A templommal szemközt áll a *katholikus lelkészlak*, melynek alapítási éve tudatik, és sok helyen még ősiségének bélyegét fentartá. A sz. *Ferencziek kolostorában* az ebédlő eredetiségében fenmaradt, a díszes faragmányu kő-olvasószek, és a *keresztfolyosó* egyik része a középkor jó izlésérőltanuskodnak. Bár lehetne az ebédlőt mielőbb régi díszébe visszahelyezni.

A *reformatusok* nagy templomát (melyet gr. *Eszterházy János* az Archaeologiai közlemények IV-dik kötetében részletesen leírt), szakértőleg vizsgálá az osztály, és benne a még

meglehetős épségben fenmaradt kőtagozatokon kívül, leginkább a nagybecsű régi czimereknek szentelé fő figyelmét.

A vallási építmények közt a kolosmonostori apátságnak is maradt fenn egy része; ezt is az elnök írta le az Archaeol. közlem. VII-dik kötet II. füzetében.

Gazdag azonban *Kolozsvár* ősmagánházakban is, melyek közt az egy-két *lábás ház*, mely a régi piaczsarnoknak (*Ringnek*) maradványa, már az utczáról is felismerhető, míg másoknak régi kidülő ormai, kőragasztóju ablakai, nyomott vagy csúcsíves kapuzatai, és azoknak a kapu közelében fenmaradt bolthajtásos ülkéi átídomítvák, befalazvák, és csak az itt-ott még épségükben fentartott ajtók által árulják el régiségüket. Ezen ajtók nagyobb része a XVI-dik, némelyik a XV-dik századba való, de némely sajátságuk miatt, mégis tüzetes leírásért érdemelnének.

Corvin Mátyás állítólagos szülőháza, jelenleg katonai kórház, már kevés eredeti nyommal bír; a városnak még fenálló tornyai és egyes falmaradványok azon részletek az erősítési építészetből, melyeket mint majd egyedüli műereklýéket fen kellene tartani és a végromlástól megóvni.

Láttunk kisebb művészeti becses tárgyakat is. A *piarista templom* négy érdekes himzett régi casulát bír, némely apróbb régi készlettel; benső értékkel, valamint részletenkint nagy művészi becsesél is bírnak a *református* ekklezsia gazdag áldozó poharai; világi tárgyakból pedig említésre méltók a *Bánffy* család fegyverei, lószerszámai, régi ruhadarabjai; bár azon helyiség, melyben ezek tartatnak, inkább régi vasas kamarához, mint fegyvertárhoz hasonlít.

Kitűnő figyelmet fordított az osztály az *országos muzeum* régészeti kincseire, valamint az *apulium*-i kiállításra is. A muzeum, a társulat elnöke gr. *Mikó Imre* hon- és tudomány szeretetének e hervadhatlan emléke, bár sok tárgyban csak kezdetleges, de mindebből legalább tökéletesen és izlésteljesen rendezett gyűjteményekkel bír, mi a buzgó és lelkiismeretes szakvezető elvitázhatlan érdeme.

Én itt csak az archaeologiai osztályra szorítkozom. Már künn a főépület körül, valamint tornácza alatt, jól fentartott római műemlékeket látunk felállítva, a lépcsőn a felírástól tég-

lák (többszörfire *Torma* ajándékai), legszebb rendben felállítván, míg magában a teremben mindazt, mit az ember az ipar mindennemű ágában teremtett, a legegyszerűbb kőeszköztől az aranyművesség újabb remekjéig, zsufoltan felhalmozva találjuk. A terem közepét az értékes, czélszerűen és takarékosan felállított, tudományos lelkiismeretességgel rendezett éremgyűjtemény foglalja el. — 12000 darab, melyeknek mintegy negyedrésze magyar- és erdélyországi, alkalmat nyújt ezen kedves tudomány alapos megtanulására; és hogy ezt így érvényesíteni is lehet, kinek inkább érdeme, mint *Finály*-é, ki idejét és erejét ezen kedvelt teremtésének szenteli, és mint hisszük: nem sokára egy alapos szaklajstrommal is fogja örökíteni. Azonban itt még nincsen vége *Finály* működésének. Helyszűke miatt a kormány épületben van a kincsek egy része felállítva, mely a potiori *Apulum*i gyűjteménynek kereszteltetett, és leginkább a történészek nagygyűlésétiszteletére nyitattott meg, úgy, hogy talán itt továbbá is biztos helyiségekben székelvén és gyarapodván, idővel egészen e helyen megmaradjon. Egy szobában elhelyezett állványokon azon becses tárgyakon kívül, melyek épségüknél, alakjuk újdonságánál fogva a nézők figyelmét kiérdemlék, említünk kell *Torma* Károlynak legújabb őskori leleteit kőszerszámokból, és egy egyszerű patak-kavicsokkal kirakott csigát a trochus-fajból, melyet mint legkezdetlegesb ékítményt, az egész tárlat legkiválóbb darabjai közé számítok.

Lehetetlen, hogy a hol ilyen erők, ilyen értelemmel, ilyen kedvvel és önfeláldozással működnek, az intézet maga legörvendetesben ne emelkedjék.

Nem csekély mozgalmat idézett elő a főtemplom nyugati kapuzatától balra fekvő országos levéltárban fölfedezett falképek lehámozása. Itt hajdan a *Corporis Christi* kápolna állhatott, mely későbbben ezen újabb czélra lőn átváltoztatva. Néhány év előtt a marosvásárhelyi gyűlésre utazván, *Rómer Flóris* észrevévé, hogy itt valami nagyszerű falfestmények rejlenek, de hogy ügyetlen kéz által le ne romboltassanak, jobb időre hagyá azoknak feltámasztását. Elkészülvén a három emeletes ingadozó állvány, melyet a falhoz, nehogy a képek elrontassanak, nem lehetett erősíteni, *Papp Márton* és *Hampel József* segítségével több napi munka után az éjszakai falon levő nagy-

szerű képsyclust nemcsak lehámozta, hanem le is másolá. Az említett falnak legfelsőbb részén van Máté evangelista jelképe, a mondatszalogot tartó oroszlán; a csúcsíves részét elfoglalja mint fő-kép Krisztusnak keresztre való feszítése, ez alatt Krisztus Pilátus előtt, Krisztusnak vesszőztatása, kígyonyoltatása, és Annás előtt tövissel való koronázása. Ezek alatt még egy sor kép van, melyet a nehéz, magas levéltári szekrények fődnek. Ezen képek, mint ilyenek, nem birnak ugyan első rangu művészi becsesél, de érdekesek archaeologiai és még történelmi szempontból is, mivel a nyugati ablak jobb oldalán álló fal egy csoportozatot mutat a vesszőzött Krisztus körül, melynek fő-személye egy fehér püspöksüveges és pásztorbotos térdelő főpap, ki más nem lehet, mint *Slewing György*, egykori kolozsvári prépost-lelkész, mint a kinek czimere a kápolna-bolthajtás zárkövéén épen ugy látható, mint a plébánialak kapuja fölött, és minthogy *Slewing* 1460 táján élt, ez által a festmények kora is meg van határozva.

Ezek körülbelől kutatásaink eredményei. Hagytunk-e Kolozsvárt való tartozkodásunknak valami maradandó emlékét is? — azt a jövő fogja megmutatni. — Ugyanis K. *Papp Miklós* buzgón ajánlá a történelmi műemlékekre alkalmazandó, és a Budán már létező emléktáblák mintája szerint készülendő felirásokat; és ezen korszerű indítvány lelkesen pártoltatott de a város elöljáróságát is kérte a régészeti osztály, hogy a még fenálló egy-két tornyot kijavíttassa, a mennyre lehet a hozzájuk épült apró házaktól felszabadítsa, és belőlök városi muzeumokat készítvén, ha lehetne saját fegyver- és régiség-gyűjteményét itt állíttassa fel. Mily szép lenne ha a *Bánffy* vagy még más családok ilyesféle ereklyéi is itt őriztethetnének, mi által Kolosvár csak több érdekes középítménynyel szaporodnék.

Ez utóbbinak létrejöttét azon bizottságtól várjuk, mely mint a történelmi társulat fióktársa: gr. *Lázár Miklós* elnöklete alatt: gr. Eszterházy János, Szabó Károly, Finály Henrik, Torma Károly, Jakab Elek, K. Papp Miklós, Paget János és Sándor József tagokból alakult.

Minthogy ezen lelkes szak- és irodalmi férfiak gondjára vannak bízva újabb eszméink valósításai, remélleni szabad, hogy a folytonos munkásság, az ernyedetlen buzdítás és az

anyatársulattal való szünetlen összeköttetés által hasznos gyümölcsösé fogják érlelni jó szándékainkat, hogy mi is, kik oly sok szíves köszönettel tartozunk a lelkes fővárosnak, örömmel pillanthassunk vissza egyheti elfelejthelen, mindnyájunkra nézve eredménydús *Erdélyben* való mulatásunkra.

K i v o n a t

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1868-diki november 2-án tartott IX-dik rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

98. Előadó bemutatta az „*Archaeologiai Értesítő*“ első számát, melynek példányaira nézve határozottatott: hogy 300 példány a könyvkereskedésbe bocsáttassék, 200 példánnyal a szerkesztőség rendelkezessék, úgy, hogy azokból a bizottsági tagoknak, a munkatársaknak és testületeknek, melyek tanulmányainkat kiválólag pártolják, juttasson; az első számból pedig a lapoknak és az olvasó közönségnek ismertetésül egyes példányok küldessenek.

99. Előadó felolvassa *Házmán* budai polgármester levelét, melyben az archaeologiai bizottságot felhívja, hogy a *Mátyás-hegyen* talált római emlékek megszemlélésére néhány tagját kiküldje. October 9-én előadó több budavárosi főhivatalnok kíséretében kiindult Kunewald Jakab szőlőjébe, hol a muzeum részéről Erdy János bizottsági taggal találkozáván, az ásások bizonyíták, hogy azon helyen egy római szőlőház állhatott-melynek falait és padlatjait látni lehetett. Ugyan ő indítvá, nyozza, hogy valamint a polgármester urnak, úgy Holzpach Endre és Kunewald Jakab *buda-ujvidéki* polgároknak tanusított figyelmükért köszönet mondassék; elfogadtatott.

100. Felolvastatik b. *Nyáry Jenő* levele, melyben nemcsak a *zaggyvai és karancsaljai* templomokról jelentést tesz, hanem a leletdús pilini ásításokról is emlékezik. Az öt ujonnan felásott sirgödörben többféle, eddig elő nem jött bronzkést és

vésűt; konyhahulladékokat és agyagműveket talált. Ezen érdekes jelentésért a bárónak jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatott.

101. *Marossy János* eddig Kis-Béren lakott gyógyszerész leirja legujabban talált régiségeit, jelesen a durva kőből álló gabnazúzókat, kovaeszközöket stb.

102. *Lehoczky Tivadar* Munkácsról írja, hogy *Bereghmegye* régiségeit közleményeink számára összeállítandja; továbbá a *gallisi* hegyen vezetett halom-ásatásról, melynek eredménye több emberesont, egy fekete kovakőről lepattogtatott igen éles vésű alaku szerszám, apró kovakőtöredékek stb. — Mind a két közlésért köszönetet mond a bizottság.

103. Felolvastatik *Schulz Ferencz* építész-mérnök levele, melyben a hazánk területén még létező *törökvilági műemlékek* feldolgozását felajánlja, és néhány rajzot beküldvén, főleg a *pécsi* mecseteket és fürdőket mutatja be. A bizottság ezen ajánlatot örömmel fogadja, és a mint egy képkör be lesz fejezve, kiadatását elrendelé.

106. Előadó felhossa *Storno Ferencz* szakértő sopronyi hazánkfia vezetése alatt történt pannonhalmi altemplom izletes restauratióját, melyet a bizottság a régészet terén igen örvendetes haladásnak tekint.

107. Felolvastatott a m. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumnak a magyar nemzeti muzeum igazgatóságához intézett 10,560. sz. leirata, melyben nevezett igazgatóság felszólittatik, hogy a régiségtári ör közbejöttével, az Eszterházy-féle római kerekéhez illő kocsikast terveztesse, és a költségvetéssel együtt fölterjeszse. Mivel azonban a muzeumi ör azon eszmével, hogy a nevezett kerekék értékükhez képest, ilyen módon a közszemlére kitétessenek, épen nem tudott megbarátkozni, sőt ellenészrevételeit is felsőbb helyre fölterjesztette, ennek folytán a m. nemz. igazgatóság közbenjárására a nm. m. kir. miniszterium kegyeskedett beleegyezni: hogy ezen kérdés az archaeologiai bizottmánynál is érdemleg tárgyalassék; miért is felhijja elnök ő méltósága a bizottsági tagokat, hogy a n. méltóságu miniszteriumhoz fölterjesztendő szakvéleményt adjanak:

Az archaeologiai bizottságnak van ugyan tudomása arról,

hogy a közelmúlt századokban a csonka műemlékeknek egyes részleteikben való kiegészítettése nagyon is divatban volt, de tudja azt is, hogy ezen ugynevezett restaurációk, mivel igen ritkán történtek szakértők által, ritkán ütötték meg a mértéket, sőt leggyakrabban a valódi izlésnek és az archaeologiai műtanulmányoknak nem épen a legjobb szolgálatot tették, miért is mai nap az első rangu muzeumokban a régi csonka remekművek egyáltalán érintetlenül hagyatnak.

A muzeumi kerekre nézvé három lehetne a föltevés, hogy t. i. vagy *diadalszekerbe* valók vagy *versenykocsinak* része, vagy közonséges *szállító- és személyhordó* járműhez tartoztak. — Azonban a elsők kerekei jóval szélesebbek és diszesebbek, az utolsóké pedig rendesen idomtalanabbak, és küllők helyett leginkább pallokból összetákolt koronggal bírnak. Fenmaradnának tehát még a versenykocsik; ezek fölötté könnyűek valának, és rendesen két négyküllős kereken jártak; a verseny után pedig a kastól elválasztva külön őriztettek. S ezen körülményből lehetne némi következtetést vonni kerekeinkre, melyek, valamint több más esetekben hazánkon kívül is történt, mindég a kastól elválasztva találtattak.

Feltevén azt, hogy a kérdéses kerek egy *versenykocsi* részei, ha ezekhez csakugyan kasnak is kellene készülnie, annak igen könnyűnek, igen egyszerűnek kellene lennie, az az: a kerek fölött rendesen csak egy álló deszkát alkalmaznak, melyhez oldalt egy pálczavastagnyi fogantyú van illesztve, míg elül valamint t. i. egy vagy két személyre való volt a kocsi, szintén olyan szerkezetű egy vagy két fogantyúval volt ellátva.

Azonban a bizottság még ilyesféle *versenykocsi* részeinek sem tekintheti a muzeumi, kerekeket, hanem egyszerűen olyan *kegyajándékoknak* tartja, melyek valami pályadiadal után haladatosságból a templom csarnokába fel voltak akasztva és *anathemák* neve alatt ismereteseek.

Kétség ugyan nem lehet, hogy mint *Pausanias* munkájában olvassuk, a gazdagok vagy uralkodók, fényes és drága *szekereket* állították fel a templomokban; de az is bizonyos hogy versenyek után a győzők kerekeiket vagy tengelyre illesztve,

vagy külön is a templomokban felakaszták, mint ezt a paizsokkal, a vértékkel és egyéb kegyajándékokkal tevék.

Ezen nézetben látszik a toulonse-i muzeum is lenni, mert a párisi világtárlaton üvegszekrénybe állította ki különkülön hirneves bronzkerekeit minden kocsikas nélkül. A mi pedig a bizottságot ezen nézetnek helyes voltáról még inkább meggyőző, abban áll, hogy t. i. a többször említett kerekék, bár külsőleg csiszolvák és egészen elkészítvék, agyuk belseje még egészen az öntési varacsokat mutatja; mi arról is látszik tanulmányozni, hogy ezen kerekeket soha sem használták kocsizásra, különben agyaiknak is kellene belül csiszoltaknak lenniök.

Ha azonban ezen kerekékhez, melyeknek üresen öntött körülete csak darabokból áll, és a zöldre festett fatalphoz van illesztve a nagyméltóságu miniszteriumnak még is méltózatnék diszesb kocsikast készíttetni, nem kételkedik a bizottság, hogy az efféle kocsik tanulmányozása, rajza és mintázása, valamint a bronzba való öntése, vagy fából való faragtatása tetemesb összegbe fog kerülni — és mindamellett kétséges, vajjon az illető művész el fogja-e találni azt, hogy a hiánypótló kas a már részben nagyon is romladozott kerekékhez hozzá illjék?

Vegyesek.

(A *pannonhalmi főapátság*) temploma, a haza legelső monostorának székesegyháza, igen szomorú állapotra jutott az által, hogy *József* császár idejében a kamarai igazgatás alá esvén sz. Márton is, a tisztviselők első gondjuknak tekinték az ősrégi falakat bemeszselni, a faragmányokat vastag mészkereg alá temetni, a diszes márványoszlopokat a többi, homokkőből valókkal egyenlőkké tenni. Így maradt ez egészen mostanáig, midőn *Kruesz Chryzosztom főapát* áthatva azon szükség érzetétől, hogy itt valamit tenni kell, miszerint székesegyháza régi diszének visadassék: örömmel fogadta azon tervet, mely által *Storno Ferencz* házánkfia, nem csak a templom nyugati részét az annyira kirívó izléstelen burkolatától levetkőztetni, hanem egyszersmind a falakat ő általa festendő izlésszerű képcyklussal díszíteni, festett ablakokkal ellátni szándékozik.

A főapát, kinek főgondjai közé tartozott, mindjárt kormányza kez-

detén a főmonostort lakályossá tenni, csakhamar eltökéllé az ős templom stylszerű restauratioját is. A főoltár alatti altemplomnál kezdék a munkát és alig egykét hónapja, már ezt régi alakjában látjuk. A mészkéreg alatt rejlő zárkövek, gyönyörű oszlopfejek ismét napfényre jöttek, a morzsolt kövek, és azok faltjai ujak által lőnek helyettesítve; ott áll az egészen új izlésteljes oltár, és nem sokára sz. István vörös márványszékén, mely egy őskori kagylós mennyezetű fülke, ismét sz. István szobra fog székelni. Ezen szobrot, valamint a szék alatt békóokban görnyedező, pogányság jelképét, melynek fejéről jelképileg a korona lehull, *Schönfeld* szobrász készíti.

De mind ez csak kezdete a gyökeres restauratiónak. A magasztos főhajó a mellékszárnyakkal, ugyanannyi oltárral legközelebb fog munkálat alá vétetni; és ha a jó Isten hozzá való költséget enged, a kereszt-folyosót is reméljük egy-két év alatt régi alakjában láthatni. Hogy azután ilyen templomban az egyházi készletnek, a ruházatnak is kell alkalmazkodnia, természetes. És a buzgó hazafi, ki sz. Márton szentélye küszöbét átlépendi és ott a századok előtt neveiket a porta speciosára feljegyzett országnagyok szellemével a haza boldogságáért fog ma áldozni, ott találandja a dicsőült ősök méltó utódjait, azon lelkes szerzeteseket, kiknek tanítani és prédikálni egyedüli kötelességük, kik midőn hivek az Istenhez és királyhoz, mindig a hazának is kitűnően hű fiai valának.

(A *Kárpátok alatt*) mint mindenki tudja, Magyarország dicső műemlékei legsűrűbben és aránylag legépebben fekszenek. És ez nem meglepő annak, ki történetünket ismeri. De annál öröndetesb az, hogy azon műemlékek gondosan őriztetnek és stylszerűen megóvatnak. Nem rég kaptam *Vajdovszky János* szepesváralljai tanártól levelet, melyben nem csak azt írja, hogy a *szepesmegyei* papnöveldeben az egyházi archaeológiából leczkéket ad, hanem hogy püspökje avval is bizta meg, miszerint a *kismárki*, és *löcsei* régi templomok restauratioját vezesse.

Öröndünk, hogy ezen szentegyházak sorsa ily értelmes férfiúra bízott, ki magához méltó kőfaragót is talált. Ideje már, hogy neveljünk iparosokat és művészeket, kiket magunk igazgathassunk, kiknek legalább eszméinket átadhassuk. Elég sajnós, hogy vannak gyönyörű középkori egyházaink, melyeket a dőlőfős értelmetlenség örökre elrontott, s melyeknél csak azt kell csodálni, hogy találatott elüljáróság, mely az ilyen szentségcsúfítást megengedte.

Uj lelhelyek.

Acsán (Fehér m.) azon úttól, mely *Acsáról Boglárára*, a lencseföldek mellett elvezet, délre fel a dombon mintegy 300 lépésnyire, a mellékutól pedig, mely a dombra irányul, mintegy 400 lépésnyire a *körtélapai* dü-

lőben, *Hedrik János* acai földmivelő akadt egy római sírkőre, melynek mostani hossza 7' 4'', szélessége 3' 11'', vastagsága 8''. A kő három részre oszlik; a felső dombormű majd négyzetes tért foglalván, négy hüvelyknyire kiálló csoportozatot mutat, melyen jobbra egy férfi áll római öltönyben, hátul lecsüngő köpenye jobb vállán van gombbal összefoglalva, jobbjára mellén nyugszik, úgy hogy a hüvelyk és a két közelebbi uj ki van nyújtva. Balra hasonló férfi alak, mely csak abban különbözik, hogy baljában tekereset tartott, t. i. a végrendeletet. Közepett egy női alakot pillantunk meg, melynek jobb keze az előtte álló kis fiu jobb vállán nyugszik, ez ismét baljában egy tekét — bulláját, tartja.

Ezen fő tárgy alatt következik hosszukás keretben a halotti áldozat előállítására. Egy háromlábú asztalkán a kegyajándékok látszanak az asztaltól jobbra balra a szokott áldozó fiúk állanak.

A szentgyörgyi kőből készült faragmányok, bár az eke által nagyon sérültek, meglehetősek. — A sirirati részt illetőleg, a két kép közti keretben igen rossz karban van az egy sor írás, mely körülbelül ezen betűkből áll:

V R S N // // // V S;

A sirtáblán, melynek alsó vége el van törve, és melynek sorait táblán már régen találván, összetördelték, ezen írás van 2"-nyi meglehetősen jó állapotban lévő betűkkel:

D

M

ÆL SERENO MILIT CoH I VB
PSTPVII VIX ANXXVII TÆL
S E R E N A N O MIL CoH VLP A
ST P X VIX AN XXV TÆLIAE
CoNCoRDIAE VIX A N XX' . .

Ebből kiténik, hogy Aelia Concordia évei nem teljeseek, valamint a kis fiúnak sem nevét, sem éveit nem tudjuk.

Ezen köért tulajdonosa túlságos követeléseket tesz, reméljük azonban, hogy valódi értékéről felvilágosittatván, oda fogja József főherczegnek adni az ígért áron, mely magában véve már úgy is igen túlzott, s így e műemlék is fogná a m. nemz. muzeum gyűjteményét díszesíteni.

Böjtén a Székelyföldön 1867-ben *Dániel Gábor* Udvarhelyszék fő-tisztje 9 sírhalmat átmetszetett; azok legnagyobbikának átmérője 12° a legkisebbé 5°, magasságuk 2—7'-nyi. Háromban találtak lapos patak-kövekből összerakott szabályos kősirokat, és pedig egyben, egy másikban 2-öt, a harmadikban 3-at. A sirok 3—4 darab kővel voltak földve. Bel-tartalmuk szénnel kevert hamu, néhány kovag eszközzel, egyikben emberi csont is mutatkozott. *Székelyföld leírása* I. 222. 1.

Jegyzéke azon tárgyaknak,

melyeket

Kelecsényi József, csal di birtokos, a m. n. muzeumnak 1868-ban ajándékozott.

Adalékul a magyar lelhelyekhez és a régészeti krónikához.

I. Kőeszközökből.

Ármai pusztáról (Bars m.) egy kővésüt.

Bankáról (Nyitra m.) egy kigylavésüt.

Baracs-káról (Bars megyében) egy kőszekerezét és 18 kővésüt; ezek közt van basaltból 8, kigylából 6, a többi határozatlan kőnemből való.

Bars megyéből, a hely megnevezése nélkül: egy kőbaltát, lyuk helyett két kis körrel; 10 különféle nagyságú orsófejet; egy kigylavésüt.

Beldről (Bars m.) egy kőbaltát, melynek lyukja még nincsen átfúrva, és 3 kővésüt, kettő kigylából van.

Családról (Nyitra megye) 8 kővésüt, köztük 3 kigyából van, egy basaltból; ezen kívül 2 kögolyót, egy lapos és egy koczka alaku kőszült.

Csúzról (Komárom megye) 3 kővésüt.

Dúlkáról (Nyitra megye) egy kőfokost.

Fajkútról (Bars m.) 6 kővésüt, 2 kigylából való.

Füsről (Bars m.) egy kővésüt.

Gesztéről (Nyitra m.) egy kővésüt.

Géthfaluról (Nyitra m.) egy kővésüt.

Ghymesről (Nyitra m.) egy kőbaltát.

Gördéről (Baracska szőlőiből) egy kővésüt.

Gyarmat-Lapúsról (Nyitra m.) egy kővésüt.

Ivánkáról (Nyitra m.) egy kővésüt.

Kernyéről (Nyitra m.) egy kővésüt.

Kolomról (Nyitra m.) 4 kővésüt, egyik kigylából való.

Kubantórol (Bars megye) egy kőszekerezét.

Midlantórol (?) egy kővésüt.

Névedről (Bars m.) 3 kővésüt, kettő kigylából való.

Nyitra vidékéről egy kőszekerezét.

Setétkutról (Bars m.) egy kővésüt.

Szánthórol (Hont m.) egy kővésüt; és

Kis-Szánthórol két darab könyílesúcsot.

Szemczéről (Hont m.) egy mindkét végén éles kővésüt.

Ujfaluról (Bars m.) egy átlikasztott kővésüt.

II. Bronzeszközökből.

Sz.-Benedekről (Bars m.) egy bronz-esákányt.

Nyitráról 7 füles bronzvésüt, füllel ellátott kis bronz-topányt (?) 3 rézbuzogányfejet, egy kerek réz-ékitményt, és egy réz-sarkantyut.

A vasrégiségekkel (14 db); vegyesekkel (6 db), római érmekkel (4 db) *Kelecsényi József* ur ajándékozott 144, többnyire nagyon érdekes darabot.

Ugy hiszszük, hogy ezen szép ajándék után sem fog buzgó régiséggyűjtőnk a gyűjtéssel felhagyni, és azon vidéknek, melyen ő mint régiségbuvár tudunkra egyedül áll, megismertetésére adatait velünk közleni.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1868.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3. szám.

December 15-én.

Bizománys: **Aigner és Rautmann**
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner és Rautmann** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

A legújabb ó-budai ásatások.

Az „első ó-budai szeszegető- és tisztító részvénytársulat,” melynek élén *Balásy Antal* és *Pátz János urak* állnak, a várostól alig két száz lépésnyire, a Duna ágát érő, földet vett, hogy azon gyári épületeit emelje. Alig hogy az alapok ásatásához hozzá fogtak, a főépület kiugró éjszak-nyugati részén egy terméskőből rakott sirboltra bukkantak, melynek alig szétbontható és három lábnyinál vastagabb falait 3' mélységben találták. A társulat azon kegyeletnél fogva, melylyel elnökei és tagjai a honi tudományosság irányában lelkesültek, november 7-én délben *Pátz Károly* urat küldék hozzám bérkocsival, hogy a sarcophag ki nyitásánál jelen legyenek.

A hely színére kijöven, a társulat több tagját, és a kíváncsiak rendkívüli sokaságát összegyűlve találtam. A síremlék a körülálló falból kibontva, de érintetlenül állt a mélységben. Meglepő volt reám nézve ezen látvány, minthogy egy teljesen ép, és feltöretlen sírhoz vajmi nehezen juthat a kutató! Maga a kőkoporsó, melynek külső hossza 7, $\frac{1}{2}$ ", szélessége 3, $\frac{7}{8}$ ", magassága 27"; belső hossza 6, $\frac{2}{4}$ ", szélessége 32", mélysége 18", kőpárnával bir, mely 6" magas, alul 1', felül 6" szé-

les. Az íráshely szél. $44\frac{1}{2}$ " , mag. $16\frac{1}{2}$ " ; a fülkék 11" magasak, 11" szélesek. A kóláda teste 6" , a ereszték 2" széles. Az előlapnak szögletein két, fáklyáját lábaihoz támasztó genius áll, a lapon semmi felírás, a mi természetes, minthogy azt a boltozott, zárt cryptában senki sem olvashatta volna. A halottnak kétségen kívül volt *sírköve*, de hogy mikor és hová vitetett el, ki tudná megmondani!

Említést érdemel a *koporsó födele* is, mert az eddig látottaktól különbözik. Ennek t. i. *szöglet-szarvai* nincsenek, ellenben van tetején egy keskeny lap, melyből mind a négy szögletéhez egy-egy lapos hasáb ereszkedik le, míg a keskenyebb oldalakon két-két, a hosszuakon pedig négy-négy földő-cserép alakú, félhengerű borda fut le, hogy együtt véve, egy római cseréptető alakját utánozzák.

A földél a koporsóhoz vörös ragaszszal, mely szélein 1" 3"-nyira folyt le, volt légmentesen reá illesztve, s így remélleni lehetett, hogy a sír tartalmát *in situ*, azaz eredeti elhelyezésében találjuk.

Az előkészületek után, melyeket a kőművesek pallérjok *Labócsi Lőrincz*, és a társulat tagjai közül *Prohászka* és *Strohberger* urak igazgatása alatt tettek, a földél, miután a záró ólommal beöntött vaskapesok két keskenyebb oldaláról kibontattak, felemeltetett és a *sírt* magát a földtől egészen tisztáú, a *víz* pedig eredeti irányban fekvé találtuk. A koporsó keletelve állott, de a kőpárnán, mely a sír keleti részén volt, feküdt a jobb váll felé konyuló korhadt fő, mely különben rendesen a nyugati oldalon fekszik. A váz egészen össze volt esve, egyes szárainak csontjai foszlott, nem porrá omlott állapotban valának. Nevezetes, hogy a gerincznek csak egy részét találtuk összefüggésben, a kezek a medencze fölött összekulcsolva, a lábszárak mintegy keresztbe illesztve, a koporsó éjszak-nyugati szöglete felé irányozva feküdtek, hol a lábfej izeit is leltük.

A leesett állkapocs alatt két bronz-érem feküdt, ezek közt a nagyobbik előlapján HADRIANVS AVGVSTVS köriratu, balra néző borostyánkoszorús fővel, majd vonalnyi rozsdáskéreggel volt bevonva, a hátlap jobb felé álló, oltáron áldozó női alak tűnik fel, de körirata olvashatlan, kivéve a mellette SC, COSIII betűket. Ez tehát a határozatlan érmek közé

tartozik. és 119—138 közé esik. A másik, kisebb darab, anyyira el van rongálva, hogy épen nem fejthettem meg.

A kezek korhadéka közt el volt rejtve egy *arany gyűrű*, babnyi nagyságu *saphírral*, mely széléről kissé be van repesztve. A lábszárak táján barnás rojtok, talán a ruha maradványai tűntek fel, jobb lába fejénél egy töredezett üvegnek és egy összeomlott fémedénynek darabjait leltük, míg a bal láb szögleténél egy darab fekete bőrt, szélein az öltések nyomaival, egyik *lábbeli talpának* ismertünk fel. A sir különben egészen tiszta, érintetlen volt.

A sarcophag maga a fekete, termő földön $4\frac{1}{2}$ -nyi mélységben állt egy 3'-nyi termeskő és mészből rakott erős fal közt; de körülötte a kövek és kavicsok több lábnyi magas kőragaszszal sziklakeménynyé összeragadt vegyülete több \square^o -nyi tért foglalt el; azonban a Duna felé ezen törmelék, valamint a termő földrétegeknek is keskenyül vastagsága. Jele, hogy a Duna áradásaitól tartván már a rómaiak, halottjaikat a magasabb rétegekben temették el.

Ezen előugró épületnek jobb, azaz éjszaki szárnyának nyugati fala közepe táján 3 lábnyi mélységben a föld alatt a munkások egy másik kőkoporsóra találtak, ez azonban a pusztta földben állt; belső világossága 27", hossza 5' 7", belső magassága 20", a kő vastagsága $5\frac{1}{2}$ " teszen. Van ennek is eresztéke, de födelét nem lehetett találni, jeléül annak, hogy ezen koporsóra ásás közben már régebben bukkantak, és azt ki is bontották; mert a koporsó körül a csontok mind szanaszét feküdtek.

A koporsó ugyanazon irányban feküdt, mint az előbbeni, t. i. nyugat-keletnek, a felírásnak szánt, s a divatos kerettel (melynek függélyes oldalai két S alakra hajló vonalból állnak) bíró oldal éjszagnak volt fordítva, míg az előbbinek képes lapja épen délnek nézett, úgy, hogy a test keletről nyugat felé feküdt; miért is azt tapasztaltuk, hogy a 2-dikban a test ellenkező irányt tartott, mit a talált, bár szétszórt csontok bebizonnyítottak.

Hampel József urral, ki ezen egész vizsgálódás alatt segédkezet nyújtott, nem nyugodhattunk, míg ezen koporsót is köröskörül a földtől megszabadítottuk, remélvén, hogy talán a tulsó oldalon fogunk valami felírásra akadni. Azonban törek-

vésünk meggyújtott, és így figyelmünket a többi leletre fordították. Nem messze ezen sírtól, melynek egész körülete nagyon gazdag temető-helyekben, találtak a munkások egy *kis gyereket rejtő sírt*, mely LEGIIADI bélyegű cserepekből volt összeállítva. Ezen sír csak 1'-nyira volt a föld alatt. Felül-alul egy-egy kőlapot szedtek fel, fejénél lábánál egy-egy, oldalt pedig két-két cserép állott, a nélkül, hogy akármilyen módon össze lettek volna ragasztva.

Találtunk még itt-ott más téglákat is a II-dik LEGIO bélyegével, melyek vöröses betonnal voltak födve, de ezeket a területnek egyéb helyein szedték fel a munkások.

Fő figyelmünket érdemli még azon vízvezetés, mely délkeleti irányban a 2-dik sírtól délnek három ölnyire vonul el, és a Duna felé tartván, egy másik átmetszeten is találtatott. A csatornának talapja és két oldala födélcserepekből áll, melyeken eddig bélyeget nem tudtam fölfedezni; felül pedig lapos mészkő-lapokkal van födve. Ezek hosszukban 27', szélességben 16"-t mérnek. A csatornának belső magassága 18", szélessége 12" teszen.

November 8-án azonnal jelentést tettem ezen érdekes leletről a nmlgu m. kir. vallás- és közoktatási minisztériumnál, kérvén, hogy a részvényes társulatnak ezen példás buzgóságáért köszönet mondatván, kutatásimnak további pártolására felszóllíttassék, és *Zsigmondy Gusztáv* k. mérnök, ki eddigi tanulmányimhoz a rajzokat és térképeket készíté, ezen térnek fölvételére is a nm. közlekedési minisztériumtól kikérte, ezen munkálatok tartama alatt mellém rendeltessék.

El nem hallgathatom ezen alkalommal, hogy az építést vezető *Buczi Bódog* ur felügyelői, főleg *Labócsi Lőrincz* és *Schmidt Ferencz* urak előszeretettel az alkalmakat megragadják, miszerint gondoskodásuk által minden műtárgy megmentessék, és az előjövő sírok a térképre lelkiismeretesen följegyeztesenek.

(Folytatása következik.)

K i v o n a t

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottmányának

1868-diki dec. 1-jén a n. muzeumban tartott X-dik ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Érdy János, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, és Rómer Flóris b. tt.

110. Tekintetbe vevén, hogy „Archaeologiai közleményeink“ számos példánya hever az Eggenberger-féle könyvtár kereskedésben, mivel a régészetkedvelők a már megjelent V VII. kötetnek árát sokalják, előadó indítványozza, hogy ezen ár a „Fehérvári ásatások“ árával együtt leszállíttassék; a bizottság munkálatainak minél nagyobb körbeni terjesztése céljából határozá: hogy az „Arch. közlemények“ eddig megjelent kötetét igen sok táblával és számos fametszvényvel ellátott kötetét együtt véve 18 fton, a „Fehérvári ásatások eredménye“ 44 fton árultassanak. Azonkívül ez utóbbiból Henszlmannak 10, és előadónak is 10 példány engedtetett át, hogy azokkal az Archaeologia barátjainak, kik vállalatunkat munkálkodásuk által előmozdítják, belátásuk szerint kedveskedhessenek, és a megajándékozottak neveit alkalmilag bemutassák.

112. Mátray Gábor kérésére egy példány „Műrégészeti szkalauz“ a m.n. muzeum könyvtára számára kiadatni rendeltetett.

113. Előadó bemutatta azon rajzokat és felvételeket, melyeket Zsigmondy Gusztáv k. mérnök a margitszigeti és ó-budai ásatásokról felvett. Tekintetbe vevén az ilyen munkának fáradságos készíttetését, mely a hely színére való számos kirándulással vagyon egybekötve; a bizottság Zsigmondynak 200.00. é. forintot utalványozott.

114. Előadó bemutatja Ellenbogen József pozsonyi vároosi reál-iskolai tanárnak az esztergomi érseki könyvtárban létező kéziratokból másolt kezdőit (initialisokat), melyeket Denikóckénél Lipcsében kiadni szándékozik; — a bizottság helyeselve szándékát, és a sikerült másolatok fölött örömét nyilván-

nitván, a n. muzeumi könyvtár őre Mátray Gábor jelenti, hogy az intézetben létező kéziratokat ezen szép vállalatra másolatul szivesen átengedi.

116. Előadó jelenti, hogy az ó-budai szeszgyárnál talált római régiségeket illetőleg nov. 9-én (¹⁵⁴/₈₆₈ sz. a.) a nm. m. kir. közoktatási minisztériumhoz folyamodott, miszerint az érintett szeszgyári részvényes társulat a régiségek megóvására kéressék fel, s a mérnöki munkálatok vezetésére oldala mellé *Zsigmondy Gusztáv* k. mérnök kiküldetése a nm. közlekedési minisztériumnál szorgalmaztassék; ennek folytán f. évi nov. 17-én ¹⁴⁰/_{eln. sz.} alatti kegyes miniszteri rendeletben tudósítja ő nagyméltósága a bizottságot, hogy a szeszgyár-társulat elnökeihez, *Balásy Antal* és *Pátz János* urakhoz az ajánlott megkeresést elküldé, valamint hogy *Zsigmondy* kiküldetését is sürgette; örvendetes tudomásul szolgált.

117. Felolvastatik a ⁶⁷³/_k dec. 1-jén kelt akadem. titkári levél, melyben felszólíttatik a bizottság, hogy *Xantus Jánosnak* a *keleti expeditió*hoz küldendő tagnak, archaeologiai tekintetben utasítást adjon; a bizottság az e célból dec. 4 én tartandó üléshez képviselőül *Henszlmann Imre* b. t. kiküldi.

118. A magyar történelmi társulat választmányától nov. 5-én a bizottsághoz egy felszólítás érkezett, melyben megke-restetik, hogy a *Kolozsvárt* létező *régi tornyok és falak* megóvását az archaeologiai bizottság a maga részéről is szorgalmazza; a bizottság ezen célhoz örömetest hozzájárulván, a fölterjesztéssel előadóját bizta meg.

119. Közöltettek következő levelek, melyek az utolsó üléstől fogva beküldettek:

a) *Wolf* Henrik bécsi birodalmi geológé a *bodroghözi* ob-sidiánok ügyében;

b) *Pátz* Károlyé, melylyel az ó-budai szeszgyárnál talált régiségekről jelentést tesz;

c) *Jedlicska* Pál, csesztei segédlelkészé, ki *Roll* József ajándékát a n. muzeum számára bejelenti;

d) b. *Vécsey* József főispán levele, melyben a *Geszteréden* történt *halom-ásatásról* jelentést tesz;

e) *Koller* Ferencz, *gyűrói* lelkész levele, melyben egy római kőnek a m. n. muzeumba való vitelét jelenti.

- f) *Lehoczky* Tivadaré a *klacsanói* ásatásról;
 g) *Margittay* Gábor, hites mérnök jelentése az *Élesden* 1868. sept. havában fölfedezett *őspogány-temetéről* és leleteiről.
 h) *Ebenhöck* Ferenczé, ki előadót egy igen érdekes *liptó-megyei* bronzkardra figyelmeztet;
 i) *Leyenthal* Henrik építészé, ki ugyanazt figyelmezteti az első ó-budai téglá-égető részvény-társulatterén talált római sírokra.
 j) *Marossy* Jánosé, ez *Kis-Bérén* talált régiségeket küld.
 k) *Várady* József, udv. tanácsosé *Pátyon*, némely a vidéken létező régiségekre figyelmeztet;
 l) *Ellenbogen* József, pozsonyi reáltanáré, iniatialisok másolatait küldi be megtekintésül;
 m) Egyházas-bükki *Dervarics* Kálmáné, *Alsó-Lendván* vidékebeli régiségeket jelent be;
 n) *Horváth* Antal joghallgatóé *Pécsett*, újabb leleteiről tudósít, és a sellyei római érmek lajstromát küldi be.

A bizottság ezen növekedő részvét fölött őszinte örömét nyilvánítván, előadót bizá meg, hogy a közlőknek köszönetet mondjon, s leveleiket a bizottság közlönyeiben felhasználja.

Pest, 1868. dec. 2-án.

Jegyzette: *Rómer Flóris*.

Archaeologiai levelek.

I.

Munkács, oct. 21., 1868.

Egy alkalommal, midőn mint szolgabíró hivatalosan megjártam a *klacsanói* határt, észrevettem, hogy ott, hol a kies fekvésű *klacsanói* tölgyes erdő szőlőtőkékkel beültetett, úgynevezett *Gallis* hegygyel érintkezve, T alaku szögletet képez, a hosszas magaslat tetején több kisebb-nagyobb *halom* rendetlenül elhelyezve emelkedik, melyeket a környék orosz-ajkú lakossága „*homulki*“-nak nevez, és határdomboknak tart. En

őskori sirokat sejték e dombok alatt, és föltettem magamban, hogy felásatom. . . Végre tegnap a kerületi szolgabíró és mások társaságában kimenvén, s a lombos tölgyfák alatt tanyát ütven, a dombok ásatásához fogtam.

Kiszemeltem e végből egy körülbelül 5° széles és 1° magas halmot, mely a körülötte kelet és nyugatról kisebb-nagyobb távolságban rendetlenül fekvő dombok közt mintegy a közepén fekszik. A dombról mintegy 40—50 éves tölgyfák emelkednek ki, melyek midőn a dombot délről éjszak felé átmetszetém, gyökereikkel a munkát kissé akadályozták.

A domb 2'-nyira televény-földből állt, ez alatt agyagréteg kezdődött, mely helyenkint az égetéstől vöröses színt nyert, és égetett széndarabokat foglalt. Majd egy kis $1\frac{2}{3}$ " hosszú $\frac{1}{3}$ " széles késpenge alaku agyaggal bevont kőre akadtam, melyet megtisztítván, fekete kovakőnek, emberi kézzel készült metsző szerszámnak ismertem, és örömmel észleltem, hogy itt valóban a legrégibb kő sírral, vagy más czélra emelt dombbal van dolgom. Meggyőződésemet még inkább emelé, hogy csakhamar egy 4" hosszú és $2\frac{1}{2}$ " széles, alul éles fejsze vagy vésű alaku kőre akadtam, mely elpattogatás által lett ilyenné alakítva. Egy lábnyi vörös agyagréteg alatt fehér agyagra bnkkantam, melyet még a napszámosok is szilárdsága miatt gyúrtnak és tapasztottnak felismertek. Ezen agyagot a domb nyugati oldalán találták, hol is sűrű és legalább $1\frac{1}{2}$ " széles hamu és szénrétegre jöttünk; ezek közt 4 darabka emberi ujjíz-alaku csontocska, fekete kovakőből lepattogatott igen éles, vésű alaku metsző-szerszám, apró kovatöredékek és másnemű különböző nagyságu, de mind éles gerinczbe végződő kövek jöttek elő. Egy fehér békasőnemű 3" hosszú és 2" széles lepattogatott követ is leltünk, de a cserépnek, kőlapnak semmi nyoma. A további fürkészt az eső gátlá. . Az ásatást folytatom, és a talán kedvezőbb eredményről tudósítani fogom.

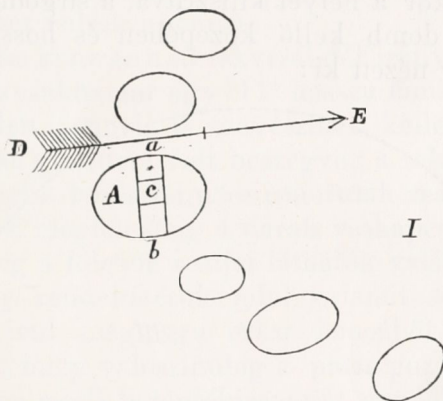
Lehoczky Tivadar.

II.

Acsád, nov. 10., 1868.

Szabolcs megye Gesteréd községe határában, hol több helyeken időközönként sok régiség találtatott, létezik többek közt hat kisebbszerű tumulus, melyeket nekem mint valószínűleg régi temetkezési helyeket jeleztek. A szép őszi időt felhasználván, elhatároztam magam, hogy a tulajdonos református lelkész engedelmével egyet megbontatok. Ez meg is történt, és ezen archaeologicus kutatás szerencsés eredményéről Kegyednek jelentést teszek, addig még alkalmam leend a tárgyakat Pestre felküldeni, és szakértő bírálata alá bocsátani.

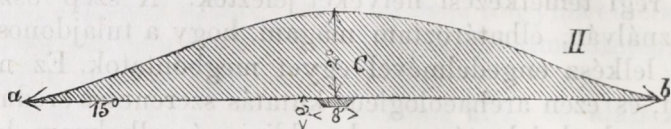
A halmok a helység nyugati szélén félkör alakban igen közel egymáshoz állanak, közülök 4 nagyobb és 2 kisebb mintegy ilyen alakban fordulnak elő:

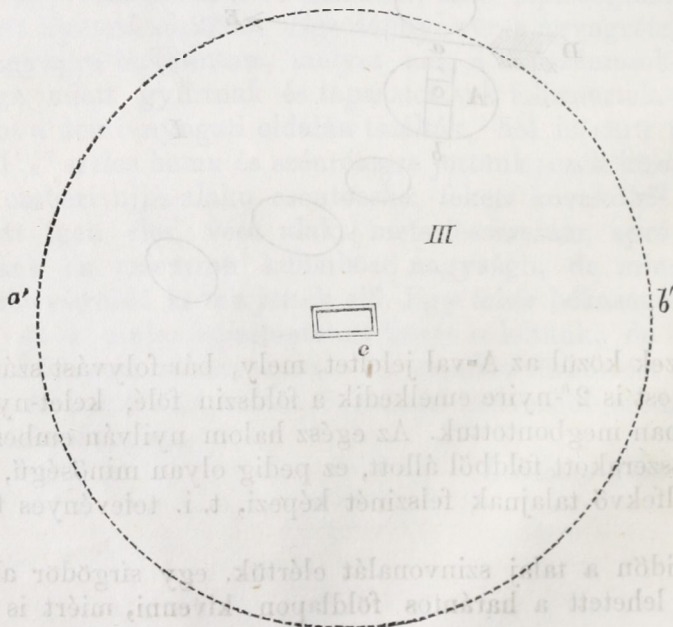
Ezek közül az A-val jeleltet, mely, bár folyvást szántják, még most is 2°-nyire emelkedik a földszin fölé, kelet-nyugati irányában megbontottuk. Az egész halom nyilván emberi kéz által összerakott földből állott, ez pedig olyan minőségű, mint a körülfekvő talajnak felszínét képezi, t. i. televényes termő réteg.

Midőn a talaj színvonalát elértük, egy sírgödör alakját tisztán lehetett a harántos földlapon kivenni, miért is egész

figyelmünket erre fordítók. Csakhamar találtunk is sok apró régiséget és csontokat, de miután kutatási irányunk a sírgödör fekvésével, t. i. kelet-nyugattal épen derékszöget képezett, és ezt csak későn vettük észre, természetesen leleményeink iránya tekintetében is némi kételyeink voltak; azonban később az érdemleges tárgyak megtalálása egész kutatásunknak helyes irányát mutatta. A sírhalom így nézett ki:

Az első tárgyak, melyeket a sírgödörben, és pedig *a* és *b* helyen találtunk, volt *a* alatt egy ujjnyi vastagságú, és 2" hosszú *I* alakú vashorog; *b* alatt pedig egy 3" hosszú és 2" széles tojás alakú gyönyörű *ambradarab*, sajátos faragással és alakkal. Továbbá találtunk elszórtan 8 darab gyermek-oldalbordát. Ekkor a helyet kitisztítva, a sírgödör alakját fölfedeztük; ez a domb kellő közepében és hosszával éjszakként nézve így nézett ki:

Folytatván az ásatást, több ismeretlen alakzatú ezüst ékszert találtunk elszórva, azután *c* alatt egy pár ujjnyi vastagságú vas karikát, melyeknek átmérője mintegy 6'', *d* alatt pedig egy lónak felső czombcsontját ástuk ki. Ekkor felmerült egy hosszukás tárgy, melyet azonnal hüvelyes vaskardnak ismertünk fel. A kardnak vása, valamint minden vastárgy, melyet találtunk, nagyon meg voltak rozsdásodva, hasonlóan a farészek is, mind el valának mállva; mindazonáltal nemesak a fának neme, de még némi színezett másféle anyag is fel volt ismerhető, mit bőrnek tekintettünk. Az ezüst részek meg voltak rozsdásodva, és nagyon törékenyek, alakjuk azonban igen csinos, mint most is jól lehet kivenni. Az említett kard gombja tiszta ezüst, vékony arany lemezzel fődött, melyen sugaraként elágazó pontok láthatók; fődiszeül pedig szolgált egy szép tojásdad alaku onyx, mely egész épségben fenmaradt. A kardmarkolattól a sár keskenyebb vége felé egy piros cserépedény darabjait találtuk, melyek a föld súlya által féltényérnyi részekre szét voltak nyomva.

Tisztán kivevén a sár fekvését, déli irányban folytattuk kutatásinkat, és csakhamar egy 11'' hosszú lándzsahegyet leltünk a kard mellett; ennek is művészinak kellett lennie, mert alsó végén ezüst gyűrűvel volt beszegve; a tokban fenmaradt fájában azonnal a vörös fenyőre ismertünk reá. A sírgödör négy szegletének megfelelőleg 4 darab vaskapesot is találtunk, melyeken még a tölgyfa rostjai láthatók valának, a nélkül azonban, hogy rendeltetésük felül valamit sejtthettünk volna. *) Ezeken kívül még egy ezüst lemezből készült *kupak* alaku készületet, mely valószínűleg a paizs pupját képezte, egy emberkoponya egyik halántékcsontját, és a jobbik fél állkafezáját egész, de elkoptatott fogakkal ástunk ki: az ugyanott talált karés mellecsontok közép, sőt kis testalkotású emberre mutatnak.

Mindezeket teljes épségben és *in situ*, azaz eredeti helyükön leltük. Azonban szórványosan a korhadékkal számos

*) Hasonlatosságból ítélve, ezen kapesok a pallókat, melyekből a sár fabéllete állott, kötötték össze, s így ezen későbbkori temetőhely a vaskuti (Bácsmegye) sírokhoz közel áll, és a palló- vagy *czölöp*-sírokhoz tartoznék.

apróbb darab is fordult elő, melyeket összeilleszteni nem sikerült, melyek azonban eredetileg a hullával, vagy a többi talált tárggyal közvetlenül összefüggtek. Így például egy pár *) igen csinos kis ezüst sarkantyút, a szegekkel együtt, melyekkel a lábbelire fel voltak verve; egy kis ezüst kerek csatot peczkével együtt, és több ezüst lapot, melyek közepükön derékszög alatt emelkednek, füleiken pedig négy-négy lyukkal ellátva. Van még sok más darab is, melynek sem alakját, sem rendeltetését nem tudtuk meghatározni.

Mindezen tárgyakat átadtuk dr. *Józsa András* barátunknak, ki azokat még boncz- és vegytanilag megbírálandja, és azután a muzeum számára felküldendi. Az ásatás színhelyét úgy a mint volt, érintetlenül hagyni határoztuk, azon esetre, ha netalán Kegyedhez, vagy más tudós szakférfihoz szerencsénk lehetne, hogy a situst szakértőleg megítélhesse. . .

Ha ideje engedi, és a tárgyat érdemesnek tartja, itteni barátimmal együtt szívesen fogok további kutatásoknak eszközje lenni. **)

B. Vécsey József.

Széttétekintés az archaeologiai irodalomban.

a) A Székelyföld leírása B. Orbán Balázstól.

Még alig nyultam valamikor mohóbban könyvhez, mint a *Székelyföld leírása* első kötetéhez, és alig forgattam át valame-

*) Tudtommal fontos körülmény, mert a rómaiak rendszeren csak egygyel éltek.

**) Fogadja a báró legőszintébb köszönetemet, szívből örvendek, hogy biztatásim ily szép sikerre vezették. Bár sajnálom, hogy az ásatásban tetteleg részt nem vehettem, mert bizonyosan sikerült volna a korhadék közt a lándzsa hosszát, a paizs alakját — mit fölötte fontosnak tartok — meghatározni, mégis nagy haladásnak tartom, hogy az átkos dúlások helyett, melyeket a tudományos ember csak megsirathat — támadtak a vidéken is férfiak, kik annyi értelemmel és ügyszeretettel pártolják a régészetet. A többi halom megbontásánál szívesen szolgálok munkatársul, remélvén, hogy sikerülend, s hogy az egész csoport monographiája magának a lelhelynek hírnevét a művelt világ előtt örökítendi. R.

lyikét nagyobb örömmel, mint eme régen várt, és csak sok vajadás után megjelent munkát, Sokoldalu, tanulságos cikkei közül, természetes, hogy engem majd csak kizárólag a régészek érdekeltek, és mennyire az idő rövidsége (mert épen a 3-dik számnak sajtó alá rendezése utolsó perczében kapván meg), engedé, minden irányban átlapoztam, és nagy megelégedéssel tettem le.

B. Orbán Balázs nem dilettantосkodik a régészetben, hanem azon fáradságot vevé magának, hogy egy-két vezérkönyvet *át tanulmányozzon*, a műemlékeket kellően megvizsgálja, és alapos ítéleteit, komoly megfontolás és összehasonlítás után nyomassa ki. A *várleírásokhoz* az alaprajzokat mintegy előszeretettel csatolá, a *harangokat* a legeldugodtabb zugokban fölkeresé, de az *egyházi készletekből* is sokat közlött *szóval és képpel*, mint ez az archaeológiában illik. Meg vagyok győződve, hogy ezen roppant változékonyságu, tömérdek új tárgyat földerítő, honfias tudvágytól ösztönzött sok évi fáradozás után irt munkát, és a gyakran csaknem nemzeti ihlettséggel festett fátyolképeket, a legmesszebb eső multból, mindenki élvezettel fogja olvasni, és ilyen emlékeknek fölkeresésére és közlésére fog bátorittatni.

A könyvet magát valódi nyereségnek tekintjük. Némely tekintetben majdnem *terra incognitának* nevezhető, de mégis oly érdekes országrésznek ily szakavatott, semmi fáradságot nem kimélő honfitól származott leírásának kiadását, melyet a tekintélyesb férfiak együttes ajánlata sem volt képes egészen biztosítani, majd vakmerőségnek lehetne nevezni, ha a művelt közönség aránylagos egykedvűségét tekintetbe vesszük.

Ezen mutatvány után azonban hiszszük, de reméljük is, hogy az 5 következő kötet nemcsak biztosítva van, de mennyire a sok fametszvény engedi, minél előbb is meg fog jelleni. *Fanda és Frohna könyvnyomdájának nagy köszönettel tartozunk, hogy volt annyi hazafias bátorsága, miszerint e költséges munkával a magyar irodalmat gazdagította; de más oldalról ismét honfias kötelességének is ismerje mindenki, hogy ezen munkát mielőbb megszerezze és át tanulmányozza.*

Azonban hogy ne látszassam fogadott prókátornak, van egy-két észrevételem is a metszvények iránt, melyek, bár a

rajzok legügyesebb rajzolóinktól származnak, mégis több helyen *igen kétesek*, úgy, hogy nem tudjuk: rét van-e előttünk, vagy víz, sziklák-e, vagy hullámzó földterületek? — Azt gondolom, hogy a kissé sötét, határozatlan eredeti fényképek ennek okai, és ha Greguss, Keleti, vagy más valaki ezen tájképeket természet után rajzolta volna, bizonyosan más képen néznének ki, és a vidékről tisztább fogalmat adnának. Ez nemcsak magam észrevétele, de másoktól is hallám.

Ily rövid bejelentésnél a könyv tüzetes bírálatáról szó sem lehet; de még sem hallgathatom el, hogy itt-ott találtam valamit, mit épen mivel a munkát oly helyesnek és valóban hiánypótlónak tekintem, nem hagyhatok észrevétel nélkül. — Mindenek előtt sajnálom, hogy míg szerző az egészen rombadőlt *váraknak* hantlepte *alpjait* lelkiismeretesen adja, ezt a *templomoknál* merőben elhanyagolta; pedig *épen az alaprajz* az, mely gyakran tanulságosabb a látképnél! — Mellékesen említvén, hogy az MCCC már nem XIII-dik, hanem XIV-dik század, ha csakugyan évszámot, és nem a szentnek nevét jelentik a betűk, mindamellett legyen szabad a 39. lapon rajzolt kannát a XV-dik századba helyeznem, mivel inkább ennek izlését vélem ezen szép műben feltalálni. Tüzetesebben csak akkor fogok e tárgyról szólni, ha egészen hű másolatát birandom. — A 99. lapon álló edényt, mivel födeles, *cib riuunak* szoktuk nevezni, mely a kehelytől különbözik. — Miért nevezi szerző az *etedi* poharat *román stílusnak*, nem tudom; ez valósággal megfelel, idomára nézve, a felírásnak. Ugyanezt kell tartanunk a 153. l. rajzolt pohárról, mely inkább a XVII-dik, mint a XIV-dik századnak felel meg. — Azon felírást, mely felül a 155. l. áll, lehetetlen, hogy MCCCCII-nek olvassuk, mert az o egyáltalán mindig a tizedes **szék** utolsó száma fölé tétetik; itt pedig a vélt I° I° közt állana, míg a százasok után két o o látszik. Föltevé, hogy a rajz nem pontos, az utolsó-előtti betűt a körüllevő pontokkal X-nek, az utolsót I nek vagy L-nek venném; s lenne vagy XI, vagy XL. Minden esetre óhajtható volna egy igen pontos másolat, hogy végső ítéletet mondhassunk. — A 166. levő felső harangírást nem tudom, mennyire lehet hűnek tartani: azonban hogy a *fecit fieri* nem egészen helyes olvasás, gyanítom. Hát ha *felciter*-t akartak

mondani, bár ezen olvasásért sem merek jót állani. A 172-dik lapon álló betűk magyarázata kissé erőszakolt, mert a *Hominum Jesus Salvator*-féle, e helyett: *Jesus hominum Salvator*, sokkal újabb ezen betűknél (lásd: „Századok“ II, 11. 101. lap.) *Kreuser* pedig legkitünőbb symbolistánk „*Wiederum christlicher Kirchenbau*“ czimű munkája I. kötet 393. l. ezt mondja: *Die Leseart I. H. S. = Iesus Hominum Salvator ist neuen Ursprungs.* — A 175-dik lapon álló köriratról csak akkor mernék biztosabbat mondani, ha az eredeti írást láthatnám. A kelyhek gyűrűjein rendszeren a hátlapon *ΩΧΩΩΩ* és *† ΜΜΝΝ* szoktak előfordulni; a *Maria roga pro nobis* kevésbé egyházas, a szokásos *ora pro nobis* helyett. — Kevéssé tulzott, hogy az 1488-diki felírásokban Europa más országaiban még az arabs számok elő nem fordultak; feltevéen, hogy a nyolczas alakú jel valóban szám?! és nem inkább torzított X vagy L betű szám.

Meg vagyok győződve, hogy a fáradhatlan szerző barátságos figyelmeztetésemet szívesen veendi, épen azért, mert óhajtom, hogy munkája iránti benső rokonszenvemről és valódi érdekeltségemről meggyőződjék, melyből természetesen azon vágyam is következik: *hogy ott, hol annyi az új, a jó, a jeles, a tündöklő* — maradjon el a legkisebb hiba is.

Kívánom, hogy a *székkelyföld leírásának* befejezése után a többi magyar földet is beutazván, és annak egyéb nevezetéseigin kívül a *műemlékeket* hiven ismertetvén, a szerző *hű erdélyi kalauzuskul* szolgáljon!

R. F.

b) Maltzan báró: „*Reise auf der Insel Sardinien*“
(Ára 2 ft 15 kr).

Ajánljuk a római és phoenecziai régészet kedvelőinek, bár a középkornak műemlékeivel foglalkozók is sok érdekes tárgyat fognak találni benne. Szerző kedves irmodora, az említett szigetnek kevésbé ismert állapota, és azon változatosság, mely a régít a jelennel oly érdekesen tudja összefűzni, bizonyára azt fogják eredményezni, hogy e jeles munkát mindenki meglelégedéssel fogja letenni. A czimlap mellé egy pap arczképe van csatolva, kiről az előszóban szerző azt mondja: hogy *Spano János cagliari kanonok*, és az egyetem rector magnificusának arczképét

csak nagy nehezen tudta megkapni azon szerény paptól, ki az élő szárdok közt a legkitünőbb, ki hazájának átkutatására nézve egy maga többet tett, mint előtte egész nemzedékek! Szép szó — bár mindnyájan iparkodnánk, kiki saját körében, ilyen magasztalást kiérdemleni!

Ismét néhány szó az obsidián-eszközökről.

Mióta a magyar olvasó közönséget a hazánkban oly gyakran előforduló *obsidián-eszközök*re figyelmeztettem, több oldalról intéztek hozzám kérdést ezen eszközök minőségéről; és valamint a „Századok“ derék szerkesztője II. 667. lapján mondja: „Nézetünk szerint jó volna, ha könnyebb felismerhetés kedvéért jövőre ábrákban vagy rajzokban is bemutatna néhány őskori nevezetesebb **obsidián** és egyéb műtárgyat;“ úgy magánlevelekben is szőlítottak fel *obsidián-eszközök* közlésére. Jól

tudván azt, hogy mily előnyök a *rajzmellékletek* az ismeretek terjesztésére, olvasóim kívánságának eleget kívánván tenni, ime itt adom néhány honi *obsidián* rajzát, és pedig:

1. Egy *Erdőbényénél* a *barnamályi* szántóföldeken talált szálkát, melyet onnan dr. *Szabó József* egyetemi tanár hozott.

2. Egy másikat szintén onnét; ennek egyik lapja még a természetes varangyos felülettel bír.

A 3-dik ábra egy kőmag, *nucleus*, melyet *Bánffy-Hunyadon* találtak, és *Szabó Samu*, jelenleg kolozsvári tanár Párisba hozott, hogy *Kocsi Károly* tanár neve alatt kiállittassék; a 4-dik ábra

1. ábra.

2. ábra.

3. ábra. B-Paragat

4. ábra.

ennek alját mutatja. Az 5-dik ábra a *marosvásárhelyi* nucleusnak hasonmása, és ha alsó lapját tekintjük, az a 6-dik ábrához hasonló.

A 7-dik ábra az *ároktői* nucleusnak mássa, mely *Szalay Ágoston* gyűjteményében van; alját a 8-dik ábra adja vissza. A 9-dik ábra természetes nagyságban a *mező-keresztesit*, Bihar megyéből állítja elénk. Ezt *Jámbor Mihály* járásbeli orvos ajándékozta a m. n. muzeumnak. Ha egy pengét ezen nucleusról képzelünk, ennek a 10-ik ábra szerint kellett kinéznie és egy jóra való kést képeznie. (Lásd bővebben az Archaeologia Közlemények VII. kötet II-ik füzetét.)

Azonban a mit a rajz egészen nem magyarázhat, azt kevés szóval akarom érthetőbbé tenni. Az *obsidian*, melyet *vulcani üvegnek* is neveznek, bizonyos kovagos kőzetek olvadásából ered, miért is leginkább a tűzokádók alatt vagy környékükön találják, bár néha kereskedés útján oly helyekre is került, hol eredetileg csalakovát nem lelnek; és mivel a *mexikóiak*, minthogy náluk is nagy mennyiségben előfordul, a nagyobb darabokat csiszolván, tükrökül használták, *Incas* *tükröknek* is hívják. Nem csak hajdan, hanem mai nap is némely vad törzsnél a lepattogatott éles szálakat kés, borotva, lándzsahegy, sőt nyilvég gyanánt is használják. Színe rendesen fekete, törése hasonló a fekete szurok kagylószerű, fényes felületéhez, a vékonyabb darabok majd egészen, a vastagabbak csak szélükön átlátszók, miért *bouteille-kőnek* is keresztelték. A feketéken kívül szürkések, sötétbarnák, sötétzöldek, téglavörösek, jaspisforma csikokkal vagy feketébb erekkel ellátottak is találatnak. Sűrűsége 2,30—2,54. Olvad a forrócső előtt. — Eddig legtöbbet ismerünk Mexikóból, Indiából, Guadelouperől, Teneriffáról, Ile de Paquesből, Californiából; azonban vannak Islandban, Franciaországban, Csehországban, Sibiériában, Armeniában, Elbán és az Archipelagus szigetjein, stb.

Hazánkban eddig a *Hegyalja* ismeretes mint az *obsidianok*

5. ábra.

6. ábra.

7. ábra.

8. ábra.

és obsidian-eszközök remek földje, azért alig nyomhatjuk el azon kívánságunkat, hogy Szántón és vidékén a magyar értelmiség

9. ábra.

ezen jeles eszközökre nagyobb gondot fordítson. Pulszky b. t. Golop vidékét is különösen ajánlja az efféle kutatásokra. Vaj-

jon lesz-e archaeologiánknak oly buzgó barátja, ki bennünket újabb adatokról tudósítson, vagy ismét külföldről kell oda kutatóknak jönniök, hogy leleteiket előbb lapjaikban kihirdessék, és mi azokat lefordíthassuk?!

De bár a *Hegyalja* eddig a legnevezetesebb lelhely, semmi sem gátolja, hogy másutt is, mint eddig az „Archaeologiai közlemények” VII. köt. II. füzetében kimutattam *obsidian-eszközöket* ne találjunk. Minden egyes szálkáról vagy magról szívesen veszem és közlöm a tudósítást.

R.

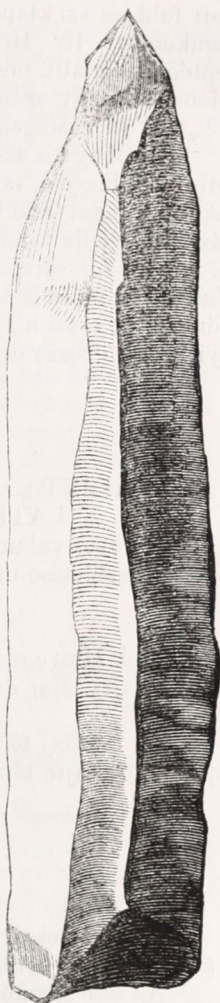
Ujabb leletek.

Kőrös városánál (Horvátországban) egy réten 85 darab, jó karban levő, római érmet találtak. Ugy-szintén *Podsused*-nél is akadtak értékes római érmekre. Valószínű, hogy a vaspálya építésénél sokféle kincs fog napvilágra jönni; de mi haszna, midőn mindezek vagy a munkások által a legközelebbi kurta koreszmában értékesítettnek, vagy a külföldi felügyelőktől muzeumaik számára letartóztatnak!

Buda-Ujvidéken a Mátyáshegyi szőlőkben *Kunewald Jakab*, hajdan *Maidl*, szőlőtelkén dolgozván a munkások, egy jókora köre akadtak, melyet valami római sir részének véltek. *Holzpach Endre*, ideiglenes bíró, azonnal őrt állított a lelhelyhez, jelentést tett a budai polgármesterhez és így october 9-dikén *Peregriny Elek*, *Ország Sándor* városi tanácsosok és *Popler* alkapitánynyal *Holzpach* ur által vezetettve kimentünk azon szőlőbe, mely a *Blaschke-*

10. ábra

árok mellett az Anna kápolna és az izraelita temető közé esik. Ott, hol a kővel kirakott szőlőcsatorna összeszögellik már várt a kíváncsi közönség; köztük találtuk *Érdy János* muzeumi őrt és *Izso Miklos* szobrászt is. A mint a követ messziről megpillantottam, fekvéséből láttam, hogy ez sírkő nem lehet, minthogy északdéli irányban feküdt. A kő maga 47" hosszú, 20" széles és 19" vastag; szélességén eresztékekkel birt. A mint a munkások a követ fölemelték, alatta téglaporladékból készült talajt találtunk; a kő pedig 2' nyira feküdt a vízhor-

dott föld és sziklaporond alatt. Délre egy faltöredéket leltünk; ez részenként — 15' 10" 9" — 1" 10" és (?) — 10" 6" — 1" 6" esréptéglákból állt, melyekhez hasonlók *Holzpach Teréz*, Mátyáshegyi szőlőjében is nagy számmal előfordulnak. A vakolat három rétegű volt, és 1 1/2" és 1" vastagsággal fodult elő.

Minthogy a szőlőben kárt nem akartunk tenni, csak azt bizonyítottuk be, hogy e, talán borsajtó könél vége is volt a *pinceszőlőnek*, mely inkább nyugat felé terjedt, hol a munka közt mélyebben ásván, idővel a ház, vagy villa kiterjedését is fogjuk megtudni.

Ó-budai archaeologiai sétatim közt figyelmeztetett *Zsigmond Gusztáv* k. mérnök egy feliratos római köre, mely *Elias Illés* kereskedő (főutca 107. sz. a.) háza udvarában áll. Ez valószínűleg egy fogadmányi kő alsó része és ezen felírást tartalmazza:

II ADIVTVSLM
LATEAANOEA VFI
NO COS

az II ADIVT rix vagy ricis 'Votum Solvit Lubens Merito
LATERANO ET RUFINO CONsulibus.

E követ valami 2-ik segítő legiobeli katona emelte 197-dik évben Krisztus születése után, mely évnél

APPIVS CLAVDIVS LATERANVS és

. — RVFINVS voltak a consulok. Mint egészen határozott kő nagyon érdekes. Kár, hogy eddig fát vágtak rajta. Mai nap a tulajdonos nagylelkűségéből már a m. n. múzeumban áll.

(*Ó-Budán*) fő utca 726. sz. a. Flessner Antal házában az udvaron az egyik lakajtó lépcsőjénél ilyen feliratu oltárkö fekszik.

.. SPHINCIIII
IIII INAEIIIIII
IIIIIIIDT A IIII
IIIIIIIIIIII

a törött kő szélessége még 15", a felírást lapnak magassága 7", a párkányzaté 6", a betűké 2".

Az *evet-utczában*, 236. sz. alatt nagy, mélyedett keretű kölapok fekszenek az udvaron, de minden felírás nélkül.

A *Sz.-Endre* felé vezető vámház sorompójára egy felírástalan római fogadmányi oltárka sulyul volt kötve, jelenleg ott hever a szögleten.

A *szent endrei* uton balra, nem messze a vámtól az árokban hever egy vastag kölap, melynek szél. 30", hossza 35", vastagsága 10 és fél", felírást rajta mai nap már nem lehet kivenni.

Ó-Budán a *Rechenstein-féle* házban pinceszőlő ásván, az emberek, több *Constantin* korszaku rézérmecekét leltek.

A *hajógyári* szigeten a kikötő kapitánya *Karafiát* ur hivatala

előtt fekszik egy *pillérfej* töredéke, rozsz, budai mészkőből, mely kotrás alkalmával, mintegy 300 ölnyi távolságban a hid fölött találtatott. A *fejezet* a korinthusi rendhez tartozik, de valamint tekeresei, úgy a két sornyi levelek kihajló végei is le vannak törve. Nevezetes, hogy ugyanazon helyen már mintegy 150 darab szilfa czölöpöt kotortak ki, melyeknek vasvégei összeállott kavicscsal beborítva vannak. Minthogy ezen érdekes helyen római párkányos cserepek, oltárok, szobordarabok találtattak, az a vélemény, hogy e czölöpök is *rómaiak*, ezt azonban mindaddig kétségbe vonom, míg a leletek száma még inkább fogja e dolgot bebizonyítani; mert a római nyomok és ezen czölöpöknek mai napon együtt való találása, még azoknak egykorúságát nem képes bebizonyítani.

Koraját urtól kaptam egy TI CLAUDIUS CAESAR AVG.,..... jobbra néző fejjel való nagyobb rézérmet, melyet 1867-ben kotrás alkalmával a nagy Dunában, a *rudas* fürdő irányában a *kopaszon* találtak. Hátlapján LIBERTAS auGVSTA olvasható, az Istenasszony balra névén, a szabadság süvegét tartja jobbájában, S C jelek térdeinél állnak. Ezen érem 41—51-ig esik Kr. után. Arneht a bécsi es. muzeum lajstromában nem említi, tehát ritkébbnak látszik.

E g y v e l e g.

Legújabb Vajda-Hunyadról A nagyobb szerű középkori műemlékek restauratiói közé legelső helyen a vajda-hunyadi várnak tatarozása teendő, s azért úgy hiszszük szívesen veendik olvasóink, ha időről időre a legilletékesebb szakértőtől, az építést vezető *Schulcz Ferencz* urtól hozunk hiteles tudósításokat.

A *vajda-hunyadiak* mindaddig nem hitték, hogy az építéssel komoly szándéka van a kormánynak, míg november 25-én csakugyan hozzáfogtak a munkához. Természetes, hogy mindenek előtt a várba vezető hidat kell helyre állítani, miszerint a közlekedés lehetővé legyen. A mint halljuk, ez egykét hét mulva készen lesz. A másik teendő a *Mátyás*-kori részt ideiglenes tetővel ellátni, mert a vár többi falai mindjárt rendes tetővel fognak jövő nyár folytán fűdetni. Szomorú állapotban lévén a *lovagterem* boltozata, hogy a közelgő veszélynek eleje vétsésk, a korhadtt vállliveket kellett azonnal aláfogni; és mivel a második emeletben levő terem, két épen legveszélyesebb helyen alkalmazott vastag közfal által három hajlékra lön osztva, és az említett falak az alattuk levő boltozatot fölötte terhelék, azokat rögtön el kellett távolítani.

Nem csekély meglepetésére szolgált *Schulcz*nak, hogy a beroskadt felső boltívek egyes tagozatait, vállliveit, bordáit és diszes czimerű zárköveit épen az első fal anyaga közt találták több száz darabban, és hogy a másik falnak kutatása is meggyőző az építésszt, mikép a többi kiegészítő faragott részletek mind ott felhasználattak. Ezen váratlan lelet azért bir nagy fontossággal a felső terem ujjitására nézve, mivel ennek alakja

és faragmányai mindaddig kétesek valának, most pedig egészen eredeti minőségekben visszaállíthatók; nem is említvén, hogy a talált Hunyadi, Szilágyi stb. czimerek igen becsesek. Továbbá sikerült *Schulcz* urnak azon elhagyott kőbányát is feltalálni a dévai várhegyen, mely a gyönyörű kinézésű, legfinomabb szemű díszítő követ szolgáltatá a várépítéshez.

Egész Vajda Hunyad örvend azon feltámasztási munkának. A fennemük elkészítésére fűrészmalom épül, mindenki ajánlja szolgálatát, mindenki sűrög forog, hogy a munka kellőleg haladjon, mert alig várják, hogy a fejedelmi várpalatában a királyi családot üdvözölhessék. Arról, hogy az ország összes költségén a megyének a várban székhely emeltessék, már szívesen lemondanak, hogy városuk, illetőleg királyi városuk, annál nagyobb dicsőségben részesülhessen.

Hout megyében a báthi járásban b. *Nyáry Adolf* hivatalosan közölte: hogyha a nép közül valaki szántás, kapálás stb. közben régiségekre akad, azok felől kiki azonnal jelentést tegyen. Követésre méltó példa! mondja a *Századok* derék szerkesztője (IX. füz. 670. l.) És valóban sokszor halljuk a népet panaszkodni, hogy ők mitsem hallottak a régiségek becséről. Mint értesültünk, már is van ezen intézkedésnek kedvező eredménye. Örömmel éltejtük fivéreink körében *Adolf* bárót; valóban egy kis muzeum az, mit *Jenővel* és *Alberttel* a végegyészettől megmentették!

Német-Csanádon a régi templom alatt találtak egy kőkoporsót, melyet jellegénél fogva a XIII-dik századba helyezhetünk. Ezen sarcophag alján vörös, rozsdaszerű foltok láthatók, és mi természetesen, mint hogy ezeket vérfoltoknak, és mivel hagyományilag Kún-Lászlót ideiglenesen a csanádi püspöki templomba temették, *Árpádi vérnek* hirdessük. A kik nem oly vérmesek, próbát kívántak, és hogy ez lehetséges, tanuljuk a párisi société d'anthropologie egyik czikkéből, melynek czime: *Globules du sang fossiles!* A mész szenenyjének vízzel kevert sósav által való felolvasztása után megnyerhetjük a csontok szitaforma maradványát, melyben gyakran az ősi állatok vérének egyes gömböcseit felismerhetjük. Schaaffhausen, ennek feltalálója a római kaponyákban, az írámszarvas, mammut, hyena, medve stb. őscsontjaiban akadt ilyen vérgolyócskákra, melyeket bizonyosan a csanádi sir foltjaiban is kell felismernünk, mivel ezek nem csak századokkal, hanem évezredekkel újabbak. Valóban érdekes lenne, ha a vegytan, melyre oly gyakran szorulunk, ezen kérdést eldöntené!

Azon érdekeltiség, melylyel ezen lapnak megjelenése a magyar lapok által fogadtatott, és közreműködésem elismertetett, csak új buzdításul szolgál arra, hogy e téren a többi európai nemzetek törekvéseinek színvonalára emelkedjünk. Egyedül azt ohajtom, hogy a nemzet részéről a kellő pártolás és közlékenység is meglegyen; — én nem fogok lankadni, sőt a mennyire csak lehet, feszültebb erővel is fogok a főcél felé sietni.

(*Fiorelli, a pompeji ásatások igazgatója*) Humbert koronaherceg és neje

tiszteletére nagyszerű *régészeti ünnepet* szándékozik rendezni. A régi város, melynek most majd egy harmadrésze ki van derítve, a terv szerint 24 óráig a hajdani élet valóságos képét fogná a világ szeme elé állítani. Az utcák, templomok nyilvános helyek benépesítettnek és régi szokás szerint díszítettnek fel; a boltokban mint hajdan étszerek stb. árultatnának. Délben a forumon nagy sorshuzás terveztetik, s a nyeremények Fortuna templomában fognának kiosztatni; versenyfutások, pompéji játékok, stb. sem fognának elmaradni. Délután a restaurált szinkörben egy olaszra fordított görög tragoed ával lepetnek meg a nézők; s este a számos fáklyával világított amphitheatrumban táncmulatság terveztetik. *Fiorelli* számítása szerint az egész ünnepély mintegy 300000 frankba fog ke.ülni.

Megfontolva azt, hogy már egy jó régi szindarab előadása által is mennyire élénkülnek fogalmaink a régiek életéről, mindenesetre igen kíváncsok, hogy a nagyszerű terv minden részleteiben valósuljon, és sikerüljön.

(*Parker a londoni „archaeological instituteban”*) előadta jelentését a Rómában tett ez évbéli érdekes fölfedezésekről. A többi közt Roma III-ik századbéli alaprajzának ismét egy új darabjára akadtak, felásták a porticus *Liviae* alapzatát s a *Comnenus féle* emporium és a Tiber közt fekvő „*marmorata*“ nevű márványkiszállítási helyet, melyet a folyó áradásai miatt régente elhagytak. Megemlítendő még a *királyok falának* oly helyen való fölfedezése, hol azt eddig nem is gyanították; azon kívül felderíték a belső város falát is és egy nagy külső gátont „*agger*“-t, mely a város oltalmául szolgált.

(*Rómában*) a hajdani fényes Octavia csarnoknak mindössze néhány romjai állanak még egy szűk piszkos téren — a „*piazza della Peschiera*“-n.

Augustus császár e portikust, mely egykor Iuno és Jupiter templomait egybekötő nővéreinek szentelte. Itt állott egy könyvtár és itt voltak hajdan az istenek szobrai felállítva, köztük a vitághírű „*medicei Venus*“ is. E folyosókon sétálgatott a római finom világ. A zsidóságra nézve is annyiban emlékezetes e hely, mert Titus Jeruzsalem bukása után a Jeruzsalem vesztét ábrázoló képet itt állíttatta fel. (Leipziger Ill. Ztg 324 skv. II.)

(*A Streitzigti Neus'tettin közelében*) nem rég néhány lábnyi mélységre lecsapoltatván, egy eddig ismeretlen cölöpépítményi térségre bukkantak, mely eddig sűrű nád alatt el rejtve volt. Az eddigi fölületes vizsgálás még szindaraboknál és néhány malomkőnél egyebet nem eredményezett.

(*Ellenbogen József*) rajztanár a pozsonyi városi realiskolában, beküldött megismertetésül hat ivrényi táblát, melyek igen sikerült másolatokat tartalmaznak az *esztergomi* érseki könyvtár díszesebb kéziratairól. E másolatok tanuskodnak arról, hogy vállalkozó a *kicsided festészet* titkaiba komoly tanulmányozás után csakugyan behatott annyira, hogy kiki az

eredetieket véli e táblakon szemlélni. Az első tábla rajzai részint egy 1078 körül írt Evangeliumról vevék, részint egy más XI-dik századbéli codexről. A kerekded jellegű kezdők lombozattal diszesítvék, mely rendszeren a betű közepe felé hajul, a közek különféle színnel kitöltvék. Ez *Oláh Miklós* érseke volt. A II-dik táblán levő betűk zsoltárkönyvből vétettek, melyet 1279-ben írtak; a betűk majd a lap feleig lenyúló, színezett és aranyozott kaeskaríngokkal ékeskednek, és a VI-dik táblán állók egy részéhez hasonlók. A III-dik táblán levő másolatok egy XI-dik századbéli kézirat után készültek. A betűk négyszögű keretekbe foglalvák, diszitményük lombozat és állat vegyületeiből áll. A legnagyobb világosság fehér szín által eszközöltetik. A IV-dik T. betűi egy Evangelium és egy Gradualeból valók. A keretbe foglalt, arany háttérű betűk mellett igen diszes lombozat ered, melynek kaeskaríngóin a sündisznót, a karvalyt, a seregélyt, a péterkét, a szénczinkét, a szúnyogot oly jelesen találjuk lefestve, hogy akarmelyik terményrajzi könyvben alkalmazhatnók. Az V-dik táblán az úgynevezett *Bakacs*-Graduale remek betűivel találkozunk. Ezen könyvóriás egyszersmind bámulatgerjesztő gazdagsága és művészeti kivitele által is. A keretelt betűk a renaissance izlésében fogalmazvák, és lombozat, virág és diszitmének kellemes vegyületeiből állanak. A szélek nagyszerű lombozati vetélkedhetnek a XV. század első rangú kézírataival. A VI-ik táblán levő betűk egy codex után készültek mely hajdan a Corvina-hoz tartozott, de a király számára készült kéziratok jellegével nem bír, tehát már készen vétetett. A kiadásra *Denicke* Lajos vállalkozott Lipesében. Kívánjuk, hogy e jeles mű ha zánkban is minél inkább terjedjen, és főleg egy rajztanodában se hiányozzék.

Könyvészet.

Az 1868. dec. 15-ig megjelent régészeti művek jegyzéke. Közli *Aigner* és *Rautmann* könyvkereskedése Pesten (váczi utca 17. sz. nemz. szálloda.)

Adams, W. H. D. The buried cities of the Campania; or, Pompeii and Herculaneum, their history etc London, Nelson. 1 frt 40 kr.

Bock, Fr. Rheinlands Baudenkmale d. Mittelalters. Ein Führer zu den merkwürdigsten Bauwerken d. Rheines u. seiner Nebenflüsse. Mit Holzschn. (Cöln, Schwaan) Egy füzet 30 kr.

Bunz, H. die Stiftskirche zu St. Georg in Tübingen. Abbildgen. (Tübingen Osiander)

Burckhardt, Jak. Der Cicerone. Eine Anleitung zum Genusse der Kunstwerke Italiens 2. Aufl. hersg. von A. v. Zahn (Leipzig Seemann)

Duemichen, I., historische Inschriften altaegyptischer Denkmäler. 2. Folge. qu. Fol. (Leipzig, Hinrichs) 9 frt.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1868.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Römer Flóris.

4. szám.

Január 25-én.

Bizományos: **Aigner és Rautmann**
könyvkereskedése Pesten.

79

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner és Rautmann könyvkereskedésében (váci utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

A legujabb ó-budai ásatások.

(Folytatás.)

November 9-én kimenvén a helyszínére két darab félosz-
lopot találtam, melyeknek oldalszárnyai is megvoltak, és va-
lami apró sír-kő födeléhez hasonlítottak. A födetlen sírból,
melynek hátsó része mögött igen sok terméskövet ástak ki;
észak felé sorban láttuk a szabad földbe vagy téglasírokba te-
metettek egyes lábszárait a földből kiállani: mi igen természe-
tes, minthogy az alap ásása alkalmával a halottak már keresz-
tül metszve, egyrészt lábaik vágattak el, míg a másik olda-
lon testük felső része lett összetördelve.

Ezen napon az 5) számú sírből emeltük ki a csontokat,
mely alkalommal észrevettük, hogy a sír iránya észak-déli
irányban volt rakva. Egy ép cserép-tégla, melyet ezen sírban
találtunk COH VII BR SEVER = Cohors VII Breucorum Se-
veriana bélyeggel volt ellátva; a cserépnek hossza 20", szé-
lessége 15"; párkányának magassága 1 $\frac{3}{4}$ "-nyi volt. Ide közel
előfordult egy oltárkő töredék:

Muziumi kiegészítés

I O M*)

AVR

ZENO

felirattal.

A szegletben b) egy sírt találtunk, melynek oldalai kőből voltak rakva, és nagyobb kőlaptól földve, benne összetört cserpeket és tégladarabokat láttunk. Mind ezen sirok mintegy $2\frac{1}{2}$ "-nyira a föld színe alatt vannak.

Azon rendetlen eltemetésnek, melynél fogva nem mindig tartatott meg a keletnyugati irány, nyomait látjuk a 7) sirnál, mely a körülötte fekvőknek épen tengelyében északnyugat-délkeleti irányban fekszik. E halott valószínűleg *fakoporsóban* feküdt, mert hullája két-két oldalán 8 vasszeget találtak. E szegek, bár nem egészek, jelenlegi hossza $4''\ 9''$, fejük $1''\ 4'''$ átmérőjű, négyszegletű oldalaik $6'''$ -nyiak. Ezenkívül leltek ezen érdekes helyen 3 különféle üveg edényt, egynek talaja körülbelül $4''$ -nyi, hengeres oldalainak magassága $5''$, vastag, hengeres nyakának még látható magassága $2\frac{1}{2}''$, szájának átmérője $3''\ 3'''$, két bottag által van ékesítve és eczetes üvegjeinkhez hasonlít, csak hogy széles rovatolt szalagforma fogantyúja volt. Nagy kár, hogy ezen edény annyira össze van törve. Ezen üvegnek mind két oldala barnás hártával van bevonva, melynek az üveg felé fordított része fényes mint a higanytükör felülete. A föld egészen bevonja ezen edényt, miért is homályosabbnak látszik.

November 10-én 8) helyen találtak egy oltárdarabot, melynek töredékes felirása ez:

O I /
S L M
D

Ugyanaz nap találtak egy csontvázat, melynek feje nyugatra feküdt, lábai pedig keletfelé valának irányozva. Ezen

*) Hogy minden egyes kőtöredéket ide igtatunk és azt a m. nemzeti muzeumban őriztetni kívánjuk, oka az, mivel nem épen lehetetlen, miszerint idővel a kiegészítő rész is hozzá találtassék, és így ezen részlet elvesztével magunkat az egész birtokától megfosztanók.

földtömeg nyugati szögletén kiálló lábesontokat vettünk észre, nyomaikat követve a kelet felé fekvő, egészen irányzott testet találtuk.

Ezen sarkon álló sírtól északra $\frac{1}{2}^0$ -nyire ismét más láb-szárak mutatkoztak, s e helyen egy páros sír volt, téglákból mint az előbbi összerakva, azonban ezek sárgások, bélyegnélküliek $20-14\frac{1}{2}-1''$ -nyiak, míg párkányuk $1'' 6''$ vonalra emelkedik. E két test a szomszéddal egyenközüen volt elrakva.

Egy másik üvegedénynek lapos, szélén bottagu, alján $14'' 4''$ -nyi egyenes oldalai fölfelé tágulnak, jelenlegi magassága $2''$, üvege rendkívül vékony és törékeny. A harmadik edénynek csak a $1'' 4''$ -nyi talapzata van meg, oldalai mindjárt fenekétől fogva hasasodnak. E két utóbbi edény is a fentebb említett barna hárttyával van bevonva.

Ugyan itt találtunk két bronz karpereczet is; egyik majd nem szivötü, átmérője $2''-2'' 4''$; vastagsága $4''$ -nyi nyílásánál $3''$ egyebütt $2''$, a másik vékonyabb, $1'' 11''-7''$ -nyi belső átmérővel; nyílása felé ez is vastagodik, sodronya $2-2''$ -nyi — Van egy bronz gyűrű is, vékony finom karikája közepett körülfutó pálczataggal van ékesítve, a paizsocska vésetét nem vagyok képes magyarázni. — A két bronz kispénz, melyet e lelettel nyertek, ezen feliratokkal birnak: CONSTANTINVS AVG; b. n. gyöngyszalagos fő, (DN CONSTANTINI (HND?) AVG, koszoruban VOT XX; alatta TSFVI?; a másikon ez áll: IMP CONSTANTINVS AVG, j. n. fő 3 gyöngysoru szallaggal, baljában jogar;)(IOVI CONSERVATORI AUGG. Jupiter jobbában a Victoriát, baljában a jogart tartja; jobblábanál koszoru, a balnál Δ , SNK. Ezen érmek tehát 308—337-ig lehettek forgásban. Arneth munkájában nem találom.

November 12-én, egy ferdén mintegy $45'$ -nyire álló cseréptégla, mely $12''-16''$ és párkányos szélein $2\frac{1}{2}''$ -nyi ismét egy kettős sírra bukkantunk. A váz szájában levő föld közt egész széndarabokat leltünk, a cserepeken semmi írás nincsen. A fej kelet, a lábak nyugat felé voltak irányozva.

Ugyanazon irányban feküdt a csontváz, tiszta földben, mellékletei voltak: egy fekete agyag *tányér* és egy hasonló bögre, melyet egész épen vettek ki a földből.

Több terra *sigillata-féle* cserép közt kaptam egy lábas csészét, melynek egyenes, fölfelé táguló oldalai 3"-nyi vastagság mellett 2" 3"-nyi magasak, lábánál átmérője 1" 10'', felső átmérő 3 1/2''. Fenekén

AMNDVSF

bélyeg áll.

Ugyanazon napon vettem egy érmet, körirata: HADRIANVS AVGVSTVS; b. n. babérkoszorus fő)(CONCORD, Concordia sedens. Ezüst denár, 119—138 Kr. után.

Zsigmondy barátom pedig hozott egy vörös agyag méceset a legközönségesb alakuakból, fenekén

IEGIDI bélyeggel.

November 14-én. Kijöven a helyszínére 3° 3'-nyira a szöglettől reá jöttek egy csatornára, mely nyugat-kelet irányban feküdt. Ezen vízvezetés két sor válus cserépből állott, melyek 7"-nyi belső világosságról 5"-nyira vékonyulnak, 3 1/2"-nyi belső magasságról 2 1/2"-nyira összevonvák; vastagságuk 9"-hosszuk? — A rézsut álló bélyeg;

LEG II VD; V A helyett megfordítva.

Ezen gerincz cserépek úgy vannak alkalmazva, hogy a szélesb végébe a keskenyebb van beillesztve, úgy, hogy egy sor a csatornát, a felső fedő sor pedig annak tetejét képezi.

Ugyan az nap egy terra sigillata edény fenekét kaptam, melyen:

C. IPPI. M, egy hüvelyknyi bélyeg van. De még egy vörös agyagu méces is jutott birtokunkba

CERIALIS bélyeggel. (Folytatása köv.)

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki jan. 5-én a n. muzeumban tartott I. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Erdy János, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz és Wenzel Gusztáv b. tt.

5. Előadó jelenti, hogy *Xantus János* akad. tagot felszólítá, miszerint keleti útjában a vad népek kezdetleges házi eszközeire, fegyvereire, szöveteire stb. különös figyelmet fordítson, minthogy mindezek régészeti szempontból is igen érdekeseek; helybenhagyatott.

7. *Henszlmann* bemutatja a *Német-Csanádon* talált régi sarcophagnak darabját, melyen a vélt *embervér nyomai* láthatók, (1. Arch. Értesítő 62. l.) hogy ezen vélemény helyes vagy helytelen volta bebizonyuljon, határozza az arch. bizottság, miszerint tk. *Thán Károly* m. kir. egyetemi vegytanár annak tudományos megvizsgálására kéressék fel.

8. *Henszlmann* bemutatja a „*Monumenta Archaeologica*“ k első füzetét, panaszt emelvén, hogy több hónapig egy ívetsem birt a nyomdából kapni, miért is munkájának kiadatása igen akadályozva van; határoztatik, hogy ezen füzet vastagabb borítékkal ellátva, 4 forintért közrebocsáttassék.

9. Ezzel egybefüggőleg indítványoztatik, hogy egy 8-adrétű iven az archaeologiai bizottság eddigi 10 évi munkálkodása és annak kiadásaiban látható eredménye, részletesen tárgyalassék; és 2000 példányban kinyomtatván, részint az Archaeologiai Értesítőhöz csatoltassék, részint pedig az országban hirlapok útján szétküldessék; helybenhagyatott.

10. Előadó indítványa folytán határozza a bizottság, hogy *Storno Ferencz* urnak erdélyi műutjára, melyen főkép a *középkori falfestményeket* fogja figyelembe venni, 300 frt utalványoztassék.

12. Határoztatott, hogy *Ulrich* urnak, ki az acsai római kő hü pacskolását küldé be, és *Zentner* Izsák ó-budai polgárnak, ki a nemzeti muzeumnak egy római mértföldmutatót ajándékozott, köszönő levelek irassanak.

13. Előadó bejelentvén azon vandalismust, melylyel a szent-endrei utra néző ó-budai vámháztól alig kétszáz lépésre legközelebb gyönyörű római festmények és stucco diszitmények kiásatván, *üttöltelékül* használtattak, — a bizottmány a megyei alispáni hivatalhoz folyamodik, miszerint jövőre az ily botrányos rombolások ne forduljanak elő.

16. Előadó a következő leveleket mutatja be:

a) *Schwanfelder* József pesti polgár levelét, melyben igéri,

hogyha sikerülne jelenlegi birtoka mellett, hol már eddig is sok érdekes római régiség találtatott, és hol az ugynevezett „Aranyhegyen“ Árpád sirját véljük lenni, még néhány holdat szerezni, e területen nemcsak megengedné archaeologiai kutatásaink eszközését, sőt tetteleg is elősegítené, — előadó a tényálladék megvizsgálása, s az eredménynek a legközelebbi ülés-kor való előadásával bizatik meg.

b) *Szokoly Viktor* tudakolja előadótól: szabad-e az Arch. közleményekben megjelent „A barlanglakókról“ czimű cikket a „Hazánk és Külföld“-ben kivonatilag közleni? — A bizottság helyesli, hogy előadó azt egyelőre is megengedé, s igen örül, ha komolyabb irányu cikkeink folyóiratainkba felvételnek, sőt, hogy az archaeologiai ismeretek mentől jobban terjedjenek, még fametszvényeit is szívesen átengedi.

c) *Farkas István* szilágy-csehi r. kath. lelkésznek, ki az odavaló reformatus egyházban levő, s 1504-ből való STEPHANVS WAYDA DE CHECCHI-féle sirkői körirat másolatát beküldé, előadó az Értesítőben fog válaszolni.

f) *Myskovszky Viktor* kassai reál-tanár jelenti, hogy utazásai közben a bányavárosokban és Felső-Magyarországban több érdekes felvételt gyűjtött, jelesen a bártfai sz. Egyed templomából mintegy 50 mülappal bir, ezen rajzokat önálló munkában szándékozván kiadni, ajánlja műmellékletül az Archaeologiai Értesítő számára; a bizottság köszönettel fogadja ezen ajánlatot, de igénybe nem veheti, mivel az Értesítő egész más rendeltetéssel bir, — s ámbár nagyon szeretne az olvasó közönségnek érdekes műmellékletekkel is szolgálni, de ezt az ezen vállalat iránti feltűnő nagy részvéthiány nem engedi meg.

Kammermeyer Temesvárott lakó pályamérnök urnak jelentését egy *Zsombolynál* (Hatzfeld) talált emberi hulláról és vas kardról megköszönvén a bizottság, a kardnak a n. muzeum részére való megküldéseért előadó folyamodni fog.

j) *Lehoczky Tivadar* egy réz kanna színezett rajzát küldi be, várva, hogy a bizottság annak korát meghatározza; a csinos műtárgy egészen törökös, vagy egyáltalán keleties jelleggel bir, de kora csak a tárgy beküldése után lenne biztosan meghatározható, miért is Pestre való átszállítására fog a tulajdonos felkéretni.

k) Dr *Pichler* Frigyes gráci egyetemi tanár az ottani archaeologiai gyűjtemény leírását küldi, kérvén előadót, hogy viszonzásul közöljön vele a pesti kir. egyetem régiségtáráról adatokat; a bizottság ezen figyelmet szívesen vette, s a felelettel előadó bizaték meg.

l) *Boleman* Ede, a barsi gyógyászati egyesület titkára, azon régiség-gyűjteményt, melyet hajdan az egyesületnek ajándékozott, most annak beleegyezésével a m. n. múzeumnak engedi át, megigérvén, hogy újabb gyűjteményéből a pesti kir. egyetem régiségtárának fog érdekes darabokat küldeni; köszönettel fogadtatott.

m) b. *Nyáry* Jenő jelentése a pilini újabb leletekről az Arch. Értesítőben közölni fog.

n) *Killer* Frigyes csanádi plébános igéri, hogyha a sanctuarium alja kiásása alkalmával a régi templomból műemlékeket talál, azokat a bizottsággal közölni fogja; köszönettel vétetik.

o) Felolvastatott *József* főherczeg ő fenségének előadóhoz irt levele, melyhez egy *Windischgarstener* fölfedezett római telepről való tudósítás van csatolva. Ezen érdekes tudósítást *Oberleitner* Ferencz segédlelkész írta, ki eddig leginkább a fűvészet, de alkalmilag régészettel is foglalkozott, — és hallván ő fenségének az archaeologia iránt tanúsított rokonszenvét, jelentését magas pártfogójának küldé be, ki azt a bizottságnak kegyeskedett használatul átengedni. A bizottság forró köszönetét előadó fogja ő fenségének bejelenteni.

p) *Kélecsényi* József ur helynévi hibákat javít ki, melyek a múzeumnak ajándékozott kő-eszközeinél fordultak elő; köszönettel fogadtatik.

q) *Tokaji Nagy* Lajos nagy-kallói ügyvéd és a legújabbban b. *Vécsey* József főispán buzdítása folytán keletkezett szabóesi régészeti egyesület id. titkára, említett egyesületnek a megyéhez intézett felszólítását, illetőleg utasítását küldi meg. Örömdetes részvétellel fogadtatott. A bizottság kéri az új egyesületet, hogy leginkább archaeologiai irományaink lelkes terjesztése által szíveskedjék az alsóbb osztályt a régiségek iránti kegyeletre oktatni; viszont ígérvén, mikép az egyesület nemes törekvéseit minden kitelhető módon elő fogja segíteni.

r) *Ebenhöck* Ferencz koronczói esperes értekezése „két románkoru kerek egyház nyoma Györmegyében“ a bizottság munkálatai közé felvételik.

s) t) Felolvastatnak *Tanárky* Gedeon államtitkárnak és *Balogh* Péter tiszántuli reform. egyház-kerületi superintendensnek a Szathmár megyében fekvő *Tatárfalu* ódon temploma érdekében a bizottsághoz intézett leveleik, melyek folytán a bizottság megkerestetik, miszerint ezen becses műmaradvány megmentéséhez a fentartására czélzó javaslatokkal járuljon. — Minthogy a bizottság tagjai *Henszlmann* Imre és *Rómer* Flóris ezen ritka építményt egyedül régészeti szempontból vizsgálták, bár *Schulez* Ferencz építész által készült fölvételével bir rajztárunk, mégis szükséges, hogy ha a templomnak oly baja legyen, melyen segíteni kellend, azt szakférfi által felvételni, s mielőtt a segély ügyében a nm. miniszteriumnál lépést tenénk, előbb a tatárfalusi egyházi község szándékát kell kitudnunk; miért is tessék kívánságukat határozottan kifejezni, mire azután a bizottság a legrövidebb idő alatt véleményét fog mondani.

Kisebb közlemények.

A szabolcsmegyei régészeti egyesület alakulása. *)

Hazánk őstörténelmének felvilágosító nyomozása, — s a tudomány iránti hódolat, egyenlően köteleznek mindenkit, hogy régészeti tárgyakat és műkincseket, — bármily jelentéktelennek láttassanak is azok az avatlanok által, — a mennyiben megvannak, necsak fenntartsuk, — de a tudomány bírálata által történelmi értéküket is megállapíttassuk; — s mennyiben azokra véletlenül találunk, azokat kegyelettel őrizzük, ismertessük; s hol létezésök okszerűen vélelmezhető, nyomozásunk tárgyaúl tegyük. Tény, hogy megyénkben is számos régészeti tárgy van földszinen felül, műépítményekben, s különböző anyag- és alakban, szétszórva, távol helyeken s egyeseknél, melyeknek műbecse vagy történelmi jelentősége általán ismeretlen; — ismertetése, bírálata, összeállítása, régmúlt idő

*) (A hivatalos közlés nyomán.)

és események homályait deríthetné fel, jellegzésük, sőt jellemzésükre szolgálna. Kétségkívül földszínen alatt is még számos régészeti tárgy emésztetik az enyészet által, melyek figyelmes nyomozással közhaszonra megmenthetők lennének.

A régészeti tárgyak iránti ezen kötelmet kétségkívül mindnyájan érezzük, s midőn tisztelt alólirott id. elnök, — Jósa András orvostudor, s Mészáros Dániel urak szíves támogatásával e napokban végrehajtotta a geszterédi határszálon lévő halmok egyikének felásatását, s az ott talált régészeti tárgyak szemlélete alkalmából kezdeményezte egy megyei régészeti társulat alakulását, melyhez Czóbel Albert, Elek Pál, Graefl József, Györgyeny Ignác, Horváth Imre, Jósa András, Mészáros Dániel, Molnár Ágoston, Ónody Bertalan, Uray Tamás, Simon Engre, Szilvási János, Támár Imre urak, s alólirott titkár csatlakoztak; — s kezdeményezi egy régészeti tárgyak tárául szolgáló üveges szekrény megalapításával, egy megyei muzeum létesítését: — azon reményben van csatlakozó társaival, hogy e megyében a régészeti társulat eszméje élénk érdekeltséggel fogadtatik.

A kezdeményező értekezlet megbizásából, van szerencsénk tehát Szabolcsmegye összes értelmiségét, kiválóan pedig a községi lelkész, jegyző és gazdatiszt urakat ezen nyilvános felhívás útján fölkérni, hogy a tervezett régészeti társulat megalakulását minél nagyobb érdekeltséggel, s csatlakozással elősegíteni; s e csatlakozásukat t. alúlirottak bármelyikéhez küldendő aláírásukkal s körükben résztvevők megnyerésével kifejezni méltóztassanak.

A kezdeményező értekezlet, a tagság évi díját o. é. 1-egy forintban állapította meg,

Fölkéretik ez alkalmilag Szabolcsmegye összes értelmisége, kiválóan pedig a községi lelkész, jegyző s gazdatiszt urak, hogy méltóztassanak a már megnyitott megyei muzeum számára: —

1) A mennyiben egyes műépítészeti emléket a megyében ismernek, annak megjelölését, ha pedig azokról szó vagy írásbeli hagyományokat, sőt épen adatokat birnának, — mindezeket közleni.

2) A mennyiben egyes régészeti tárgyak egyesek birto-

kában lennének, a feltalálás helyét s körülményeit, részletesen, lehetőleg ismertetve bejelenteni, — s ha mennyiben nem családi ereklyét képezők, a megyei muzeum részére adományul felajánlani vagy vételre kínálni.

3) Hol régészeti tárgyak véletlenül találatnak, oda hatni, miszerint a találó avatlan vagy romboló kezektől azokat megóvja s vételre azonnal bejelentse.

4) Ha mennyiben indokoltan vélelmezhető, hogy egy megjelölt helyen, földszinen alatti nyomozás eredményteljesen lenne: — ezen vélelmét indokoltan bejelenteni; — természetesen értetvén, hogyha ilyes bejelentés folytán, a társulat, saját veszélyére tett költséges kutatás nyomán kincseket találna, azon kincsekre nézve, a bejelentő, mint találó, az ország törvényei szerint őt megillető előnyöket s jogokat élvezné, a társulat ez esetben költségei megtérítését tartja fen. Mind ezen bejelentések, mindaddig míg személy változás közbe nem jő, s az — hasonló nyilvános úton — köztudomásra nem adatik, — találót id. titkárhoz intézendők.

Kelt Nagy-Kállóban az archaeologiai értekezletből, 1868. december 1-jén.

Tokaji Nagy Lajos.

id. titkár,

B. Vécsey József.

id. elnök,

Archaeologiai levelek.

III.

Margittay Gábor urad. építész-mérnök urnak Élesden.

Bocsánat, hogy még mult év october havában irt beces és sok tekintetben fölötte érdekes soraira csak most felelek. Ennek oka abban rejlik, hogy terjedelmes jelentését áttanulmányozni, kérdéseire és kételyeire, mennyire tölem kitelik felelni, utóbbiakat alkalmilag eloszlatni kívántam, mire tulságos elfoglaltságom időt nem engedvén, az ünnepek közül egyet az

élesdi pogánytelepeknek szenteltem. Választom pedig e lapokat azért közegül, miszerint ugyanazt ne kénytelenítessem kétszer írni, leginkább pedig azért, hogy Kegyednek felelvén, más, régészetkedvelő hazánkiai is, e feleletemből némi hasznot mérithessenek.

Mindenek előtt vegye Kegyed az archaeologiai bizottság őszinte háláját azon jeles munkálatért, melyet csinos térképekkel illusztrálván, ritka lelkiismeretséggel és ügyszeretettel, de egyszersmind nem csekély tájékozottsággal szerkesztvén, beküldeni szíveskedett. Sajnálom, hogy erdélyi utamból visszatérvén és Élesden keresztül menvén, nem tudtam, hogy e hely *régészetünk* egy ily lelkes, szakavatott barátját rejtí; szívesen áldoztam volna egy félnapot, hogy a helyszínén nézeteimet közöljem, s lehetőleg a kellő tájékozást könnyebítsem.

A beküldött munka sokkal tágabb, mintsem hogy azt e lapokba egész terjedelmében fölvehettem volna; de másrészt még nem annyira érdekes, miszerint az „Archaeologiai közleményekben“ már most megjelenjék, bár kedves irmodora az olvasót bizonyosan elmulatná, a nem régészeti eltérések és itt-ott fölmerülő ingadozó tételek miatt azt hiszem, hogy e fölötté becses anyagot vegyük fel alapjául egy oly érdekes *Élesd-táji* őskori monographiának, mint milyest *Lehoczky Tivadar* előkészít *Beregről, Ebenhöch Koronczóról, b. Nyáry Jenő, Pilinről* sat. A kutatásokat még egy pár évig folytatni, minden észleletet fel kell jegyezgetni, s így majdan reménylem, Kegyed maga is meg fogja köszönni, hogy az *élesdi ős-pogány-sírtelep* közlésével nem siettünk.

Átmegegység észrevételeimre. A helyirati tájékozás komoly észleletekről tanuskodik és hogy valami tökéletesb, alaposb, de még sem költséges tanulmányokká alakuljon, nagyon kérem, hogy székhelyének csak egykét négyszögmértöldnyi területére szorítkozzék; és mivel a hirneves *pesterei barlangban* mindeddig természetbuvárink leginkább csak az *ursus spelaeus* és a szemnélküli bogarakra terjeszték ki figyelmüket, kérem tessék kutatni, vajjon azon korhadék közt, mely az öslények esontjait tartalmazza, nem lehet-e kovakő-eszközöket találni? Franciaországban a *stalagmit* — földszinti cseppkőrétegben és alatta is számos ily eszközt találtak és az 1—2 lábnyi vastag

sokszor több ölnyi széles csonttömegek a kovaeszközökkel mintegy kevervék. *Kegyedé lenne a dicsőség, hogy legelső ilyenekre akadt!*

Az *élesdi* népnek az *aczéltükörnek* tulajdonított varázserőt nem a *mérnöki* (Pilinben *Mátikus*-nak tartottak, midőn a pogánytelep területét lépésekkel mértem) *csőről* akarnám származtatni, hanem inkább hagyományosan azon ősi időre visszavezetni, mikor még üvegtükreink nem léteztek. Szeretem, hogy a 7 év fordulóján magát *felvető láng*, és a *sárányülte kondérpénzről* való néphiedelem ott is felmerül; s így az ősi hagyományok általánossága ez által még inkább bebizonyul.

Fölötte érdekes, mit a *római utról* tetszik említeni, de ezen kérdés még mindig függőben van, és egyedüli gyanúsítgatásokból vagy feltevésekből nem fog bebizonyúlni. Közlöttem, a *Műkalauzban*, miről lehet a *római utakat* felismerni; leginkább réteken és szántóföldeken kell azt constatirozni, mi *Kegyednek*, mint jeles mérnöknek sokkal könnyebb lesz, mint nekünk, kik e tekintetben inkább *járatlanok* vagyunk. A *római telepítésnek* a *párkányos cserepeket* és a *terra sigillata*-féle töredékeket eddig legbiztosb tanujakint ismertem; tessék ezek után tudakozódni, és majd ha a telepítvény bebizonyul, ha volt római országos ut a vidéken, ezt is meg fogja találni. Azért jobban szerettem volna, ha az agyagdarabok helyett egy-két téglatöredéket, vagy vakolat-nyomot be tetszett volna küldeni.

A *Torma Károly* barátom által említett *római sánczok* nyomát *Réven* vagy környékén, ha csakugyan létezett, sem a *pától*, sem a *tisztól*, sem a *hatóságtól* kell kérdezni, hanem a földmivelőktől, kik rendesen *ördögárka* névvel tisztelik meg az ilyen sánczokat. Én is foglalkozván ezen *ördög árkokkal*, sok oly helyen találtam nyomukat, melyeket a mivelt osztály nem is ismert.

A beküldött tárgyakat illetőleg megjegyzem, hogy az I. számú csomagban lelt kódarabokat, nem tartom mesterségesen ütötteknek, s mivel ezekkel és más, nem iparműdarabokkal a vitelbért nem akartam emelni, addig míg nem tetszik rendelkezni, visszatartom, ha pedig nem szükségesek, kihányom. A *cserepek* elszórva még nem teszik mindég bizonyossá a *pogány-sírhelyet*; igen sok cserepet találtunk az *étkező-helye-*

ken az állatesontok közt; nagy is mind *urna*, vagy hamveder, minek cserepeit leljük, hanem van közte *fazék*, *bögre*, *tál*, stb. Az *urna*, *öblöny* nevét csak a valódi hamvedréknél, melyeket *szilke* név alatt ismer a nép, szeretném használni; mellékesen említvén, hogy nagyon kedves dolgot tenne, ha azt mit *Élesden Kondérnak* hinak lerajzolná; mert így magyar *fazekas-szótár*om, hogy való rajzgyűjteményem talán egy új alakkal fog szaporodni.

A IV-dik szám alatti *feketés kö* opál, de melyet, bár szép fényes patinájú, bár lepattagtatott lapu, eszköznek még sem tarthatni. Sokkal érdekesebb az V-dik csomag, nem annyira a *senek* miatt, bár érdekes volna azokat meghatároztatni, hanem inkább azon három átlátszó *üvegdarab*-forma miatt, melyek nem mások, mint *obsidian szilánkok* (Splitter). Egy perczig sem kételkedem, hogy ott, hol mint írja az eke számtalanszor ilyeneket felforgat, *obsidian* eszközökre is fognak akadni, s így *Élesd* ezen becses leleménynek egy új tanyája! Mennyire örvendek, hogy az *üvegkuta* helyett ezt találtuk! Ezeknek keresését a gyerekekre kell bízni, hoznak azok zsacsóval egy-két tizesért, csak aztán a pesti egyetemi régiségtárnak is jusson belőle egy-egy példány, hogy ott lelhelyeink mind képviselve legyenek.

A VII-dik csomag darabjai közt vannak ismét érdekesekek; az I-ső sz. alatti két darabot talán *só-örlő* eszköz darabjainak lehet tartani; a 2-dik számuak közt csak háromról bizonyos, hogy a simított kőeszközök szakába tartoznak, és *kő-ékeknek*, vagy baltáknak töredékei; ide valók a 3-dik szám alattiak is; a 4-diket pedig egy *óriás kö-ék* végének igen helyesen tetszik határozni.

Nagy szolgálatot tenne tudományunknak az, ki ezen kőzeteket, melyekből eme szerszámok készültek, meghatározná — és egyszersmint azt is kipuhatolná, vajjon *Élesd* táján előfordulnak-e vagy sem?

A VIII-dik csomóban levő égetett *agyag-göröngyek* lelhelye bővebb kutatást érdemel meg; jó lesz ott turkálni és nézni, vajjon nem jönnek-e ott elő összezúzott állatesontok, és milyen állatoké, békateknők, szén- és hamumaradványok, és ezek közt csontból kőszőrült tűk stb. alig ha nem *konyhatelep* rejlik ott, hol ezek léteztek. Meglehet, hogy a rétegnek csak szélességét

lették meg, és hogy hossza talán több ölnyre nyúlik mint *Kéménden, Pilinben.* stb.

A IX-dik csomagban létező darab sem több, sem kevesebb egy *láva*-darabnál, milyeneket mindenütt, hol *basaltkúpok* és kiégett *tűzhányók* vannak, találunk; p. o. *Somlyón*, a *Badacsonyon*, a *nógrádi basalthegyeken* stb. A nép ezeket *kövé vált kenyérnek* hívja. Nem ismerem *Élesd* geologiai viszonyait, de ebből is látszik, hogy ott, mint a *Hegyalján obsidianok* is fordulhatnak elő. Kérem tessenék ezt megvizsgálni — és velem közleni.

A X-dik és XI. számú vastag cserepek fölötte érdekesek színük, kezdetleges műzetük és vastagságuk, valamint durva ezírázatuk és füleik által. Mivel azt tetszik gondolni, hogy ilyenek már itt léteznek, vagy előttünk épen semmi becsesel nem birnak, a többesekből egy-egy példányt tartottam vissza az egyetemi tárlat számára, remélvén hogy az utólagos helybenhagyás e tettemnek erőszakoskodását ki fogja menteni. Célom, hogy a sokféle cserepek nyomán, valami biztosabb vezérfonalat találjak ezen tömkelegben, mely eddig a buvárokat a kétségbeesésig fárasztá. *)

A *cserepekre* nézve nem kételkedem, hogy ha a telepet itt ott kísértett ásásokkal fogják *in situ* találni, azaz felebb, hol még a fazekok stb. a földben állanak és a víz által alsóbb helyekre nem hordattak, minthogy azokat eddig leginkább a földszínéről szedték fel, fognak igen érdekes *füleket*, talán *durva állatfökből*, karimákat, aljakat találni, melyekből az egész idomokat *rajzolás által* restaurálni lehet. Ott hol szántanak ez hajosabb, mert az eke és a marha többnyire mindent összetört, minthogy a *sírhelyek* majd mindig a dombok tetejein 2 legfőlebb 3 lábnyira fekszenek a föld színe alatt. Kérem, tessenék utána járni, vajjon honnan vehették az *Élesd* vidéki fazekasak ama *miniumvörös* anyagot, melyet még eddig sehol sem találtam, s mely alkalmasint ezen *fazekasság* korára és terjedésére

*) A szép patinájú *paestab*, melyet *Bozsikon* a Gratianusféle éremmel talált, épen oly érdekes mint az *Esküllön* lelt: IMP TITVS CAES VESPASIAN AVG P M)(TRP VIII IMP XIII COS VII PP feliratu ezüst érem, melynek hátlapján a hátrakötött kezű zsidó a tropaeum alatt térdel; veretett 79 évben Kr. születése után.

fog érdekes világot vetni; minden esetre nagyobb, mintha mindennek, mint p. o. a kezdetleges edényfüleknek bármily eszélyes, de alig valószínű magyarázatot adunk, mert ezt folytatván, hogyan tetszik majd azokat magyarázni, melyek két-két lyukkal birnak, melyeken át az akasztó zsineg húzatott?

Ha lehetséges tessék, kérem jövő nyáron a Bihar melletti földvárnak, és a Vasvárnak ha mindjárt csak lépéssel mért alaprajzát és átmetszetét beküldeni; érdekes lenne a reform. harang rajza is, mert hogy az: In te DoMIne speraVI, 1508-at jelentsen, nagyon gyarló érv, minthogy e korban a Chronostichonok még nem igen léteztek.

Szerintem nem szükséges, hogy az *Archaeologiai bizottság* a vidéken meghatalmazottokat nevezzen ki; a mi meghatalmazottunk mind az, ki benső meggyőződésből és a tudományok iránti szeretetből munkálkodásinkban tetteleg részt vesz; nem hiu czimeket akarunk osztogatni, hanem munkás társakat nyerni, pedig ettől tudtommal senki sincs kizárva, sőt örömmel fogadjuk, ki hozzánk közeledik, velünk szövetkezik! — Szomorú az mit Kegyed az: ott vannak a papok, tanítók, jegyzőkre! — felel. A pap örvend, ha hivei boszankodásaitól nyugton lehet, s velük nem érintkezik; — a tanító azon töri fejét, hogy miből éljen — és a jegyző? a kormány és községe közt lebegő ezen amphibium? örül ha az adóvetés és szedés közül culminál! Azonban még ennek a képnek is van fényesebb előlapja. Ime Kegyed is és méltóságos urasága gf. Batthyány József szándékozik Élesden kis muzeumot alapítani! mily dicső és üdvös gondolat, legalább egy helyen együtt fogjuk látni mind azt, mit Kegyed buzgó tanítványaival gyűjteni fog. Az ilyen helybeli gyűjtemények sokkal tanulságosabbak a valódi kutatóra nézve, mint a nagyszerű, kábitó mennyiségű muzeumok. Vajjon helyben hagyom-e ezen gondolatot? Ennél jobbat sem tehetnek, mert mindenki iparkodni fog, hogy az élesdi muzeumot gyarapítsa nem csak cserepekkel, hanem ép edényekkel is. Isten velünk, minél többszöri találkozásig!

Lehoczky Tivadar buzgó beregi régészünktől ezen érdekes sorokat vettem: „Az első *klacsanói* domb, melyet még october 20. kezdettem ásatni, még most is 5° átmérője és közepén egy öl magas. A domb tetejét egész addig hordattam le, hol mintegy közepetáján a hamu és szénréteg kezdődik. A hajdani lakók tehát 3 lábnyi földet halmoztak fel, ennek felszínét *gyúrt agyaggal* jól kitapasztották, és kisimiták, és ezen hatalmas tüzpadra nagy-szerű maglyába fát raktak, hogy ezen a halottakat elégessék, és a hamut ismét földdel befödjék. Így a föld a hamu- és szénréteg fölött és alatt több hüvelyknyire égetett, téglaszinű volt. A hamu- és szénréteg néhol 10''-nyi vastag, és közbe hasábok, gallyak, ágak és tuskók heverték, miből nagyobb tűzre kell következtetnünk. A fa *cserneműekhez* tartozik, mit a talált gubacs is bizonyít. — Az ásatást nagy figyelemmel kísérvén, a legparányiabb tárgy sem került el figyelmemet, s így ezen domb hamurétegjeig s a hamu közt találtam rendetlenül elszórva egyes kovaköböl lepattogtatott *nyilcsucsokat*, *) *késpengét*, *vésű* és *fejsze* alakú darabokat, parittyá- örlő- illetőleg köszörülő köveket, fekete és sárgásfehér színű *nucleusokat* és néhány csontdarabkát stb. Megjegyzem, hogy e domb tetején, alig egy lábnyi mélységben, mint a többi felásatásoknál is, egy nagy; fejsze alakú, és zúzásra-örlésre alkalmas követ találtam. A hamuréteg alatt semmit sem találtam.

*) Mind azon darabokat, melyeket beküldeni sziveskedett, legnagyobb figyelemmel vizsgáltam, de azok után, miket eddig, főleg a párisi világtárlat alatt Francia- Angol- Dán- Svédországból ezer meg ezer darab számra mind *köeszközöket* láttam, a *klacsanói* töredéket nyilcsúcsoknak, késpengéknek stb. nem tarthatom; obsidian pedig épen nincsen köztük. Sajnálom, hogy néhány darabbal nem szolgálhatok, de ha Pestre fel teszük jöni, Tek. Uraságod is meg fog győződni, hogy e kötöredékek akármi más lehetnek, de nem *köeszközök*. Érdekes lenne a halmok körüli földet is felásatni, hogy megtudjuk, vajjon ottan előfordulnak-e ilyesféle kövek? Aztán, a mi legjelzőbb e nemű eszközöknél az a *silexek* saját-ságos *patinája*, melyről Meillet: *sur la patine des silex taillés* czím alatt írt; melyet azonban e köveken észre nem vettem. Egy-két darabot visszatartottam, hogy tovább is figyelemmel kísérhessem; és ha talán én tévedek, e tételemet visszavonhassam.

Innen a szomszéd, alig 30 lépésnyire keletnek eső halomhoz mentem, s azt tetejétől lefelé aknaszerűleg kezdém ásatni. E még érintetlen domb tetején egy békasóból készített durva fejsze alakú kőre akadtam, alig egy lábnyi mélységben; lejjebb 2 lábnyira néhány vastag cseréptöredéket ástunk ki s e mellett csekély hamu- és szénréteget*) e közt pedig egy barna kovakőből készített nyilcsúcsot találtam; ez alatt pedig néhány közönséges homokkövet a Latorcza medréből. Úgy látszik, hogy ebben csak egy emberi test hamvaztatott el.

A harmadik dombban szintén szén- és hamurétegre akadtam, közbe eső kovakő ék-véső alakú eszközökre és néhány cseréptöredékre; a 4-dikben semmit sem találtunk. A még fennlevő dombok felásatását máskorra hagyom.

Ez őszön a *Lorácska*-szőlőhegyen a napszámosok kapálás közben *ezüst*, barbar görög utánzatu *érmeket* találtak, ezekből egyet sikerült megszereznem, melyet lenyomatban szintén ide melléklek.**)

Lehoczky Tivadar.

Az archaeologiai bizottság átirata a kolosvári tanácshoz.

Tekintetes Nemes Városi Tanács!

A magyar tudományos Akadémia archaeologiai bizottsága a magyar történelmi társulat választmánya által felszólítottatott, miszerint a maga részéről is oda működjék: hogy a vasúti építmények érdekében Kolosvártt tervezett Magyar- és Hidkapu-tornyok és a Bethlen-bástya lerombolása ügyében a

*) Minthogy gyakran a *termő földön* fordulnak elő a *vázok*, meglehet, hogy egész a *föld színén alul kellett volna a halmokat ásatni*, tessék egy-kettőnél megkísérteni; mert gyakran az ilyen halmokat két-három nemzedék használta, s így meglehet, hogy legalul tetszik még az igazi sirra akadni.

**) Ezen érem lenyomatát nem találtam, azonban reám nézve igen érdekes lenne, miért is kérem, tessék azt velem alkalmilag közleni.

R.

Tekintetes városi Tanácsot ezen becses műemlékeknek további fentartására megkeresni sziveskedjék.

Mint hogy az archaeologiai bizottságnak egyik főfeladata az, hogy a még itt ott gyéren mutatkozó honi műemlékek ép-ségükben az utókornak átadassanak és kellő tiszteletben tartassanak, a rokon törekvésű, máris áldásdús sikerrel működő m. történelmi társulat felhívásának következtében ezen kérésünket a Tekintetes Városi Tanácshoz meneszteni kötelességünkben tartjuk.

Hogy ezen szándékunk, tanácsunk, kérelmünk mily szent és félreismerhetetlen, bővebben indokolni annyit tenne, mint a Nemes Tanácsot és Kolosvár városa lelkes polgárságát egyik szép kötelességére mintegy figyelmeztetni, karni, mit valamint egyrészt sértőnek, úgy másrészt fölöslegesnek tarthatnánk, ha csakugyan sokaknak a nemzeti műemlékek legrégiebbjei ellen való gondatlanságáról, sőt ellenszenvéről is meg nem győződ-tünk volna. Azért talán nem hibázunk, ha tisztelt honfitársaink becses figyelmét a külföldre hijjuk fel, miszerint tőle a nemzeti emlékek iránti tiszteletet és hozzájuk való ragaszkodást tanuljuk.

Mintegy legelső sorban hozhatjuk fel Párist, a világvárost, mely nemcsak a régi házakat, tornyokat, templomokat, szobrokat megóvjá, bekeríti, kerti ültetvényekkel körülveszi, de újabb emlékszerű építményeit is gyakran ódon izlésben építi; ott állnak Franciaország egyéb városai és községei is, ott a hatalmas császár, ki régi várainak tatarozására milliókat fordít; ott Angolország, ott az egész Némethon, főleg pedig a Porosz és Bajor királyságok; Olaszországot, a remek kor mintegy valódi muzeumát, nem is említem. Nem elég ott az építmények jó karban való fentartása, de az emléktáblák alkalmazása által is van gondoskodva, hogy ezeknek történelme is átszármaztas-sék az utókorra.

Kolosvár városa még oly szerencsés, hogy néhány a XV-ik századból épen fenmaradt műemlékkel bir; miért is honfias tisztelettel kérjük, sziveskedjék a Tekintetes Tanács polgártársainál tekintélye által és buzgó honfias érzületeinél fogva oda hatni, miszerint a keblében székelő állandó történelmi bizottság meghallgatásával és erélyes közreműködésével e hajdan

oly hatalmas, oly dicső város multjának ezen százados tanui ne csak meghagyassanak, hanem lehetőleg az elfödő, későbbkori mellékletektől megszabadíttatván, tatározás által azon karba helyeztessenek, mikép az ugyis napról napra mindinkább szűkülő országos muzeum kiegészítő részei gyanánt a város és környéke védelmi szereit, régi butorai, háztartási eszközei stb. táraiul használtathassanak. Sokkal kedvesebb visszaemlékezésekkel távoztunk Kolosvárból, mintsem hogy csak egy perczig is kételkedhennénk, hogy a nemes Tanács mindent el fog követni a nevezett műemlékek fentartására, és nem hihetjük, hogy azon általános érdekeltség, melyet a polgárság részéről is tapasztaltunk, már is meghidegült volna. Mi egyebet nem tehetünk, mint hogy Kolosvárt kérjük, miszerint ezen becses emlékeinek leromboltatása által magát az utókor előtt meg ne bélyegezze!

Még jőni fog az idő, és talán nem soká, midőn az ily emlékek kellőleg fognak becsültetni, akkor legalább Kolosvár várososa büszkén fog visszaemlékezni arra: hogy valamint legelső volt, ki meghitta a magyar történelmi társulatot, miszerint ezen műemlékek árnyában vidéki üléseit tartsa, ugy első volt a hozzá tartozandó ősi emlékek megóvásában és fentartásában is.

Pest, 1868-ik december 25-én.

Rómer Flóris,

az Archaeologiai Bizottság előadója
és szerkesztője.

Kubinyi Ágoston,

Elnök.

Széttekintés az archaeologiai irodalomban.

(Rupp Jakabtól) a magyar érmek alapos ismerőjétől jelent meg *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*, két térképpel, melyet a honi archaeologoknak annál kevesebbé szabad nélkülözniök, minél alaposabb és maga nemében példányszerűbb ezen valóban nevezetes munka. Mit is használ emlék maradványokat találunk, ha nem tudjuk kiké lehettek ezen emlékek? és ki határozhatta volna meg ezt inkább, mint Rupp,

ki életének legnagyobb részét az ország legnagyobb levéltárában, nem mint pusztá érdekletlen őr, hanem mint szemfüles buvár töltötte. Egy sok feláldozással készült mű fekszik szemünk előtt, melyet bár azért, mivel üttörő, talán még itt-ott helyre kellend igazítanunk, de másképp mivel ily előszeretettel és valóban ítésetileg összeállítva a főváros régi, emlékezetes helyeit nem találtuk, jó lelkiismerettel kinekkinek, ki ilyenekben gyönyörködik, ajánlhatunk.

(**Az egyházi művészet**) kedvelőinek figyelmébe ajánljuk *Knauz Nándor* által szerkesztett „Magyar Sion“ ez idei novemberi füzetében megjelent „*Régi misekönyveiről*“ írt czikkét, sajnálván, hogy néhány év előtt közrebocsájtott félszólítása bővebb eredményt nem nyújtott. Valóban ideje lenne már e tekintetben is komolyan gyűjtenünk mindazt, mi ezen czikk alá való, mert vajmi sokszor képesek leendünk a munkák kétes időszakát, főleg a naptárak után meghatározhatni, nem is említvén, mily gazdag anyagot nyujtanának az afféle könyvekben előforduló rajzok és kicsided festmények. — Nagyon érdekes a *a budai főtemplom készlete* czikk is, mely az 1626-ban fenlévő egyházi ruházatot és kincseket elég részletesen leírja, többféle szövet nevekkal megismertet, és egyáltalán egy főegyházi templom gazdagságáról tanuskodik.

(**A keresztény műrégészet**) barátjait figyelmeztetjük *Rossi* a római katakombákról írt munkájának II. kötetére. A 67. tábla 500 hiven utánzott felirással és számos III. századbeli falkép másolattal, bizonynyára ki fogja elégíteni azt, ki az őskeresztény korszak művészetében gyönyörködik.

(**A Mittheilungen der k. k. Central-Commission**) füzeteit még soha sem vehettük kezeinkbe, hogy bennük valami, Magyarországra nézve érdekest ne találtunk volna. Így a IV-dik kettős füzet 169-dik lapján olvassuk, hogy *Siebenhirter János*, ki III. Fridrik érdekében a bécsi burgot a felkelt polgárság ellen hősiesen védelmezte, egyszersmind a fraknoi és *kismartoni* várak gondnoka volt. Érdekeseke továbbá *Albert*, római császár és magyar királynak pecsétjei, melyeken mindig Magyarországnak négy szelemenje, mint szerző említi, das Wapen Alt-Ungarns előfordul, a kettős keresztrel pedig, melyet csakugyan azon joggal a legrégebb ideig felvihetjük, nem ta-

lálkozunk. Az ereklyetartók közt pedig ott van a CXCI. lapon az esztergomi főtemplomi kincstár diszes kristályedénye, melyet már alkalmilag, ha jól emlékezünk a *Magyar Sion* is bemutatott.

Egyveleg.

(**Ipar és művészet**) tekintetében már belátta Ausztria is, hogy többet kell tartania a nyugati népektől, mint északi szomszédjaink birtokvágyától. És valóban, ha kettőztetett lépéssel nem rohan előre, *Anglia* és *Franciaország* olcsóbb és izlésteljesebb czikkjei által úgy fogná elárasztani és tönkre tenni belföldi káosztményeit, mint ezt már eddig az iberi és az apenninek félszigeteiben kieszközli. A bécsi cs. kir. mű- és ipar muzeum igazgatója a párisi világtárlat óta bejárta a birodalom legelhagyatottabb zugait, hogy ezen csökkenésnek és elmaradásnak okait tanulmányozza, és azokat elhárítsa. A fa-faragesalás nagy mesterei ugyanazon ügyességgel bírnak Tirolban, mint amellyel dédapjaik bírtak — de egy lépéssel sem haladtak századok óta előbbre, és jelesbje Münchenben vagy Hollandban találnak tárt karokra, míg rokonaik itthon a százados ösvényen döcögnek; a *cesh csipke*-ipar még mindig az öregektől nyert mustrákhoz ragaszkodik és nem is tud a házalók területén túl tért foglalni. Ezt megfontolva rajta vannak az illetők, hogy jó rajziskolákat a helyszínen alapítsanak, remek mintákat kiállítsanak, és gyakoriabb, változó muárlatok által az izlést emeljék, javítsák. A csehországi kiállítások alkalmával *Muck József* lovag 1000 forintot adott gipszminták, fényképek stb. vételére, melyek három rajztanodában elosztattak.

És nálunk mi történik? — Mi termelő nemzet vagyunk! — és ha egy-két évig rosz a termés? Akkor az ország felét eltarthatjuk. Nem minden ember alkalmas, hogy az inség idején vasúti vagy csatornai munkálatokhoz szegődjék, sok inkább éhezik, vagy eltartja — hol mintsem hogy tartózkodási helyét elhagyja; — de van helység — hol a famunkához, a csipkekészítéshez, a szalmafonáshoz vagy egyéb ilyenmű iparhoz elég ügyességet, kedvet is lehetne találni csak lenne, ki azt ébreszthetné, kitartással vezetné és lehetőségét sőt szükségességét bebizonyítaná!

Azért ne csak gazdasági intézeteket alapítsunk a nép számára, ha nem olyan intézeteket is, melyekben az iparágakban utasítás adassék; mert ha e téren széttekintünk, valóban mélyen kell elszomorodnunk, ha pedig nem iparkodunk örökké rabjai leszünk azon népeknek, melyek, még akkor is, midőn éhezünk, terményeinket iparezikkjeikkel szánk elül elragadják!

Ideje lenne már erre is valahára nagyobb figyelmet fordítani!

(**A pétervári művészeti társulat**) évenként jutalmakat tűz ki az úgynevezett *orosz* izlésben készült táj- és mindennapi életből, valamint az ipar s művészet köréből vett képekre és rajzokra. Az eredmény örvendetes. Nálunk ilyesmi nem szükséges, mert nemcsak, hogy eddig művészeti akadémiánk nincsen, de még ma-holnap az egyedüli egy, nemzetünkhöz illő képtárt is elvesztendjük!

(**Lippert József**) esztergomi egyházmegyei főépítészeti tanácsostól hoz az „*Organ für christliche Kunst*“ egy rövid jelentést az esztergomi várban talált őskori kryptáról, melyet *Simor János* primásunk fog restauráltatni, s így ismét egy becses műemléket hazánknak fenntartani.

(**A Corvina könyvtárról**) kérdezősködvén, valaki említé, hogy *Apponyiban*, az Apponyi grófok jeles könyvtárában is egy valódi *Corvin-Codex* létezik. Ezen ügyben adandó tüzetes feleletet nagy köszönettel vennők. Úgy szintén igen örülnénk, ha a *marosvásárhelyi* Teleki-féle könyvházban létező *Corvin-Codex*ről egy, mennyire csak lehet, részletes leírást kaphatnánk, miután az e tekintetben a grófi családnál tett lépéseink, hogy a könyvet itt Pesten láthassuk és tudományosan vizsgálhassuk a könyvtári kincsekre szóló, magát a családot is igen megkötő szabályok miatt, meghiusultak, s egy könyvért való kirándulás Marosvásárhelyre mégis kissé költséges és fáradalmas lenne.

(**Az egri székesegyház**) egy nagyszerű csillárral gazdagodott. Ezen csillárt, egy az aacheni domban létező 700 éves, híres csillár mintájára főt. *Aszalay László* kanonok úr készíttette tetemes áldozattal. Átmérője 2 öl s 96 gyertyának van rajta helye. A mai éjféli misén már világítani fog, s ekkép egy rég érzett hiányon segítve lesz. Hallomás szerint a nevezett kanonok úr e csillárhoz szükséges gyertyákra alapítványt is teend. (*Eger* 52. sz.) Örvendünk, hogy főegyházaink jó példával előmennek, és ismét a régi egyházasb készletekkel kezdik a templomokból kiszorítani mind azt, mi ha színházba vagy tánczterembe illik és a mulatók szemeit kápráztatja, a katolikus hagyománynyal és egyházi szabályokkal ellenkezik; értjük a cseh-üvegből készülő csillárokat, sz. koporsókat stb., melyeket a templomokból kizárni és ilyesnemű *világkoronákkal*, mint hajdan nevezték, pótolni kellene. Úgyhiszem, hogy Ipolyi kanonoknak befolyásával történt ezen vásárlás; és remélem, hogy másutt is ezen irány fog mindinkább fejlődni. Csak aztán Pesten tudnánk művészeket nevelni, kik ilyen szellemben dolgoznának!

(**F. I.**) A „Jász-Kunság“ mult évi 34-dik száma következő felhívást közöl: „A hármass kerületekben élő régiséggyűjtők igen nagy szolgáltatott tennének a tudománynak, ha gyűjteményeik mibenlétéről olykor-olykor tudósítanak a „Jász-Kunság“ szerkesztőségét. Így legalább buzgó működésükről az *archaeologiai bizottság* is, mely a honi régészet érdekében állították fel az Akademiában, tudomást venne s gyűjteményeikre vonván a szakemberek figyelmét, nevöknek országszerte biztosítaná a

megérdemlett tiszteletet és becsülést." Vajjon jár-e e "Jász - Kunság" Halasra is?

(**A legújabb ásások Rómában**), melyek a porosz követ megindítása következtében létesültek, egy hosszabb ideig kétes kérdés megfejtését eredményezték. Nagy vita folyt a régészek közt, hogy vajjon a két capitoliumi hegycsúcs melyikén állott hajdan a nagyfényű Jupitertemplom és melyikén a világhódító Róma központja, a vár? Mai nap mind a két magaslát be van építve s a nevezett épületeknek semmi-nemű nyoma nem látszik.

Igen sokan azt vélelmezték, hogy a capitolinusi Jupiter temploma ott keresendő, hol mai nap a porosz követ palotája áll, míg az avval szemközti dombon álló „Ara Caeli“ nevű templom az egykori vár helyét foglalná el; mások ismét ellenkező nézetben voltak. Ez ügybe a véletlen világosságot hozott.

A porosz követ palotájához tartozó kertben t. i. a m. évben némi változások vétetvén foganatba, az ásás alkalmával peperinkövekre akadtak, melyek nyilván valaha egy régi épület alapjához tartoztak. A nép — mint különösen Rómában, hol még a legdurvább ember is ösztönszerű tisztelettel viseltetik a mult minden emléke iránt, történni szokott — mindjárt összesereglett és a további ásások nagy figyelemmel folytatatták.

Észrevették, hogy a követi palota alapjai majdnem egészen hasonló kövekből épültek; így történt, hogy az egész hajdani épületből most a hossznegyszög alakú alapnál egyéb nem volt található.

De még e romokból is nem nagy nehézséggel egy *templom alapját* felismerték a régészek. Ez tehát Jupiter temploma volt? — Nem, seami esetre. — Sokkal kisebbszerűk e fundamentumok semhogy amaz óriási építmény alapjául tekinthetők volnának. S így csakis „*Juno Moneta*“ templomának alapfalai lehetnek azok, mely ~~templomról~~ tudva van, hogy az a birodalmi pénzverdével együtt a *római várbán* állott és így a controvers kérdés el van döntve. Mai nap tehát már nincs kérdés az iránt, hogy hol állott hajdan a „Jupitertemplom“, meg hol a „Capitolium“ (Mag f. d. L. d. Ausl. 1868. 51. sz.)

(**Storno Ferencztől**) láttunk a magyar képzőművészeti egylet tárlatában két tervet a sopronyi *benézések*, hajdan sz. Ferencziek góthidomu temploma izlésszerű megújítására. Mindennek eltávolításával, mit az értelmetlen renaissance a szép arányú és kivitelű építményhez hozzá ragasztott akarja, tervező, hogy a templom eredeti alakjában adassék át az utókornak. Hogy ezt Storno hazánkfia megtudja tenni, bebizonyította a sopronyi sz. Mihály temploma és a pannonhalmi altemplom restaurációjával. Adja a jó ég, hogy ezen munkához minél előbb a szükséges költség is meglegyen — és végre a még fennlevő régi monumentalis építményekre is a sor kerüljön. A két terv közt logg egy oltárkeresztnek rajza, mely a góthizlés teljes értelményével van felfogva. Örvendünk, hogy Stornoval e téren gyakrabban találkozunk, csak azt az egyet óhajt-

juk, hogy azon elismerés, melyben a Lajrán túl már évek óta részesül, itthon is minél gyakoriabb megbízásokban mutatkozzék.

Ugyanezen mestertől láttunk a tárlatban egy képcyclust, mely sz. László nemzeti Daliánk életéből történelmi képeket nyújt. Ez a II-dik lap és a részvényesek műlapjául van elfogadva. A középső nagyobb képen *Ákost, a kúnt, mutatja, mint egy magyar hölgyet rabol el, kit sz. László üldözvén elfog és megöl.*

Egy román izlésű, építészeti diszitményt utánzó, keretben látjuk egy sűrű erdőben a kun-vezért mint magát és a nyerge mögött ülő hajadont nyilazva védi, míg a sz. király őt majdnem kopjája végével eléri. Valamint az alakok, úgy minden mellékletük korszerű s a XIV-dik század végéből fennmaradt turnicsei falképeknek mostani izlésünkhöz való alkalmazkodása.

Valamint az eredeti templomban a diadalív két oldalán, úgy itt is e körnek szelvényei közt foly a kunok és magyarok közti csata. Oldalt, alul két-két kerekivezetű keretben, felül pedig fémeralaku paizsban egy-egy jelenetet látunk sz. László legendájából. Ugy itt jobbra, czimentanilag véve, egy kerek paizsban a száguldó király egy sziklaskadást ugor át, míg az őt üldöző kun lova meghökkenve elmarad. Ez alatt Ákos elragadja a várból a nőt, a várbeliek a tornyon eliszonyodnak, az őrség pedig utánuk rohan; a legalsó képen a kún vezér a hölgy ölében pihen, míg az üldözők a háttérben láthatók. Balra felül a hölgy leveti magát a rablóval együtt a lóról; alább a sz. király Ákossal birkozik, míg a szüz a háttérben imádkozik; a legalsó jelenet, a király győzve üstökénél fogva tartja a kun vezér fejét, melyet a hölgy szekerczével törzsétől elválaszt.

A románkoru kerekívű párkányzat mezejét, Magyarország czímei, sz. László denárjainak mássa, és különféle jelvényes állatok töltik ki. Reméljük, hogy ezen, nemzeti szellemmel felfogott, és Storno szokott remek modorában kivitt képek, nagyobb elterjedésnek fognak örvenzeni, és buzditóbb elismerésben részesülni, mint *Csobáncza* lapjai, melyek, bár az archaeologiai közleményekben kellőleg ajánlottak, majdnem észrevétlenül merültek el a nemzeti feledés mély tengerében.

✎ A 60-dik lap 15 sorában felülről **LATERANOE RVFI** olvasandó.

✎ A szerkesztőség nem oka annak, hogy a lap még eddig a kitett napon meg nem jelent.

✎ Az *Archaeologiai bizottság* 1869-ben minden hó első szabad kedden, s így Febr. 9., Márt. 2., April 6., Máj. 4. Jun. 14., Jul. 6., Oct. 5., Nov. 9, Dec. 17-én tartja üléseit. Ezt irányadóul közöljük, hogy t. levelezőink tudják, miszerint az ülések közben beküldött irataikra azonnal nem felelhetek, és hogy a *bizottság határozatát* a legközelebbi *jegyzőkönyvi kivonatban* megkapják.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

5. szám.

Február 15-én.

Bizományos: **Aigner és Rautmann**
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner és Rautmann** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Hazai műiparunk érdekében. *)

Kubinyi Ágoston, m. n. muzeumi igazgatótól.

Az „Archaeologiai Értesítő” 2-dik számát olvasván, ösztönszerűleg felhiva érzem magamat kijelenteni, hogy időről időre, ha elfogadni méltóztatik, nemzeti muzeumunk érdeke-
sebb új szerzeményeiről lapjában jelentést óhajtok tenni.

Nemzeti muzeumunk hivatása nem csupán az, hogy archæologiai tárát régiségekkel szaporítsa, de egyúttal az is, hogy ebben a műtörténet képviseltessék, a becsesebb művészeti újabb tárgyakat is gyűjteni, megismertetni, s így a művészet történetének némi életet, s illetőleg lendületet adni.

Régészeti osztályunk többek közt, nem csak ó, hanem

*) Minthogy hazánkban nem ismerünk szaklapot, melynek érdekében volna a honi műipar nagy horderejű ügyét tüzetesen felkarolni, annak felvirágoztatását kellő méltánylás által előmozdítani — nem hiszszük, hogy a m. Akadémiai Archaeologia Bizottsága közlönyének rendeltetése ellen vétünk, ha néha-néha honi műiparunkat illető ilyesféle érdekes közléseket is felveszünk, és így az ipar történet írójának némi becses anyagot előkészítünk.

újabb cserép- s illetőleg porcellán műveket is gyűjt és tartalmaz, s bár ugyane részben még sokkal alantabb áll más ilyenmü gyűjteményeknél, mint p. o. a drezdai japáni kastélyban létező nagyszerű porcellán gyűjteménynél, de mégis többnemű érdekes edényeket tartalmaz, melyek nagyobb részt magánosok által ajándékoztattak nemzeti muzeumunknak.

Legközelebb e részben egy nagybecsü műnek jutottunk birtokába. A műiparvilágban hirneves, és leginkább a régi porcellánok hí utánzásai által közelismerést nyert kitünő iparosunk Fischer Mór a herendi porcellángyár tulajdonosa, egy még eddig aligha valaki által oly nagyságban kiállított dísz-tállal ajándékozta meg nemzeti muzeumunkat. A tál kerülete 1 és fél öl, mélysége 4 hüvely, belső alapja egyenes, egészen kerek idomú, a kerülete felálló része, vagyis párkánya, kívül belül át van törve; alja tükörsima, s minden rajtalevő festék, chinai módra vastagabban rá ecseteltetvén, kiemelkedő. A közepén az ismeretes „Mori amur pro rege nostro“ jelenetet ábrázolja, mely 42 díszruhába öltözött magyart az akkori divatú köntösökben ábrázol.

A tál a muzeumi régiségtár vegyes tárgyakat tartalmazó szeglet-termében már ki van állítva, s mindenki által szemlélhető.

Illőnek találok az ajándékozónak, hozzám irt kedves, hazafias indulatú sorait szintén ezennel ide igtatni. *)

*) Méltóságos Ur! — A veszprémmegyei Herenden levő porcellángyár harmincz évi birtokában, roppant nehézségek szerencsés legyőzése után, oly rendkívüli viszontagságok, között mint alig más e nembeli vállalatban, minden oldalu elismerés mellett kedvező eredményhez jutván, most már a leküzdöttekre való visszatekintéssel boldogító öntudattól és mély hálaérzettől vagyok áthatva, minthogy hazánk sok magas és legmagasabb nevezetességei részéről vállalatom mindenkor megrendelésekkel megbízott, mely anyagi és erkölcsi gyámolítás általi felbátorítás a legmagasabb uralkodóház részéről való kegyes kitüntésekben tetőpontját érte. — Ezen mély hálaérzettől ellenállhatlanul áthatva, nekem előhaladt koromban legmagasztosabb elégtételelem volna, ha még azon szerencsében részesülnék, hogy gyártermelésemnek egy specialitását, mely a bel- és külföldi e szakbeli legnagyobb műismerők részéről különösen sikerült műnek ismertetett el, mely műzeti tekintetben ily tökélyben mindeddig nem állítottatott elő, és egyszersmind mint festmény egy nagyhorderejű

Végezetül legyen még szabad megemlítenem, hogy jelenleg a herendi porcellángyárban, melyet e nyáron magam is meglátogattam, 100 munkás dolgozik, kik közt 40 az edények festésével foglalkozik. Mivel ezen vállalat kivált a külföld által nagyon igénybe van véve, tulajdonosa, hogy a rendeléseknek megfelelhessen, azt tetemesen bővíteni fogja. Hogy pedig a budapesti közönség igényeinek is megfelelhessen, pár hét előtt Sárkány jó hírben álló diszműúrus boltjában rakárt nyitott.

A legujabb ó-budai ásatások.

(Folytatás.)

November 16-án 2 csontvázat találtak, egy bögrét és 2 darab érmet. Az egyik téglasírban feküdt ény-délkeleti irányban. Szájában nem találtuk az obulusokat, hanem midőn keze ízeire jöttünk, azok zöldes színűek levén, azon gyanút ébreszték, hogy itt valami réz tárgynak kellett rozsdásodnia. A vélt gyűrű helyett két réz érem került napfényre.

Azon kívül a lábaknál találtunk egy vöröses, fületlen bögrét. Karimája egyszerű, 3'' 3''' átmérőjű, hosszúsága 4'', magas-

hazai történelmi jelenetet is mutat, a magyar nemzeti muzeumnak felajánlhatnám, minthogy ennek kegyes elfogadása által a vállalatomban hozott áldozatokért a legnagyobb jutalomban részesülnék, melylyel legbensőbb hálaérzetem gyöngye kifejezést találna; — bátor vagyok Méltóságodhoz azon alázatos kéréssel járulni, méltóztatnék ennek teljesítését az illető magas országos hatóságnál kegyesen ajánlani. — A műipar ezen specialitása, milyent még semmiféle más muzeum nem bir, legyen emlék arra, hogy ez jelen századunkban, Magyarhonban, a Bakonyban készítettett, és szolgáljon honfiainknak bizonyosságul, hogy honi földünk megmérhetlen kincseket rejt, melyekért szorgalmunk által a külföldről aranyat s ezüstöt hozhatunk be, hozzá kapcsolván ezen ígét: *A munkához való szabad és szilárd akarat legyőzője minden viszontagságnak!* — Fogadja Méltóságod megkülönböztetett tiszteletem kifejezését, melylyel maradok Méltóságodnak Herenden, Veszprém megyében, 1868-ki decz. 1-én alázatos szolgálója Fischer Mór m. k. a cs. k. Ferencz-József-rend vitéze s a herendi gyár tulajdonosa.

sága 3" 9"', aránylagosan csekély fenekének átmérője 1" 6"' teszen. Találtunk még mécesest, csésze, terra sigillata és üvegtöredékeket, egy terra sigillataféle karikát, melyen két lapon fúrású kísérlet látszik. Feltűnők voltak a békateknő darabok, melyeneket még más sírokból is találtunk, de leginkább érdekelték a vas eszközök, melyek a lábaknál heverték, t. i. egy kés-penge 2" 9"'-nyi hosszal, nyele 1" ; két darab 3" 9"'-nyi kampós szeg 5" 2"', melynek lapított vége, fülképen vissza van hajtván ; és három csomó egészen földdel borított, formátlan vas-szeg tömeg.

Folytatván a szögletben az ásatást, a szabad földben két csontváz tűnt fel, melyeknek egyike lábbal az alap gödre felé volt fektetve ény-délkeleti irányban ; a másik fejével majdnem érintvén az előbbeninek hónát, délkelet nyugati irányban fektűt. Kegyajándékokból e helyen semmit sem találtak.

De ennél sokkal érdekesebb 6' hely. A különben is e tájon igen feltűnőleg előjűvő terra sigillata edényekből, melyeknek a kis-czelli oldalon alig van nyoma, két darabot talált Zsigmondy barátom. Az egyiket majd hiány nélkül sikerűlt összeállítani. Magassága 5" 3"', felső átmérője 8" 6"', a lábáé 3" 3"'. A szokott tojástag díszítmény alatt, egy függélyes, csinos, tetején madárral ékesített állványocska által, négy mezőre oszlik a tál háta. A négy kép, két jelenetnek ismételése, t. i. az elsőn egy vadász lándzsáját a feléje iramló vadkan mellének szegezi, a kan mögött egy sas látható ; alul pedig a vadászeb egy jobbra futó nyulat űz ; a másodikon középett egy balra fordult gladiator áll, jobbájában bunkó, balja ruhával van fűdve. E felé tart egy űgetű oroszlán és kutya (?), míg jobb oldalról egy medve támadja meg, alul pedig egy őzike elűgrik,

A fibula, melyet itt találtak a kézi-j-félékhez tartozik, magassága 2' 8"'. A sír párkányos téglákból állott, melyeken a LEG IIAD bélyeg mutatkozott.

Minthogy a tárgyak nagy részét csak 4'-nyi mélységig találtak, innen pedig 1° és 1° 4'-nyira, mennyire az alapokat le kelle rakni, már alig fordul elő emberi műnek nyoma, csak itt-ott lehetett még a föld tisztításánál valamit lelmi. Így November 19-én ismét találtak a szögleten 1' mélységben egy csinos fekete fűles bögrét, melynek gömbűlyű alja 3" és magassága

3'', szája nyílása 2''. Felülete párhuzamos vonalokkal van ékesítve, alul még egy szígszeg vonalokból álló czifraság is fordul elő, mely alatt elül és a fül alatt még 5 függélyes vonal áll.

Ugyan ezen helyen leltem egy 9'' vastagságú téglából idomtalanul készült karikát, melynek átmérője 2'' 6'', a két oldalról kuposan furt lyuknak átmérője pedig 6''-nyi.

Nevezetes, hogy a legremekebb *terra sigillata* és esinos anyagedények közelében a legdurvább, eddig kizárólag bar-barnak tartott cserepek is előjönnek. Így itt is találtam egy hosszukás tojásdad 4''—3'' felső átmérőjű tálcuskát, melynek magassága 1'' 3'', és felső szélén akasztó füllel van el látva, mely kívül sárgásbarna, belül pedig alig égetett feketés, apró kavics-csal kevert gyurmából készült. Záradékul még egy kis feketés bögrét kell említenem, melynek mag. 2', feneke 1 1/2'' volt, egy darabja már hiányzott.

Mindenfelé elszórva a területen különbféle mélységben állatesontokat is leltek.

Eddig e helyen következő *érmek* találtattak:

HADRIANVS AVGVSTVS, b. n. bbk. fő, COS III (?)
Annona ülve jobbra néz; ezüst. (117—138)

ANTONINVS AVG . . . TRP XVI) (SALVTI AVGVSTORVM?) az írásból semmi sem látható, Salus állva, jb. fordul. Nagy sárga réz. (162. Kr. ut.)

FAVSTINA AVGVSTA (junior) ezüst lappal bevont réz-pénz, igen kopott.

MANTONINVS COMMODVS AVG; bbk. balra néző fő) (IMP III COS IIII (?) Victóriát tartó Róma állván jobbra néz, lábainál S. C. Sárga réz, nagyobb, vastag darab, melynek szélei elvágvák. (181—183 ? Kr. után.)

IMP AVR ANTONIN b. n. bbk. fő) (. . . SAVG TRP VII (?) ; álló Salus j. n. bb hasta pura; réz, igen kopott (204 ?)

ANTONINVS PIVS AVG GERM, b. fordult bbk. fő) (PMTRP XVIII COS IIII P P; (Caracalla) Apollo, baljában golyót tart. Ezüst. (216. Kr. ut.)

LAVCΕVH AAE ΞAN Δ . . A . . . Sugárkoronás fő b, néz) (NI K AI E; három katonai jelvény. Réz, (221—235)
Eddig első görög feliratu érem, melyet Budán kaptam.

IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG, b. n. bbk. fő)(PI-
ETAS AVGVSTI, az álló istennő j. n; ezüst. (238—244 Kr. ut.)

IMP CONSTANTINVS . . . bbk. b. n. fő)(SOLI INVIC
(to Comiti) a nap jobb oldalán C; réz, kisebb pénz (306—337.)

IVL CRIS PVS NOB C, b. n. gyöngysinór)(PROVIDEN-
TIAE CAESS, tábor fölötté egy csillag, SHTSI, ezüsttel fut-
tatott rézpénz. (317—326)

FL DELMATIVS NOB C, b. n. pártás fő)(GLORIA
EXERCITVS, ASIS réz (335—337.)

CONSTANTINVS IVN NOB C, b. n. pártás fő)(PROVI-
DENTIAE CAESS, vár, fölötté három csillag; *SIS* Réz, (317-
337.)

CONSTANTINVS. (II) . . . b. n. pártás fő,)(GLORIA
EXERCITVS, SMHC két katona közt két zászló. Réz.

DN CONSTANS PF AVG. b. n. gyöngysinoros fő)(FEL-
TEMP REPARATIO ASIS lépcsőn álló Phoenix. Réz (333 —
337; u. a))(GLORIA EXERCITVS, zászló két katona közt,
*SIS Réz.

FL IVL CONSTATIVS NOB C. b. n. fő)(VICTORIA
BEATISS CAESSS (?) réz. Igen kopott.

DN CONSTANTIVS PF AVG. b. n. gyöngypártás fő,)(VICTORIAE DD NN AVGG, két szemközt álló Victoria ko-
szorukkal. ? Réz (337—361.) u. a))(GLORIA EXERCITVS,
labarum két katona közt. *CSIS, réz.

. A. AVGVS . . . b. n. fő)(SECVRITAS RE . . .
VB j. e. fátyolos nő, jobbában lecsüngő ág. Kis ezüst-
tel futtatott rézpénz; talán Helena, Julianus Apostata nejeé
(355—363.)

DN VALENTINIANVS P F AVG. b. n. pártás fő)(GLORIA ROMANORVM, a császár bb. labarumot tartván,
jval rabot hurezol. Balra R. ISIS. Réz (361—375.)

DN VALENS AVG, b. n. gyöngypártás fő)(GLORIA
ROMANORVM, ASISC, bb. labarumot tartó, bj. rabot nyü-
göző Imperator. Réz (364—378.); u. a. balra ASISC.

DN VALENS PF AVG. b. n. pártás fő)(SECVRITAS
REIPVBLICAE, jobbra szaladó Victoria, *ASIS* Réz, 2 darab.

Az archaeologiai bizottság utasítása a keleti műemlékekre és régiségekre nézve.

A régi ind, chinai és japáni épületeknek számos photographiája ismeretes, mint ezt a tavali párisi kiállításon láttuk, óhajtható volna ezekből gyűjteményeink számára minél többet szerezni, s itt nem annyira a festészeti hatást, mint a photographia tisztaságát s az egyes tárgyak, sőt részletek szabatos kifejezését kellene figyelembe venni.

A régibb korból származó ind és chinai plastikai művek, melyeknek anyaga a bronz, fa, gipsz és különféle kőnem (p. o. az ugynevezett Speckstein) vala, az eredeti nemzeti művészetnek igen jellemző képét szolgáltatják. Itt főkép arra kell figyelniünk, miszerint ezen munkák még a régibb korból származzanak, mert újabb időben az európai gyakorlat a keletire nagy hatást gyakorolván, amit ez utóbbi jelenleg alkot, nem bír többé elegendő nemzeti művészeti jellemmel s ezért legfeljebb csak ethnographiai, de nem régészeti vagy művészeti nevezetességet képez.

Főkép érdekes a plastikai művek azon osztálya, mely az ind vallás istenségeit adja elő, és pedig többnyire bronzból, melyeneket az akademia termében tavál eszközölt kiállítás alkalmával néhai Fejérváry Gábor gyűjteményében láttunk. Az ind pantheon nemcsak tudományos szempontból véve igen nevezetes, hanem művészeti is felette érdekes, kivált Lakshmi és Kama néha igen sikerült alakjai.

Chinában és Japánban a régibb istenségek és daemonok phantastikai felfogása fölötte eredeti; de itt a polgári s házi életet is elég korán fogták fel s adták elő művészeti. Később gipszből készített befestett művek is fordulnak elő, melyek néha nagy műbecsesel bírnak, csak hogy ezeknek elszállítása több nehézséggel jár.

A chinai és japáni házi szerek is igen érdekesek, a párisi kiállításon valóban esinos edények, vázák voltak láthatók, a Fejérváry-féle gyűjteményben levő kisebb butorok, thea edények, katlankák sat. remek művészeti fejlődést tanúsítottak.

A festészetre nézve a régiebb ind, chinai és japáni gyakorlat igen kitünő.

Az ind művek itt három főosztályra oszlanak:

1. *Vallásos előadások*, kivált a Krischma féle emberi megtestesülés mythosára vonatkozók, melyek gyakran bámulatos gyöngédséggel és szabatosséggal vannak előadva. Ilyent láthatni Londonban a Leadenhall street gyűjteményben, Párisban a Louvreban s ilyenfélével még jelenleg is bir Pulszky.

2. *Arczképek*. Ezek is, ha jó korból származnak, a legfinomabb ecsettel festvők, s vetélkednek a legjobb középkori miniaturekkel. Előmintáik többnyire az ind nemzet régiebb uralkodói vagy előkelői és családjaik. Nevezetes, hogy némelyek meglepőleg hasonlítanak a magyar typushoz.

3. *A köz- és magánélet* jelenetei, kivált ünnepélyek, tánczok, mulatságok, melyek többé kevésbé összekötve a vallással.

A Buddhismus sokkal kevésbé bir művészeti jellemmel, mint a Brahmanismus, de mégis érdekes volna pár Buddha szoborral birni, mely az ugynevezett Nirvahna, a magába merülés, a kül világróli elfeledés jellemző példányát mutatja.

A chinai és japáni festészet is igen érdekes. Technikájára nézve kétféle, vagy ecsettel vagy tüvel készített képet mutat papíron vagy kelmén. Mindkettő minél régiebb, annál érdekesebb.

A vallásos előadások ritkábbak, annál gyakrabban fordulnak elő a közönséges életből vett és a regényekhez illusztrációként adott jelenetek; az utóbbiak általán újabbak, de vannak régiebbek is, melyekben a nemzeti jellem még tisztábban nyilatkozik.

Tudjuk, hogy a chinaiak elébb gyakorolták a fametszést, hogy elébb találták fel a könyvnyomtatást, mint az európaiak, nevezetesen tehát legrégibb fametszeteik és könyveik nemcsak történeti, hanem régészeti és művészeti tekintetben is. Ők képeiket, vagy ékesítéseiket az európaiaknál elébb nyomták le a kelmékre; figyelemre méltók tehát ezen kelmék is.

Minden, mi az itt általánosan megérintett régészeti és művészeti tárgyakra vonatkozik, figyelembe ajánlatik, miután gyűjteményeink e tekintetben fölötte szegények.

Henszlmann Imre.

Archaeologiai levelek.

V.

Egyházashütkösi Dervarics Kálmán Rómer Flórisnak.

..... Az „Archaeologiai Értesítő“ I-ső számában az alsó-lendvai leletről is tetszik említést tenni, melyben e végszavakat: „Szép szaporitása lenne archaeologiai tudományunknak, ha e lelet leírását és rajzát bírhatnók“ buzdításul vevén, azonnal hozzá fogtam a lelt érmek, gyűrűk, melltiük, aranyláncz és karpereczek, nem különben az urna és a lelhelynek leírásához, — ezt leginkább is csak én tehetem, mert csakis nekem sikerült minden egyes éremből, egy-egy példányt, igen szép ezüst gyűrűket ép kővel s ezeken finom vésettel szereznem és a leltre következő napon a helyszínére is kimenvén, összeszedtem a széttört római urna maradványait; — látni méltóztatik tehát, hogy e leletnél az én figyelmem a legcsekélyebb részletekre is kiterjedett.

..... Mult héten egy ház udvarában, mely a város föltt elvonuló parton végződik, a part oldalában ismét találtak egynehány római érmet, ezeknek leírását az augusztusi lelet leírásával adandom.

Folyó év elején pedig egy igen szép kő edényben mintegy 400 darabb ezüst medaillon találtatott, ezek néhányát Egger Dávid régiség-kereskedő Bécsben Elisabeth Gonzaga Feltria ducissa; Sigismundus Pandulfus de Malatestis; Katharina Gf. Doria (?), Nicolaus Picininus és Garganell Grumillusénak (?) határozta.

Az edény, melyben találtattak, és a 400 darab medaillon nálam van, némelyeken valóban furcsa alakok és sárkányok vannak, különben a véset domború és durva mű.

VI.

Rómer Flóris Egyházashütkösi Dervarics Kálmán szolgabíró úrnak, Alsó-Lendván.

Örülök, hogy az alsó-lendvai gazdag leleteket kiváló figyelemmel tetszik kísérni, és a kincs leírását alig várom, hogy főleg, ha hí rajzra tehetnénk szert, kiadhassam.

Ugy szintén az éremlelet is érdekes, ha t. i. leginkább a hátlapok felirataira tetszik kellő figyelmet fordítani. Ha azon daraboknál, melyeket *Vass József* tanár urnak küldött, nem az a főczél, hogy eladassanak, hanem ha saját gyűjteményét akarná más római ezüst érmekkel kiegészíteni, ajánlanám a m. kir. egyetemnél kezem alatt lévő, s e célra igen alkalmas *bakonj-szombathelyi* hirneves éremlelet kettős, valóban szép darabjait.

A medaillonlelet *fürsö alakú darabjai* alkalmasint az oly gyakran, és mindig egynéhány száz darabban talált *frisaticusok* lesznek. De ezeket is látni kellene, valamint a szép lelelet, hogy rólok tüzetesbet mondhassak. Nem lehetne-e ezeket Pestre felhozatni, vagy a tudomány kedvéért, akármily biztosíték mellett felküldeni?

Mikor látandjuk *Alsó-Lendvának* és vidékének történetét? — mily örvendetes, hogy a helyi monographiák, alapos tanulmányok eredményei, divatba kezdenek jöni. Olvastam a kutforrások sorát is, de sajnálattal, hiában kerestem az újabb, főleg a bécsi és gráczí régészek mozgalmainak eredményeit. Pedig a mult század óta a régészeti kritika óriási lépésekkel halad, és majd minden lépten-nyomon vagy kezdőjelekkel kell a régiek tételeit megjegyeznünk, vagy épen az ellenkezőről szükséges őket meggyőznünk.

Ezt azért vagyok bátor barátságos figyelmeztetésképp han goztatni, nehogy mikor ép és erős alapokra épitheti Tekintetes Uraságod történetét, korhadt és szuette támokra tessék építkezni.

A mint kissé szabadabban mozoghatok, azonnal fogok intézkedni az „Archaeologiai közlemények“ kívánt füzete elküldéséről, különben egy ex professo archaeolognak bizony alig lehet az egész, most már valóban mesésen olcsó áru, 7 kötetet nélkülöznie! A mit az újabb leletek nyújtottak, azt lelkiismeretesen átadtuk benne a nemzetnek. Ha a bukuresti nyilvános könyvtár megvételre érdemesnek tartja és hozzá még az „Archaeologiai Értesítő“-t is megrendeli a „Müregészeti Kalauzzal“ együtt, bizony hiszem, hogy a magyar régész tudományos fegyvertárában ezeknek kellene az első rangú készleteknek lenniök.

Széttekintés az archaeologiai irodalomban.

(Idősb Didron) életrajzával fejezi be a párisi „*Annales archéologiques*“ 25-dik évfolyamát. D. az említett szakközlöny alapítója volt és tudományunk benne kitűnő bajnokot vesztett, ki Franciaországban, különösen a középkori régészetnek úgy szólván atyja. D. született 1806-ban és elvégezvén tanulmányait Párisban Victor Hugo „notredamei toronyór“ czimű művének olvasása által annyira lelkesült a középkor iránt, hogy egész erejével a középkori művészet tanulmányozására adta magát. Első arch. utját az emlékekben gazdag Normándiába tette és utja, valamint egyéb tanulmányai eredményét számos czikkben közlé. Midőn 1837-ben a „*művészetek és emlékek*“-nek a kormány által erősen támogatott *bizottmánya* alapult, Didron annak titkárává lőn. Ő mint ilyen nagy tevékenységet fejtett ki és azon idő óta a francia építészetre rendkívüli hatást kezdett gyakorolni. Az általa szerkesztett „*bulletins archéologiques*“, melyek 1843—52 jelentek meg, nagy mozgalmat idéztek elő a francia közönségben és még ma is igen kedves olvasmányul szolgálnak. D. a góthikának 1848-ban tartott nyilvános előadásaival is nagy lendületet adott; a nép seregesen tódult az előadási terem felé. 1839-ben 6 hónapon át beutazta D. Görög- és Törökországot, Attikát, Livadiát, Euboeát stb. és rajzokkal meg feljegyzésekkel gazdagon terhelt mappával tért haza; 4 évvel utóbb Angolhont, Spanyol- és Olaszországot tette arch. kutatásai tárgyává. Hogy minő eredménynyel tette D. ez utakat, arról az általa 1844-ben alapított „*Annales archéologiques*“ számos füzetei tesznek tanuságot, valamint hátrahagyott, és több kötetre terjedő kézíratainak tömege, melyek közt nem egy, kiadásra kész munka vagyon. 1845-ben D. egy nagy iconographiai munkához fogott, melynek csak első kötete: „*Histoire de Dieu*“ is tanuságot tesz arról, mit várhatott a tudós világ a többi kötettől. Azok azonban nem jelentek meg, és D. egy rövid kézikönyvbe szorítá a roppant tárgyhalmazt; e könyv az 1849-ben megjelent „*Manuel d'iconographie*“, mely a tudós világ és a mivelt laikusok előtt is eléggé ismeretes. D. 1849 óta maga is a művészet terére lépett, és az üvegfestészetet nagyban üzte; ezen irányban is hatalmas újítást hozott be, az üvegfestészetet

nemcsak egyházi, hanem profán czélokra való alkalmazásán is nagyot lendítvén.

D. 30 tudós társaság tagja volt; Franciaország benne legkitünőbb régészeinek egyikét vesztette el, ki a tudományban új korszakot alapított; és hogy mennyire hatott D. az izlés nemesbítésére is 30 év óta, azt leginkább a francia építészetnek a harminczas évekbeni állapotának a mostanival való összehasonlítása tanúsítja. D.-ban az archaeológiának a gyakorlati élettel való szoros egybefüggésének (mely sokak előtt megfoghatatlan) megtestesült képét látjuk.

(Annales archéologiques 1868. decz. füz.)

H. J.

(Az *Annales Archéologiques*), ezen legdiszesb, és legtartalomdúsabb régészeti folyóiratnak XXV-dik kötete ismét élvezetes olvasmányt nyújt, melyet mesteri rézmetszetek illusztrálnak. A középkor izlésteljes művészetéről tanuskodik a sienne-i főtemplom szenteltvíztartója, egy 1434-diki nyolczszegű medence, melyet caryatidképen egy angyal fején tart; felséges a császári dalmatika Rómából és hogy az elefántesont faragás is képviselve legyen, találunk egy XIII-dik századbéli diptychont, mely 6 képben adja elő az üdvözítő történetét.

Fölötte érdekesek a VIII-dik századbéli cividalei (friauli) oltár és keresztelő kút, és építészeti szempontból a Pont-sur-yonnei templom leírása.

A kik az egyházi üveg-festészetet szeretik, egy igen érdekes cikket fognak találni ezen czim alatt: les vitraux a' l' exposition universelle. A világtárlaton hazánkából természetesen semmi sem létezett ezen műágból, mert azon sopronyi művész, ki a győri sz. László kápolnát illusztrálta, már évek óta semmi jelét nem adja létének, a bécsi Geylingnél Ferencz József császár és király által a nancy-i templom számára megrendelt ablakokat, sz. Ferenczet és a magyar sz. Erzsébetet Didron, bár a rajzzal meg van elégedve, színezetre nézve „un affreux assemblage de rouge, de jaune et de vert“-nek találja. Ez azonban az izlés dolga, és inkább illik a XIV. század hagyományaihoz, mint azon elmosódott, átlátszó színek, melyeket a mai nap érzelő művészei szeretnek.

Parker: A Catalogue of a series of photographs illustra-

tive of the Archaeology of Rome, és ugyanazon szerző: The different modes of construction employed in ancient roman buildings a műépítész kitünő figyelmét érdemlik, és újabb tanú annak: mily alkalmas a fényképezés a különféle építőanyag természetének és külalakjának utánzására. Parker munkáját Visconti gróf oly érdekesnek tartja, hogy azt: *De variis structurarum generibus penes Romanos veteres* czim alatt adja ki. A pápa és kormánya mindent elkövet, hogy Parker beható tanulmányait folytathassa, egyedül a franczia császár tulajdonából van kitiltva, ezen területen Parkernak ásatni nem szabad.

(Az országos műemlékeknek) országos költségen való fölméréstésére, lerajzoltatására a külföldi lapok igen nagy súlyt fektetnek. Így olvassuk *Fritsch* röpiratában, hogy a *műkedvelőféle fölvételek* épen nem vezetnek célhoz, hanem mintegy páratlan előképül tűzi ki a bécsi középponti bizottság munkálatait, de még inkább a jeles *Schmidt* Frigyes tanár vezetése alatt működő bécsi építő-műhelyt (Bauhütte), melynek fölvételei a *mértékre, tökélyre* és jellemző modor által mindent fölülmúlnak, mit eddig ezen irányban találtunk! Tudni való dolog, hogy *Schmidt* tanár tanítványaival *Pozsonyt*, a *Szepességet*, legújabbán pedig *Vajda-Hunyadot* is meglátogatta, és így a porosz műítésznek ítélete, mely saját hazájára nézve nem épen a leghizelgőbb újabb bizalmat gerjeszthet bennünk, hogy *Vajda-Hunyad* sorsa a legilletékesebb befolyás alatt áll, midőn a túlságig elfoglalt mester a munkát egyik legkitünőbb magyar tanítványára bizta.

(*Das archaeologische Cabinet der Universität in Gratz*) czimű munkácskát, melynek *Dr. K. Schenkl* a szerkesztője, kapván, a küldő úr megkért, hogy a pesti kir. egyetem régiségtárából küldjek neki némi tudósításokat. Megvallom, hogy roppant zavarba jöttem ezen insinuatóra, — mert hazánk egyedüli főiskoláját összehasonlítván a kis Stájerország intézetével, szegyenpirulva kellett elnémem! Ha a nagyon is egyoldalú és hiányos éremgyűjteményt kiveszem, régészeti táruink számos hamisított, vagy különben csekély becsű darabjaival alig fogna egy derék falusi gyűjtemény követelményének megfelelni, de soha sem egy országos iskolának! Igaz, hogy van nemzeti

muzeumunk, de ebbe csak nem mehet a tanár mindig egész hallgatóságával, — onnan pedig semmit sem szabad kiadni; s így szorulunk azon rajzokra, melyeket ismét az akadémiából kell kölcsönözni, mivel az egyetemi könyvtár oly szegény, hogy a drága archaeologiai munkákat nem bírja megszerezni. S így a kis német tartományoknak előbbre való haladását kell e tekintetben elismernünk, mert az összes művészet köréből legalább néhány remek mintát bírnak, melyek még a tanulni vágyó közönség által is élvezhetők.

(*A nemzet-közi régészeti egyeslet*) kiállítása, mely 1868-ban Bonnban tartatott, az archaeologia köréből számos érdekes darabot tartalmazott, melyek egy külön lajstromban voltak felsorolva. Ilyen lajstromok, ha alaposan készülnek és nem egészen szárazok, a tanulmányozást rendkívül elősegítik. Ugyanazon alkalommal *Wuerst* ur leírta a bonni érmekeket és fémereket. Becses monographia, milyenekkel ha itthon bírnánk, érmészetünk bizonyára nagyobb haszonnal műveltetnék, mint a pusztá, eredménytelen gyűjtés által, mely magának a gyűjtőnek igaz, hogy életében azon gyönyört szerzi, melyet a fősvény érez, midőn pénzeit számlálja, de halála után örökösei által súly számra eladatik, minden irányban elszóratik — magának pedig a gyűjtőnek még a neve sem tudatik! — Bár igaz ne volna, de honi éremgyűjteményeinknek rendesen ez szomorú vége.

(*Magyar történelmi emlékek külföldön.*) (Különös tekintettel az egykori Erdélyre.) Kiadja *Miksa György*. (Az egész tiszta jó-vedelem a kenyérmezei oszlop alapjának növelésére fordítottik.) Miután szerző előszavában Ausztriát külföldnek tekinti és ezen külföldön csak Osztrák- és Stájerországot veszi figyelembe, jobban szerettük volna, ha ezen tág kifejezés helyett a nevezett tartományok sokkal szerényebb neveit tűzte volna ki a czimlapra; bár még ekkor is aligha fogta volna bebizonyíthatni, hogy füzetecskéjében a magyar történelmi műemlékeknek teljes sorozatát nyújtja az olvasó közönségnek.

A könyvet forgatván találjuk A) a bécs-ujhelyi magyar emlékeket; B) a stájerországi mária-ezelli, és grátsi joanneumi, s C) az alsó ausztriai plankensteini műdarabokat; melyek elszámlálása közé, több helyen a legújabb kor adatait fűzi. Ezen részt saját látása után közli szerző úr. A bécsi császári muzeum

kincseit, melyek hazánkból kerültek oda, azon kincstár kiadott lajstromai után írja le; de ezen leírás előtt 1) Hazánkban talált néhány kincsről szóló adatokat, 2) Erdély némely kincsregéit, 3) Végre hazánk arany és ezüst termelésére vonatkozó adatokat, néhány a bányászattal összefüggő adattal együtt tárgyalja.

A ki nem bírja az „Archiv für österreichische Geschichtsquellen“ köteteit, ezen munkáskában sok érdekességet fog olvasni, mert szerző ezen utóbbi része a bécsi régiségtár derék őreinek összeállításait közli nyelvünkön. Egyet sajnálunk, hogy a nagy buzgó és valóban lelkes író több helyen oly kifejezésekkel él, melyek véleményünk szerint tudományos színezetű munkába nem illők; p. o. az életnek alászlóját mondani, Postumus Laczi, stb. Képlet = formula, nem pedig faragvány; Fitzliputzli nem chinai istenség (78. l.); Zychy 19. l. s effélék, nyomtatási hibák lesznek stb. Úgy hiszem, hogy szerző úr, ki Mátyás királynak nevét az igazságos melléknév nélkül soha sem használja, ezt, hogy munkáskáját oly figyelemmel elolvastuk, személye iránti rokonszenvnek, hogy itt a kisebb hibákat kijeleltük, tudományunk iránti tiszteletnek fogja tekinteni; mert egyéb óhajunk nem lehet, minthogy a régészet terén megjelenő iratok, minél nagyobb gonddal szerkesztessenek.

A szerző még igen fiatal és tevékenysége mellett e parlagi téren sokat remélünk, csak az archaeologia komoly tanulmányozásától őt az akadályok nagy volta és az azzal járó számos nehézség el ne riaszsa.

Egyveleg.

(Azon mozgalomról,) mely a külföldön az archaeologia terén létezik, fogalmunk sincsen. Mindenütt kezdik nagyobb mérvben tanítani, iskolai programmok tárgyává tenni a műemléket, és az egyházi faragmányokra, aranyművészetre és himzésekre társulatokat, iskolákat alapítani. Ezen egyesülésnek eredménye az is, hogy a jobb izlés, a tartósabb kelme mindinkább becsületre vergődik, és főképp az egyházi készletnek kontár készítői háttérbe szoríttatnak. Mily miséria lehet az, kiált fel egy lelkes pap, melynek ára 15 ft? Bizony csak pelenkanemű rongyot lehet ily áron árulni, melyből legalább tíz fog kelleni, míg a régi szövetek századokig

használhatók. Bizony, ha valahol, itt áll az, hogy a fösvény két-szer fizet !

(*Eitelberger*) a bécsi cs. müipari muzeum igazgatója *Grödenbe* ment (Tyrolba,) hogy az ottani képfaragó gyarmatot tanulmányozza, és ezen műágnak kellő lendületet adjon. A grödeniek a *berchtesgadeniekkel* vetélkednek, azonban van még elég, mit tanulniok kell, hogy a hajdani híres fa-szobrászokat elérjék. E célra *Eitelberger* szükségesnek látta, hogy egy helybeli rajziskola alapíttassék, mely a művészek izlésére legjobb befolyással bírand.

(A *gyöngyfüzerek*), melyeket az ókori tetemek mellett gyakran találunk, ritkán állanak egyenlő anyagi, vagy nagyságú szemekből, ezt *G. de Closmadenc* onnan magyarázza, mivel az ilyen nyakéktítmények ivadékról ivadékra szállván, s az örökösek közt elosztván időről időre újabbakkal egészítették ki. Azért előfordul az, hogy a legrégebb korból való egyes gyöngyök, melyek anyagra és művészetre nézve csekély becsüek újabbakkal, és remek művezetűekkel összekeveredtek.

(Az *őskori csontok közül*), melyek konyha-hulladékokat képeznek, csak azokat találjuk zuzatlan állapotban, melyeknek nincsen velejük. Figyelemre méltó körülmény!

(A *gipszutánszatok*), melyek egészen az eredetiek szerint festvék vagy fémekkel borítvák, úgy, hogy alig lehet a muzeumok egyedülieitől megkülönböztetni és valóban a „*trompe l'oeil*” nevet érdemlik, mint inkább befogadtatnak azon muzeumokba, hol a felállított klasszikus típusok, minták kiegészítéséről szó vagyon. Nem mondjuk azt, hogy az ilyen utánszatok, milyeneket Párisban a musée d'artillerie-ban, az ausztriai és orosz tárlatokban láttunk, eredetieknek adassanak ki, s így csalásra adjanak alkalmat, de az ebben sokkal tapintatosabb és minket messzire megelőzőtt külföld eléggé mutatja, hogyan kell a drága egyedülieket, azoknak más muzeumokban létező ritkaságoknak mássáival megegyeztetnünk. Ha nemzeti muzeumunknak, mint ez minden külföldinél már eddig is meg van, ügyes mintázója lenne, ritkább darabjainak gipszmásolatáért igen becses darabokat cserélhetne, s ha tetszenék, külön terembe is állíthatná fel. Párisban majdnem mindent, mit a kő és bronzkorból kiállítottunk, lemásolának, és pedig oly hiven, hogy ha kézbe nem vettük, az eredetieket az utánszástól nem tudtuk megkülönböztetni, — és mi ezen másolatokért nem mertük az ő doublettjeiket kérni, mert úgy is tudtuk, hogy nálunk, a hol annyi az arany és ezüst, effélék nem kellenek! de majd megjö ennek is ideje — és nálunk sem fog többé az anyag, ha nem a művészet atározni.

(F. I.) A „Hon” 1868. 170. sz. (esti kiadás) egyebek közt következőleg ír a rimaszombati egyesült protestans gymnasiumról: „A muzeum igen számos, ritka és egyszerű tárgyakkal bír. — A régiségi tárgyak közt van egy kard, egy csákány, egy rugany, egy karperecz, 4 darab pikkely és egy fegyvercsúcs, melyeket egy ásatás alkalmával találtak, s melyek az értesítő (a gymn. ez évi értesítője értendő. — F. I.) szerint

négyezer évesek. Érdemes lenne, hogy régészeink vizsgálnák meg; a mi bennünket illet, a 4000 év mellől csupán delicatessebből hagyjunk el egy kis kérdőjelet."

Kálon (Hevesm.) gróf *Károlyi* György jószágán a futó homokban igen sok cserép találtatik, melyek a lakosok által összezúzott hamvedrekből származnak. *Plank* Ferencz úr bir e vidékről számos borostyánkő és üveg gyöngyöt, valamint apró $\frac{1}{2}$ " átmérőjű bronz-karikákat, és kúp-alakú bronzlemezekből készült csővecskéket, melyeknek hossza 10"—1", felső átmérőjük 1", az alsó pedig 2—3"—nyi.

(*Schulcz Ferencz*) építész úr a történelmi társulatnak márczius 4-én tartandó havi ülésében a vajda-hunyadi vár helyreállításáról fog értekezni, és a fölvételeknek, valamint a kiigazítások terveit előmutatni. Figyelmeztetjük régészeti barátinkat ezen több oldalról igen tanulságos és élvezetes értekezésre.

(*Galgóc*) mellett nem messze a Vágtól, gr. Erdődy Ferencz birtokán mult nyáron árkolás alkalmával sírra akadtak, melyben egy ember és egy lóváz találtatott. *Ifj. Kubinyi* Ferencz úr szívesességéből láthattam azon becses műtárgyakat, melyek e sírban napfényre jöttek; t. i. két török szilva alaku ezüst-pléh függő arany karikával, a rajta levő lombozatos díszítmény vert munka; egy 5" átmérőjű 6-rétűen ezüst huzalból font karperecz; a sodrony végei felé vékonyulva, mintegy összekalapálva lemezzé változik, melyen a kapcsoló horgok foglaltatnak; egy ezüst paizs alaku lemez, hasonló a huszár-tarsoly fődőjéhez, ez bőrre volt szegekkel és apró kampokkal erősítve. A lap kivert lombozatának alapja aranyozott, az egész nagyon díszes mű. Magassága 5", szélessége 4"—nyi. Végre egy hüvelyk átmérőjű ezüst pénz, némelyektől sanskritnak, Vámbérytől tatár-jegyűnek tartott felirással.

Ifj. Kubinyi Ferencz úr szíveskedett megígérni, hogy ezen tárgyak leletéről és érdekes körülményeiről bővebb tudósítással szolgáland, mit a tudomány nevében szívesen veendünk.

(*Éremlelet*) *Krár* János móori lakos talált valáji szőlőjében egy I. Mátyás féle aranyat és 1370 darab ezüst denárt, melyeknek legnagyobb része *Corvin Mátyás*, II. Ulászló és II. Lajos király idejéből való, elvétele találni köztük I. Ferdinánd, Zápolya János sőt II. Miksától is egyes darabokat. Ezen lelet elébb a m. muzeumhoz küldetett, majd kiválasztás végett a m. kir. egyetemhez is került, mely utóbbi intézet, az aranyat és több denárt, mely gyűjteményében nem létezett vevésre fölterjesztett. Nem kételkedem, hogy sok hazai intézet szívesen választott volna, és kiegészítette volna a többnyire ép példányokból hézagjait, ha erre valami módot találhatnának.

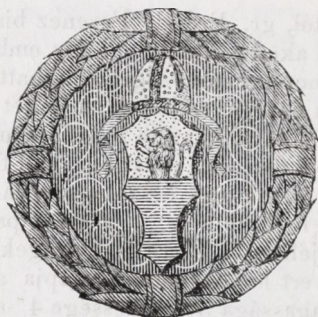
Czímertani kérdés.

Fehér Ipoly pannonhalmi benczés tanár m. év junius havában ezt írta hozzám: „Mult september (1867.) hóban Lambachba is elvetődtem, s

itt egy régi díszkiállításu breviariumot találtam, mely a tulajdonosok előtt nagy becsben áll, s mely kétségkívül valami magyar egyházi férfi tulajdon használatára készült. E mű részben magamat is érdekelt, de főleg miután a tulajdonosok fölkértek, közölném ezen emléket itthon valami szaktudóssal, a ki talán felvilágosítást adhatna a kérdéses breviarium eredetéről, birtokosáról.

A könyv hártýára van írva, díszes, mondhatni művészi kiállítással, mely kétségkívül nagyuri megrendelésre készült, mint ezt a festum purificationisnál arany csikra írt szavak: „dominici prepositi Albensis“ bizonyítják.

A mű olasz mester kezéből került ki, a mint ezt egy oszlop körül tekerődő szalag szavai: „Opus francisci de castello ithallico de Mediolano“ mutatják.

A breviariumba rajzolt czimert eredeti színezéssel de nagyított alakban ide melléklek,*) azon megjegyzéssel, hogy a czimert két angyal tartja. Elül a szokásos naptár van, melyben sz. István, Gellért, és Inventio dextrae S. Stephani ünnepek jönnek elő; magában foglalja továbbá: Sz. István, Albert, László, Imre herczeg (novemb. 5-én), Gellért, Erzsébet officiumait, ugy szintén benne van a depositio S. Ladislai, és Emerici regis depositio (2. sept.).

Fel kell említenem, miszerint 1692-ben a lambachi kolostor *Frauenheid* ban az Eszterházy családtól plebániát kapott. Meglehet tehát, hogy valamelyik plébános e breviariumot is az Eszterházy családtól nyerte.“

Kérdezzük tehát: melyik családhoz tartozott ezen dominicus prepositus Albensis? kiről tudjuk, hogy 1474—95-ig prépost, 1496—1502-ig váradi püspök és personalis praesentiae regiae, 1502-től pedig erdélyi püspök volt. — Előmutattam e czimert a történelmi társulat ülésében, hol egyik tekintélyes régészünk ezt brevi manu a Dóczy-család czimerének mondá. Megvallom, hogy magam is, midőn nekem ezen breviariumot Weber Dénes, jelenleg deáki plébános, évek előtt említé, szintén Dóczy-félénél tartottam, azonban ugyanazt bővebben vizsgálván, mégis oly nagy különbséget találtam, hogy ámbár tudom, mikép a középkorban nem igen keresték a pontosságot, mint ezt p. o. a *Kinizsiné* imakönyve is mutatja, mely a keszthelyi grófi könyvtárban őriztetik, e czimert mégis a nagy közönség bírálata alá bocsátani kész vagyok. A paizs maga tiz csucsú, mint ez *Mátyás* király korában gyakran előfordul, a felső arany

*) A beküldött festmény nagyságának felényire rajzoltattam e fametszvényt, valódi nagyságát azonban a fentebbi szavak után meg nem határozhatom,

mezőben, vörös fel oroszlán jobbra ágaskodik; az alsó fél paizsban egy hatágú csillag áll kék mezőben. A fehér infula vörös paszománttal bír. — A *Dóczyak* czimere harántosan van elosztva jobbról balra; a felsőben egy egész kettős farku koronás oroszlán áll, előlábában koszorúval; az elválasztó szelemen alatt egy rák vagy bököncz (scorpio) ollós falámai közt áll egy hatágú csillag. Ime a különbség. Azonkívül az egész Dóczy származási fán, egy Domokos sem fordul elő, sőt Szvorényi Amoenitates V. 55. lapon olvassuk, hogy 1479-ben Dóczy Orbánnal Domokosunk a kincstárnoksági hivatalért vetekedett, a nélkül, hogy Orbán rokonának mondatnék.

Ki volt tehát ezen *Domokos fehérvári prépost* származására nézve?

A jelellőnek „A fehérvári ásatások eredménye“ egy díszesen kötött példányával szolgálunk.
Rómer.

Könyvészet.

Az 1868. dec. 15-ig megjelent *régészeti művek* jegyzéke. Közli *Aigner és Rautmann* könyvkereskedése Pesten (váci utca 17. sz. nemz. szálloda.)

Becker, A. W. Charakterbilder aus der Kunstgeschichte. 3. Aufl., bearbeitet von C. Clauss. 2. Abtheilg. Das Mittelalter. 1 frt 44 kr.

Biechy, la peinture chez les Egyptiens 144 p. avec grav.

Bock, F., das monumentale Rheinland. 3. 4. füzet, képekkel, fol. 1 frt 80 kr.

Bock, F., Rheinlands Baudenkmale des Mittelalters, mit Holzschn. 1 Serie in 12 Liefgn. Egy füzet 30 kr.

Borel P., les antiquités de Castres. 4 frt.

Denkmäler der Kunst. Supplem. 2. Hälfte, 13 Taff. mit Text qu. fol. 2 frt 90 kr.

v. Eye A., u. *J. Falke*, Kunst u. Leben der Vorzeit etc. 3. Aufl., 2. Bd. 3. Heft 4. 1 frt 80 kr.

Förster E., Denkmale deutscher Baukunst, Bildnerei u. Malerei etc., fol. Egy füzet 1 frt 20 kr.; díszkiadásból egy füzet 1 frt 80 kr.

Jahrbuch, pommerisches, für Geschichts- u. Alterthumsforschung etc. 2. Jahrg. 1868. 1 frt 80 kr.

Jordan H., die Kaiserpaläste in Rom. 48 kr.

Janssen L. J., Bedenken über die in der Berliner Akad. der Wissenschaft gegen die Echtheit d. röm. Inschriften zu Nennig vorgetragene paläograph. Kritik. (Trier, Lintz) 30 kr.

Kugler F., Geschichte der Baukunst. Beendigt v. *J. Burckhardt* u. *W. Lübke*. 4 köt. 3. 4. füzet (Stuttgart, Ebner t. s.) 6 frt 60 kr.

Lacroix P., Les arts au moyen âge et à l'époque de la Renaissance. Avec gravures et pl. 10 frt.

Leitzmann, Wegweiser auf d. Gebiete d. deutschen Münzkunde 4 (utolsó) füzet (Weissensee Grossmann). Most teljesen 5 frt 85 kr.

Lenormant et Robiou, chefs d'oeuvre de l'art antique. Architecture, peinture, statues etc. (En 7 vols divisées en 180 livr.) Tome III. IV. Egy füzet 50 kr.

Le Roy F. N., promenade historique archéolog. et artist. dans la ville de Genève. Avec 19 fotogr. (Paris, Cherbuliez) 4 frt 20 kr.

Lübke W., Geschichte der Renaissance in Frankreich. Mit Illustr. u. o. 6 frt 60 kr.

v. Lützow C., das choragische Denkmal des Lysikrates in Athen. Nach Hansen's Restaurationsentwurf (Leipzig, Seemann) 1 frt 20 kr.

Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich 4., 16 Bd. 1 Abtheilg 2 Heft. *Aventicum Helvetiorum* 1 frt 92 kr., 16 Bd 2. Abtheilg. 3 Heft. *Helvetische Denkmäler*. 1 frt 62 kr.

Mittheilungen d. Geschichts- u. Alterthumsvereines zu Leisnig im Kgr. Sachsen. Hersg. von W. Haan 1. Heft, (Leisnig, Ulrich.) 60 kr.

Möllinger C., Formlehre der Baukunst des alten Griechenlands etc. Abth. II. B. 1—3 Heft 4. 4 frt 80 kr.

Nürnberg, das alte und neue histor. topograph. beschrieben. 54 kr.

v. Rougemont F., die Bronzezeit oder die Semiten im Occident. Übers. von C. A. Keerl. 4 frt 50 kr.

Szerkesztői mondani valóink.

T. K. Deés. Annyira el foglalt hivatalod, hogy az Archaeologia terén egészen elnémultál? A közlemények számára várom ígért cikkkedet.

E. F. K. . n. Könnyű másoktól iratokat olvasni, de magatok miért nem közlitek legalább csak néhány szóval, mi történik vidékteken? Van elég anyagom; — de tarkázni akarom rövid érdekes közleményekkel.

E. J. P. . n. Köszönöm becses buzgóságát az előfizetők gyűjtésében. Valóban meg voltam lepelve, hogy a németnek csúfolt városban négyen olvassak az *Értesítőt*, míg a legmagyarabb városok legióiban sem olvasó egyesületnek sem főiskolai könyvtáraknak egy példány sem kell. — Ha vannak, kik gondolják, hogy az előfizetéssel *nekem tesznek gratiát*, nagyon csalódnak; nekem egyenlő a jutalmam, akár egy, akár száz az előfizető! — Az akadémia ezen úton is kívánta rendkívüli áldozattal megmutatni: hogy ott semmit sem kimél, hol remény van az olvasó közönség felvilágyozására; de 60—80 forintért még sem fog évekig 1500 frt. kockáztathatni! S így majd *Értesítőnk* is minden tudományos vállalat szomorító sorsa elé néz, hogy t. i. ephemer pályája után számtalan csonka társaihoz fog eltemettetni.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

6. szám.

Márczius 1-én.

Bizománys: **Aigner és Rautmann**
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner és Rautmann** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Ismeretlen Corvin-Codex.

Rómer Flóristól.

A ki többször megfordul Bécsben, és a cs. kir. mű- és ipar-muzeumot látogatja, mintegy bizonyos lehet arról, hogy azon mozogható műkincseket, melyeket a lajthántúli tartományok kolostorai, könyvtársai, magánosai birnak, lassankint mind szemtől-szembe láthatja. A mult farsang alatt ezeknek gyönyörű sorozatát láttam, mind a Corvina-kincseiből, mind azon iskolából, melyben amazok készülének, de nem a nagy király megrendelésére; mindezek e czélszerű támlák üvegjei alatt majd belsejükkal, mely fényes és meglepő, majd ismét sajátságos kötésekkel köték le a látogatók figyelmét, és vagy a cs. udvari könyvtárból, vagy ő Felsége a király magán-könyvtárából kerültek a nagy közönség több havig tartó szemléje alá.

A mint a karácsonyi ünnepek alatt a középső terem külsőbét átléptem, Eitelberger Rudolf egyetemi tanár és intézeti igazgató fogadott szokásos előzékenységével, és a többi nevezeteseb ujdonságokat mintegy futólag bemutatván, kinyitotta az egyik támlát, melyben a legszebb codexek vannak kiállítva, és egy már kötéséről is felismerhető Corvin Mátyás-féle hártya-kötetet adott kezembe.

Ezen becses, tudommal eddig le nem irt mű a prágai egyetem könyvtaráé, hol VIII. H. 73 újabb (XIV. B. 5. régiebb) szám alatt őriztetik.

A könyv címe ez:

COMMENTARIUM S. THOMAE *)
AQUINATIS SUPER LIBRUM
DE CAELO ET MUNDO INCIPIT.

A hártya igen finom, 9'', 3''' széles, 13'', 4''' magas és 200 levelet foglal, melyek eredetileg nincsenek lapszámozva, hanem csak minden 10-dik levelen egy írónnal jelzett szám fordul elő. Egy-egy fogat mindig 10 levélből áll, melynek utolsó lapján a vezérszók felülről lefelé függélyesen írvák.

A szélek, valamint a vonalok is tompa tűvel vannak jelelve; a szélek közti tűkör 4'', 6''' széles, 8'', 2''' magas és 32 sort foglal magában; a betűk kerekdedek és feketés tintával vannak írva.

A legelső hártya-lapon ez áll:
Matthjas kiraly Bibliotekayabol ualo köny, melyet hoztam ala
az Wgroczj Warbol ect. és alább:
Vnus ex libris Nicolay Zay de Chemer m. p.

Ez igen fontos adat, melynél fogva talán a tudomány kedvelő gróf Zay Károly úr ő méltósága, vagy szorgalmas levéltárnoka Balogh Lajos fogja kipuhatolhatni, hogyan és mikor került a szóban forgó könyv a prágai egyetemhez.

Az első levél b lapján 5'', 3''' átmérőjű koszorúban, mely zöld babérlevelekből és sárgás almaféle gyümölcsből van fonva, meggyszínű alapon ezt olvassuk:

IN HOC VOLV
MINE CONTINENTUR
S. THOMAE ORDINIS PRE
DICATORUM IN LIBRUM
DE CAELO ET MUNDO
COMMENTARIA.

*) Aquinoi Tamástól csak egy munkát ismerünk, mely kétségen kívül a Corvinához tartozott. Ezt Simonyi írta le. Címe ez: THOMAS AB AQUINATIS IN LIBRUM PRIMUM SENTENTIARVM. Őriztetik a modenai könyvtárban, Ms V. C. 4. jel alatt.

A koszorú körül vörös és kék virágú lombozat vagyon, melyet szemszórós arany golyócskák diszesítenek. A koszorú átmérőjeinek végein négy kék alapú arany keretű körben ugyanannyi jelkép látható, t. i. felül az aranyos sárkány, nyaka körül tekert farkkal; jobbra az arany égteke, balra a homokóra, alul pedig a kova az aczéllal. Ezek más Mátyás-féle codexekben is elő szoktak fordulni, főleg azokban, melyeket Attavantes festett.

A koszorú alatt ez áll:

Franciscus Comes

de Suys.

Vajjon nem fog-e ezen név némi támpontul szolgálni, hogy ezen becses kincsnek a Zay-családhoz, vagy ettől a prágai egyetemhez való vándorlásában útmutatóul szolgáljon?

A második levél elején van a díszlap. A keret 1", 3" — 2", 7"-nyi szélességgel bír. A felső hosszúkas négyyszögnek alapja kék, melyen igen szép zöld és vörös virágú lombozat közepén áll egy kerek 7"-nyi átmérőjű keretben Magyarország kettős ezüst keresztje vörös mezőben, a kereszt végei kajmósak s az alja három éles fogban végződik. Ezen czimertől jobbra áll kék paizsban Dalmácia három koronás oroszlánfeje; balra a három egymásfölé rakott nyílt korona, Halics változó czímere, mivel majd egy, majd két, itten pedig három koronával fordul elő. A czímert foglaló paizsok középsője kék talajon áll, az oldalt létezők vöröson, mind ezen talajok igen csinos aranylombozattal bírnak.

A jobb oldali keret-rész 1"-nyi. Ennek közepén ismét a három egymás fölött álló koronás paizsszal találkozunk. A genius, mely ezen állva, fején valami tálfélét tart, Attavantes iskolájából került ki. A keret felső részének alapja haragos vörös, ezen kék lombozat ékeskedik sárga bélű virágokkal. Itt ismét előjön és pedig közel a geniushoz, arany keretben az arany hordó, főlebb a kova és az aczél, mind a kettőnek alapja kék; a felső keret fölött egy nagy gyöngyöt látunk.

A jobboldali keret alsó részének alapja zöld, lombozata vörös. Egy syrene-féle női alak alatt kék talajú keretben látjuk a nyakát farka végével szorító sárkányt, ez alatt egy másik keretben áll a homokóra. A dús lombozat közt gyöngyös

virágokat és drágakő ékítmények vannak elszórva. A kisebb keretek mind 10'''-nyi átmérőjűek.

A balra álló keret-résznek szélessége 1", 7'''-t teszen. Ennek kellő közepén ismét egy országczimer foglaltatik 1", 3'''-nyi átmérőjű arany keretkében. A paizs maga sötétkék, rajta látjuk a fehér és vörös ostáblás morva sast, mely azonban, míg a többi rész mind eredeti szépségében megmaradt, valaki által elmázoltatott. Prágában tették-e ezt? — A középső darab fölött térdel egy genius, az alap itt fölül, megfelelvén a jobboldali alsó résznek zöld háttérű vörös virágokkal és lombozattal, mely közt egy 9'''-nyi keretben kék talajon a csigás kút jön elő, mely fölött vörös mezejű paizsban a csehek kétfarkú ezüst oroszlanját látjuk. A paizs kék mezőből emelkedik, mely finom arany lombozattal van ékesítve, a keret 1", 2'''. Az alsó rész a jobbik felsőnek felel meg, egy kisebb keretben az égteke áll, míg legalul 1", 2'''-nyi átmérőjű keretben aranyos, fekete lombozatú talajon az arany paizs foglaltatik, melyen a silesiai fekete, egyfejű, jobbra néző sas áll, melynek mellén át arany szalag vonul.

Hátra van a keretnek legalsó, legdíszesb, rendesen az összes czimereket összegyűjtő része. A keret itt 4", 8''' széles; és 2", 3'''-nyi magas. Ezen rész díszítménye kék mezejével és megfelelő lombozatával a felső vízmentesnek ismételése; mert zöld és vörös virágokkal van ékesítve. Közepét az 1", 10'''-nyi átmérőjű babérkoszorú tölti be, melynek felső része körül két vörösbe öltözött, s arany szentfényű angyal repül. A koszorú belsejét egy 1", 4'''-nyi violaszínű arany virágú háttér teszi. A paizs fölött nyílt sugaras korona áll, a szívpaizs a gyűrűs hollót, a jobbik negyed felül a négy ezüst szelement mutatja vörös mezőben; alatta kék mezőben a három oroszlanfő Dalmacziát jelvényezi; a bal felső negyed a kajmós keresztet mutatja, mely alul három csúcsba végződik; alatta, de tőle elválva, három arany hegyet látunk; alul pedig a cseh oroszlan ágaskodik.

A czimet, mely hosszúkás négyszögben zöld háttéren áll, s arany betűkkel van írva, már fölebb közöltem. Alatta kezdődik a szöveg Sicut kezdőjével; ez violaszínű kerettel bir, melynek díszítményeül arany körökben, ugyanolyan négyszirmu vi-

rágocskák használtattak. Az S mögött sz. Tamás áll vörös, szakálatlan arczezal, ruhája fehér, a fekete köpenyegen arany csillogok vannak elszórva, mellén arany sugarú nap ragyog, s kezében tornyos egyházat tart.

Az itt-ott előjövő 9□"-nyi keretecskékben levő arany kezdők a szokott olasz modorban többszínű alappal bírván, igen finom arany vonalokkal ékesítvék.

Az utolsó fejezet, mely a 205-dik levélen veszi kezdetét: „Quod autem neque omnium est generatio etc.” — végződik 209. b. lapon: „quot sunt elementa et propter quid sunt etc.” szavakkal.

A kötés majd egészen az eredeti; háta, szögletei és a régi kapesok helyei a keskenyebb oldalon újabb bőrrel javítvák. A még fenmaradt két kapocsnak maradéka: egy oroszlánfő, és az egyik kezében keresztet, a másikban kelyhet tartó szent, sárga rézből valók.

Az arany metszésnek egykoru ponczozott czifrázatit alig lehet kivenni.

A sötét-vörös bőrrel bevont felső fatáblának közepén, egy nagy körben egy négyzet áll, ezen belül pedig hatszirmu rózsza, arany virágú czifrázattal. A hat szírom és a négyzet közti tér ki van vágva, ebbe színes bőr volt alkalmazva, mint a császári könyvtár példányain, de ez kihullott. Ezen középső részt egy 6" széles, hosszúka négyyszög keríti, melynek felső részén, a négyosztályú paizsban jobbra fenn és balra alul a 4 szellemen, balra fenn és jobbra alant a cseh oroszán láthatók. A többi tért a szokásos színes bőrű golyócskák és más olasz kötésű codexeken divó zsinóros minták töltik be.

A hátsó tábla a felsőnek egészen megfelelőleg van készítve, csak hogy felül, mint a császár könyvtári codexeken arany betűkkel olvasható:

(T)HOMAS : DE : CELO : ET MVND(o)

A festés talán Attavantes-é, — vagy az ő befolyása alatt készülhetett.

Archaeologiai levelek.

VII.

Farkas István szilágy-csehi r. k. lelkész úrnak.

Augusztus 16-án írt becses sorait, melyekben fölkér, hogy a szilágy-csehi reformatus templomban létező felírást, „melyet sem kegyed, sem más, környékükön nem tud olvasni“, csak deczember 1-én kaptam, és mivel majdnem mindennap egy féltuczat levelet kapok, legalább még kétszer annyi commissióval, s még hozzá majd naponkint a két helyen folytatott római ásatásokhoz kell Ó-Budára kirándulnom, csak most vagyok képes, tán némi megnyugtatóra felelni.

Hogy kegyed hozzám folyamodott, azt igen jól tette, mert azon furfangos írásnak ilyen pongyola másolata után, nem hiszem, hogy valami sokan tudták volna e hazában a felíratot megfejteni. Jó kedvemben karácsony estéjén mint „Christkind-livel“ ajándékoztam meg magamat a megfejtés sikeresítésével, azt az egyet kérvén kegyedtől, vagy a reform. lelkész úrtól, hogy viszonzásul ezen felírásnak és a nagymoni harangirat jóra való dörzsetével vagy pacsolásával megörvendeztessenek. — S most tessék a kereszt felső végénél kezdeni az olvasást :

hoc § opus,

hosszú keret : fecit (?) § fieri § EGREGIVS § DOMINVS

alsó sor :

STEPHAVS § WA

hosszú keret : YDA § DE § CHECHY § ANNO § INCARNACIONIS (?)

a felső sor fele : § 1 § 5 § 0 § 3° § o

Itt tehát csak két szó marad megfejtetlen, t. i. a „fecit“ és az INCARNATIONIS, melyeket azonban a helyes másolás vétele után azonnal meg fogok fejteni.

A „harang“ felírat a ez lesz : o rex glorie xpe, veni cum pace, ezt látom azon néhány elszórt betűből, azonban fáradságom megérdemlett díjául, várom a küldeményt.

Deczember 29-kén estve.

R ó m e r.

VIII.

Pécs, november 28-án 1868.

..... Ezen év tavaszán szomszédságunkban fordult ugyan elő egy római lelet, mely több római sírból állt, melyek cserép földtégglákból voltak összerakva.... A kővágószőlősi sírt magam nem láttam, de egy odavaló lakos azt mondta, hogy azon föld már ismét buzával van bevetve.

Három hét előtt Keinberg Vilmos pécsi aranyműves egy sellyei embertől néhány száz római érmet vett, melyek találatásának részleteiről azonban elfeledkezett tudakozódni; csak annyi bizonyos, hogy együtt találtatának, mert szíronyuk egyenlő, és hogy edényben vagy más zárt helyen voltak elrejtve, mert jó állapotban vannak. A pénzek mind egyenlő, de-nárnyi nagyságukak, mind rézből vannak és részint ezüsttel részint ón- és higanynyal vannak bevonva. A legrégiebb Gallienus, a legifjabb M. Aur. Val. Maximinus idejéből való.

A Makárhegyen egy pár lyukas cserépgolyón kívül egyebet nem találtam; rajzukat meg fogom küldeni. Hallám, hogy a pécsi „Briquette társulat“ igen tudományos vezetője Riegel úr a szabolcsi szénbányában ásatás közben egy kőeszköz darabjaira akadt; mibenlétéről értesítendem.....

Horváth Antal,
2-od évi joghallgató.

Az érdekes adatokat köszönjük, az ígért rajzokat kérem. Az éremlajstromot az „Archaeologiai Közlemények“ legközelebbi füzetében fogom adni. Sziveskedjék, kérem, jövőre is Pécs vidékén az archaeologia tárgyaira ügyelni, minthogy ott, sajnálattal mondom, eddigelé más tudósítónk nincsen.

R.

IX.

Rómer Flóris Xantus Jánosnak.

Pest, dec. 25-én 1868.

..... Kivánni valóm nagyon is sok van, nem képeket, nem szobrokat, nem régi templomokat kérek én, mint a meg-

testesült szépészet, Imre barátunk, hanem ha az őse-emberek szerszámaihoz, edényeihez, szöveteihez, egyszerű kő- vagy fafegyvereihez hasonlókat találsz, milyenek Párisban nagy számmal voltak kiállítva, s mikre eddig sem Duka, muzeumunknak ezen nagylelkű pártolója, sem keleti utazóink közül egyik sem figyelt, mik nemcsak ethnographiai, hanem anthropologiai és régészeti szempontból is fölötte érdekesek, kérlek vedd meg, és küld el. Az egyszerű durva vonásokkal czifrázott durung vagy fahasábnyi paizs, a hegyesített vagy fakampóval ellátott pózna, a lándzsa kezdetleges őse, a durva cserépedények, vagy agyagyöngyök, a fogakból és csigákból álló nyaklánczok és karpercek, sokba nem kerülhetnek, és mindannyi kincsül fog muzeumunknak szolgálni. Szóval nincs tárgy, bármily csekélynek lássék, bármily értéktelen legyen anyaga, mivel régésztünknek fölötte fontos szolgálatot ne tehetnél. — Nem tudom adták-e ezt már mások utasításul, mert együtt nem üléseztünk, ha igen — akkor legalább kétszeres örömet, kétszeres szolgálatot teszsz nemzeti intézetünknek. Meglehet, hogy mint ilyen lom- és személggyűjtőt társaid, kik csecse-becse után járnak, ki is fognak gúnyolni, azzal ne törődjél, hiszen mint bogarász és kagylószedő már ki kellett állnod e tűzpróbát! Nevessenek, csak adjanak pénzt reá — majd megköszöni ezt a nálunk haladottabb utókor! Csak akkor lesz őskorszaki gyűjteményünknek értelme, ha e tárgyakat hasonlításul melléjük állíthatjuk. A párisi muzeumok mint összevásárolták e tárgyakat; egyes durung vagy pózna, vagy kődarabért az 50—100—150 francot sem sajnálván. Te olcsóbban fogod ezeket a helyszinén megvenni! — — Ha lesz annyi időd, gondold néha régész-barátodra és írd néha-néha egyikét sort „Archaeologiai Értesítőnk számára is. Vezéreljen hazánk jó csillaga!

X.

Rómer Flóris V á r a d y József udvari tanácsos úrnak Pátyon.

Nagy megnyugtatósomra szolgál, hogy Méltóságod, mint szakférfi, az „Archaeologiai Értesítőről“ oly mélytánylólág nyi-

latkozik, és hogy reá előfizetni is méltóztatott. Valóban nem tudom, fogom-e és milyen módon folytathatni, mert azt még sem tehetem, hogy az akadémia 1200 frtot adjon ki 20 ívre, és 15 vagy 16 előfizetőtől mintegy 30—40 ftot vegyen be. Mióta az akadémia könyveit oly bőkezűen kezdi ajándékozni, kiadványait már senkisésem akarja venni, pedig éppen ezáltal csökken az intézet kiadói tevékenysége is.

Ha csak néhányan vagyunk, kik szakértőleg foglalkozunk, és legalább minden megyében nem lesz egy-két ügybarátunk, bizony mindig csak az utánnézés lesz a teendőnk, midőn a vagyonos, szemfüles külföldiek becsapván, előlünk a legérdekesebb darabokat hazájukba viszik el.

Mit a muzeum kettőseire nézve tetszik említeni, igaz; mert ha az ottan rejlő régészeti kincsek lajstroma elkészítésére és ki nyomtatására elegendő személyzet és a szükséges költség meg lenne, nincsen kétség, hogy az ottan lévő tárgyakkal megismerkedvén a közönség, sok oly tárgyat, mely ott nem létezik vagy egészen átengednék, vagy másokkal, melyek ott duplumok, saját darabjaikkal kicserélnék. Sőt még árverésbe is lehetne bocsátani ilyeneket, és így megszabadulván a sok helyfoglalótól egy kis jövedelem is nyílnék, mert midőn illő árak szabattának, mindenki örülne, hogy e módon a nemzeti intézet alapját növelheti.

Köszönöm a tudósítást a Hideg-völgyben talált Diocletian (GENIO POPVLI ROMANI, A bettivel jelelt közép nagyságú bronz éremről, valamint az alocsuti szőlőkben talált fekete edényekről szóló tudósítást is; jövőre majd lesz ott is valaki, ki gátolni fogja, hogy össze ne töressenek és az útra ki ne dobbassanak!

A tinnyei római köveket már évek óta akarom a helyszínen vizsgálni, de mikor az ember mindig inkább messzire megy, — a közelebbit pedig legutoljára látja. — Köszönöm a szép fibulák rajzait, alkalmilag le fogom rajzoltatni és közleni — a légy vagy pillangó formából igen szép példányokat láttam Ráth György társunk gyűjteményében. A csiszolt kővésük rajzai természetes nagyságban, két oldalról levéve igen kíváncsok, ha mindjárt mind a kigylafajból való is! — Mielőbbi találkozásra számítok! —

XI.

Ebenhöch Ferencz, koronczói esperes úrnak.

Minthogy Felső-magyarországból, főleg az észak-nyugati részről archaeologiai tekintetben kevesebbet tudunk, mint magáról Kamtsatkáról, örömmel vettem tudósításodat és a rajzot azon szép bronz kardról, mely néhány év előtt Sz.-Iványon Liptómegyében, az ottani iskolaház alapja ásatásánál találtatott. Azonnal siettem Ráth György ő nagyságához, és nem is kételkedem, hogy a jeles darab már eddig kitünő tárlatát díszesíti.

Van-e eredmény az „Értesítőre“ nézve? — Kikre leginkább számítottam, a főbb iskolákból, az olvasó körökből egy sem rendelte meg. A papság közül egy érsek, egy benczés kispap és egy evangélikus lelkész! S így legyen azután az embernek kedve tudományt terjeszteni, midőn alig számíthat 20—30 olvasóra! Ha „Archaeologischer Anzeiger für Ungarn“-t hirdetem volna, lenne bizonyosan csak a külföldön 300 előfizetőm — és legalább tudnák, hogy mi is vagyunk és teszünk valamit! Adja a jó ég, hogy ez is jobbra forduljon!

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki febr. 9-én a n. muzeumban tartott II. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Arányi Lajos, Érdy János, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Szalay Ágoston és Toldy Ferencz b. tt.

22. Előadó említi, hogy a kolosvári tanács az ottani kaputornyokat és bástyákat le fogja rajzoltatni, s a m. történelmi társulat bizottságával közleni; valamint, hogy Page t János ugyanazon bizottságnak Kolosvár régi műemlékein előfordúlt, de már részben, a ledöntés által elveszett felirásait másolatban átnyújtá; mivel nagyon kívánatos volna ezen másolatokat ar-

chaeologiai bizottságunk rajztára részére megszerezni : kérni fogja előadó a fentemlített bizottságot, hogy ha nincs szándéka a nevezett műemlékek rajzait és a Paget-féle felírásokat kiadni, szíveskedjék azok másolatait, a költségek megtérítése fejében, nekünk is átküldeni.

23. Előadó bemutatja a Storno Ferencz által készített sopronmegyei Wondorf falu temploma rajzait; ezek az „Arch. Közlemények” számára elfogadtatván, a leírásról előadó fog gondoskodni.

24. Hallomásból tudja előadó, hogy az ó-budai hajógyári szigeten ismét két római fürdő nyomára akadtak, miért is kéri a bizottságot : fordulna a cs. kir. gőzhajó-társulat igazgatóságához azon kéréssel, miszerint ezen ásatások szakférji jelenlétében végeztessenek; elfogadtatott.

25. Előadó jelenti, hogy Ó-Budán a polgárság az ottani római régiségek kutatása és megmentése céljából hajlandó egy régészeti társulatot alapítani; örvendetes tudomásul szolgált, és kijelentették, mikép az archaeologiai bizottság ezen vállalatot kész minden tőle kitelhető módon pártolni és előmozdítani.

26. *Arányi* Lajos jelenti, hogy a rudas fürdőben egy románkorú oszlopfőt talált; tudomásul vétetett.

27. A szűnnapok alatt előadó a Maros-völgyben kutatván római régiségek után, Zámon a hajdani Nopcsaféle kastélykert hídjá oldalán mintegy 10 feliratos követ és ugyanannyi díszesen faragott római szobrot és egyéb műemléket talált, melyek jelen állapotukban, főleg a hid falát képező felírással kövek, a vég pusztulásnak néznek elé. Minthogy nem épen lehetetlen, hogy ezen romba dülő kastélynak mostani tulajdonosa, a Bécsben, Kohlmarkt 26. sz. alatt lakó udvari- és törvényszéki ügyvéd, dr. *Lekisch* úr, eme becses maradványokat megkeresés következtében a nemzetnek szívesen átengedné, a m. n. muzeum igazgatósága megkérgetett, miszerint magát az említett kövek elnyerése végett dr. *Lekisch* úrral mihamarább érintkezésbe tenni szíveskedjék.

28. Előadó következő, hozzá érkezett leveleket említ fel:

a) *Lcyenthal* Henrik, ó-budai részvényes téglagyári építész egy új sírnak fölfedezését jelenti; ezen szíves tudósításért előadó köszönetet fog mondani.

b) *Turcsányi* Endre körmendi evang. lelkész több tési és körmendi római régiségről, valamint az e helyen található hal-mokról teszen jelentést; az „Archaeologiai Értesítőbe“ vé-tetik fel.

c) *Lehoczky* Tivadar a 16 % alatt említett csinos kannát küldi be, mely a bizottság által műzetére nézve török vagy egy-általán keleti műnek ismertetvén el, régészetünkre nézve csak azon esetben bir fontossággal, ha hazánkban találtatott.

d) *Myskovszky* Viktor úr ajánlatát a tornai sírkőre nézve a bizottság köszönettel veszi, ha annak hű lepacskolása beküldetnék, minthogy a felírás hű volta ellen több kétely támadt.

e) A *Kudlik* pesti főmérnök úr által beküldött zsombolyi vas kardért előadó köszönetet fog mondani.

f) *Höke* Lajos úr meg fog kéretni, hogy a felette érdekes tengődi sírkőnek lepacskolását beküldeni sziveskedjék.

g) *Réthy* Pál reform. segédlelkész úrnak egy Corvin-codex érdekében tett jelentését a bizottság köszönettel veszi.

h) *Horváth* Antal pécsi joghallgató úr az ottani kórház át-építése alkalmával előkerült leletekről teszen jelentést; az Arch. Értesítőben fog közöltetni.

Pest, február 10-én. 1869.

Jegyzette

Rómer Flóris.

A magy. nemz. muzeum

az 1868-iki október-deczemberi évnegyedben a következő régiség osztályi tárgyakkal gyarapodott.

1. *Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferencz József* Politzer és Böhm bécsi aranyművesektől egy általuk elkészített és drágakövekkel kirakott díszbuzogányt elfogadni, és a nemz. muzeumnak ajándékozni méltóztatott.

2. A *vallás- és közoktatási miniszterium* krasznamegyei Oláh-Keczelen talált 14 arany karikát.

3. A *magyar akadémia* 1 egyiptomi scarabaeust, 1 szalagtekerceset, 1 csákányt, 1 kengyelt, 1 Herkulest, mind bronzból; 1 vas-alabárdot és 1 fekete nemez-süveget.

4. *Fischer Mór*, a herendi porcellángyár tulajdonosa egy nagy, másfél öl körületű, közepén a „Moriatur pro rege nostro“ történelmi jelenetet ábrázoló, saját készítményű díszporcellán-tálat.

5. *Janesics Antal* pestmegyei biztos, 1 ezüsttel kirakott vas csákányt.

6. *Varju Ede* szabósegéd 1 svájci ezüst érmet.

7. *Bacharach Henrik* kereskedő 1 svéd bronz érmet.

8. *Brunner János* ó-budai esperesplébános 2 fogadalmi követ, és 1 kőlaptöredéket.

9. *Schröll József* lovag hajógyárigazgató 1 öntött bronz szobor karját, 1 oroszlánfőt kőből és 2 fogadalmi követ, és egy Faunt és Nimfát ábrázoló töredékkövet.

10. *Nebenführer György* ó-budai polgár 1 fogadalmi követ.

11. *Lucz József*, ó-budai polgár 1 fogadalmi követ.

12. *Thaller Pál*, ó-budai polgár 1 római kőlapot.

13. Az első dunagözhajózási társaság egy fogadalmi követ.

14. *Schwanfelder János* pesti polgár egy kőlapot, s 1 fogadalmi követ.

15. *Kemetter Antal*, ó-budai kereskedő egy Aeskuláp és Hygieát ábrázoló követ, és egy más szakállas férfifejet kőből.

16. *Gittinger* ó-budai polgár egy kőlaptöredéket, melyen szőlőfürtök ábrázoltatnak.

17. *Landfroser* ó-budai polgár 2 kőlapot, melyek egyikén korsót, másikán kosarat tartó alak van. (a miniszterium által 20 forinton véve).

18. *Ó-Buda városa* 1 kő koporsófödelet.

19. *Pfíl Máté* pécsi tanár 1 kőoszloptöredéket, melyre kétlevelű virágok vannak faragva.

20. *Józsi Pfl* 4 francia assignatot, 1 bronz karikát, egy bronz gyűrűt, és 1 kövecskékből álló füzért.

21. *Polgár Mihály* tanuló 2 ezüst érmet.

22. *Dr. Rómer Flóris* k. tan. 1 római sírkövet.

23. *Kapczy Dezső* 1 vas sarkantyút.

24. *Vass József* gymnasiumi tanár 1 bányaöltözet maradványt.

25. *Kopp Ferencz* 13 ezüst, és 3 rézérmet.

26. *Weindl Antal* 1 szarvasgyilkot az 1414. évről.

27. *Jánoska* Nándor állammérnöksegéd egy csillagászati óralapot.

28. *Kölber* Ágoston 1 ezüst érmet.

29. *Bokros* József cipész 3 rézérmet.

30. *Kapeller* Ferencz k. tan. 12 bronz- és 13 cserépeszközt.

31. *Kubinyi* Elek esperes 1 ezüst-, 10 bronzérmet, és 1 cserépedényt.

32. *Légrády* Imre ügyvéd 1 ezüst érmet.

33. *Szöllősy* Mihály tanuló 1 ezüst érmet.

34. *Korinyi* Lajos s Pankl József bányatisztviselők, egy római időből való, bányamivelésnél használt fateknőt.

35. *Seidan* J. W. bécsi vésnök 4 érembélyeget és 1 alpacca érmet.

Kubinyi Albert egy cserép poharat.

37. *Eliás* Illés, ó-budai kereskedő 1 emlékoszloptöredéket.

38. *Jilek* Alojzia, egy homokkőből készített domborművet, és egy kőlaptöredéket.

39. Az ó-budai szeszgyár-társulat egy ép sarcophagot, egy ilyennek födelét, egy oltárkő-töredéket és 6 téglát.

40. Az ó-budai téglavető részvény-társulat 16 római téglát ajándékoztak.

41. A budai kincstári épületből a muzeumba hozatott: 1 nagy sarcophag, 1 mérföldjelző töredéke, 1 vörösmárvány sírkő, 1 vörösmárványlap töredék, és 1 homokkő dombormű.

42. A muzeum költségén megvétetett 1 egyenes kard, és egy domborművel díszített kőlap.

43. *Borsos* József fényképész úr egy a szt.-lőrinczi Pálosok templomából Melmeyster Henriknek a „szép juhásznő“-hoz került márvány sírkövét ajándékozta.

Kelt Pesten, január 12-én 1869. *Kubinyi* Ágoston,
muzeumi igazgató.

Mozgalom a régészet terén.

(*A vajda-hunyadi várépítkezés*) *) Az utolsó hír óta lebontott az erkélyfolyosó utolsó erkélye, mely bedúlással fenyegetett.

*) Schultz úr ígéretét bírjuk, hogy ezen hírneves műemlék restaurációjáról jelentését időről időre kivonatban fogja velünk közleni.

Ezen, a vár legszebb részét kiegészítő erkélynek leszedése, minthogy magas és hozzáférhetlen, igen sok veszélylyel és fáradsággal járt; az egész erkélyt lánczokkal és kötelekkel kellett a terem falához kötni, és csak azután lehetett a szédítő magasságban követ kő után lebontani; de ezen most leszedett kövek kijavítva, tán már a legközelebbi nyár folytán, vissza fognak helyökre helyezettetni.

Szintén veszélylyel járt az óriási kémények leszedése. Ezek az égés óta szabadon állva és részenkint ledőlve, a lovagterem bolthajtását fenyegették.

A vár most, miután sok ezer taliga szemét és romhány, mely az égés óta felhalmozódott, és több a várudvart eléktelenítő porhadék eltávolíttatott, sokkal vidámabb képet mutat, és már inkább egy épülőfélben lévő új épületnek, mint már annyi viszontagságot kiállott romnak tetszik.

Elkészültek továbbá a mű-kőfaragók, és az építkezést vezető lakásai; amazok az előbbeni kórház épületben, emezek pedig a várban fognak lakni. A többi kőfaragók tavasszal fognak Pestről és Bécsből Vajda-Hunyadra szállíttatni, hogy a vár még jó karban lévő részeit azonnal kijavítsák, vagy a dülőfélben levőket a régi minták nyomain ujja teremtsék.

Schulez Ferencz,

A vajda-hunyadi királyi vár építész.

(*Vajdovszky János*) szepesváraljai theologiai tanárt, kit mint történetbúvárt és régiségkutatót, miként a P. N. mondja ismerünk, a szepesi püspök avval bizá meg, hogy a kassai és lőcsei katolikus ősrégi templomok restaurációját vezesse. Zabojsky püspök úr jelenleg egy főoltárt rendelt meg, melyet Myskowszky Victor kassai rajztanár terve szerint Klimkovics Flórián kassai szobrász fog készíteni. Az oltár magassága 45, szélessége 20 lábat teend, s így főleg a sugár felső része tekintetéből, alkalmasint a legmagasabbakhoz fog tartozni, melyeket a góthika, mint valamely főtemplom díszét ismer. Szárnyakul régi festmények használtatnak, és az egésznek szeptemberben kell késznek lennie. — Midőn ezen mozgalom fölött, mely hazánknak a régiségekre nézve legbecsesebb részében fejlődik, legőszintébb örömlünket kifejezzük, semmit sem óhajtunk inkább, minthogy ezen restaurációk mások buzdítására sikerüljenek, Magyarország ezen

északi műparadicsoma középkori hirnevét és dicsőségét fenn tartsa, és lapunk róla minél többször szakavatott tollakból újabb meg újabb tudósításokat közölhessen.

(*Pest, Pilis és Solt t. e. megyék első alispánja*), Beöthy Lajos úr következő köriratot bocsátott ki: „A megyei főszolgabíró és mérnök uraknak. A magyar tudományos akadémia archaeologiai bizottmánya f. hó 10-én 18 sz. alatt kelt átiratában a legközelebb Ó-Buda város területén az árkok tisztítása alkalmával talált római régiségeknek, nevezetesen fali festményeknek és díszítményeknek, a megyei úti biztosok és ezek alárendeltjei által lett elrombolása folytán az iránt keresett meg, hogy hasonló eshetőségek elkerülése tekintetéből a tudomány érdekében intézkedések tétessenek. Midőn e megkeresvény indokát és célját teljesen magamévá tenném, figyelmezve egyrészt azon hátrányos véleményre, mely ilyes tettek által nem csak az illetőket, hanem magát a hatóságot is éri, figyelmezve másrészt azon kötelességszerű tekintetekre, melyek ilyes régiségek föntartását és tanulmányozását nem ritkán fontos nemzeti, történeti és műveltségi szempontból nagy fontosságúvá teszik, utasítom főszolgabíró és mérnök urakat, miszerint az alattas közegeknek ily esetek előfordultával, az e részben már kibocsátott miniszteri rendeletben körülírt vagy egyébként is a dolgok természetéből könnyen kimagyarázható eljárást szigorú felelősség melletti kötelességükké tegyék, s előforduló esetekben ide mindenkor jelentést tegyenek. Mely utasításokról a megkereső bizottmány jelen utasítás egy példányának közlésével értesíttetni rendeltetik.“

„Pesten, január hó 15-én 1869.“

„A Hon“ 1869. évi foly. jan 21-ki sz. (reg. kiad.)

Újabb leletek.

(*F. I.*) „(*Trifailban, Horvátországban*) egy erdő kivágásánál körülbelül 300 vastag ezüst pénzzel telt edényt találtak. A jól conservált pénzek, mint vélik, kelta eredetűek, mi ha igaz, becsek igen nagy. „A Hon“, 1868. I72-ik sz. (esti kiad.) — Sajnálni való, hogy a fentebbi tudósítás a talált érmek alakjá-

ról mitsem tartott érdemesnek feljegyezni, úgyszintén nem volt volna felesleges fáradság, ha az érmekeket rejtő edény anyagát és alakját is megismerteti vala. — Általában legyen szabad a t. vidéki tudósítokat kérnünk, mikép ha valamely régészeti tárgyról közlenek értesítést: azt a lehető legpontosabb részletességgel tegyék, hogy belőle azután a szaktudós alapos ítéletet mondhasson.

(A *hirnemes magyarádi őskori lelhelről*) a barsi gyógyszerész-egylet a n. muzeumnak, a m. akademia archaeologiai bizottságának közbenjárása folytán, következő régiségeket ajándékozta:

egy kúpalakú egyoldalú agyagsúlyt, mely felső részén át van fúrva;

egy 6" 3''' magas alul belső világosságban 4" 4''' felül 1" 2''' átmérőjű számos 1'''-nyi lyukkal jelzett szűrő-forma agyag-készletet, mely keskenyebb végén két kihajló szarvval bírt;

egy nagyobb, két kisebb fekete fazékszerű edény-töredéket;

egy 4''' vastag 2" átmérőjű agyag karikát; ide került még

egy 2" 2''' magas, alul gömbölyített egyfüllű fazekacska, szájának átmérője 1"; függélyes kettős vonallal 4 mezőre oszlik, melyek közt egymás fölött álló pontos kör mutatkozik;

egy pipafödél alakú agyag fődő, karimája fel van hajtva, teteje pedig behorpasztva. A kettős vonal által származott 4 mezőben három pontból álló díszítmény látszik;

egy vörösre égetett banyakemencze tapasztékszerű tégladarab félhengeres válu forma mélyedésekkel.

Az állatországi darabok közül említendőek:

egy szarvas-agancs kalapács,

egy sima agancsból készült fűrő, vastagabb végén átlukgatva;

tíz darab szarvas-agancs részlet;

öt darab különféle csigolya, egy vadkan állkapocs; egy darab tekenősbéka teknő töredék, egy sarkesont, s egy karesont.

Mind ezeket Boleman Ede lévai gyógyszerész úr volt szíves elküldeni, sőt megígérni, hogy jövő gyűjtéseiből az egyetemi muzeumot is fogja részesíteni.

(Éremllet). A Politikai újdonságok febr. 17-ki mellékleté-

ben egy éremletről történik említés, mely Balázsfalván talált Trajanus rézerméről szól ezen hátíráttal: S. P. Q. R. OPTIMO PRÍNCIPI és így alkalmasint Kr. u. 106—110-ik évből való, és egy ezüst denárról, melyet Szeccselben (Brassóvidék) találtak, egyfelül állítólag CARB, a hátlapon ROMA felírással; mind a kettő Muresianu Jakab birtokában van. Azt véljük, hogy ez utóbbi CARISIA családjáé lehet, mely ROMA felíratú pénzeket veretett, és a névre nézve is legközelebb áll a leíráshoz. — Bár nagy súlyt nem fektethetünk az egyes, elszórva talált érmekre, ha csak egész helybeli gyűjtemény nem szolgál némi történelmi támpontul, még is hasznosak az ilyféle jelentések, és a régészet iránt megbecsülhetetlen engedményezésnek vesszük, ha lapjaink az ilyen közléseknek helyet adnak. Értesítőnk gyakran hoz ilyen jegyzeteket, bár nagyobb figyelemre méltatnák olvasottabb lapjaink szerkesztői!

(Éremlelt). Ó-Budai kalmár, Domonkos úrtól (temető utca 441. sz.) kaptunk a pesti kir. egyetemi régiségtár számára egy ezüst SEVERUS ALEXANDER fele dénárt, a szabadság, LIBERTAS képveretével, és PMTRPVIIICOSIIPP felíráttal, tehát 229-ik évről Kr. u.; és egy ezüsttel futtatott PROBUS-t PROVIDENTIA AUG köríráttal; az istennő jobb keze alatt A van; SXXI lábai alatt olvasható. (176—282). Találtattak háza építésénél, az alapok ásásánál.

Egyveleg.

(A hildesheimi ezüstleltélnél) alig okozott valami újabb időben nagyobb föltűnést az archaeologiai világban. Áll ezen fölötté érdekes lelet régi öblönyökből, medenczéből, szélkékből stb. Ezeket Sala E. és társa Berlinben 13 fényképben, cabinet alakban másolá, hogy minél többen, legalább másolatban, bírassák. Minthogy e szép gyűjtemény csak 5 frt. 50 krba kerül, reméljük, hogy legalább rajziskoláink fogják mintául szerezni. Aigner és Rautmann könyvkereskedése elfogadja a megrendeléseket.

(Ipolyi két helyről kapott gyönyörű obsidianokat és kova nyílhegyeket.) Azokat, melyek Felső-Tárkányból gyűjteményébe kerültek, olyan helyen találták, hol bronzok is előfordultak. Szilhalmán, pedig későkori kőszökre és vastárgyakra akadtak, melyek jellemző muzeumi példányok.

(Schulcz Ferencz) „Architectonische Reisesstudien in Spanien“ és „Lützow Zeitschr. für bildende Kunst“ lapjában megjelenendő „mittelalterliche Profanbauten aus Rom u. dessen Umgebung“ czimű munkálatihoz való remek fametszvényeket láttuk, és majdnem irigy szemmel néztük, hogy hazánkfia tanulmányai előbb idegen nyelven jelennek meg. A munkát talán már egy hó múlva birandja a művészi világ. — Schulezknak, kit már annyira ünnepeltek a külföldön, legalább azon elégtétele lesz, hogy a világ is fog valamit tudni működéséről. Itthonn tízen vették volna meg e drága munkát, és legjobb esetben talán húszan olvasták volna. Haladunk!

(*Utasítás a köveken, harangokon előforduló íráso, dombor- vagy homorúművek lepacskolására.*) Igen gyakran történik az, hogy a régészeti barátai írásmásolatokat vagy rajzokat is küldenek be megfejtés végett, melyeket már rejtélyes voltuknál fogva nagyon nehéz megfejteni, vagy gyenge ügyességnél és szakértelem hiányánál fogva épen lehetetlen boldogúlni. Igaz, hogy a gipszöntetek, viasznyomatok, fekete porral való dörzsöttek is segítenek e nehézségen, de ezen eszközök vagy igen sok piszmagolással járnak, vagy csak tökéletlen másolattal végződnek. Az eddig legtapasztaltiabbnak tartott mód a lepacskolás. Ezen czélra szürkés vagy sárgás, enyvezetlen itató papirt lehet venni, milyen majd minden falusi boltban kapható, ha vékony és csomók nélküli, annál tűzetesebben és hívebben adja vissza a mély- vagy domborvonásokat. Megáztatván a papirt, azt a faragott vagy dombordad írásra kell tenni, és gyenge kalapkefével veregetni mindaddig, míg minden vonás tisztán feltűnik. Ezen alaplagra egy, keményítőből készült ragaszsszal, könyvkötői csirizzel vagy vékony lisztpéppel egyenlően bekent második lapot teszünk, és egyenlően kisi mitjuk és gyengén addig ütögetjük, míg a vonások ismét tisztán előtűnnek. Nem igen mély írásoknál, vagy alig kiemelkedő domborműveknél ez rendesen elég; ha azonban az első vagy második papírréteg átszakadna, a szakadási helyeken újra ragasztunk rá egyes papírdarabokat, míg a hézagok, vagy p. o. az igen rongált emlékköveknél a hasadások és lyukak kitöltvők. Gyakran a vizes papirt egymásra rakva és pacskolva elégséges, hogy az írás ellenkező értelemben, t. i. a mély betűk domborúan, és ellenkezőleg kijőjenek. Az így elkészült másolatnak tökéletesen meg kell száradnia, és akkor a buvárnak az eredetit pótolja. Egy kis ügyesség és két három kísérlet elégségesek, hogy ilyen módon az epigraphiának nagyon becses és kevés helyet foglaló anyagot nyujsunk, és a legfinomabb domborműveket állandó másolatban birhassunk, ha t. i. nem tulajdonosok dombordadok.

Az érmek másolatait ugyesen dörzsölt ónlapokkal (Stannifoliummal) kell készíteni és hogy dombordadságuk ne szenvedjen, iskátolyákban elküldeni.

R.

(*Hercz József*) győrszigeti plébános úr nemes és költséges szenvedélyvel űzi a római érmészetet, s bár nem régóta jár Milkovics, Fábry, Ebenhöch és Rosos terén, még is mint láttu, eddig mintegy 176 személy-

től 1300 darab, többnyire csinos példányt bir; ezek közt 530 darab ezüst pénz foglaltatik. Az e vidéken gyakrabban előforduló barbar érmekből egy NONNOS t vettünk észre. A FORTIS bélyegű méces, mely néhány év előtt a fűdi pusztán napfényre jött, Ebenbüch régiségtárába került. — Birjuk Hercz úr szavát, hogy a Győr vidékén, valamint a város területén talált érmek lajstromát hozzánk legközelebb beküldendi. Mily jó lenne lapunkat központul és mintegy tárlatul használni, hogy a szakértők egymással megismerkedhessenek, egymással csereviszonyba lépessenek! Rendelkezésükre nyitom e leveleket — s tárt karokkal felkiáltok: „Venite ad me omnes, qui laboratis!”

(Vér András) menedék levelének eredetijét a magy. tud. Akadémia kéziratára őrzi. Minthogy az *epigraphica*, főleg a *codexekre* nézve szintén egy része az archaeológiának, kérdezem az okmányok honi ismerőit, vajjon lehet-e a mellékelt fametszetben másolt évet 1423-

Kis Karagon Alin 11. 8. 20. 31

nak olvasni, és nem kell-e azt inkább, az írást is tekintetbe vévén, 1498-ra kiigazítani? —

Az okadolt feleleteket szívesen közlendjük.

R.

(Az AQ, AQV, AQP stb.) pénzverőhely kezdőjével és a műhely számával jelzett érmeket hazánkban többen Aquincumra szeretik magyarázni, föltétvén, hogy ezen nagy városban római pénzverde létezett. Ha ez áll, és a fennebbi és más hasonló p. o. S. M. A. Q. Sacra Moneta Aquileiensis; S A Q., Secunda (officina) Aquileiensis; T A Q. tertia aquileiensis, vagy A Q T. mi ugyanaz-, AQOB Aquileiában 72 solidi láb szerint vert arany érmek stb. valóban Aquincum-ot jelentenek, hogyan magyarázzák régészeink azt, hogy míg azon korszakból, midőn a pénzverdei bélyegek előfordulnak, SIS vagy SIS^c Siscia és SIRM, különböző mellékletű sirmiumi bélyeggel száz darab közt legalább 80 fordul elő fővárosunk közelében, míg a fennebbi AQ bélyeggel száz közt alig van egy példány, holott, ha Aquincumban verték volna az érmeket, e közül, mint középpontja körül, kellene a legtöbb AQ bélyegű éremnek előjönni. A kinek a pénz terjedési viszonyokról fogalma van, könnyen ki fogja találni azt, hogy mivel Siscia, és Sirmium Pannoniához tartozott, innen áradt el vidékünk SIS jelvényű pénzzel, míg a nem sokkal távolabb fekvő, de más tartományi Aquileia-tól csak egyesek vetődtek Aquincum közelébe. Aquileia mellett harcolnak az AQVILP, AQVILS, AQVILT az az prima, secunda, tertia, első, 2-ik, 3-ik műhelyű bélyegek is. Ha tévedek, szívesen veszem az alapos czáfolatot; hadd legyünk e részben is tisztában, és veszünk véget az örökölt balvéleménynek.

R.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

7. szám.

Márczius 15-én.

Bizományos: Aigner és Rautmann
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner és Rautmann könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Pannonia és Dácia régészeti érdekei. *)

Jan. 16-kán 1869.

(Bukurest Strada Roselor, Isvoru.)

Uram!

Dec. 8-iki becses levelére igen sokáig késtem feleletemmel és köszönetemmel az abban foglalt gyönyörű rajzért. E kése-
delem megvallom, annál kevésbbé bocsátható meg, miután az
érdekes tárgy, melyet kegyed szíves volt velem megismertetni,
az utóbbi időben majdnem kizárólag foglalkodtatott.

Az ökörfejű kis aranygyűrűt összehason-
lítottam az I. Childerik sírjában lelt hasonnemű
diszítménynyel és iparkodván e két emléket
magyarázni több hasonló, kevésbé drága anya-
gu mű segítségével, melyek Normandiában
(abbé Cochet), Lorraineben (Simon Victor), Svajczban (Bon-

*) Midőn ezen tudományos levelet, az archaeologiai rendes levele-
zés sorából kivén, eme szám elejére tűzöm, azért teszem, hogy figyel-
met gerjesszen, hogy lássuk a szomszéd országokban előre menő tudó-
sok törekvéseit s egyszersmind győződjünk meg arról is, hogy az ar-
chaeologiai bizottság munkálkodását határainkon túl is figyelemre méltat-
ják. E levél szerzője Románia biztosa volt a párisi kiállításon, s a bu-
kuresti muzeum világszerte ismeretes kincsei kiadásával foglalkozik.

R.

stetten) és Romániában (egy kiadatlan példány a bukaresti muzeumban) találtattak. — Én e tárgyakról egy kis értekezést írtam, melyet e napokban szándékozom Párisba küldeni; s hogyha ez értekezésem a külföldi régészek érdekét némileg meg fogja nyerni, akkor nagyrészt uraságod szívességének fogom ez elégtételt köszönhetni. Az erdélyi gyűrűt illetőleg, annak eredetére nézve nem bírtam értekezésemben róla többet mondani, mint a mit uraságod szíves volt levelében velem röviden tudatni; egy honfitársam azonban emlékszik, hogy ő a nevezett gyűrűt még 1849-ben Kolosvártt látta, és hozzá teszi: hogy annak tulajdonosa (gr. Eszterházy-e vagy más valaki? arra már nem emlékszik tisztán) Vitéz Mihály fejedelem (1594 — 1601) nemzeti hősünk egy hiteles kardjával bírt. Vajjon mi történt e fegyverrel, melynek megszerzése nemzeti muzeumunk számára főfontosságú volna, nem tudom. Ha uraságod képes ez iránt némi fölvilágosítást szerezni, igen nagy hálára kötelez.

Végre hogyha megengedi, még bővebben fogok szívességével és szomszéd hazáink Pannonia és Dácia régiségeire vonatkozó sokféle és ritka ismereteivel élni. Sajnos, hogy nagyrésze a régészeti műveknek, melyek most Magyarországon s különösen kegyed befolyása mellett megjelennek, csakis magyar nyelven adatnak ki. Én semmi körülmény közt nem róhatom meg a nemzeti önérzetet, hanem úgy hiszem ez esetben nem szenvedne csorbát, ha egyúttal a magyar kiadással a pesti akadémia kiadványai más általánosabban elterjedt nyelven is u. m. latin, franczia vagy német nyelven közrebocsátatnának. A költségek, melyeket ez okozna, könnyen volnának e kiadás árának fölemelése által födözhető, s végre is azon végtelen nyereséget hajtaná e kiadás, hogy általa az egész művelt világ folyton tudomással bírhatna Magyarország tudományos haladásáról. Erősen hiszem, hogy nem magam egyedül érzem e szükségét, midőn a kiadványokat diszitó érdekes rajzokat szemlélem s különösen midőn az alájuk írt magyarázó szavakat olvasom.

Daczára magyar nyelvbeni járatlanságomnak s ámbár nálunk igen nehezen találni egyéneket, kik képesek volnának a régészeti czikkeket lefordítani, mégis igen lekötelezne engem uraságod, ha pesti könyvtárusánál számomra az „Archaeologiai

közlemények „a hazai műemékek ismeretének előmozdítására“ stb. című kiadványok tökéletes sorozatát megrendelni szíveskednék. Én iparkodni fogok azokból lehető legnagyobb hasznot meríteni; valamint a Magyarországon megjelent s ez ország, de különösen Erdély régiségeire vonatkozó minden művek megküldését kérem.

Én jelenleg igen behatóan foglalkozom mindazon tényekkel s emlékekkel, melyek a dák vallás római s a rómaiak előtti korára vonatkoznak. A bukaresti régiséggyűjtemények nekem ez irányban több igen érdekes példányt szolgáltatottak s én ezekhez szeretném mindazt hozzácsatolni, mi hasonneműt az erdélyi római régiségtárak felmutatnak. Ezért én rám nézve igen fontos, hogy megtudjam, vajjon mivé lett gr. Kemény József érdekes gerendi régiséggyűjteménye? Gyakran hallottam, hogy nagyrésze az 1849-iki polgárháborúban a siralmas román-magyar küzdelmek között elveszett. — Quod Dii omen avertant! Mint mondják Ackner és Müller urak (Die römischen Inschriften in Dacien) a Kemény-féle gyűjtemény több régészeti becsú darabja a kolosvári muzeumban egybegyűjtve van. Én e városban nem ismerek senkit sem és nem is tudom hogy régészeti kérdésekben kihez fordulhatnék sikerrel.

Uraságod minden esetre jobban ismeri a helyi viszonyokat mint én, és azért igen lekötölezne, ha szíves volna engem egy odaváló szakférfival megismertetni. *) Rám nézve legnagyobb fontossággal bírna az, hogy megtudjam vajjon a Neugebauer (Dacien pag. 208 és 209) által 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60 és 78. számok alatt és más írók által fölemlített emlékek találhatók-e a kolosvári muzeumban avagy másutt, s hogy ez esetben nem kaphatnám-e pontos leírásaikat s ha lehetséges, rajzaikat vagy fényképeiket. Ha uraságod az említett helyeket Neugebauer művében megsejmléli és a két rajjjal egybe hasonlítja, melyet e levelemhez mellékeltem, meg fogja ítélni mostani tanulmányaim természetét. Ezek eddig csak országaink dák-római lakói közt leginkább elterjedt vallások nyomaira vezettek engem, a mely kultusokban a legtisztább görög és ró-

*) Barátunkat e tekintetben Finály Henrikhez, mint legilletékebb forráshoz utasítottuk.

mai vallás némely pontjaival egyesülnek a legvégső kelet jellemvonásai, valamint oly vallási symbolikai elemek, melyekről azt tartom, hogy a tudós világ előtt ismeretlenek, vagy legalább még eddig megfejtetlenek.

Ámbár attól tartok, hogy levelem hossza kegyedet untatni fogja, mégis azon nem önérdéknélküli remény fejében, hogy talán uraságod újabb világosságot hozand azon homályteljes kérdésekbe, melyeket én tanulmányozok, itt néhány rövid szavakban fogom összefoglalni kutatásaim eredményeit, mik oly sajtószerű jellemző istenségekre vonatkoznak, melyek különbség tiszteletben részesültek Dáciában.

Ezek úgy hiszem majdnem mind oly istenségek, melyek nem kerültek Rómán át az Ister partjaihoz; sőt valószínű, hogy a római legiók és gyarmatosok Dáciában való letelepedésükkor néhányat ott leltek s azokat az óvilág urait jellemző áthasonítási ügyességgel azonnal át is vették.

Én azt tartom, hogy a hajdani dák-római vallás hátramaradt emlékeit négy fő-csoportra lehet fölosztani, melyek egymásra nézve nem csak viszonzásban állanak, hanem inkább némelykor el sem különbözhetők egymástól.

1. Első helyre a Mithras tiszteletbeli emlékeket helyezem, melyek mint féldomborművek és votivfeliratok a Kárpátok mindkét lejtőjén nagy számban találhatók. Valamennyi a fiatal isten által megfojtott bika áldozatát ábrázolja, az isten keleti vagy dák öltözetben állíttatik elő s körülveszik őt az ázsiai kultus járulékai: a felkelő és lenyugvó nap, a hold, a „boni pueri Phosphori“, a holló vagy a bagoly, a skorpió, a kígyó, a kutya stb. De ez irányban a régészet már Lajard- és elődjének munkálkodása folytán nagy haladást tett.

2. Ezután következik Diana-Artemis-Hecate, a háromalakú istennő, melynek előállítását nagyszámú művészies vagy kevésbé művészies emléken szintén bírjuk.

A többi közt Bukurestben is van e hármass istennőnek egy kis féldomborműve, melynek durva de egyszersmind, modoros művezete a régi művészet csak igen késő korába tehető.

Ezen thrák és syriai származású istenségnek tiszteletét is világosságba helyezik a régi mythologia írói.

3. Az emlékek harmadik csoportja különösen csak Dáciá-

ban honos kultusra látszik útalni, és ezért ama képek által föltüntetett események hiedelmek és jelképek sokkal homályosabbak.

E csoporthoz tartoznak a féldomborművek, a bronz- vagy ólom-lemezek és medaillonok, melyeken két lovas kivehető, kik fejükön a phrygiai vagy dák sapkával, vállaikon a kiterjesztett köpenynyel (chlamyssal) egymással szemben állanak. Köztük egy háromláb (tripos) áll, melyen rendesen egy hal fekszik.

E fölött egy öltözött asszony mellszobra van, mellette a félhold egyfelől, a fénylő nap másfelől látható.

Az egyik vagy mind a két lovas lova alatt hever egész hosszában egy emberi test. Ez alakokhoz, melyek majdnem minden e csoporthoz tartozó emlékeken előfordulnak, néha mint járulékok kerülnek u. n. Phosphori, befátyolozott áldozók vagy áldozónők, áldozóedények, idegenszerű jelek és különféle állatok: a többi közt a kigyó, delphin, skorpió, holló stb.

Én négy ilyennemű emléket ismerek Bukurestben és ide melléklem az egyiknek kőrajzát, mely azonban nincs sem legjobb karban, sem nem a legtekélyesebb. Hiányzik rajta a háromláb és a hal, hanem ennek talán csak a lemez kopottsága az oka. Én Neigebauerban (Dacien p. 208.) is néhány hasonló féldombormű leírását találtam, melyeknek rajzait vagy legalább részletes leírásait igen szeretném birni, ha egyáltalában ama darabok még Kolosvártt, Thordán vagy Gerenden léteznek.

Tartoznak-e ezek is a Mithras tisztelethez mint néhány a főjelenetet körülvevő járulék elhitelné a vizsgálóval? De hiányzik a bika, mely ama tiszteletnek lényeges pontja és egyébként mily nevet adjunk ama két lovasnak? minőt amaz istennőnek, mely őket elválasztja s az oltár fölé hajol? Mit jelent sen a háromláb fölé helyezett hal?

E jelenetben van valami, a mi semmi ismert vallásnak nem sajátja, meglehet, hogy egy egészen helybeli kultusznak tulajdonítandó az, melyet a római gyarmatosok Dácia őslakóitól átvettek. Ha ilyennemű emlékek már kezei alá kerültek akár e pesti muzeumban, akár máshol, s ha a kegyed figyelmét magukra vonták, igen nagy szolgálatot tenne nekem uraságod, ha

azokat velem megismertetné s azokról véleményét velem közölné.

4.) Végre együvé tartozóknak vélem Erdélyben, a Bán-ságban s Oláhországban talált néhány egyiptiai, phoeniciai és syriai istenségeket ábrázoló alakokat, melyek mind a gnostikai hiedelmekhez látszanak szítani.

Grisellini „Temesvarer Banat“ című művének VII-dik tábláján Anubisnak egy szoborkáját és Isisét állítja elénk, melyek kiválóan a római művészetre emlékeztetnek; magam is e levelemhez melléklek egy sajátos alak másolatát, ez nem más mint a Neigebauer által (Dacien 209 l. 78 sz.) említett alak. Hozzá lehet csatolni az u. n. abraxasoknak nagy számát, melyek mutatják, hogy a *Γνώσις*, elvei menynyire elváltak terjedve Dácia lakói közt. Én igen hajlandó vagyok hinni, hogy a mi országainkban sokkal hevesebb küzdelmet kellett a keresztény vallásnak a pogányság ez utolsó phásiséval szemben kiállnia, mint nyugaton; mely küzdelem talán eltartott a szlávoknak az alsó Duna partjain való végleges letelepedésökgig. Valóban az ős kereszténység nyomai nálunk sokkal gyérebbek, mint a gnostikai hiedelmek maradványai és azon néhány adatok, melyek a kereszténységnek Dáciába való behozatalára vonatkoznak inkább a barbár népek (a góthok, Ulfilas, a szlávok, Cyrill és Methodus által) mint a római gyarmatok megtérítésére vonatkoznak.

Hogy végre az elmondottakat röviden egybefoglaljam; én úgy hiszem, hogy az általam épen megjelölt négy jelpont segítségével lehetségessé fog válni a paganismus Dáciában való történetének megírása; e végre mindenekelőtt ki kell fejteni, hogy menynyire hatottak a Géták és Dákok vallási elemei a római gyarmatosokra, ezután oda kell törekedni, hogy az országainkban lelt emlékek segítségével kimutassuk a különböző átalakulásokat, melyeken Dácia legyőzőinek vallása a helybeli hagyományok s a keletről ide került vallási nézetek befolyása alatt keresztül ment egészen azon határpontig, midőn nem csekély küzdelmek nélkül Christus győzedelmeskedő vallása elől eltűnt.

Uraságod tudja, hogy mily nagy jelentőségűek amaz emlékek egy ilyenmű munkára nézve. Eddig szerencsétlenség-

günkre a mi vidékeink ebbeli emlékei kevésbbé méltattattak figyelemre; a melyek napfényre kerültek, nem jöttek nyilvánosságra, s így nincsenek is megmagyarázva. Én úgy hiszem, hogy ezen hiányn a menynyire lehet, segíteni uraságod kötelessége és nagy szerencsének tartom, hogy alkalmam van kelőleg méltányolni azon mély tudományt és végzetetlen szolgáltatkészséget, melylyel uraságod e cél valósításához fog. E két czím alatt teszem a felsorolt kérdéseket, újonnan és újonnan bocsánatot kérve alkalmatlankodásomért azon cél érdekében, mely után mindketten törekszünk, de vajmi egyenlőtlen erőssel és eszközökkel. *)

Odobesco Sándor.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki márcz. 2-án a n. muzeumban tartott III. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Érdy János, muzeumi ör.

Jelenlevők: Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz és Szalay Ágoston b. tt.

30. Felolvastatott *Balogh* Péter tiszántúli reform. egyház kerületi superintendens levele, mely a vallás- és közoktatási miniszteriumtól az arch. bizottsághoz áttétetvén, azon kérelmet tartalmazza, miszerint nem lévén a tatárfalvi községnek annyi pénzereje, hogy egyháza megújításához szakértő által készítsen tervet, gondoskodnék maga az arch. bizottság egy ilyen terv készíttetéséről; a bizottság tekintetbe vevén a tatárfalvi egyház egyedüli voltát, úgy annyira, hogy hozzá hasonlót alig tud-

*) Magam részéről a kérdésekre adott feleletet legközelebb közlen dem. Kérem az archaeologia e részével foglalkozó hazánkfiat, méltóztasának szintén e reánk nézve is fontos ügy felvilágosításához véleményeikkel hozzájárulni, és az adatokat vagy nekem, vagy Odobesco barátomnak francia vagy német nyelven elküldeni.

nánk felmutatni, elvileg be nem egyezhet ezen műemléknek oly módon való átváltoztatásába, mely eredetisége elvesztését vonná maga után; ha azonban a szakférfiak véleményéből, s a bizottság rajztárában levő tervből ki fog derülni, hogy a templom a superintendencia által fölterjesztett 210 lélekből álló község számára valóban elégtelen, a bizottság, bár eddig tervet senki részére sem készítettet, *Schulcz* Ferencz építész urat, ki a templomot fölmérte és lerajzolta, fogja megkérni a terv elkészítésére, s azt, a mint elfogadtatott, a községnek átküldeni; — az újítás, esetleg átváltoztatásra szükséges összeget a minisztériumnál csak akkor fogja kérelmezni a bizottság, ha a község a tervet elfogadni hajlandó leend. A terv felülvizsgálásával *Henszmann* és *Rómer* b. tt. bizattak meg.

31. *Vajdovszky* János szepesmegyei papnöveldei hittanár a késmárki egyház restaurációjáról teszen rövid jelentést, s egyzersmind igéri, hogy Szepesmegye egyéb arch. mozgalmairól is fogja előadót értesíteni. Ezen részvét köszönettel fogadtatott.

33. Előadó felolvasá *Révész* György k. k. halasi lakós levelét, melyben a már 1865-ben a bizottsághoz beküldött régészeti gyűjteményének lajstromához pótlékot közöl. Ezen becses adatok is az eredetihez kapcsoltatának, s a t. beküldőnek előadó köszönő levelet fog irni.

34. Egyházashibükki *Dervarics* Kálmán birtokos terjedelmesb jelentést küldvén be az alsó-lendvairómai leletről, a gyűrűk, valamint az érmek is érdeklél vizsgáltatván, a bizottság határozá, miszerint előadó beküldő urat némely eszme-különbségről, mely közte és a bizottság közt létezik, tudósítván, kérje fel, miszerint a beküldött tárgyakat lerajzolásra átengedni, és tanulmányozás végett alkalmmilag a többi tárgyat is felküldeni sziveskedjék.

35. *Ebenhösch* Ferencz koronczói esperesnek tudósításáért előadó köszönetet fog mondani.

Pest, márcz. 2-án 1869.

Jegyzette

Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

XII.

(*Turcsányi Andor*) körmendi evang. lelkésztől e sorokat veszszük : én is bátor vagyok az általam ismert lelhelyek sorozatát,*) valamint tési gyűjteményem egynehány példányának, bár tökéletlen rajzát megküldeni.**) Körmenden még semmire sem mentem. Nem vagyok a falusi nép között; pedig igen érdekelnek a kátafai dombok, mondják, igen szép edényeket vittek el onnan Csehországba.***) Még valami 50 halom úgy látszik sértetlen. Ha valamelyik uraság segítséget adna az ásatáshoz, azt hiszem szép eredményre lehetne jutni; de így csekély erővel nem sokra mehetni. *4)

XIII.

Fábry Nándor Sopronból a szerkesztőnek.

. . . . „A bakonyszombathelyi érem-leleményt illető munkámat még nem valék képes befejezni, hiszem azonban, hogy ez néhány hét leforgása alatt megtörténend, valamint arra

*) Legközelebbi számban adjuk.

**) A kinek gyakran akármily csekély töredékből kell a tárgyakat kiegészíteni, igen jól fog főtiszt. bár nem remek, de érthető rajzai után indulhatni. Csak tessék küldeményeit a bizotttág rajztára számára folytatni, hogy honunk özszes régészeti készletét legalább rajzokban gyűjthessük.

***) Nem e feltűnő és szomorító az, hogy míg a csatornázás- és vasúti-építkezéseknél számtalan tárgyakat találnak, azokat a miniszterialis rendeletek egyszerű mellőzésével mind a külföldre küldik talán más hatatós parancsokra a külföldi mérnökök. Számos példát hozhatnánk fel, — de erről csak az által tehetnénk, ha mi is szemfüleskedünk, és az ilyen viszszaéléseket a nyilvánosságnak átadjuk.

*4) Hát a vidéki intelligencia nem követné-e a bajai, csurgói, geszterédi lelkes hazafiak példáját? Ha a magyar embernek oly sokra és sokszor oly hiábavalókra van pénze, miért sajnálna egyszer másszor egykét forintot az ősök emlékeinek kutatására is! Csak biztatni és remélni kell!

nézve is időt nyerendek, hogy a helybeli muzeumban létező római tárgyakat s egyéb érdekes régiségeket lerajzolhassam.“

Nagy köszönettel vesszük az ígéretet.

R.

XIV.

Rómer Flóris Lehoczky Tivadar úrnak Munkácson.

A beküldött szép rézkannáért köszönetet mondok a bizottság nevében; mi újabbkori keleti műnek tartjuk, melynek csak akkor van ránk nézve régészeti becse, ha be lehet bizonyítani, hogy a török foglalási szakkal egyidejű. — A fokost illetőleg: színe semmit sem változtathat azon, hogy újabbnak tartsuk, itt csak a vegytani bonczolás határozhatna; a lelhely is kétes támpont, mert legújabban Ó-Budán római érmekkel együtt osztrákházi kispénzeket, sőt tantuszokat, régi szerekkel új késeket és karikákat sőt pipákat is találtak, melyek a föld forgatása alkalmával, a trágyával alászántatván a régiségekkel összekeveredtek. Ezen irányban nagyon kell szemfüleskednünk, mert senki sem hajlandóbb a régészt felcsúfítani, mint a köznép! Tapasztalásból szölok. . . .

Záradékul egy kérdést teszek. Mikor alakúl már a beregi régészeti társulat, és mikor üljük meg a munkácsi megyei muzeum alapítási napját? Szaktársaink minden felül mozognak Békés-Csabától Pozsonyig, Nagy-Kállótól Pécsig! Legújabban a fáradhatlan ifj. Kubinyi Ferencz, idősb Kubinyi Ferencznek nemcsak méltó névrokona, de értelemre és buzgóságra nézve lelkes társa is azon van, hogy b. Nyári Adolfal Hont-megyének egy Archaeologiai társulatot és megyei muzeumot adjon, míg b. Nyári Jenő, Sándor és Alberttől várhatjuk, hogy ugyanazt Nógrád vagy Gömörre nézve kezdeményezzék! Tudom, hogy a gyóricok sem fognak soká késni, s így már illenék, hogy a hol csak egy lelkes régész van, gyűjtse maga köré a szakkedvelő értelmiséget, ismertesse meg vele ebbeli érdekes irodalmunkat, és állandósítsa saját buzgóságának és kutatásainak nagy áldozattal kivívott eredményeit, kevés, de igazán buzgó társsal; csekély, de jól felhasznált segélylyel is lehet ott valamit teremteni, hol ily fáradhatlan és tapasztalt férfi,

mint kedves barátom, a gyepelőt megragadja. A munkácsi lövészeket nemzeti régiségek tisztelőivé, gyűjtőivé, védőivé tenni, úgy hiszem, nem fog bizalmuk által lövészmesterükké tett barátomnak sokkal több munkába kerülni, mint nekem az ó-budai derék polgárságot a római régiségek oltalmára felvillanyozni! — Ha nem siet, megelőzzük: Haán, Kubinyi, Nyáriék, s magam! Én csak azt várom, hogy a választások zaja, mely a fegyverzörejjel együtt a tudománynak nem barátja, lecsendesüljön, és az emberek kissé másra is, mint az „éljen“-ekre fogékonyokká legyenek. — E tekintetben határozott, de minden esetre igenleges választ várok, mert már hirdetem: Lehoczky a beregi archaeologicus egyletet életbeléptette! Ha akármi okból cserben hágy — nem az én hibám!

XV.

T. Hőke Lajos úrnak a szerkesztő.

.... A tengődi sírkő felírása nagy örömemre szolgált, csak azt sajnálom, hogy — alkalmasint a másolat hiányai miatt — egészen nem tudom megfejtetni. Én „Ladislai hippoliti etie“ az illető és még néhány olvasható szót így adom:

venabili viri dni ladislai ppositi eclie demesien az az: venerabilis viri domini Ladislai praepositi demesiensis ezt előzi alkalmasint: hec est sepultura; a végső szókat csak hűbb paeskolat után fogom talán magyarázhatni. Kérem tessék a betűsor fölötti rövidítésekre is ügyelni. Mindenesetre gratulálok ezen érdekes fölfedezéshez, csak gondoskodva is legyen, talán befalazás — de nem bemeszelés által is, hogy ezen kő valami ház alapba be ne rakassék.

Madocsán, Böleskén és Adonyban is megfordultam és a láthatókat feljegyeztem; de azért csak előre, bár lenne mindenütt ily figyelő levelezőnk, mindjárt más képét látnók hazánk régészeti törekvéseinek.

Hallám, hogy sok hontmegyei köeszközei vannak, kérem rajzolja le két oldalról, a tárgyat t. i. a papirra fektetve és írónnal körvonalozva, ez csak egy kis ügyességet kíván, de ne-

kem céljaimra ez is elég ; mert ezen eszközöknek számszerinti elterjedését is szeretném térképileg előadni.

Szabad, úgy-e remélnem, hogy a kő pacskolatát, ha lehet a czímerrel együtt, az archaeologiai bizottság költségén, mielőbb beküldi, hogy azt egészen megfejthessem.

XVI.

Rómer Flóris Jókai Mórnak. ✓

Igen tisztelt collega úr !

A „Hon“ márczius 1. esti kiadásában Szilágyi Ferencz úr jelentést tesz egy „czölöp korszaki“ nevezetes régészeti felfedezésről, s kegyedet kéri, „hogy illető helyen lépéseket tegyen ezen talán több ezredéves műépítészeti tudományos megvizsgálásáért.“ Minthogy ezen jelentés már a német lapokba átment és a külföldön is nem érdemlett, mert tévedésen alapuló, zajt fog ütni, kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy azon gerenda-szerkezet nem egyéb, mint egy fából összeállított sírkamara, melynek egyébutt is, jelesen Csurgón (M. Akad. Értesítő, 1857. 150. l.) találtattak, és az ezredévesnél régiebb czölöpépítményekkel mi összeköttetésben sincsenek.

Fölötte sajnálom, hogy a leírás oly hiányos, és hogy a tanulságos mellékletek alkalmasint mind elvesztek. Mi célra szolgálna már most a tudományos megvizsgálás? Ha legalább a gerenda kamrát felmérték, lerajzolták s irányát meghatározták volna! A hegedűt összezúzták, s most híjják a művészt, hogy annak tokját bámulja! Szomorú dolog az, hogy eddig azon keveset, mi a tudomány számára az ősi hagyományból, a hallok által földve, érintetlenül fenmaradt, a paraszt folyvást bántotta; most pedig reáadásul neki áll az úri rend és ezen szent ereklyéket rombolja, hogy jövőre nálunk e tekintetben is tabula rasa legyen. A narcotizálás, asztalmozgatás, spiritismus nyavalgós paroxysmusai után a magyar tudalékosság egy új jux- vagy sport-nemet fedezett fel, a kunhalmok szétdulását! De ez nem is csoda, hiszen nálunk mindenki mindenre alkalmas!

Mint akadémiai collega fel lett kegyed szólítva, hogy il-

lető helyen lépéseket tegyen; én mint nemzetünk egyik legtekintélyesebb s legnépszerűbb íróját kérem: mondja meg azon hivatlan újkori török-tatároknak, hagyják érintetlenül azon egyedüli történelmi kútforrásainkat, melyek talán épen azért maradtak fön mai napig eredeti mivoltukban, hogy kellő előkészület-, s lelkiismeretes vigyázattal a tudomány valódi hasznára bontassanak fel.

Pest, márczius 3-án 1869.

Őszinte tisztelettel
Rómer Flóris.

XVII.

Myskowszky Victor tanár úrnak Kassán Rómer Flóris.

.... Az „Értesítőben“ az akadémiai archaeologiai bizottság nem anynyira képes lapot szándékozik az olvasó közönségnek átadni, mint a hazánkbeli régészeti mozgalomnak hű képét, és a jelentékenyebb híreknek hamarábbi terjedését akarja eszközölni. Lapunknak rendeltetése szorosán szaktudományos lévén, nem hozhatunk tájképies látképeket, minthogy, ha kellend építményekről szólnunk, azok alaprajzaik és nevezetesebb részleteik által a stilnek ismeretét, és a műtörténet mozzanatait híven viszzatűkrözzük. — Másképp áll a dolog a kisebb művészeti tárgyakkal, ezen téren szívesen fogadom a pontos rajzokat és hű leírásokat. De épen e szempontból kell a tornai sírkőre nézve azon megjegyzést tennem, hogy a felírást sem magam, sem a bizottság nem tarthatjuk addig egészen pontosnak, míg egy jó pacsolat által helyes voltáról meg nem győződhetünk. Az efféle, máshonnan is beküldött felírásokkal többnyire úgy vagyunk; mert itt nem elégséges a jó szem, hanem a fölötté nehéz epigraphikai tanulmányozás és tájékozottság szükséges.

A rajzokra nézve a bécsi középponti bizottmány modorát ajánlom, mert azon csereviszony érdekében, melyben más társulatokkal állunk, kívántatnék, hogy rajzaink egészen a mai követelmények színvonalán álljanak, melyeknek fő czélja nem anynyira a szemnek való kedvezés, mint a szigorú correctséggel és a lehető egyszerűséggel párosúlt hűség! — Minthogy t. uraságod épen a legremekebb középkori művek közt él, re-

méljük, hogy óhajainkat figyelembe vevén, e téren többször is találkozunk.

Mozgalom a régészet terén.

(*A pozsonyi városi muzeumnak*) a lapok hozzák hírért és magánúton tudjuk, hogy ennek lelke Ellenbogen József városi reáltanár, ki nemcsak a hajdani pozsonyi akadémiában a szerkesztő jeles tanítványa volt, hanem jelenleg is, főleg a m. orvosok és természetvizsgálók pozsonyi ülése és az avval egybekötött kiállítás óta a régészetben hajdani tanárának buzgó követője. Kívánjuk, hogy ezen hasznos intézet gyarapodjék, és néha-néha e lapokban is mibenlétéről érdekes tudósításokat olvashassunk. Egyáltalán lapunkat mint szaklapot a vidéki tisztelt ügytársainknak ajánljuk központul, közlőnyül, örvendvén, ha a régészetnek terjedését minél nagyobb mérvben hirdethetjük.

(*Sopron városa történetének s művészetének fejlesztésére alakítandó egyesület alapszabályaiból*) olvasóink számára csak azokat közöljük, melyek az egyesület tudományos céljáról, s irányáról való irányadókul szolgálhatnak:

1. §. Az egyesület célja a város történeti kutforrásait kinyomozni, azokat másolatban vagy kivonatokban egybegyűjteni, nemkülönben a művészet teremtményeit kipuhatolni s felállítani, hogy ez által szülővárosunk hiteles történelmének anyaga előkészíttessék.

2. §. Az egyesületi tevékenység kutatási területe első sorban a város határára szorítkozik, de a szükség szerint kiterjeszkedik mind azon helységekre, melyekben ezelőtt földesurassági jogokat gyakorolt.

3. §. Az egyesület célja szerint munkaköréhez tartozik:

a) Történészeti minden segéd tudományával, kellő levéltárral; a történelmi források gyűjteménye kiterjed a legrégibb időkre és befejeztetik a 18-dik századdal.

Művészeti munkálatokra nézve az egyesület kihat az úgynevezett kőkorszakra s végecélját leli a császárság stylusában.

b) A régiségtan, a műtörténelem s műrégészet, a kis művészetek s művészi kézművek éber figyelembe vétele mellett,

ez összeköttetésben áll egy muzeummal, melybe bárki, ha nem is tagja az egyletnek, mű- vagy történelmi értékű tárgyakat kiállíthatat.

4. §. Az egylet tagjává mindenki lehet, ki feddhetlen jellemű s magát ezen szabályoknak aláveti.

11. §. Működésünk eredménye a város történetének s művészetének mezején, időnkint tartandó előadások útján hozatik a tagok tudomására, s azután külön közlönnyel „a Sopron városa történetének s művészetének fejlesztésére alakult egylet értesítőjében“ közzé tétetnek.

Mennyire kell sajnálnunk, hogy ezen lelkes rokontársulat eddigi működéséről, muzeuma állapotáról, valamint értesítőjéről semmi sem jött eddig tudomásunkra! Minden lehetséges módon szeretnénk kölcsönösség reményében valamit e társulat érdekében tehetni.

(Fölhívás*) *kegyes adakozásra az újításban lévő sz. keresztről czímzett késmárki kath. plébániatemplom részére.*) A régi egyházi műemlékekben oly gazdag Szepes a csúcsíves emlékszerű építészetnek egyik kitűnőbb példányát bírja Késmárkon a sz. keresztről nevezett kath. főtemplomban. Műszervezete szerint a 15-ik századbeli csarnok templomok mintájára van alakítva, térvizonylatait tekintve pedig méltán a magyar haza legjelentékenyebb műépítmények sorába helyezhető. Az idő kiméletlen foga azonban pusztító művét rajta is gyakorlá. A hatalmas támpillérek leszakadtak, a főpárkányzat elmozdított, az ablakművezet elporladozott, a mérművek részint elmállattak részint egészen befalazva voltak. A hosszfalak megrepedezve levén, a gerincezet mindenütt egykori tátongó nyomait mutatá, minek következtében a ritka műszépségű hálóboltozat süvegei nagyrészt hasadoztak, az oszlopok s a faltövek választékai meglazultak, a kövezet sok eltűnt nemzedék síremlékeivel együtt elporlott. Az egész szent hajlék szomorú jeleit adá közelgő enyésztenek. Törekedtek ugyan időnkint elejét venni a végromlásnak, de mivel e munkák rendesen a divatozó ízlésben kivitettek

*) Benső örömmel közöljük ezen fölhívást, melyet Vajdovszky János szepesváraljai theologiai tanár, az egész vállalat lelke és vezetője beküldeni szíveskedett. Adja a jó ég, hogy a honi művészetnek ezen dicső ága, az egyházi művészet ismét felvirágozzék és kellőleg pártoltassék!

a szép építményt eredeti stílszerűségében nemcsak megnem őrizték, sőt eltorzították.

Évek óta több oldalról élénken jelentkezett azon óhajtság bár állíttatnék vissza hajdani magasztos modorában ezen egyház, miután napjainkban mindinkább érlelődik a figyelem azon műemlékekre, melyeket egykor egy emelkedettebb műérzet s mély vallásos világnézet alkota, de különösen a hazai műmaradványainkat fölkaroló mozgalmak nem keveset lendítettek e vállalaton is. Élére állott Késmárk város néhány lelkes férfja, kiknek sikerült Ő méltóságában Zabojszky László szepes megyés-püspök magas személyében ama nagylelkű jótévőt feltalálni, kinek kifogyhatlan bőkezűségének kiváltképen köszönhető a munkába vett újítás. Ugyanis Ő mélt. 6000 frtot ajánlott föl e célra s azon felül kegyeskedett még magára vállalni a főoltár költségei fedezését is, mely a 2000 frtot meghaladni fogja. Késmárk városa kegyúri viszonyánál fogva szintén megtette a lehető, gondoskodván a szükségelt épületszerről s annak szállításáról, mi 1500 frtnyi öszszegre rúg, A különben szűken ellátott templomi pénzalapból vétetett 600 frt. Ide járult végre a hívek adakozása, különösen a városi sörfőző társulat, melynek kath. tagjai illetteket 10 évre e célra fölajánlották.

Ezen adakozásból fedeztettek a lefolyó évben a belső helyreállítás költségei. Fölállíttatván a költséges állványok, munkába vétettek a veszélyeztetett boltozatok. Több egész boltsüveg ujonnan rakatott, a gerinczhálózat kapocspántok által megerősíttetett, a horpadékos felületek általában új vakolatot kaptak, a hevederívek, faltövek, oszlopok s a faragványrészletek mészfénynyel és gipszvakolattal tapasztattak a sérült részekben. A mult századi ízléstelen modorú főoltár eltávolítatván, helyét elfoglalandja egy gótszervezetű szárnyoltár, melyhez a faragvány s festményrészletek a 15-ik századból megvannak. A szentségház, egyik díszes merész alkotmánya a gótikának, alaposan kijavítatott. A sírkápolna régi alakját visszanyeré, miután a befalazott ablak megnyílt s a stylelles mel-lékkarzat elmozdítatott. Az ablakok tökéletes javítás által új művezetel, bélettel, kettős üveggel s megfelelő idomítással a mérműben, valamint általában kívülről rostélyzattal ellátattak.

A horpadt belső falazat téglaragasztékkal kiegyengettetett s újonan bevakoltatott, végre az egész belső kétféle barnás kőszínnel kifestetett. A kövezetre elkészültek a négyszögműkövek s jövő évben rakatni fognak.

Ezen munkák a belső helyreállításra vonatkoznak. Ki a templomot annakelőtte ismeré s most a restauratio után megtekinté, egyet értend azon közvéleménynyel, hogy a hatás, melyet a templom belseje a nézőre gyakorol rendkívüli, mert szervezete mostan általában megható vallásos magasztosságot s ünnepélyes méltóságot kifejt párosúlva vonzó kellemmel.

Folyó évi october 30-kára kitűzetett a kész munkák hivatalos átvétele, miközben azonban súlyos csapás érte az eddig kedvezően haladott újtási művet! mert october 19-kén a templom közelében tűzvész támadt, mely annak födelét is megemészté. Belsejét ugyan nem érinté, de a tartós nedves időjárás nem kevésbé veszélyezteti, miglen a már épülő félben levő cseréptető elkészülend.

Jövő tavasszal folytattatni fog a helyreállítási mű s a templom külseje is munkába vétetik. Tervről, igazítás és munkaerőről már előre gondoskodva vagyon, hiányoznak azonban a megkívánt segélyforrások.

Szükségtől kényszerítve fordul ezért az alulírott a műpártfogoló közönség jótékonyágához mély alázattal esedezvén kegyes segélyezésért ezen nevezetes egyház további helyreállítására.

Elődeink műértő buzgósága emelte egykor ezen szent hajlékot s általa is fényre hozta a közügy hajdani hírét. Rajtunk vagyon, ez egykori tehetség s nagylelkűség, szóval nemzeti nagy múltunk eme jelzőjét is lehetőleg megőrizni.

Az alólírott bátorkodik azért e műemlék pártfogását a hazafiui részvételbe s a vallásos kegyeletbe ajánlani azon reményben, hogy azt a nagylelkű jótévők adakozásaik által fentartani segítettik az Isten és haza dicsőségére.

A bizottsági tagok föl vannak hatalmazva adakozás gyűjtésére, s nyugtázására.

Kelt Késmárkon, november hó 30-án 1868.

A késmárki kath. plébániatemplom építési
bizottsága.

(*A győri muzeumnak*) ki ne hallotta volna hírét, mely azonban kisebb, mint valóban megérdemlené! Ennek lelkes őre ft. Méry Etel benzés tanár úr, legközelebb ígéré, hogy a muzeum egyik osztályának, t. i. a régészeti nevezetesebb tárgyaknak rövid leírását közlendi. Magyarországi „Régiségtanunk“ csak úgy fog keletkezni, ha minden egyes tárgynak létéről és hol létéről biztos tudomásunk vagy; mert nemcsak a tábornokok teszik a sereget, de a közlegények is; nem csak az unicumok érdekesek, de nyom valamit a tárgyak száma is, főleg hol kereskedési, műipari, és műveltségi combinációkról szó vagy, és sok gyűjtő, ki elzártságában azt hívé, hogy ő az, ki egyedül egy ritkaságot bír, látni fogja hogy van nevezetességének vetélytársa is. Ki tehát a síkra; semmi sem oly csekély, hogy ismerete fölösleges lenne; ne sajnáljunk egy-két sort írni, hogy a nemzeti régészet nagy építményéhez ne járulnánk. Ez az „Értesítő“-nek egyik főfeladata; szolgáljon szövétnekül, kovászul, tárlatul a jövő nemzedéknek, s ne legyenek utódaink tevékenységünkre nézve azon zavarban, melyben mi jelenleg vagyunk elődeink régészeti működésére nézve, kiknek gyakran neveit sem ismerjük, táraiknak csak kósza hírét hallottuk!

(*Felső Dobszáról*) Abaujmegyében írja Szilágyi Ferencz a „Hon“ esti kiadás 48. számában, hogy a Hernád folyó balpartja felett elvonuló özönvízkori zátony-magaslaton több emelkedettebb ponton fekszenek az úgynevezett halmok, nevezetesen Czécze felett 1, Búd felett 1, mely sánczezal van körítve, a felső-dobszai határ felső részében 3 egymás mellett, szintén Felső-Dobsza felett 1, melynek mai napig „várdomb“ neve; nem különben Szt.-István-Baksa felett kettő; ezeknek vagyis inkább a baksaiaknak egyikét jelelengi birtokára ásatni kezdván 4-nyi föld eltisztítása után nagy kőhalmazra talált és a kőhalmaz alatt művészileg faragott tölgyoszlopokra, melyek rovátkokkal vannak ellátva, és a rovátkák deszkákkal kitöltve, úgy hogy faalkotvány egy 4 szögű szobát ábrázol, mely szobának a tetete padlás helyett élére felállított és szorosan összerakott vastag fákkal van befedve.

Ezen szerkezetet beküldő úr mint nevezetes régészeti felfedezést czölöp-korszakinak tartja, holott a nem egészen kimerítő leírás után inkább gerendából alakult sokkal későbbi sír-

kamrának kell tartani. Ilyent látni lehet a „Magyar akadémiai Értesítő“ 1857-ik kötetében, hol Pados János a csurgói halom ilyesféle kamráját leírja és az 1 táblán az egész halomnak alaprajzát és átmetszetét látni lehet. Ha sejdítesem helyes, jó lenne a kamra mértékeit elkészíttetni s ha a halom alja még érintetlen, azt addig úgy hagyni, míg valami hozzá értő régész ezen becses hagyományt leirandja. — Nagyon kár egyedül kíváncsiságból ezeket szétrombolni és a tudományt ezen utolsó, eddig bántatlan emlékeitől haszontalanul emészteni.

R.

(*Ellenbogen József*) rajztanár a pozsonyi városi reáltanodában, régészeti előadásait — mint az arch. bizottság előadójához intézett levelében írja — f. é. mart. 12-én fogja megkezdeni. Ugyan ő a pozsonyi városi muzeum számára egy kardos kezet, vas zászlót és több más érdekes tárgyat gyűjtött.

Ujabb leletek.

(*A czölöptelepekben*) oly gazdag Svajczban ismét új gyarmatot fűdöztek fel Zürich szomszédságában, hol a gőzhajók kikötőhelyénél a kotrás alkalmával kőbaltákat, köszörűköveket, csonteszközöket, két bögrét és számos cserepet találtak. Svajczban az eddig leirt czölöpépítményeknek száma már 140-re emelkedett.

(*Temesvártt*) közel az erdélyi kapuhoz egy nagyobb építménynek alapjaira akadtak, melyeken valamikor sz. Katalin temploma állott. A hatóság semmit sem tett, hogy ezen, még Hunyady János idejében állott régiségről legalább pontos rajzok készíttetnének, sőt az alapok szétromboltatván, a köveket vasúti építkezésekre használták fel. — Látni, hogy nálunk századok fognak kelleni, míg Európa műveltebb nemzeteihez fölemelkedhetünk, és hogy azon csekély tisztelet, melyet az absolutismus közegei csak nagy nehezen tudtak saját nemzeti emlékeink iránt reánk erőszakolni — a szabadság és alkotmány alatt elpárologván, visszaesünk a tatárok és törökök vandalis-musi korszakába.

45
40
30
20
10 Centimètres.
5

a)

(A *liptó sz.-Ivánban*) mintegy 1862-ben egy granarium ásása alkalmával talált érdekes bronzkard fametszvényét van szerencsém Ebenhöch esperes barátom szivességéből mellékelni. Mi ezen egészen ép állapotban levő fegyvert fölötte érdekessé teszi az az előjövő kardmarkolatoktól való eltérése; mert míg a többiek, melyek mindeddig hazánkban találtattak rendesen a) alakúak, s végökön egy kifelé álló csésze-alakú záradékkal birnak, ennek markolata nem csak egészen síma hanem tartósságát egyedül kúpos vastagodásának köszönheti, míg a fenebbi, mint látható épen ellenkezőleg fogy a záresésze felé. Észrevételeket, vagy rajzokat ily fegyver részekről annál nagyobb köszönettel veszünk, mert tudunkkal minálunk az ős fegyverek ismerete még eddig egészen parlagon hever.

(*Zágráb*) mellett a zágráb-zakányi vasúti ásatásoknál régi sírokat találtak, a nélkül, hogy vagy róluk jelentést, vagy a tárgyak fentartására valamit tettek volna. Szerencse, hogy a zágrábi muzeumi őrt értesítették, s így a városi hatóság figyelmeztetvéu egy tanácsost és egy mérnököt küldött ki a kellő intézkedések megtételére. — Hogy a földmunkások minden tekintet nélkül mindent rontanak az nálunk is gyakran fordul elő; de midőn ministeri komoly rendeletek lé-

teznek, s a mérnök és felügyelő uraknak, kiknek még is a miveltebb osztályhoz kellene tartozniok, ilyeneket elnéznek, valóban furcsa dolog. Hiában örültünk a sok vasúti vállalatnak, hiában kértük meg a mérnöki egyletet, hogy tagjait tudományosságunk érdekében a régiségek kimélésére buzdítsa és megmentésükre ösztönözze; a vasúti vállalatok még eddig nálunk csak szomorító tanuságait adják annak, hogy a réal- és polytechnikumi tanodákban nem ártana egy kis humanisticus irányt is adni; — mert az igazgató-mérnök és a kapás munkás

közt nem elég hogy a díj különbsége létezik, a valódi művelődésben és a műemlékek nagy momentuma felfogásában is kellene lényeges különbségnek uralkodnia!

(Főtisztelendő *Oltványi Pál*) földelaki lelkész a m. tud. akadémia éremtárát következő darabokkal ajándékozta meg 1869. jun. 23-kán.

IV. BÉLA kir. korából való, igen közönséges rézpénz; REX BELA, REX STS (Stephanus))(SANCTA MARIA, 3 példány.

LEOPOLDVS 1631-ből igen kopott XV. krajezáros réz, az ezüstözés nyoma nélkül;

egy másik 1661-ből, sárga-réz, az ezüst nyoma nélkül;

u. a. ezüst krajezársja 1697-ből;

u. a. egy másik 1700;

u. a. egy csehországi krajezársja 1702-ből.

PRO LIBERTATE 1705. X kr.

I. József király ezüst garasa 1710-ből.

Ferdinandus Carolus Arch. Austriae... Com. Tyrolis. 1647.

— tirolisi garas.

Sigism. III. Grossus trip. Regn. Poloniae 1622.

Joan. Casimirus Moneta Nova Arg. Regni Poloniae 1668.

30 garasos.

Joannes III. Grossus 1683.

Egy württembergi VI. krajezáros — 1811.

† LVDOVI . . . N ET RO)(CIVITAS . SWIERIG. 1593; középett korona; ezüst denár.

† GROSSVS. CIVI. GEDANENSIS, korona alatt két függélyesen álló kereszt, 1577.)(DEFENDE . NOS . CHRISTE . . b. néző, jobbjaivaláldó, baljával golyót tartó Christus.

IMP CAES . . TRAIAN HADRIANVS AVG b. n. bbkoszorús fő)(PM TROCOS II. jobbra néző álló fátyolos nő, PIETAS jelzővel (98. Kr. ut.) ezüst denár, megl. karb.

HADRIANVS b. n. fő)(FIDES PVBLICA, b. n. női alak (127—168) ezüst denár, kopott.

DIVA FAVSTINA (senior))(j. n. női alak, mellette s c. sárga réz, közép nagyság, igen kopott. (238—141.)

M ANTONINVS COMMO dus Aug., b. n. bbkoszorús fő

)(TRP VI IMP IIII COS III PP, fátyolos női alak oltár mellett; (181. Kr. u.) ezüst denár, megl. karb.

M COMM ANTON AVG b. n. bbkoszorús fő)
(PMTR PVIII IMP VII COS IIII PP, Mars trophaeophorus (184 Kr. u.) ezüst denár, megl. karb.

IMP C DIOCLETIANVS P F AVG., b. n. sugárkoronás fő)
(CONCORDIA MI LITVM, két szemközt álló alak, kezeik fölött Victoria ALA? kis rézpénz, megl. karb. (284—304). Két darab annyira kopott, hogy meghatározni nem lehet.

(*Külföldi nevezetesebb leletek.*) Igen kedvezően hatnak régészeti tudományunk emelkedésére és belterjű művelésére ama számos, a külföldön tett újabb leletek, melyeknek nevezetesebbjeit itt röviden tudatjuk olvasóinkkal. 1). Mindenek előtt a hildesheimi ezüst leletet kell emlitenünk. E lelet múlt évi october 18-kán került napfényre a Hildesheim közelében lévő „Galgenberg“ nyugati oldalán, a porosz fiscus földjén. A kincs mindössze ötven és néhány darabból áll (valamenynyi tiszta ezüst) melynek értéke, a műértéktől eltekintve 3000 tallérra becsültetett. Remeken készült tálak, nemes domborművű csészék, billikomok, tányérok stb. képezék e nagyfontosságú lelet tárgyait. Eleinte azt hitték (Tudós Rómer stb.) hogy e lelet darabjai a renaissance legjobb korában készültek légyen, de csakhamar felismerte Wieseler göttingi tanár, hogy ez edények legnagyobb részt a classicus korból valók és a rajtok levő 24 fölírat a legkisebb kételyt is szétosztatá. Az edények alakja és diszitményei odamutatnak, hogy azok egy gazdag római ember háztartásához tartoztak. A fölíratok részben számok, részben római nevek, és a két legszebb billikomon az ezüstművész neve is látszik t. i. Boccus. Az edényeken mutatkozó domborművészet olyan, minő eddig semminemű műveken sem tapasztaltatott. Csak két lelet van, mely e legújabbhoz némileg hasonlítható, s ez az 1830-ban a Normandiában tett bernayi és az 1835-iki pompeji lelet, melyeket művészi szempontból a hildesheimi meszsze túlszárnyal. A kincs, melyről egyébiránt azon hypothesis állittatott fel, hogy az a Varusé volt, kit Hermann a Hildesheimhoz közel teutoburgi erdőben legyőzött, most a berlini muzeum fődiszét képezi 2). Röviden megkell emlitenünk a legújabb kölni leletet. Kölnben t. i. a kath. gymnasiumi könyvtár-

épület alapjait ásván, 12 lábnyi mélységben római temető nyomaira akadtak; lámpák, ivószerek, vedrek, korsók stb. nagy számban tűntek elő. Főfontosságú azonban a többszínű márványból készült keresztény-római sírkő egészen ép fölirattal, mely (mint onnan írják) ritkítaná párját. 3). Angolhonban Cirencester és Chadworth környékén számos római villa nyomaira akadtak, melyek a nem rég megtartott britt régészeti congressusnak nagy mértékben leköték figyelmét; 4). Olaszhonban pedig Cassaro siciliai város közelében egy nagy római város alapjait födötték fel; az ásatások nagy erélyvel folynak.

(Folytatjuk.)

H. J.

Széttekintés az archaeologiai irodalomban.

(Az éremtan) terén csak ritkán találkozunk szakközlésekkel; mennél ritkább jelenségek az ily munkálatok, annál kedvesebbek, főleg ha függelékül olyan rubrumot hoznak, milyen-nel nagy-kedei Fekete Sámuel ny. udvari tanácsos éremjegyzete bir. Még nem halltak ki nemzetünkben a nagylelkűség jeles példányai, és ha valaminek vehetjük azt, midőn valaki meggazdálkodott összegeinek egy részét jótékony — vagy tudományos czélokra fordítja, minden esetre legtöbbet tesz az, ki élete folytán összegyűjtött tudományos kincsét, melytől nem egyhamar szeret valaki még életében elválni, a közműveltség oltárán feláldozza. — Az érintett éremlajstrom előszámlál: I. római családi, consuli és triumviri pénzeket, számra 60; II. római császárok pénzeit és érmeit, számra 122; rézfémer 12; III. görög és barbarérmek 38; IV. magyar és erdélyországi 128; összesen 406 darab, közte arany 35, ezüst tallér 40, kisebb ezüst 290 darab. Szép alapja ez egy teljesebb vidéki gyűjteménynek; csak azt az egyet óhajtjuk, de szívből óhajtjuk, hogy a csinos készületű, bársonyozott ládában a székelvudvarhelyi ev. ref. collégiomnak ajánlott becses ajándék ne maradjon pusztá, ékes bútorzatban rejtett kincs, hanem a nagylelkű Mecaenas kívánsága szerint: „élvezet és a történelem mezején való míve-

lődés végett őriztessék és a lelkes Székelység által székely muzeumá nőjje ki magát. Faxit Deus!

(*Siebenbürgen, Land und Leute von Charles Boner.*) Ezen minden tekintetben jeles mű tudományunk szempontjából is igen figyelemre méltókat tartalmaz. Szerző hosszabb ideig tartózkodván testvérhazánkban, azt alaposan tanulmányozta és tanulmányai eredményét e munkájában mutatja a világnak.

Mindenek előtt sz. tárgyilagos szempontját kell dicsérőleg kiemelnünk. — Ő nem keresi föl talán ellenszenvből a megróvásra méltókat, hanem ellenkezőleg dicsér a hol dicsérni kell, de nem is mellőzi hallgatással a testvérhazánkban lelt hiányokat.

És ily hiány fájdalom! különösen a régiségeket illetőleg nagy számmal ötlött a tudós angol szemébe. Így például a római maradványokról szólva, említi az ismeretes hátszegi mozaikot, (471.) melyből már alig van fönn valami, miután mindegyik látogató egy-egy jó nagy darabot visz magával. Egyéb-ként nagy figyelemmel szemlélte az erdélyi muzeumot, s a rómaiak által lakott helyeket.

De a középkori építmények sem kerülék ki a gondos figyelő szemét — rendre leírja a szász várakat és egyéb középkori építményeket, sikerült rajzokkal kísérve előadását; de itt is elég gáncsolni valót talált.

Igy például az agnethelni erősített templom lerombolását, Nagy-Szebenben a régi patriciusok szobrai eltörését és az ottani templom ügyetlen restauratióját, valamint a kerezi apátság s Déva vára folytonos rombolását, a hatóságok szemelátára stb. stb. méltán gáncsolja szerző és talán nem egészen igazságtalanok a 632-ik lapon mondott szavai hogy „az egész országban sehol sem méltányolják a régiségeket s gondoskodnak azok fentarsásáról.“

Reményljük, hogy majd az erdélyi muzeum-egylet, a kormány által erősen gyámolítva ezen, az idegen tudós által méltán gáncsolt hiányokon tehetsége szerint segíteni fog. A könyvet minden honfi legnagyobb élvezettel fogja olvasni.

(*Az egyházi kisebb művészetek barátait*) figyelmeztetjük Rómer Flórisnak az „Egyházi Lapok“ II. évfolyama 558-dik és kk. ll. megjelent „Remek művészetű erekljetartók“ című ér-

tekezésére, mely „a kalocsai érsekség házi oltárát, és a panonhalmi ereklyetartókat ismerteti.

Az említett remek^{ek} alkalmasint a felséges udvar ajándékai és tanúi azon kegyeletnek, melylyel az uralkodó ház mindenkor viseltetett magyar egyháznak irányában. Bár szorosan véve ezen művek nem tartoznak régészeti szakunk keretébe, mindazáltal szükségesnek véltük, hogy, mivel másolataikkal nem szolgálhatunk, legalább mennyire a gyenge toll képes ily drága és művészeti^{leg} becses egyházi készleteket jellegezni, azokat irodalmunk lapjain örökíteni.

(Az *Organ für christliche Kunst*) fölötte becses cikksorozatot hoz a szövetek és himzések legkitünőbb szakismerőjétől Bock Ferencz aacheni kanonoktól. Leírja a mult századokban úgynevezett hordozható mennye^{ket}, az egyházi szentélyek szőnye^{geit} és a koporsó takarókat, egyszersmind ostromozza az e nemű mai nap elfajult egyházi készleteket, utasítást adván, hol és mikép lehet az efféle correct szöveteket kapni, és ismét visszaállítani.

(Dr. Bock legujabb művében: „*Karls des Grossen Pfalzkapelle und ihre Kunstschatze*,“) melynek 2-ik füzete a minap hagyta el a sajtót, igen behatóan tárgyalja a Nagy Lajos királyunk által Aachenben alapított kápolna műkincseit. E kápolnát N. Lajos 1374-ben az aacheni nagy templom mellett emelte azon czélból, hogy az Aachenbe bucsujáró nagy számú magyarok abban saját nemzetbeli papjaiknál végezhessek isteni szolgálatukat. E kápolna mind külsőleg mind belsőleg nagy fény^{nyel} lett kiállítva, utóbb romlásnak indult, mig gr. Battyány Károly tábornok lelkes buzgalma folytán a mult század közepe felé újra föl nem épült. Bock ismert ügyességgel írja le e kápolna műkincseit és előadását igen sikerült képekkel kíséri. Ajánljuk olvasóink szíves figyelmébe.

Egyveleg.

(*Mennydörgő menykő*) Eddig a közserszámokat lapos, lánczos menykő, Isten nyila név alatt kerestük, most tudjuk Ebenhöch esperestől, hogy

Markotán, mely Győr vidékén közmondásilag hét ördögéről nevezetes, ezen tárgyakat mennydörgő mennykönek hívják. Ugyanis e helységben hasonló darabek előmutatása után, két szép példányt talált; Téthről pedig az ismeretes kutyori dülöböl szintén egyet. Gyakran ál-mennyköveket is használ a nép olesó orvosság gyanánt hogy t. i. a kemény tehéntölgyeket és az emberek csúszós daganatjait gyógyítsa, ezek különféle, többnyire alakatlan hömpölydarabok és kovandörgöttegek.

(*A magyar pecsétlän*) barátait ezennel figyelmeztetjük Lehoczky Tivadar a „Századok“ II. x. 720 l. álló „a beregszászi régi pecsétről“ czimü értekezésére, melyre a III. I. 55. lap Szalay Ágoston ellen-észrevételei következtek. Reméljük, hogy ezen érdekes eszmecsere buzdítani fogja a pecsétnyomókat és pecsétkeket gyűjtő szakkedvelőket, hogy ismeretlen kincseiket nyilvánosságra bocsássák, már csak azért is, miszerint a nem datált pecsétjeik korszaka meghatározottassék. Egyébiránt a „Századok“ álló czikkül fogadták el a régi magyar pecsétékről való tudósításokat, melyeket rendesen fametszvényekkel adván a szerkesztőség, ez által az olvasó közönség köszönetét kiérdemli.

(*Victor Emanuel*) midön Herculanumban mulatott 30,000 francnyi évi járulékot biztosított saját jövedelméből az ásátások folytatására, azonkívül egy ingyenhelyet alapított a régészeti intézetben. Uj Olaszország képviselője ezáltal hódolatát mutatá a kétezer év előtt virágzott civilizációnak, melynek a földgyomrából kiásott, a romok közül felszabadított remek tárgyai a mai Európát bámulatra ragadják.

(*A harangokon*) előforduló ezimer, pecsét vagy éremlenyomatok, melyek hazánk harangjain többször előfordúlnak, s milyeneket a székelyföldről is közölt b. Orbán Balázs munkájában, a külföldön is gyakoriak. Ugy az alberslohi harangokon, öntettek 1503-ban, pontok vagy egyéb jegyek helyett éremmásolatok láthatók. Organ für christl. Kunst 1869. II. 20-ik lap.

(*Hatzfelden, Zsombolyon*) találtak egy vas kardot, mely a rozsdától nagyon meg van rongálva, mindazonáltal pengéjének hossza, bár vége le van törve 36'', szélessége felül a keresztvasnál 2'', végénél 1'' 2''. A markolat hossza 6'' 2'', szélessége 1''; kerekgombjával együtt 8 1/2'', mert a gomb maga 2 1/2'' átmérővel bír 2'' vastagság mellett. A keresztvas 8 1/2'', szélessége 9''. Valamint a markolaton, ugy a pengén is a fahüvelynek rostjait jól lehet kivenni. E kardot a délkeleti vaspálya temesvári fenntartási főnök Kammermayer úr jelenté be az akademiánál, Kudlik pesti főmérnök úr pedig azt az igazgatóság nevében a m. nemzeti muzeumnak beküldeni sziveskedett.

(*Vajda-Hunyad*) városáról olvassuk, hogy a pénzügyi miniszterhez köszönő-feliratot intézett azon fáradozásáért, melyekkel a királyi várnak helyreállítását lehetővé tette. — Valóban megérdemlett kitüntetés ez, minthogy ez által nemcsak a város uj fényt nyer, hanem a környéken tetemes pénzösszeg is marad.

(*Fából is lehet becses műemléket készíteni*), ezt tanuljuk az egyiptomi

ezeréves faragványokból, mint a legujabb festett szobrokból. Ki nem halott a szláv törzsök fafaragási ügyességéről, ki nem tudja, hogy némi ügyességgel százezreket szereznek Tirolnak és Berchtesgadennek lakói. A botok ékesítése mily csekélység, és mégis mennyi pénzbe kerül sétabotok, az esernyők ember s állatfűkkel való díszítése! Mennyi pénz megy tobák szelenczékért a külföldre? Egyedül egy francia gyár készít 125,000 tuczat ilyen szelenczét. És a falegyezők ipara? a famozai-kok, a parquetek mennyit nyelnek el! Nálunk a felsővidéken többnyire csak csapokat, kanalakat, csörgőket; a Bakonyban lapátokat, villákat és taligákat, itt ott ezifra ládákat — a fővárosban pedig gyúfa-szálakat készítenek. Nem csak a szalma-fonásra kellene ügyelnünk — a fa-ipar is megérdemli a figyelmet. Ha, ki kanászaiknak, faragó-béreseinknek némi utasítást adna, izlésüket kissé finomítaná, csevegés és mesélés közben is mennyi hatást szerezhetnének! Ajánljuk azoknak figyelmébe, kik a nép boldogításáról gondoskodni hivatvák. Az ilyen eszméket és indítványokat a néplapoknak kellene felkarolniok és melegen pártolniok.

(*A hildesheimi ezüstleletnél*) alig okozott valami újabb időben nagyobb föltűnést az archaeologiai világban. Áll ezen fölötté érdekes lelet régi öblönyökből, medenczéből, szilkékből sat. Ezeket Sala F. és társa Berlinben 13 fényképben, cabineti alakban másolá, hogy minél többet, legalább másolatban birhassák. Minthogy e szép gyűjtemény csak 5 frt. 50 krb. kerül, reméljük, hogy legalább rajziskoláink fogják mintakul szerezní. Aigner és Rautmann könyvkereskedése elfogadja a megrendeléseket.

K ö n y v é s z e t.

Az 1868. december 15-ig megjelent *régészeti művek* jegyzéke Közli Aigner és Rautmann könyvkereskedése Pesten (váczi utca 17. sz. nemzeti szálloda.)

Annalen des Vereins f. Nassauische Alterthumskunde u. Geschichtsforschung 9. Bd. 1868. Mit lithogr. Abbildgn, 3 frt.

Antiquarius, denkwürdiger und nützlicher rheinischer. 3. Abth. 14. Bd. 4. Liefg. 1 frt. 20 kr.

Burckhardt Jac., der Cicerone. Eine Anleit. Zum Genuss d. Kunstwerke Italiens. 1 Aufl., von A. v. Zalm. 1. Theil: Architektur. 2 frt 10 kr.

Conze A., Beiträge zur Geschichte d. griech. Plastik. 5 frt. 40 kr.

Dohme R., die Kirchen des Cistercienserordens in Deutschland während des Mittelalters. Mit Holzschn. 1 frt 50 kr.

v. Eye A., u. J. Falke, Kunst u. Leben der Vorzeit etc. 3. Aufl. 2. Bd. 4. 5. Heft, mit Kpfrn. 4. Egy füzet 1 frt 80 kr.

Förster Ernst, Geschichte d. italienischen Kunst. 1. Bd. 3 frt 60 kr.

Förster E., Denkmale deutscher Baukunst, Bildnerei etc. 295—297.

Liefg. Mit Kpfrn. fol. Egy füzet 1 frt 20 kr. Diszkiadás 1 frt 80 kr.

Demmin Aug., die Kriegswaffen in ihrer Ausbildung u. Entwicklung von den ältesten Zeiten bis zum 18. Jahrh. Mit 2000 Abbildungen. 7 frt. 20 kr.

Denkmäler der Baukunst in orig. Aufnahmen. 4. 1. Heft: Die Mittelalterlichen Baudenkmäler Geronas aufg., gez. u. erläut. von Schulez Ferencz. Mit 3 Tafl. u. Holzschn. 3 frt 60 kr.

Hohenlohe-Waldenburg, Fürst zu, über den Gebrauch d. heraldischen Helm-Zierden im Mittelalter. Culturhistor. Skizze. Mit 9. Tafl. u. Holzschn. 4. 2 frt. 10 kr.

Hübner E., Augustus, Marmorstatue des Berliner Museums. Mit 2. Tafl. 4. 1 frt. 20 kr.

Jordan H., der capitolinische Plan der Stadt Rom. 30 kr.

Kraus F. X., die Blutampullen der römischen Katakomben. 1 frt. 20 kr.

Publications de la Société historique et archéologique dans le Duché de Limbourg. Tome V. Livr. 1. 2. Egy füzet 1 frt 80 kr.

Petersen, Ch., über das Verhältniss des Bronzealters zur histor. Zeit. bei den Völkern d. althums. 4. 48. kr.

Sammlung von Ornamenten aus d. Kreuzgang vom Kloster Loccum. Fol. 1 frt 80 kr.

v. Schwind M., die Wandgemälde d. Landgrafensaaes auf der Wartburg 2 Aufl. Holzschn. m. Text. qu. Fol. 4 frt. 80 kr.

Schnaase C., Geschichte d. bildenden Künste. 2 Aufl. 3. Bd. 1 Abth. Bearb. vom Verf. unter Mithilfe von J. R. Rahn. 2 frt. 70 kr.

Schrader H., Die Sirenen nach ihrer Bedeutung und künstlerischen Darstellung im Alterthum. (Berlin, G. Reimer) 1 frt 20 kr.

Trautmann F., Kunst und Kunst-gewerbe vom frühesten Mittelalter bis Ende d. 18 Jahrh. 4 frt.

Viollet-le-Duc, M., dictionnaire raisonné d'architecture française du XI. au XVI. siècle. Tome X. 421 p.

Wanderer J., Adam Krafft u. seine Schule. 1490—1507. Eine Sammlung vorhandener Steinbildwerke in Nürnberg u. Umgebung in 60 Abbildgn. (Holzschn.) mit Text. 1 Liefg. Fol. 2 frt. 10 kr.

Wanner M., Nachträge zu den in Schleithem entdeckten Grabalterthümern 4. 1 frt. 35. kr.

Wagner E., Prof. u. G. Kachel, Architekt, die Grundformen d. antiken classischen Baukunst. Für höhere Lehr-Anstalten und zum Selbststudium. Mit 4 Tafl. 1 frt 92 kr.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

8. szám.

Április 1-én.

Bizományos: Aigner és Rautmann
könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner és Rautmann könyvkereskedésében (váci utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A tatárfalvi reformatus templom.

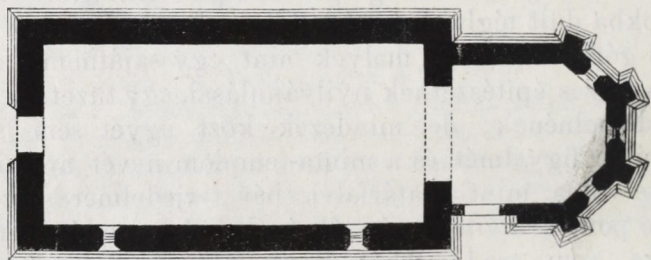
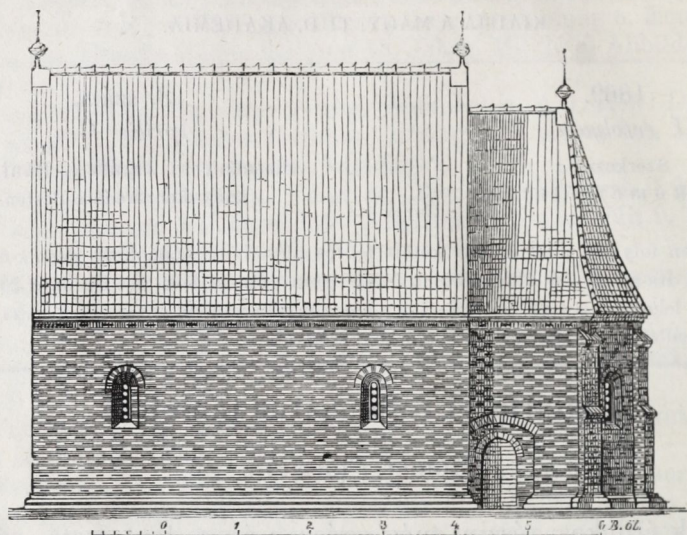
Rómer Flóristól.

Sok érdekes, részint még egészen épen fentartott, részint már romokba dült téglá építményű templomot ismerek az átmeneti és góthkorszakból, melyek mint egy sajátnemű, de nagyobbára díszes építészetnek nyilvánulásai, egy tűzetes egyed-iratot érdemelnének; de mindezek közt egyet sem láttam, mely a bűvár figyelmét és a minta-templom nevét annyira kiérdemlette volna, mint a tatárfalvi, bár terjedelmére nézve kicsided, de pontos kivitelre és épségére nézve valóban remek templomka. Nem esoda tehát, hogy midőn ezen műemléket megpillantottam, felkiálték: ezen czukrászi művet valóban valami üvegharang alatt kellene az utókor számára fentartani!

Egyházi megyéje régiségeért buzgó, már most boldog emlékü szathmári püspök Haas Mihály, nem csak számos rajzokat és adatokat küldött be a m. tud. akadémia archaeologiai Bizottságának, hanem Dr. Henszlmann Imrével, és a már ifjúkorában Pécsről ismert Schulcz Ferencz fiatal építésszel meghítt, hogy megyéje építészeti műemlékeit vizsgáljuk és alkal-
milag kiadjuk. Minden irányban tett kirándulásink alkalmával

a lelkes főpásztor nem csak ajánló leveleket adott, nem csak alkalmát engedé át rendelkezésünkre, hanem maga is eljött kalauzul és magyarázóul.

Igy volt ez Tatárfalván is, hol több hintón való megjelenésünkkor a község azonnal talpon volt, csinos templomát kö-

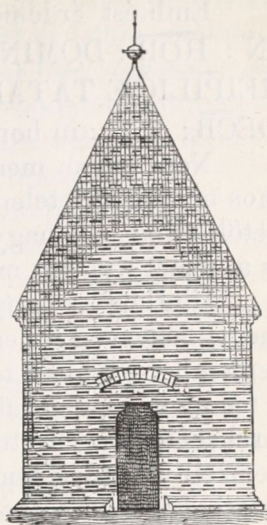

a)

rülvette s midőn a nyájas püspök közébközbe gyűlt, s őket ezen díszes nemzeti erekllye fentartására buzdíta, a derék biró ő kegyelmességének vállát veregetvén „a tisztelendő úrnak“ megígéré, hogy ezen ősi alkotmányt híven megfogják őrizni; mely fogadalmat a püspök avval viszonzá, hogy tiszta ildomosságból biró uramat folytonosan főbiró úr czímzéssel megtisztelé!

A tatárfalvi templom oldalképét és alapját a), homlokzatát pedig b) alatt adjuk. A mint látni lehet, a hajó

hosszúkás szabályos négyszög minden pilér nélkül; ajtaja a nyugati oldalon van és felül egyenesen szelt ívezettel bír, míg a déli falon két tölcser bélletű kerek ívű ablak eresztí be a világosságot. A hajó és a valamivel keskenyebb szentély közti határt a befelé ugró diadalív teszi; a szentély sokszögű, és szögletein támaikkal bír. A déli hosszabb oldalban egy ajtó nyílik, míg a szentély végén, a hagyomány-szerű a szent háromság tiszteletére hagyott három ablak még egészen eredeti alakjában meghagyatott. A tető nagyon lejtős és az oldalfalak magasságát túlhaladja. Ilyen szerkezet mellett e művet joggal a XIV-ik századba tehetjük és a *velemérivel* (Szala megye) egykorúnak mondhatjuk.

b)

A mi a tatárfalvi templomot oly becsesé teszi, abban áll, hogy majd egészen ép, s még eredeti állapotában láthatjuk. A hajóban még meg van a régies famenyynyezet, de a szentélyben sem boltgerinczet, sem válltámaszt többé nem lehet látni. A falak nyers építményűek, a vörös és fekete mázos téglák úgy jönnek elő váltogatva, hogy a hosszában rakott vöröset mindig a szélességében rakott fekete téglaköveti. A téglák mértékei $10\frac{1}{2}'' - 4\frac{1}{2}'' - 2''$, a mázosakból csak a $4\frac{1}{2}''$ és a $2''$ látható. Vannak sárgások is, és valaminth ezek vegyítése úgy a téglasorok közt elhúzódnak $1'' - 2''$ finom homokkal kevert fehér kőragasz az egész falakat, sőt a pillérek és ablakok kerekíveit is, melyek következetesen így vannak legszorgalmasabban készítve, igen változatos mozaikká idomítják. Az előugró pilléreknek tagozatai, mint ezt másutt is említők (l. a m. orvosok és természetvizsgálók IX-dik nagy-gyűlésének munkálatait. A középkori téglaeépítészetről Magyarországon 352. l.) e czélra különösen idomított téglákból állanak, s úgy vannak össze illesztve, hogy az alsók lapos felületein a mélyedett előrajzú vonalak látszanak, melyekre a felsőknek rakatniok kellett. Csinosak a szűk ablakok váltogató téglakereteikkel és egy sor kerek ívűegyezőkkel.

Említést érdemel az ezüst áldozó pohár ezen felirattal :
 IN : HÖR : DOMINI : CONŪLIT : SIGIS³ : CZOMAKOZI :
 REIPILICÆ TATARF VNÆ : ANNO : DO : 1638 : DIE 25
 DEC̄B ; az az : in honorem Domini contulit stb.

Nem tudom mennyiben igaz azon észrevétel, hogy a Szamos mentiben letelepedett szászok közt a reformált vallást követők mind megmagyarosodtak, míg a lutheranusok mai nap is a német nyelvet megtartották !

Minthogy a templom ma-holnap lényeges újjítást igényel, megemlékezvén a derék, s műkincsére büszke község az 1864. szeptember havában tett ígéretéről, és mivel saját jövedelméből a templom sztilszerűleg helyreállítani nem képes, először az Archaeologiai Bizottsághoz, utóbb ennek ajánló levelével a nemzeti műemlék fentartását pártfogoló nm. vallás- és közoktatási miniszteriumhoz, folyamodott, melytől ismét a m. tud. Akademia archaeologiai bizottsága vélemény adásra tölkéretvén, ez a következő választ adta :

A m. tud. akademia archaeologiai bizottsága.

Nagyméltóságú magyar királyi vallás- és közoktatási miniszterium !

Ámbár a m. tud. Akademia archaeologiai bizottsága rendeltetése folytán, miután ezen célra sem személyzettel sem költséggel nem bír, terveket nem készít és költségvetéseket nem csinál, hanem egyedül az emlékszerű építmények izléséről ad véleményt, és a sztilszerű javításokat hozza javaslatba, mindazonáltal tekintetbe vevén a tatárfalvi reform. templom érdekes voltát és a község nagy szegénységét, ezen templom fentartása módját behatóbban tárgyalván, f. évi márczius 2-án tartott III-ik rendes ülésében határozá : „hogy mennnyire csak lehet, ezen templom építményi részére nézve változatlanul fentartassék, s eredeti jellegétől meg ne fosztassék ; továbbá csak azon esetre, ha a belső tér a község lélekszámának meg nem felelne, sztilszerű változtatások ajánltassanak.“ A térfogat meghatározására a bizottság Schulcz Ferencz építész kérére megismerint a templom tervét vevén tekintetbe, adjon véleményt arról, vajjon lehet-e a templom mostani területén a 210 lélek

ből álló községnek elégséges helyet készíteni vagy nem? miután az archaeologiai bizottság hivatásánál és lelkiismereténél fogva csak azon esetre hajlandó a nevezett téglá-épészeti szép műemléket a nagym. m. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumnak országos költségén való fentartására ajánlani, ha ezen becses építmény szükség nélkül el nem rontatnék.

Schulez Ferencz tekintetbe vévén a templomnak:

1.) alatt mellékelt fel- és alaprajzát (melyet használat után a bizottság rajztára számára visszakérni bátorkodom) és a reformatus cultus szükségleteit, azt ajánlja: hogy az a)-nál befejezett ajtó kinyitván, *B* szentélyben, mely a reformatusoknál egyebütt is ülőhelyekül használtatik, karzat készíttessék, melyre a 4 alatti lépcső vezetne; ezen karzat alatt 6 padban

28 személy

ülhetne; fenn a karzaton (a három első pad hosszabb levén)

38 személy

fér el; a hosszahajóban 1-re a szónoki szék 2. az úr asztala 3. a papiszek rendeztetvén, a két sorban álló 22 padban és papi-székben is, egyenként 4 személyt számlálva

92 személy-

nek ülőhelye levén, a padok közt fenmaradt üres téren könnyen 52 személy állhatván, teszen az így elrendezett templomban

210 személyre

való helyet, azon esetre, ha t. i. a községnek minden egyes tagja folytonosan s egyszerre a templomot látogatná; mint-hogy azonban rendesen csak $\frac{2}{3}$ -dát szoktuk templom-látogatók számítani, s így az előforduló esetekben 140 egyént, a fennebbiekől kiderül, hogy Schulez Ferencz terve szerint, az egyes padok közti térre 26'', egy □-gú ölnyire pedig 12 álló személy számíttatván, a templomnak átváltoztatása a helynek szűk volta tekintetéből épen nem szükséges; de műemléki szempontból sem kívánatos, minthogy ilyen átváltoztatás, akár-mily hozzáépítés vagy a falak kitörése által ezen maga nemében egyedüli műemléket elcsúfítaná, és egyöntetű jellegéből kivetkőztetné.

Minthogy a tatárfalvi templom még árpádkori jellegében való fentartása a bizottság ítélete szerint országosan is felkarolandó ügy, kéri a nm. vallás- és közoktatási miniszteriumot:

kegyeskedjék ezen véleményyt, melyhez Henszlmann Imre és Rómer Flóris bíráló tagjaink is hozzájárultak a tatárfalvi községgel beleegyezés végett közleni.

Hogy a bizottság valódi érdekeltségét ezen nemzeti ügy irányában bebizonyítsa, rendes teendőin kívül, a mint a megállapodásról értesíttetni fog, és az ide csatolt rajzok kézbesíttetnek, egy tüzetes részletrajzot fog készíttetni. A költségvetést illetőleg pedig csak akkor fog eleget tehetni, ha a kőműves és ácsi munkákat igénylő hiányok hitelesen bejelentetnek és a cserepek vagy zsindelyek, deszkák és téglák helybeli árai, valamint a mesteremberek és napszámosok díjai a bizottsággal hivatalos ellenörködés mellett közöltetnek. Mindazonáltal, hogy mintegy hozzávetőleg az igényelhető összeget kijeleljük, Schulez Ferencz számítása szerint a magas miniszteriumtól a már a községnél fennlevő összegben, és a tatárfalvi lakóktól ezen honfias célra remélhető napszámokon felül mintegy 300 o. é. forint lenne igénybe veendő, ha t. i. a templom, melyet még néhány év előtt a bizottság tagjai meglehetősen állapotban találtak, nincsen egészen elroncsolva és elhanyagolva.

Pest 1869, márczius 16-án.

Dr. Érdy János,
az arch. bizottmány helyettes elnöke.
Dr. Rómer Flóris,
a bizottság előadója és szerkesztője.

Archaeologiai és rokon egyletek.

✓ (A pozsonyvárosi muzeum alapításával megbízott választmány) a következő felszólítást küldötte szét Pozsony lakóihoz: „Ha hazánk története leveleit forgatjuk, és ott a bámulatra és tiszteletre ragadó tetteket olvassuk, kegyeletre kell egyszersmind buzdíttatnunk azon tárgyak iránt, melyek a régmúlt idők és tettek tanui valának, szóval: bennük kell egyszersmind multunkat tisztelnünk; mert alig van nép, mely nem csak kegyelettel, de egyszersmind büszkeséggel is visszapillantván dicső múltjára, ne őrizné és tisztelhetné az azon időből fennmaradt tárgyakat is.

De eme kegyelet, mely minden nemzet szívében gyökeredzik, ösztönzi saját történelmének kutatására is. Ezen tudomány nyomán tudjuk, hogy a hagyomány gyakran hamis, az okmányok sok esetben elégtelenek vagy épen homályosak, s hogy nem egyszer a csekélyeknek látszó leletek a történelem egyes szakait felvilágosítják. De őseink történetétől eltekintve, tagadhatlan az is, hogy a régiek p. o. a műipar és művészet egyes ágaiban még ma is mestereink, útmutatóink, és hogy sok tekintetben a hajdani magaslatra még fel nem emelkedtünk.

Ha hazánkat szeretjük, nagyon érdekletteknek kell abban is lennünk, hogy ismerjük azon viszonyokat is, melyek közt annak legrégibb lakói éltek, melyekhez még eddig a történeti kutatás nem ért, mivel a föld gyomrában elrejtve lappangtak; s melyeknek életnyomai mindenütt városunk területén és közelében (mint p. o. az újfalusi leletek) is fenn vannak.

Az eddig többnyire a pesti nemz. muzeumba került régi emlékek és egyéb régiségek az ősi lakók házi és harczai életére nézve tanuságul tekintetvén a történelemnek is használható anyagképen szolgálnak. Ha ilyenek gyűjtésével közös hazánknak tartozunk, minél inkább kötelességünk ezt saját városunkra nézve lelkesen felkarolnunk! Ezen hazafias vállalatot életbe lépteté a városi szépművészeti bizottság, melynek egyik alosztálya a régiségek általános, különösen pedig városunk régiségei gyűjtésével és őrzésével foglalkozik; és minthogy Pozsony lakói eddig minden jóban és üdvösben áldozatkészségüket tanusították, egy perczig sem késedelmezünk őket felkérni: hogy minden néven nevezendő, főleg városunk multjával érintkező műipari művészeti régiségeiket a városi muzeumnak átengedni szíveskedjék.

Némi útmutatóul ezeket említjük: kíváncsiasak az őskorból minden kő- és agyagtárgyak, étkezési maradványok stb; a római korból: bronz és vastárgyak, érmek, fegyverek, disztárgyak, öblönyök, üveg és agyagedények, vésett kövek, emlékkövek, téglák stb; a középkorból: kéziratok, könyvek, okmányok, könyvsarkok, kötések; érmek, kereskedői vagy egyleti jelek; agyag- üveg- porcellán edények; kő-, csont-, fa-faragványok; házi- és konyha-szerek, bútorok; képek, fa- és rézmetszvények, hímezések, szövetek; ötvös és lakatos munkák; mértékek, pecsétetek stb.

A bizottság gondoskodni fog, hogy az ajánlott tárgyak tudományosan leírassanak, és a rendezett gyűjtemény a község, főleg pedig a műipari osztály számára használhatóvá tétessék. Az ajándékozók nevei a tárgyakkal együtt a pozsonyi ujságban köszönettel fognak említettetni; a városi levéltárnok Duló Ferencz úr hivatalos óráiban a tárgyakat nyugta mellett átveszi és a muzeumi igazgatóságnak átadja.“

Kívánjuk, hogy ezen intézet minél nagyobb pártfogásban részesülvén a honi történelmi segédforrások egyik tekintélyesb tárává nőjje ki magát, és más városokat is hasonló vállalatokra buzdítson.

(*A m. Történelmi Társulat kolosvári bizottságának*) 1868. decz. 15-én tartott üléséből ezeket közöljük:

a kolosvári kaputornyok ügyében kinevezett bizottság jelenti, hogy küldetésében a városi képviselő által ez ügyben kinevezett bizottsággal egyetértőleg fog eljárni, s e tornyok megvizsgálását azonnal végrehajtja, míhelyt a polgármester úr a szükséges lépcsőket elkészítteti;

Paget János bemutatja a Kolosvár város régi tornyait, falain és épületein levő feliratokról, czimerekről és faragványokról 1834-ben készített és a bizottságnak felajánlott rajzait. Minthogy e rajzoknak az 1834-diki „Nemzeti Társalkodóban“ csak egy része jelent meg, de magok az emlékek némely része is azóta elveszett: e rajzokat a bizottság megőrzendőkné tartja, és felkérni határozta az erdélyi muzeum-egyesületet, hogy kéziratárában e rajzok, valamint az ezután beteendő kéziratok mint letétemények számára külön helyet engedni szíveskedjék. („Századok“ 1869. I. 57. l.)

(*Archaeologiai szempontból*) érdekesnek tartjuk a kolosvári történelmi bizottságnak f. é. jan. 14-dikén tartott üléséből következőket köztudomásra juttatni: gróf Eszterházy János mint a kolosvári kaputornyok ügyében kinevezett bizottság elnöke jelentette, hogy az ezen ügyben működő városi bizottsággal magát érintkezésbe tévén, a két bizottság abban állapodott meg: hogy e tornyokról helyrajzi tervet vétet, a kijavításukra és fentartásukra szükséges összegről költségvetést készíttet, és a városi képviselő-testületnek tervet fog adni ezen épületek mi czélra leendő használásáról; tudatta egyszersmind,

hogy a városi bizottság tagjai ez emlékek fentartására hajlandók. E jelentés örvendetes tudomásul vétetvén, Jakab Elek bizottsági tagtársunk felkéretni határoztatott, hogy ezen ügynek a városi képviselő-testület és a nagy közönség előtt is ismeretbé és népszerűbbé tétele végett sziveskedjék a helybeli lapokban egy tárcza-czikket közölni, melyben az ezen kaputornyokra vonatkozó történelmi adatokat ismertesse meg.

Paget János pedig indítványozván, hogy Dicső-Szent-Mártonban, a kükölli vármegye-házában levő szekrények melyek ajtajain érdekes régi festmények vannak, szereztessenek meg az erdélyi muzeum számára, ezen intézet igazgató válaszmánya fel fog szólíttatni, hogy ezen ügyben a szükséges lépéseket tegye meg. (Szabó Károly bizottsági titkárnak Thaly Kálmán társulati titkárhoz irt leveléből.)

(*Nemzeti muzeumunk*) a mi büszkeségünk, és valamint vannak, kik a külföldi muzeumokat látván, de a pestibe soha egy lépést nem tévén, ezt méltatlanul fitymálják, úgy van elég, ki összehasonlítási anyag nélkül, ezt a világ muzeumai *ne-továbbjának* hirdeti. És mi az az egy muzeum ilyen területen, milyent Magyarország elfoglal? Vessünk csak egy pillantást Franciaországra, mely a régi kis királyságok, vagy tartományok minden egyes főhelyén majd nem olyan intézettel bír, mint a milyennel mi birni kérkedünk. Franciaországnak 45 városi — nem kormányi vagy országos — muzeumai közt, nem is említvén az arras-it, bordeaux-it, lille-it, lyon-it, nimes-it, rouen-it, toulouse-it, csak a picardiai muzeumot akarom felemlíteni, melynek székhelye *Amiens* városában vagon.

Midőn Napoleon császár 1853-ban a nevezett várost meglátogatta a „Société des Antiquaires de Picardie“ kérte a császárt, hogy egy alapítandó mű- és régészeti muzeum számára a régi arzenal területét a társulatnak ajándékozza. 1854-ben ajándékba kapván a telket, 1855-ben letéttetett az alapkö a 8000 □ méternyi épület számára és már 1868-ban ezen intézet egészen készen adatott át a közönségnek. Az állam csak 50,000 franknyi segélyt adott, a magánosak fillérjeiből ezen összeg 1,643,754 frankig emeltetett. A társulat első dolga volt, az alig felállított tárgyak lajstromát kiadni. A magánosak nevei, kik ezen palotát és nagyszerű gyűjteményt leginkább

gazdagíták, az előcsarnokban márványtáblákon arany betűkkel ragyognak, köztük Mme. Leduc-é és Melle. Barni-é. Minden lépten-nyomon Napoleon szobraival, képeivel és névjeggyel találkozunk! Ime egy franciaországi tartomány! És ha ilyesmit Magyarország négy kerületében, vagy annak főiskoláiban keresnénk! — Igaz, van nemzeti muzeumunk, a hol ex omnibus aliquid!

(F. I.) Az erdélyi muzeum-egylet folyó évi febr. 16-án tartott közgyűlésen — a „Hon“ 1869. 41. sz. esti lapjának tudósítása szerint — a „régiség és éremtár-bizottmány“ az új választás folytán következőleg alakult meg: Elnök: Keserű Mózes, tagok: Jancsó Lajos, Knöpfler Károly, Nagy Ferencz, Papp Mózes és Simon Elek. — Adja nemzetünk Istene, hogy ezen új bizottmány működését a régészetre nézve minél nagyobb és fényesebb eredmény koszorúzza!!!

(A bécsi régészeti egylet) múlt év november 6-án tartott nagy gyűlésében Schmidt Fridrik főépítészeti tanácsos a vajdahunyadi várról értekezett. Ennek jeles tanítványától Schulez Ferencztől márcz. 4-én ugyan ezen tárgy fölött egy érdekes, sok új eszmével fűszerezett előadást hallottunk a magyar történelmi társulat havi ülésében.

(A bécsi műipari iskola) melynek felszólítására február közepéig alapítványul 10,220 —, évi díjul pedig 818 ftnyi öszszeg aláíratott feladata a szegény de ügyes tanulóknak segélypénzt adni, hogy tanulmányaikat akadály nélkül befejezhessék; módot nyújtani, hogy magában az iskolában kisebb, önálló munkákat készíthessenek; és kisebb utazási díjakat adni, hogy magukat kiképezhessék. Alapszabályait az oktatási miniszterium örömmel hagyta helyben. Magyar tanulók számára eddig gróf Zichy Edmund 500 frtnyi alapítványon kívül évenként 50 frt; Gróf Zichy Henrik pedig 100 frtnyi alapítvány után 25 frtot adott.

(Florenzben muzeumot alakítanak a régi s. marcoi kolostorban.) Ezen intézett eredeti izlésében restauráltatott, minden egyes cellában, pedig van 40, folyosón és teremben vannak Angelico és Fra Bartolomeo-tól remek festmények. Valamint a Nürnbergi germán muzeumban, úgy itt is szándékoznak minden egyes részben eredeti rendeltetéséhez képest műkincseket és régiségeket felállítani. A számos remek képeken kívül, me-

lyeket a felfüggesztett kolostorokban találtak, a könyvtár gyűlhelye lesz a legbecsesb diszítványü könyveknek.

(*Moszkvának is van már müipari muzeuma*) melyet 1868-ban a császár parancsára kinyitottak; vele összeköttetésben áll a Stroganoff-féle rajztanoda, melytől az illetők sokat, igen sokat várnak, leginkább azért, mert teljességére számítanak, és tevékeny szerepelést remélnék. A kezdeményezést a moszkvai gyár- és kereskedelmi-tanács tevé, a kormány és egyesek gazdagon segíték. Az utolsó világkiállításon már nyomait lehetett látni ezen új intézkedésnek.

(A bécsi müipar - muzeumot) mult év Deczember havában 9318-an látogatták.

Archaeologiai irodalom.

(*Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*) ezen évi I. füzete akadémiai társunktól, a híres bencze tudós, Dudik Bedától, hoz egy cikket, mely sz. Cyrill és Method életére vonatkozó Rómában legközelebb talált frescóról értekezik. — Ezt követi Bock aacheni kanonoktól közlött prágai sz. Vid temploma kincstárának leírása, számos tanulságos fametszettel; a kisebb közlemények közt feltűnő azon cikk, mely a bécsi kenyérsütemény különböző alakjait tárgyalja, s azokat a pogány korszakig visszavezetvén, a nap, hold, Venus, Mercur, és a két nembeli erő cultusát látja bennök. — A ritkuló, középkori emlékoszlopok közt, melyek a keresztutak mellett állottak, hazánkból a sopronyiak és mattersdorfiak díszlenek.

(*Mittheilungen des k. k. österr. Museums für Kunst und Industrie*) 41-dik száma kimutatja a cs. kir. érem- és régészeti gyűjtemény növekvését 1868-ban. Becses a Hoyos-Sprinzenstein-féle kőkori szép gyűjtemény; a gf. Creunneville segítségével eszközölt ásatások igen érdekes tárgyakkal bővelkednek. Az „Archaeol. Közlemények“ VII. 190. l. kiadott érdekes mért-földmutató, mely Mitrovitzon találtatván Atrans városától (Sz. Oswald Karantán tartományban) 346 ezer lépésnyire van, va-

lamint a m. nemzeti muzeumnak szánt gyönyörű Sarkophag is idevándorolt. Findely H. úr Budán cs. kir. tábori gyógyszerész is egy igen ritka aranyforinttal gazdagítá e nevezetes tárt, bár nemzeti muzeumunkra is reá fért volna. Egyébiránt sokat szerzett ezen intézet vétel útján is, mi nálunk nagyon is kivételes esetekben történik.

(*A celta nemzetközi congressusnak*), mely egy évvel ezelőtt Saint Briue-ben tartatott, tárgyalásai egész kiterjedésben megjelentek 2 kötetben Párisban. Egészben véve hat gyűlés volt; de azért előfordultak mindenféle előadások, melyek a celta nép emlékeiről, szokásairól, nyelvéről, temetkezési helyeiről stb. értekeznek. A kik a régészet ezen részével foglalkodnak, azokat az említett munkára figyelmeztetjük. A második általános „celta gyűlés“ 1869-iki szeptember havában Brestben fog megtartatni.

(*Nachträge zu den in Schleitheim entdeckten Grabalterthümern.*) Wanner Márton egy 4-rét füzetkét bocsát közre, melynek érdekes rajzai, azon hasonlatosság miatt, melylyel az ábrázolt tárgyak a hazánkban találtakkal birnak, nagyon ajánlhatók. Szerző 90 sírhelyt ásatott fel egy temetőhelyen, mely 5 svájezi holdnyi területen fekszik, és azokat 3 alemani népfajnak tulajdonítja. Minthogy a temetés módja nem egyenlő, a temető egész korszakát I. Constantin császártól, tehát a IV-dik századtól a VIII-dik század közepeig nyújtja. A füzet ára 1 fort. 35 kr.

(*Aus der Alterthumskunde, Populäre Aufsätze von Otto Jahn.* Bonn 1868.) Ha a mult századbeli német írókat teljes joggal lehetett arról vádolni, hogy műveik túlságos tudományosságuk miatt majdnem érthetetlenek s kétségkívül izetlenek, akkor e vádat az e századbeliek s különösen a mi korunk írói ellen nem emelhetni. Mindegyik tudós oda törekedik, hogy műve nem csak alapos, hanem minden nehézkességtől ment és alakiilag is szép legyen. A régészet terén Winkelmann honosítá meg a tudományos előadás mesterirályú modorát s az ő kora óta tudományunk némethonbeli koriphaeusai nagy szerencsével haladtak előre. Nagyrészt onnan is van, hogy a német közönség annyi érdekekkel viseltetik a régészeti tanulmányok iránt és örömet veszi még a politikai napi lapok és a mulattató folyóiratok hasábjain is a régészeti értekezéseket.

Jelen könyv, mely szinte ily módon a „Gränzbote-ban és egyebütt megjelent értekezésekből alakult, szintén nagy mértékben bír az említett tulajdonokkal.

Jahn itt mesteri iránylyal tárgyal meglehetősen nehéz anyagokat, s bár a tudományos készltség kitetszik minden sorból, mégis élvezettel fogja e tanulmányokat a laikus is olvasni.

A tudomány szempontjából különös figyelmet érdemelnek szerző azon czikkei, melyek a görög művészetbeni polychromiára vonatkoznak. (Die Polychromie der alten Skulptur és die griechischen bemalten Vasen). Egy más cikkben sz. a régészeti tanulmányok némethonbani fejlődési történetét röviden de velős modorban tárgyalja, míg egy másik értekezés ismét a görög művészet jellemzését és fejlődését adja meglehetősen szakavatottsággal. Figyelemre méltó a régi műemlékek helyreállítási módjára vonatkozó cikk is, és a régi művészet és divat egymáshoz viszonyát ecsetelő tanulmány.

A többi cikk ugyan kevésbé fontos szakférfiakra nézve, de azok is kedves olvasmányt szolgáltatnak.

A mű fényesen van kiállítva és hat sikerült aczélmetszet eleveníti az előadottakat. — A régiségek baráti örömmel tanulmányozandják ezen fölötté becses művet.

(*Les arts au moyen âge et à l'époque de la Renaissance par Lacroix. Avec gravures Paris. 1868.*) Lacroix 1848-ban bocsátott közre Séré és más tudósok társaságában egy kitünő művet 5 kötetben, melynek czime : „A középkor és a renaissance“ ; e mű a két korszakbeli tudományok — és művészetek — állapotát tárgyalta és maga idején a tudósok és a művelt közönség méltó figyelmét vonta magára. Lacroix ama műben a művészetekre vonatkozó részt írta volt, most e részt rendszerben egybefoglalva s a nagyobb közönség számára is élvezhető stylusban átdolgozva, közre bocsátja. Fölösleges e kitünő mű fontosságát bővebben fejtegetni ; L. benne föltárja előttünk a 4-ik egészen a 16-ik századig terjedő időbeli valamennyi művészeteket és a mesterművek sikertel fényes képeit adja.

A valóban pazarfénynyel kiállított mű ára 10 frt., mely ár a mi drága könyveinkhez képest csekélynek mondható.

H. J.

E g y v e l e g.

(Az *akadémiai elnökség elismerését*) Zsigmondy Gusztáv mérnök iránt lapunkban regisztrálni kötelességünknek tartván, azt egész terjedelmében közöljük: Magyar tudományos akadémia 104-k. k. Tekintetes úr! Rómer Flóris akad. tag a M. T. Akadémia folyó hó 1-jén tartott ülésében az ó-budai ásátások újabb eredményeiről értekezve, kiemelé azon szíves kész szolgáltatokat és segélyadást, melyet ő neki, és így a hazai archaeologiai tudománynak, ez ásátások egész folyamata alatt, Tekintetes úr, munkát és időt áldozva, nyújtani buzgólkodott.

Midőn az Akadémia e jelentést kedves elismeréssel fogadta, és köszönetét jegyzőkönyvileg is kifejezte, egyszersmind alulírottaknak juttatá a szerencsét, hogy erről Tekintetes urat jelen köszönő levélben értesítsék.

Mit örömmel teljesítve, maradunk tisztelettel

Pesten, a M. T. Akadémia 1869. február 1-jén tartott üléséből. Tekintetes úrnak alázatos szolgálai: b. E ö t v ö s József, elnök. A r a n y János titkok.

(Tekintetes Zsigmondy Gusztáv mérnök urnak.)

(A *csőtörtőkhelyi templom és kápolna*) tetejének elézésénél nagyobb csapás nem érhetne volna hazai műemlékeinket. A tűz, mely f. hó 2-án azon szepesi város nagyobb részét, köztük a Csáki grófok majorságát és a minoritakolostort is pusztítá, kérlelhetlen volt ezen egyszóval hazai középkori remekjei közt egyik gyöngyének vallott műkincsnek irányában is. A templom melleti kápolna, melyet a kalocsai érsek, műemlékeink egyik fő ismerője és pártolója, szepesi útja alkalmával nem kételkedett a külföld legszebb emlékei mellé helyezni, a szakértők a „Sainte Chapelle“ másolatául tekintik. Hajnald érsek tett ugyan 100 frtból való alapítványt a szentély fentartására, de ezen nagylelkű ajándék csekély azon kárhoz képest, mely ha hamarjában nem mellőztetik, egy rommal többet fogunk úgy is oly kevés műtárgyainkból felemlíthetni. Maga a minorita kolostor nagyon szegény, — itt a püspöki kar lelkes pártolása mellett az országos nagylelkűséghez kell folyamodnunk, hogy egy nenzeti műemléket a végromlástól mégóvjunk. Tettem már eddig kérdést miképen lehetne e halasztást nem tűrő bajon segíteni? de még maig sem kapván választ, a tárgyat az archaeologiai bizottságnak kellene felkarolnia.

Kérjük napilapjaink szerkesztőseit, miszerint ezen közügyet agyon ne hallgassák, hanem az egész nemzet szívére kössék. Nem vagyunk olyan műemlékeknek oly bővében, hogy csak egyet is nélkülözhetnénk a nélkül, hogy az utókor előtt romba dülésének vádját szégyenpírral nélkül elviselhetnők.

(A *bécsi cs. műipari múzeumban*) gróf Zichy Ödön két igen szép tájképet állított ki Colintól 1680-tól, melyeket Pettenkofer müncheni tanár kijavítás és máz nélkül felelevenített. Ezen képek, melyek az új mo-

dornak életrevalóságáról tanuskodnak a művészek általános tetszésével találkoztak. Schulez Ferencz pedig ugyanott színezett góth részlet-rajzokat közlött Spanyolhonból.

(*Gímles*) Ó felsége számára egy takaros vadászlak épül a mácsai erdőben. A góthizlésű téglapítmény úgy hisszük jól fogja magát az erdős tájképben kivenni. Az építés vezetését Schulez Ferenczre bízta, a belső sztilszerű berendezésre és díszítésre nézve véleményünk szerint illetékesb szakférfit nem találhatunk mint Storno Ferenczet, ki régóta a góth-korszak tanulmányaival sikerdús eredménnyel foglalkozik. Így ezen királyi mulatóhely honfiak által terveztetvén és életbe léptetvén, ismét lendületet adhat a műemlékbeli építészet visszavezetésére. — Bár adhatnék Stornónak alkalom, hogy valamelyik teremben, a vadászjelenetekben oly gazdag magyar királyok történetéből egy-két történelmi képet feathessen, s így magának a kívánható nagyobb műtérre az utat ki-egyensse!

(*Cyprus szigetén*) Larnakosban a múlt év végén több régi phoeniciai sírt találtak. Ezekben voltak régi edények phoeniciai és görög felírásokkal, arany és ezüst fülbevalók, gyűrűk, karpereczek, apró alakok, érmek, fémtükrök, konyhaedüyek, bronz- és vas lándzsahegyek, harczibalták és drágakövek. Az edények némelyike 3'-nyi magassággal bír.

(*Szabolcs kőszénbányájában*) 2'-nyi mélységben a föld alatt egy kőbaltát találtak, de a munkások által eltörtetvén, egyedül az éle került Riegel bánya-igazgató úr birtokába. Jó lenne, ha legalább e részletnek fennmaradása valamelyik muzeumba való ajándékozás által biztosíthatnák.

(*A románkoru tornyokat*) jellemző kettős ablakokat a kőmíves paléri bölcsesség későbbben berakta és így a téglá és vakolat alatt legalább számunkra feltartotta. Salzburgban Szt.-Péter temploma előcsarnokában nem rég a két oldalfalon ilyen ablakot találtak, de mintegy félvén, hogy ezen emelkedettebb sztilű tanúk a mai kores templom építészetet megfogják szégyeníteni csakhamar ismét berakták. Ilyen esetet mesélt nekem nem rég ifj. Kubinyi Ferencz az ősrégi bozsóki prépostság kettős románkoru ablakairól, melyeknek a kibontás és lerajzoltatás után ismét a falragasz mögé kellett elbujniok. A kapornaki apátsági s egyéb románkoru tornyokban is ez így van, s azért csak belülről kell a 2-ik vagy a 3-ik kőbosztályig másznunk, és azonnal megfogunk győződni, hogy a vakolás, berakás és toldások daczára a kettős ablakok az árpád-kori építészetről lappangva is tanuskodnak; csak hogy evvel hallgatni kell, nehogy kőmíveseink és újmódi építészeink a fülkéket belül is befalazzák és így végre a kopogtatás vagy auskultáció egyedüli módjához kelljen folyamodnunk.

(*A trifaili*) plébániában fekvő dobernaretjei éremletről a 124. lapon tettünk említést; tudósítónk sajnálá, hogy ezen becses leletnek körülményei ismeretlenek. Mai nap már képesek vagyunk a bécsi kő-

zépponti bizottság közleményei XIV. évi 1. füzeté nyomán terjedelmes tudósítással is szolgálni. A lelet, mennyire ki lehetett puhatolni, 553 darabból állt, melyeknek hat különböző veretét a legilletékesebb szak tudós, dr. Knabl Richard grätzi városplébános, egy könyomatú táblán adja. Mig az egyik oldalon többnyire eltorzított össze vissza küszált hajú, 3—4 gyöngyészínóros korona szalagu fejek látszanak a 6-dik példánynál az O T F, vagy O T E a rajz O T C betűk a leírás szerint előfordultak, a hát-lapon egyáltalán bal oldalukról látható lovak jönnek elő. és pedig kígyózdó czifrázattal, kerékkel, vagy TI és **MA** a rajz, M C leírás szerinti latin betűkkel. E szakértő leíráshoz igen érdekes jegyzetek mellékelvék azon hasonló tartalmu érmeokről, melyek eddig nagyobb számmal találtattak, ide értvén a hirneves német jáhndorf (Moson megye) leletet is. Hogy az értesítő a potoki (Arch. közl. VII. 195. 1.) és a legujabb lap-ujtői leleteket nem ismeri, természetes, minthogy azonban épen hazánk az az áldott föld, melyen e rejtélyes — barbar — érmekekből legtöbb találtatik, úgy hogy alig van vidéki gyűjtemény, mely ezen érdekes fajtából néhány példányával ne birna, valóban kíváncsok, hogy atyámfiai közül valaki, ki magyarország legrégebb történelmét érmekekből fel akarja deríteni, ezen ágat részletes tanulmányává tegye s így e sötét korszakra némi világot derítsen.

(*Halasi birtokos, Révész György*) ur gyűjteményében van egy vas-tag cserépből készült edény, melyet a határban szél által kivölgyelt homokpart oldalában égetett keményes helyen találtak. Az edény alul csúcsos, középett majd éllel dudorodó, karimáján két áttellenes helyen két-két lyuk van, akasztásra alkalmas, szája 10'' legnagyobb hosszúsága 13'', mélysége 7'' nyi. A határban sok ilyen edényt találnak, s néha csontfő-törédekek is fordulnak elő. Ugyanott a temetőben sírásás alkalmával rovátkás bronz karpereczeket és gyöngyszemek fordulnak elő, sőt sok egymásba font, de hamar összetörött bronz gyűrű is, melyek mind Révész úr muzeumát díszesítik.

(*A petronelli carnuntumi*) római ív restaurációja alkalmával egy feliratos táblát találtak a római sátoresztők elnökétől. Ez építő anyagul volt használva és a derék Widter-től, ki egyszerű polgár létre számos követ mentett meg az enyészettől, a cs. régészeti gyűjteménynek aján-dékoztatott.

(*Az Unj, Eger, Debreczeni lapok, Egyházmegyei közlöny*) t. szerkesztősegei megtiszteltak lapjaik cserepéldányaival, melyeket a mult napokba egy nyalábban egyszerre vettünk. Köszönjük a becses figyelmet; de ezen póstai mulasztás talán onnan származtatható, hogy külön kiadó hivatalo m nem létezvén, a szalagon lakásom nincsen említve. Kérem tessék jövő-re a cím mellé ezt : „3 korona-úteza 16 sz.“ bigezteni.

Melléklet az „Archaeologiai Értesítő” 8-dik számához.

Emléktáblák Budán.

Ezen emléktáblákat Arányi Lajos orvostanár indítványozta Pesten 1864-ben az orvosok és természetvizsgálók nagy-gyűlésén; a szép horderejű eszmét a tud. akadémiának régészeti bizottmánya magáévá tette; de miután akkor inséges idők jártak, a megkívánt költségek beszerzését, valamint a táblák szövegének közelebbi meghatározását mindaddig az indítványozóra bízta, míg 10 vagy 20 tábla szellemi s anyagi előállításával a kísérlet meg nem tétetett, s ha életképesnek fog az eszme mutatkozni, majd szerveződik valamely e célra működő bizottság.

Arányi hozzáfogott a munkához, s miután a personális úr ő kegyelmességétől Verbőczy István háza számára pénzt kapott: aláírási íveket köröztetett 1864—1868-ig az egyetemi polgárságnál, míg 450 frt be nem jött. Henszlmann, Römer, Wenzel, Toldy, de főleg Rupp Jakab urak közreműködésével elkészíté a táblák szövegét, Schlosser kőfaragó által elkészíteté a táblákat, melyek egy része 1866-ban, a másik része pedig 1867-ben készült el; istáptolták a buzgó fiatalságon kívül a kiadásokat a kegyesrendiek 50, az orvostanári kar 40, mgos Marczibányi Antal kamarás úr és Szkala házbirtokos mind-egyike 30 frttal. A már két év előtt befestett, s azóta a kőfaragó műhely porában állott táblák újra be fognak festetni. Gondoskodott az indítványozó s jégtörő Arányi arról is, hogy a táblák betűi minden 5 évben befestessenek. A táblák anyaga a márványnál sokkal tartósabb sóskúti legke-

*) Az archaeologiai bizottság fontosnak találván történelmi és régési szempontból is az „Emléktáblák” ügyét f. év III. ülése 37-dik pontjában határozá: hogy minél nagyobb körben való ismertetés tekintetéből a budai emléktáblák feliratai melléketül az „Értesítő”-hez csatoltassanak, azon megjegyzéssel, hogy a táblákon előforduló hibák egyedül a kőfaragó hanyagságának tekintendők! — Sajnos dolog, hogy valamint monumentális felírásainkra, úgy magyar veretű érmeinkre nézve is elég pontossággal és hibátlansággal nem d csekedhetünk; ez legbiztosabb újjmutatója annak, hogy nép- és műipari iskoláinkban a nyelvtanításra is nagyobb gondot kell fordítanunk.

ményebb homokkő. Még 20 kő áll készülőben, ezek között a koronázásra vonatkozók is.

(I.

A plébánia-templom nyugati falára.

Ezen templomnak, mely a középkorban a B. Szűz nagyobbik egyházának hivatott, a mely a török uralom előtt a németek plébániája volt, a bevándorlott németek vetették meg alapját; (IV. Béla k. alatt) 1255. egész 1269. újjáépíttetett. Mátyás k. rakatta a toronynak nyolczszögét 1470. A török 1541-től 1861-ig mecsetül használta ezen egyházat. Budavár visszavétele után 1687-ben a jezsuita-rend vette át, mely is az 1723-iki nagy tűzvész után góth ízlés elleni módosításokat vitt rajta véghez, lehordván a kősisakot, körteképű bádogfedéllel látta el a tornyot, mely 123 évig tartván, a maival cseréltetett fel.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(II.

A várbeli plébánia-templom sekrestyéjének falára, mely épület hajdan kápolna volt.

Ezen épületke a török kor előtt sz. László kápolnája volt, melyet Ulwing gróf I. Lajos k. alatt (1342—1382.) építtetett, szemben vele, az akkori felső német temetőben, állott a szintén Ulwing gróf által még I. Károly k. alatt emeltetett három sz. király temploma, u. m. sz. István, László és Imrée. A mai plébánia-templom északi oldalán állott a mindszentek kápolnája, melyet Gara Miklós nádor 1372. temetkezési helyéül alapított.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(III.

A dísztéren álló Marczibányi-féle házra.

Az innen dél felé eső vörösmárványkút táján állott már 1250. előtt sz. Magdolna egyháza, a magyarok plébániája,

melyhez a 14 segélyhozó és sz. Miklós kápolnája volt kapcsolva. A mondott egyház a török korban mecset volt, mely az 1686-iki ostrom alatt igen megrongáltatván, 1687-ben elbontatott.

A. M. T. A. A. B. 1866.

(IV.

A várórség templomára.

Ezen a sz. János evangelista tiszteletére szentelt templomot és mellette a kolostort a minorita-szerzet emelte IV. Béla k. alatt 1269. Ide temették 2301-ben III. Endrét, utolsó királyunkat az Árpádok nemzettségéből. A török kor előtt az olaszok plébániája, a törökök alatt minden keresztény felekezetnek közös imaháza volt, mely az 1686-iki ostrom alatt annyira megrongáltatott, hogy csupán tornyának alsó fele maradt meg épségben. A templom s a torony felső része a ferencziek számára az ostrom után épült föl. Itt koronáztatott I-ső Ferencz magyar királylyá 1792-ben.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(V.

A várutczában a Neuvert-féle szöglet-házra.

E ház és a szomszédházak táján állottak 1464. körül a sz. Zsigmond-féle kanonokok házai, és szemben e házzal a Zsigmond k. által cseh plébániául épített sz. Zsigmond temploma, melybe 1464-ben Kunigund Katalin 1-ső Mátyás király 1-ső neje temettetett el, s itt 1827-ben a sz. György-tér egyenlítése alkalmával ásták véletlen ki. Ezen egyházban adatott át Dózsa Györgynek, a keresztes had vezérének, a piros-keresztű fehér lobogó. Az 1686-iki ostrom alatt egészen elpusztult egyház romjaira épült 1716-ben sz. Zsigmond kápolnája; de miután az 1723-beli tűzvész alkalmával ez is leégett, Mária Terézia helyette a királyi várban emelt egy terjedelmes új, sz. Zsigmondnak szentelt templomot.

A. M. T. A. R. B. 1869.

VI.

A gr. Teleki-féle házra jobbra a kaputól.

Itt lakott 1514-től kezdve Lindvai Bánffy Miklós, szemben e házzal állott 1424 óta a Zsigmond király által alapított sz. Zsigmond-féle prépostság. Mely szögletház lévén, egyik oldalával a sz. György-térre, nevezetesen az u. n. Fris palotára, t. i. a Zsigmond királytól megkezdett új királyi palotára, tekintett, mely a tőszomszédságában lévő sz. Zsigmond-templommal együtt az 1686-iki ostrom alatt elpusztult.

A. M. T. A. R. B. 1866.

VII.

A volt gr. Sándor-, most gróf Palavicini-féle ház nyugati oldalának északi felére.

Itt szemben állott sz. György kápolnája, kelet felé tekintő szentélyével, a kápolna előtt sz. György szobra, szemben a szentélylyel (tehát a ház eme táján) állott az esztergomi káptalan háza, annak közelében Palócz György 1480—1490-ig és Bakacs Tamás 1494—1521-ig esztergomi érsekek házai, továbbá ifjabbik Gara Miklós nádor és testvére János temesi gr., (1412-ben) meg bolondoczi Stibor vajda palotája. Stibor halála után hévai Cseh Péter erdélyi vajda kezére jutott az említett úrlak 1438-ban.

A. M. T. A. R. B. 1866.

VIII.

A 2-ik Neuvert-féle házra.

Ezen utca Zsigmond koráig (1424-ig) zsidó-utczának, sz. Zsigmond egyháza és prépostságának keletkezése óta sz. Zsigmond utczának, a török kiűzetése óta 1686-ban pedig vár-utczának hivatott. Ezen utczában birtak házat többek közt a sz. Zsigmond kanonokjai 1424-től, Perényi Imre nádor 1518-ig és Pécsi Tamás 1536-ig.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(IX.

A bécsi kapu közelében (Sneud-féle házra).

A bécsi kapu a töröktől kapta 1541 óta e nevet, azelőtt szombatkapunak hivatott. 1-ső Károly király idejében közel a bécsi kapuhoz állott a nagy királyi udvar (Magna curia regis), mely Ó-Budáról tétetett át a várba. Ebben diszelgett sz. Márton kápolnája, melyet 1349-ben 1-ső Lajos király özvegye Erzsébet alapított és dúsan megajándékozott. A bécsi kapu utcza a török alatt zsidó-utcának hivatott, közel a bécsi kapuhoz állott a zsinagóga.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(X.

A várbeli színházra.

Itt állott a B. Szűznek u. n. új vagy kisebb egyháza, mely a sz. Zsigmond prépostsághoz tartozott, s először 1471-ben említették, midőn horogszegi Szilágyi Erzsébettől, Mátyás király anyjától gazdagon megajándékoztattott. A török korbán (1541—1686.) leromboltatván, 1692-ben a karmelita szerzet által sz. József tiszteletére ismét felépíttetett, II. József császár alatt pedig 1784-ben német színházzá alakíttatott át.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(XI.

A helytartótanács (országház) úriutczabeli oldalára.

Itt állott 1448. a beginák, utóbb clarissák kolostora és sz. egyháza, ezek a török elől Pozsonyba menekültek, onnan a szerzet 1714-ben visszakерült régi hajlékába, honnan egy része 1723. a pesti új kolostorba (mely most zálogházul szolgál) költözött; eltöröltetvén a szerzet 1784-ben, a k. ítélőtáblát, ennek pedig Pestre történt átszállítása után Pozsonyból a k. helytartótanácsot fogadta be az átídomított templom és kolostorba. Ezen épület újabb szabású szárnya 1824-ben emeltetett a néhai minorita-kolostor telkén.

A. M. T. A. R. B. 1866.

XII.

A gymnasium-épület délnyugati szegletére, a hibásan u. n. csonka torony aljára.

Ezen torony, mely helytelenül a történetileg híres csonka toronynak tartatik, 1252. 4-dik Béla király alatt a dömések által építtetett, Sz.-Miklósnak szentelt egyház tornya volt; az egyház északi oldalán, a mai gymnasium telkén állott a kolostor, melyben Mátyás király 1477. állította föl tudományos egyetemét. A török korban 1541—1686. a kolostor egészen elpusztult, a templom lóoltnak, a török után hadisütőházul szolgált s végre a Jezsuita-rend palotájának északi szárnyába beolvasztatott. Mind a kolostor, mind az egyház támfalai és alapfalai a mai bástya falát képezik. A kolostor helyére a mai gymnasium 1784-ben épült volt.

A. M. T. A. R. B. 1866.

XIII.

A dísztéren lévő gyógyszerhárra.

A mai díszter azon része, mely a hajdani Sz.-János, mai vízi- s a hajdani zsidó „vagy völgy“, mai fehérvári kapu közt van, s melyen a török-kor előtt s alatt őrtanya állott, Szombathely (Vicus Sabathi) nevet viselt, (míg a bécsi kapu szombat-kapunak neveztetett.) Szombathelyen házakat birtak: Báthori György, az erdélyi vajda fivére 1486. tolnai Bornemisza János 1485., a kékesi pálosok 1493., kiknek hajléka épen e ház telkén állott.

A. M. T. A. R. A. 1866.

XIV.

A vörös sünhöz (zum rothen Igel).

Ez volt 1-ső Lajos király idejében Kont Miklós nádornak (a mai Pálffy gróf család ősapjának) egyik háza, kinek unokái László és Imre azt 1400. a csatkaai pálosoknak ajándékozták.

A kapu-aljban még négy ajtófél a régi kornak épen megtartott maradványa.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(XV.

Az országház-utczának szögletén, szemben a városházzal.

Itt állott 1391-ben udvari tárnokmester Kanizsai Miklós háza, melyet ő florenczi Berti Angelotól 600 arany forinton vett, mellette éjszak felé állott akkor a nyúlsgigeti dömés szüzek háza, nyugat felé pedig, vagyis szemben a városházzal 1375 – 1380-ig Ulwingnak, Budaváros birájának háza.

A. M. T. A. A. B. 1866.

(XVI.

A primási lak déli szomszédjának házára.

Itt állott Perényi Imre nádor és fivére Ferencz nagyváradi püspöknek közös házuk, melyet 1515-ben Som Gáspár temesi gróftól cseréltek be. E háznak ékesen faragott kapufélkövei még az eredeti régiek. E ház mellett állott éjszak felől Márton királyi tüzér háza, mely újabban nagykéri Scitovszky János bibornok érsek által szereztetett meg.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(XVII.

Az előbbi ház dél felőli tözsomszédja.

A török előtti időben ezen úri utczát olasz-utczának nevezték, állott pedig 1425. körül ezen ház táján a sz. Zsigmond-féle kanonokok háza, melyet az 1686-iki ostrom után a királyi kinestár, 1697-ben Zenei Kristóf kinestári adminisztrátor, 1759-ben Burghauser gróf budai várparancsnok, később újra a kinestár, 1766-ban Albrecht főherczeg, 1768-ban a hires Ha-

dik gróf, budai várparancsnok, 1787-ben Jankovics Antal gróf birt.

A. M. T. A. R. B. 1866.

(XVIII.

A hajdani barátok kolostorára az őrség temploma mellett.

Szemben ezen épülettel állott 1540 körül Verbőczy István lakja, melyet eme házzal (akkori minorita zárdával) némi fahidacska kötött (az első emeleten) össze; volt pedig Verbőczy István országbírói ítélőmester, a magyar hármas törvény írója, királyi személynök, választott nádor, végre a török uralom alatt a budai keresztények bírása, ki 1552-ben végezte életét.

A. M. T. A. R. B. 1868.

(XIX.

A disztér keleti oldalán álló akármelyik házra.

A mai disztér eme keleti részét a török kor előtt mind-szent utcának nevezték: a nyugati házsor leterjedt akkor a vörös-márvány-kutatólegész a mai udvari gyógyszertár felé; birtak pedig a mind-szent-utczában házakat a bazini és szent-györgyi Zsigmond gróf 1490. körül, Czudar Péter és Jakab 1370., a dús Fugger-család 1420, Korvin János, Szilágyi Oszvald és ennek veje László maróti bán, a győri káptalan, Csák Miklós csanádi püspök és Zalka László esztergomi érsek, mind a hat 1500. körül, Dóczy Orbán érsek 1491, Vetéssy Albert egri püspök 1450, a nagyvárad káptalan 1461.

A. M. T. A. R. B. 1867.

(XX.

A királyi egyetemi nyomdára.

Ezen tér a régi időkben sz. Miklós-terének hivatott; az innen eredő bécsi-kapu-utca pedig sz. Miklós-, később új-szidó-utczának. A sz. Miklós-téren és pedig ezen épület táján 1522-ben Báthori István erdélyi vajda és Szeged városa birtak házakat.

A. M. T. A. R. B. 1868.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

9. szám.

Április 15-én.

Bizományos: **Aigner és Rantmann**

könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner és Rantmann könyvkereskedésében (váci utca 18. sz.
nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

A geszterédi ásatások és a szabolcsmegyei muzeum.

Folyó évi márczius 3-án Nagy-Kállóból b. Vécsey József szabolcsmegyei főispán úr ő méltóságától táviratot kaptam, melyben jelenti: hogy Geszterédén az ásatások nagyban folynak, s hogy Ipolyival, gr. Hunyady Lászlóval és b. Graffenried Manó urakkal a helyszínén csütörtökön, azaz ötödikén jelenjek meg. A távirat oly váratlanul jött, hogy kötelességemet el nem mulaszthatván, és az idő rövidsége miatt előkészületeket sem tehetvén, a szabolcsi régészeti egylet tisztelt elnökének, mivel Ipolyinak innen irni már szintén késő lett volna, ezt válaszolám: „Nem mehetek. Hunyady Mosonyban van. Graffenried lakása ismeretlen. Sajnálom, egész jövő héten szabad lettem volna.”

Azonban az idő oly roszra fordult, hogy a tervezett ásatást továbbra kellett halasztani, és így márczius 7-én levelet vettem ő méltóságától, melyben tudtomra adja, hogy 10-én négy külön halomban levő sírok fognak felnyitattni, hogy addig a halmokat egész a sírokig bontani fogják, s így csak kevés idő kellend, miszerint a temetési helyek tartalmát kikutassuk.

Tudván azt, hogy a halmok gyakran több nemzedéknek és különböző korszakoknak szoktak temetőül szolgálni, távirtam ő méltóságának, hogy ne csak az aknára, hanem a bontandó halmok többi részeire is kellő gond legyen, és hogy kedden egyenesen Geszterédre megyek. Azonban nem levén nyugtom, s hogy valamit, mi talán fontos lehetne, el ne mulasztzak, a táviratás után a havazást és a nagy hideget nem vevén tekintetbe a pályára ültem, és a debreczeni indóházban ft. Támár Imre n.-kállói lelkész úrtól megismertetvén, nem mint eredetileg szándékom volt Geszterédre, hanem Kállóra vitetvén, ő méltóságát mintegy 8 órakor megleptem.

A roppant sár az ásatást nem engedé, s így a régi kállói várnak még itt-ott fenlevő nyomait vizsgálván, csak kedden rándultunk ki a halmok helyére, hol a fogadott napszámosok a régészetünkért lángoló helybeli reform. lelkész Németh Dániel úr vezénylete alatt serényen dolgoztak, s a munkába vett négy halomnak nagy részét már fel is bontatták.

A halmok két csoportja magától a falutól nyugatra fekszik, és a vaskutiak fekvéséhez nagy hasonlatossággal bir. Az északi vonal a délivel hosszúkás monort látszik képezni; némely halmok majd földig leszántvák, míg mások könnyen felismerhetők. A déli vonal, melynek egyik halmában a 49-dik és kk. ll. leirt kincset találták, a helybeli reform. lelkésznek tagján fekszik, és hat, jól kivehető és egy ezen sor előtt fekvő, már évek előtt felbontott és leszántott halomból áll. Az északnak fekvők egyike a zsidó temető, melyet felásni igen érdekes lenne.

A nyitott halmok földrétegeit vizsgálva, azok a jellemzésre kevés biztos pontot nyujtának. Legfelül mintegy 18"-nyire barnás, ez alatti rétegen 30"-nyi feketés föld terült el, majd egy 3"-nyi sárgás réteg következett meszes darabokkal, alatta 13" sárgás, homokos agyag, melynek színe minél alábbra jutottunk, annyival inkább világosabb lett és a néptől holt földül ismertetett el, melyet az ásó soha sem ért.

A nem kellemes idő és a kevés eredmény tekintete nélkül az ásatás vigan folyt, de mennél inkább behatottunk az oldalakba és a halmok aljába: annál jobban meggyőződünk arról, hogy itt már régen megelőzhettek valami kincsesók, kik ta-

lán egyedül nemesebb érczet keresvén, a rájuk nézve érték nélküli vas és bronzdarabokat a csontok egyes részeivel együtt érintetlenül hagyták, míg a kevés ezüstre, mely az először felbontott halomban találtatott, nem bukkantak. — Már az, hogy az első halomban csak töredékekre és csontvázrészekre akadtak, látszik ezen nézetet bebizonyítani, de erről még inkább meggyőződünk akkor, ha azt tekintjük, hogy az összevissza hányt föld is, a már egyszer történt felbontásról bizonyosságot teszen.

A mit találtak, a falutól számítva az első dombban, az egy lófejből áll, melyet 3'-nyi mélységben felástak, és 5'-nyira a sárgás földrétegben elszórt fakorhadékból, egyes széndarabokból. A hajdani hasábalakú sírgödör keleti oldalán egyes vasdarabok, mintegy kapcsok részei fordultak elő, melyek még inkább meggyőznek arról, hogy e helyen ugyanazon népfaj temetkezett, mely a vaskúti halmokat emelé, mert egy lapos fejű vastag vasszeg; 4 darab vas karika, egyenes pöczök formával összekapcsolva; kampó alakra görbített pántok, mind a vaskúti leleményre emlékeztetnek. A 2-dik halomban, műtárgyakból csak egy 6'''-nyi átmérőjű borostyánkő karikát leltek, mely mintegy 1½''' vastag és fényét elvesztvén, fehéres kérgűnek mutatkozott. Az utolsóban, egyes vasrészleteket, cseréptöredékeket és vázmaradványokat találtak.

Hogy ezen egész halom-csoport, talán már régen, másféle archaeologoknak, mint jelenleg mi vagyunk, figyelme és munkássága tárgyául ki lőn tűzve, abból is látható, mert azon halomban, mely a mieinkkel egy vonalban emelkedik és mintegy kis negyed órányira esik, az ásatási eredmény szintén csak ilyen csekély volt, mint Geszteréden. Somossy András úr t. i. a szabolcsi régészeti egylet tagja 1869. febr. 18-án a micskei pusztán álló halmot egész figyelemmel ásatta fel, azon szándékkal, hogy a lelt tárgyakat a kállói muzeumnak átadja. Azonban a nagy munka után nyert zsákmányt, egy kis szivardobozban adhatta át főispánjának. A fődarabok, melyeket le is rajzoltam, ezek: a) egyenes, a mi közönséges kapcsainkhoz hasonló vaspánt, hossza 7'', szélessége 9'', végei 1'' 8'''-nyira felállanak; b) egy S alakú vaspánt, hossza 2'' 3'', szélessége 1'', vastagsága 4''; c) egy kevesebbé görbült vaspánt, ennek hossza 2'' 6'', szélessége 1'' 4'', vastagsága 2''; valamint ezeken,

úgy a többi rozsdás, alaktalan vasdarabokon is mindenütt a farostok maradványai látszanak, s véleményem szerint a pántokkal összetákoltt pallók, melyek a koporsót alkothatták, fennmaradt részletei; d) előfordultak még összezúzott csontdarabok, és e) egy sárga-vörös korsótöredék, finom agyagból korongon készülve, és egy más vöröses agyagedény töredék sokkal durvább anyagból. Mind ezen darabok jelenleg a n.-kállói muzeumban őriztetnek. De bir ezen, bár csak néhány hét óta létező és három szekrényben a főispáni lakban felállított gyűjtemény más becsesebb darabokkal is, melyek az egyesület tagjai, főleg pedig a megyében sokat utazó és ezen messze kiható ügy mellett buzgólkodó Dr. Jósa megyei főorvos úr gondoskodása által napról napra mindinkább szaporodik. Ezen tárgyak közt felemlítendő néhány csiszolt kővésű, Mészáros Dániel és Horváth Imre urak ajándékai; több durva anyagú, czifrázata miatt érdekes agyagedény Eszlárról Graeffl József úr által ajándékozva; sarkantyú, buzogány, várpuska, kézij s egyéb fegyverek; ezüst kapcsok Genczy Ferenczné asszonyságtól, bronz sarló, és egyebek. Ha meggondoljuk, hogy főispán úr ő méltósága a szép arany karikákat, és az egész geszterédi érdekes leletet a m. n. muzeumnak ajándékozva, könnyen elgondolhatjuk, hogy ezekkel együtt már eddig is megtelt volna a három szekrény.

Az *éremgyűjteménynek* kezdete is meg van; mint nevezetesebbeket említjük a rómaiak közül:

HADRIANVS AVG COS III PP, bbkosz. b. n. fő)(RES TI TVTORI HISPANIAE a b. néző Imperator előtt bal térdén kérő b. kezében olajágot tartó női alak, (119—138) ezüst. *Angyalossy Szilárdtól, Kis-Létán.*

DIVA FAV ST (ina),)(CONSE (cratio) b. haladó páva, gyöngykoszorúban, ezüst. *Angyalossy Szilárd ajándéka, találtatott Kis-Létán.*

... SAR ANTONINVS)(CONSECRATIO, sas golyón, ezüst; Zoltán Ödöntől, Apagyrról.

M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX b. n. bbk. fő)(TR P XX IMP . . cos III j. n. és bal kezében bsgsz. tartó béke, lába alatt PAX. (166 Kr. u.) ezüst. Adta Csajkós Ferencz, találták Geszteréden.

D N THEODOSIVS P F AVG, gyöngyszalaggal)(REPARATIO REIPVB, baljában Victoriát tartó Imperator jobb-ját térdelő alak fogja. *BSISc, (379—395) réz, nagyobb érem.

Magyar érmekből van:

3 darab tatár-féle pénz;

egy ezüst denár: TEMPORE JO : GVBER, cseh orosz-lánnal;

1 második Ulászló;

1 második Rudolf 1582, és

1 második Mátyás-féle 1612-ből, egy pedig 1615-ből.

Erdélyiekből:

2 darab Bethlen Gábortól.

Ausztriai házból:

Ferdinandus, Comes Tyrolis 1641. 2 darab.

Lengyel pénzekből:

1. Báthori István ezüst garasa 1582-ből, és

3 Zsigmondtól (1588—1632)-ig 4 darab ezüst garas, Apagy, Acsád és Geszterédről; egyébiránt ezek hazánkban a gyakrabban előfordulók közé tartoznak.

Schweidnicz városáé a poseni herczegségben:

LVDOVICVS . . . j. u. sas)(† CIVITAS o SWIENIo 1526, közepén liliomos korona. (L. Appel IV. 2969.) Geszteréden.

Az egyletnek eddig már 110 tagja van, kik évenként egy forintot fizetnek, de vannak, mint p. o. Vécsey báróné, kik az alapot 5 frtnyi évdíjjal gyarapítják; magának a főispán úrnak áldozatai, melyeket eddig a kutatásokra tett, talán az összes alapot is felülmúlják, pedig eddig még az egylet nincs is szervezve. Tokai Nagy Lajos és dr. Jósa megyei főorvos urak buzgalma, és az egész megyei közönség érdeklése mellett lehetetlen ezen egyletnek nem gyarapulnia, annál inkább, mert az önművelés eszközeire, a szükséges munkák megszerzésére, a költséget nem sajnálják. Legyen szabad reméllenünk, hogy legközelebb az egylet működéséről az illető uraktól minél örövendetesb tudósításokat veendünk.

Rómer.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki márcz. 2-án a n. muzeumban tartott III. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Erdy János, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris és Szalay Ágoston b. tt.

39. Előadó jelenti, hogy b. *Graffenried* Manó és *Storno* Ferencz urak a m. régészet érdekében, honunkban teendő kutatásaik könnyebbitése tekintetéből a bizottságtól kiküldési, illetőleg megbizási levelet kérnek;

tekintve azon fontos szolgálatot, melyet nevezett szakférfiak már eddig is archaeologiai tanulmányaik által tevének, szívesen állítja ki a bizottság a kért okmányokat.

40. Jelenti előadó, hogy a budai emléktáblákról 100 külön levonatot készítettett;

ezeknek egyrésze a könyvkereskedésbe bocsáttatik, míg a fennmaradt példányok régészeinknek kedvezményül általadatnak.

43. Előadó bemutatja a hildesheimi ezüstlelet fényképeit; ezeknek megvételét a gr. „*Eszterházy* János-féle alapból“ a bizottság helyesli.

44. Ugyanaz említi, hogy Szombathelyen *Heller* József harangöntőnél a repedt, de különben igen jeles művezetű *goz-tolányi* harangot látta, mely a muzeum számára megszerzendő lenne;

a bizottság határozá, hogy előadó Hellernél kérdést tegyen és ha a szombathelyi régészet-barátok azt az ottani főgymnasiumi muzeum számára meg nem vennék, megvételre a m. nemz. muzeum igazgatóságának ajánltassék.

45. Jelentést tesz a *privigyei* mintegy 2800 Zsigmond-féle ezüst érmekeskéről, melyekből a ritkábbak a m. n. muzeum igazgatóságának vételre ajánltatnak.

46. *Laurentius Priolus* velencei doge aranya a muzeumi tárban meg nem lévén, a nagyszalontai község által felajánltatik.

47. *Storno* Ferencz Lékán (Vas megye) a régi várkapolna ablakbélletei közt. díszes falfestményeket fődözött fel, ezeket ő műértőleg levénné és a m. nemzeti muzeumba szállítaná, határoztatott:

hogy Eszterházy herczeg megkéressék, miszerint ezen falképek elhozatalát megengedni méltóztassék.

48. Előadó említé, hogy *Nagy-Vásonyban* évek előtt a majorsági kamarában római kőkoporsót látott felirással, melyet a romlástól megmenteni és a m. n. muzeum számára megszerezni kellene, határoztatott,

hogy előadó ezen ügyben gr. Zichy Edmund ő n.-méltóságát közbenjáróul felkérje.

49. Dunaföldváron lakó Hőke Lajos urnak ismételt szíves közléseiért előadó köszönő levelet irand.

50. Felolvastatnak még következő beérkezett levelek:

a) *Lehoczky* Tivadar úré, ki reményt nyújt a beregi régészeti egylet alakítására, sőt ezen célra saját szép gyűjteménye felállítását kilátásba helyezi.

b) A szabadalmazott cs. kir. gőzhajó-társulaté, melyben igéri, hogy a mint munkálataik közt római építményekre bukkannak, azokat tüstént be fogják jelenteni.

c) Bécsi ügyvéd dr. *Lekisch* úr levele, melyben a kért zámi római műemlékek ügyében kitérőleg felel.

d) Gr. *Zay* Károly tudósítása a prágai Corvin-codexről.

e) *Ivánfy* Ede beeskerek-i tanár beküldi a Hayda Adolf cs. kir. hadnagy által díszesen rajzolt titeli sarcophagot, melynek a m. n. muzeumba való átszállítását sürgeti.

f) A m. történelmi társaság kolozsvári bizottsága a *Paget* János úrtól 10 táblára rajzolt kolozsvári régiségeket beküldi és a kaputornyokról készítendő átmetszeteket és rajzokat is igéri.

g) A déli- és erdélyi vaspályák a bizottság ügyében utazó *Storno* Ferencz úr számára az ingyenjegyeket beküldik;

h) Egyházasházi *Dervarics* Kálmán úr egyéb érdekes tudósításokkal az Alsó-Lendván talált római műemlékek térképét küldi.

i) *Vajdovszky* János szepesváraljai theologiai tanár úr jelentést tesz a késmárki templom újításáról és a csütörtökhelyi tűzveszély által az ottani templomokon tett károkról; míg a

bizottság erről a részletes jelentést, amarról a terveket meg nem kapja, ezen érdekében a miniszteriumnál jelentést nem tehet.

k) Fábry Nándor úr Sopronból küld egy római emlékről vett hű rajzot.

Mindezen becses tudósításokért és a hozzájuk kapcsolt mellékletekért előadó az illető szakférfiaknak és régiségkedvelőknek a bizottság háláját fogja kifejezni.

Pest, 1869. április 7-én.

Jegyzette Rómer Flóris.

Régészeti mozgalmak.

Felterjesztés a pesti középponti papnöveldében felállítandó keresztény-muzeum ügyében.

Főmagasságu Herczeg Primás,
Nagyméltóságu Püspöki kar!

Midőn évek előtt mint a pesti királyi katolikus főgymnasium igazgatója a m. kir. helytartó-tanácsához folyamodtam, hogy a pesti m. kir. egyetemen az archaeologiából és éremtanból magán tanári minőségben előadásokat tarthassak, leginkább az lebegett szemem előtt, hogy a keresztény műrégészetből a középponti növendékpapságot is hallgatóúl fogom nyerni, s ezen téren eredménynyel működvén, közvetlenül el fogom érni azt is, miszerint az egyházi és polgári műemlékek, ugyszintén a kisebb művészetek tárgyai a végenyészettől megmentessenek, a javítandók el ne rontassanak s régi jellegüktől meg ne fosztassanak, és idővel a nm. Püspöki kar által a püspöki növeldékben a keresztény archaeologia rendes tantárgyúl tűzétvén ki, tanítványaim által előadattathasson, s ilykép ezen tudomány hazánkban szerteszét megkedveltessék és egyházi életünkre és szertartásainkra is élesztőleg kihasson.

Lehetetlen, hogy a nagyméltóságú Püspöki kar előtt ismeretlenek volnának azon minden esetre épületes és örvendetes mozgalmak, melyek a katolikus külföldön az archaeológiának a püspöki növeldékben való taníttatása által előidézettek, melyek Francia,- és Németországban, Belgiumban s a

szomszéd Ausztriában is a katolikus ősrégi műemlékek restauratioja következtében egyáltalán léteznek. Alig néhány éve, hogy e lelkes főpásztorok gondjai alatt az isteni szolgálathoz szükséges műtárgyak az egyház hagyományos szellemében készülnek s eredeti alakjaikra visszavezettetnek, és ime máris általános a vidéki papság és magának a népnek lelkesedése, elannyira, hogy az elkorcsosodott izlés készítményei lassankint mind eltávolíttatnak az egyházakból; míg nálunk legnagyobb részt épen a vidéki papság az, mely mindenféle keresztény szellem nélküli, hivatlan szatócsoktól csekély áron ajánlott, de magában véve teljesen értéktelen, valóban silány portékákat egyházai számára megvesz az egyház évezredes szabályait nem ismerve, izlése pedig ezen irányban ki nem miveltetvén, oly tarka színezetű, oly furesa metszetű és szabású, kemény vászon béléssel deszkaszerűvé idomított miseruhákat és palástokat veszen, oly torz faragmányokkal, kezdetleges és botrányos festményekkel, tarkabarka üveg csillárokkal és szent sírokkal tölti be templomait; oltárait pedig fiókos almáriumokról kölcsönzött pléh diszítményekkel cizfrázza fel, melyek nemcsak hogy a papra nézve nem lélekemelők, a nép ajtatosságára és jobb izlésére nem hatók, hanem nagyon gyakran a katolikus szakfőfira nézve szomorítók, a keresztény ősművészetet ismerő akatholikus előtt pedig gúny tárgyaivá lesznek. Ugyanazon különben talán legbuzgóbb lelki pásztorok meg nem ismerkedvén a növekedésben a régi egyházi építészet szellemével, és ennek évezred óta állhatatosan követett szabályait fel nem fogván, a régi tiszteletre méltó egyházakat a legtöbb esetben holmi falusi kőmivesek által restauráltatják, kik szentségtörő barbársággal ezen szent ereklyéket eredeti jellegüktől egészen megfosztják, vagy az ujabbakat is az általánosan elfogadott őstörténeti keletelés nélkül építik, mint az akatholikusok szokták, minden lehető irányban: pajta — laktanya — vagy szinkör alakjában — és így a már régiségénél fogva is szent s a kánonok által szentesített szokástól egészen eltérnek.

Ha ez még sokáig tart így, az egyház, melynek e tekintetben divatot, alkalmazkodást vagy önkényt ismernie nem szabad, követnie pedig épen tilos, az egyes mesteremberek

vagy saját működési körüket és ennek határait nem ismerő papok képzelődési, s illetőleg nem-törődési játékvá leend, — és a szeretetre méltó nem-törődés kezét fogván a tudatlansággal, a mai nap ugyis csak jellemtelenségében állhatatos egyházi művészetet — ha ezen elkorcsosodást szabad művészetnek nevezni! — egyes értelmetlen kontárok zsákmányává tevén, az egyházat külsőleg és belsőleg is a tiszteletre méltó, ősi szent hagyományokon alapuló évezredig és tovább is dívott építményeitől, művészete- és készleteitől megfosztandja.

Nemcsak Ipolyi Arnold kanonok szólalt fel ezen ügyben egy Sz. László-társulati ülésben, hanem már régebben, évek előtt, magam is bátorkodtam a Religio hasábjain felszólalni, ezen veszélyt élénken festeni, s a szükséges orvoslást ajánlani, és főleg egy keresztény múzeum szükséges voltát bebizonyítani. Szavaink, bár igaz voltuk elismertetett, elhangzottak; de azért mégis legszebb honfiui kötelességemnek tartom a legilletékesb helyen, a Magyar Főméltóságú Püspöki Kar előtt, ezen szent ügyet ismét emlékezetbe hozni.

Nagyon jól tudom én azt, hogy célunk elérhetése és állandósítása egyedül úgy sikerülhet, ha arról kellőleg gondoskodva lesz, hogy legyenek, kik magának a keresztény archaeologiai tudomány terjesztésére és felvirágoztatására ügyeljenek, kik az ország központjában, valamint a püspöki megyék székhelyein is műértő bizottságokat alapíthatnak, és ilykép a katolikus egyházi művészetet újra teremthetik, ápolhatják és fentarthatják.

Miért is, szerény véleményem szerint, szükséges:

1. hogy a középponti papnövelde hallgatói köteleztesse nek egy tanfolyamot a keresztény építészetből, s egyet a keresztény kisebb művészetek ismertetéséből hallgatni és erről maguknak az egyetemen bizonyítványt szerezni;

2. hogy egyelőre a fővárosi művészekből és iparosokból, kik egyházi művészettel és készletekkel foglalkoznak, egylet alakíttassék, melynek tagjai a Főméltóságú Püspöki Kartól támogatva az egyházi ipar és művészet minden ágát, u. m. a faragást, szobrászatot, festést, aranymivességet, hímzést, egyházi öltönyök készítését, a bizottság által kijelölt minták nyomán, az egyház érdekében és szellemében gyakorolnák, a

középponti egyházi bizottsággal folytonos és szerves érintkezésben lennének; miért is szükséges:

3. hogy az egyház fejedelmei saját megyéjökben azon jogot gyakorolják, miszerint minden lelkész, akár építeni vagy restaurálni szándékozik, akár templomát a szükséges egyházi készletekkel ellátni, azt megyés püspöke tudta és beleegyezése nélkül ne tegye; ellenben a Magyar Püspöki Kar védnöksége és pártolása alatt álló középponti-keresztény archaologiai bizottság az illető vidéki lelkészeknek segédkezet nyújtana, hogy terveik az egyházi törvények és hagyomány, valamint műizlési szempontból is megvizsgáltatván, értelmes és lehetőleg jutányos követelésű építők, az egyházi készletekre pedig mindig értelmes és nem túlzó műiparosok és művészek ajánltasának;

4. szükséges, hogy időnkint egyházi művészeti kiállítások rendeztessenek, eleinte talán egyszerre az oltár-egylettel, vagy ha inkább tetszenék, a sz. István és sz. László-társulatok nagygyűlései alkalmával. Ezen kiállításokra nemcsak a magyarhoni, de a szomszéd tartományokban működő szakférfiak is szívesen küldenék be czikkeiket.

5. Az értelmiség előmozdítása czéljából szükséges egy középponti katolikus művészeti könyvtár és egy állandó katolikus muzeum. Az első magában foglalná a szakkönyveket, folyóiratokat, lapokat, melyek a keresztény művészet terjesztése tekintetéből a katolikus legényegylet, egyházi művészettel foglalkozó tagjainak is tanulmányozásul közelíthetővé tétetnék; a másik tartalmazná az egyházi eredeti készleteket és mindenféle mintákat, kelme-mutatványokat, művészek kiállított munkáit, azoknak terveit, rajzait, fényképeit, melyek együttvéve képesek a papság, az iparosok és művészek izlését nemesbíteni, és az egyházi műszellemet állandóan meghonosítani.

Minthogy a m. kir. egyetem ugynevezett régiségtára oly szűk és oly kevésbé alkalmas az ilyen tárlatra, hogy ottan az óhajtott czélt éppen nem lehetne elérni, azt véltem, hogy a fenebb említett könyv- és régiségtár az általam eddig gyűjtött, és a keresztény muzeum számára szívesen átengedendő műdarabokkal alkalmas, egyszerű szekrényekben a középponti

papnővelde egyik helyiségében leunének felállítandók, s egy vagy két buzgó és ügyszerető növendékre, mint őrre, bízandók.

A keresztény műkönyvtár és muzeum főigazgatása természetesen a nagyságos seminariumi Rector urat illetné, ő fogná a pénzösszeget, melyet ezen szent célra a főméltóságú püspöki Kartól reméltünk feláldoztatni, kezelése alatt tartani és ennek kiadásában az alakítandó bizottsággal együtt fáradozni.

A mennyiben más alkalmasabb s buzgóbb közbenjárók eleintén nem találtatnának, tanácsomat és szolgálatomat szívesen felajánlom. A többit, úgy hiszem, a főméltóságú Püspöki Kar fogja atyai bölcseséggel elintézni, az összes főtisztelendő magyar papság pedig ezen üdvös eszmét leginkább az által fogja felkarolni, ha használatban nem levő becses egyházi műtárgyait, vagy a használtakat is, biztos kéz által kiállíthatás, illetőleg lerajzoltatás, vagy fényképeztetés végett beküldendi, miszerint ne csak egyedül a növendék papság, hanem bizonyos napokon az érdekelt műiparosok és művészek is az egyházi művészet remekjeit tanulmányozhassák, és ilyenek ismeretével hazatérvén, mint a keresztény művészet apostolai új műmozgalmat idézhessenek elő, a már feledésbe ment vagy menő egyházi szertartások eszközeit napvilágra hozhassák, hiveiket pedig ilyenek tiszteletére és megmentésére buzdíthassák.

Annak kimentéseül, hogy mint az anyaszentegyház egyik legparányibb tagja szavamat egész a főméltóságú magyar Püspöki Karig mertem emelni szolgáljon az, hogy honi egyházi művészetünk napról napra mindinkább sülyed, s egyházi szelleméből kivetkőztetvén, hozzá nem értő nyereszkesedők és külhoni iparosok kezeibe átszármazván, a katolikus papság tömeges segédnyújtása nélkül, nem csekély kárunkra s tán szégyenünkre is egészen elenyésszik! Alig van becsesb egyházi mű, melyet ne külföldön kellene megrendelni, míg saját műiparosaink és művészeink a profán művészet terére kényszerülnek átlépni. A katolikus papság öröktől fogva főtámasza volt a valódi nemes művészetnek; legyen az nálunk is feltámasztója egy jobb egyházas művészetnek, melynek csak kellő utasítás és nagylelkű pártolás kell, hogy ismét felvirágozzék!

Ezen öröndetes változásnak kulcsát, hatalmas rugóját a

főméltóságú Püspöki Kar tartja kezeiben; ő fogja a módokat és személyeket arra feltalálni, miszerint a silány, izlés- és erkölesrontó parlagi műkorcsosodás ellen az egyedül nemesítő óvszer alkalmaztassék, — és kieszközteni, hogy a keresztény művészet hazánk területén újra meghonosíttassék és virágozzék!

Pest, 1869. febr. 22.

Rómer Flóris,
a pesti m. kir. egyetemen
az archaeologia és éremtan ny. r. tan.

Utmutatás a régi kéziratok lemásolására.

A régi kéziratok könyvészeti leírásánál következő szabályok megtartandók:

I. Az általános leírásnál:

1. Röviden a munka címét, vagy rövid tartalmát kell leírni.

2. A könyv írásának a benne talált évszám által határozott századot saec-(ulumát) római számokkal, vagy hol évszám nem található, közelítőleg a század-Sz.

elejét: E .. 0—39.

közepét: K .. 40—69.

végét: V .. 70—99.

3. A kézirat anyagát p. o. a hártyát, h- vagy pergamena p-vel; a gyapotpapírt gyp-vel. Nagyobb tökéletesség végett jó lesz a hártya minőségét, finomságát, a papíral pedig a vízjegyeket leírni vagy átlátszó papírra lerajzolni.

4. A könyv alakja említendő. Az ívrétet fol. (ív) a 4-ed, 8-ad, 12-rétet a jellező számokkal 4°, 8°, 12° val kell ismertetni.

5. Felhozandó a levelek száma, és pedig fel kell említeni, vajjon eredeti számozással birnak-e vagy nem? Ha az eredeti szám előfordul, a levelek elején áll a szám felül középett vagy sarkában, a hátsó lapnak nincsen száma, ezt az előlap számához csatolt b-vel szokás jelezni. Így ha p. o. a 12-dik lapon található festett kezdő vagy keret, ezen lapot 6 b-vel fogjuk ellátni.

6. Említeni kell, egészek-e a sorok vagy két hasábuak, az oszlopokat c. 1., c. 2., vagy 1-ső, 2-dik o-(szlop) jellel láthatjuk el.

7. Fel kell hozni a sorok számát, van-e vonalzás vagy csak tompa tűvel való karczolás, vannak-e és milyen keretvonalok és a tiszta széleknek mértékeit; ezeket általános elfogadtatás végett francia mérték szerint adhatjuk.

8. Ha a könyvek több összevart füzetből állanak, szükséges, hogy a füzetek számát és egy-egy füzet levélszámát említsük? Ilyen füzet végén áll a vezér- vagy ívjegy az utolsó lap közepén, vagy függélyesen a keret közt.

9. Az írás minősége, kerek-e vagy tört, szorgalmas vagy hanyag, sok rövidítésű stb. — továbbá milyen a tinta?

10. Az előforduló kicsided-festmények (miniaturek) száma és minősége, de nem a kezdőké is.

11. Említendő eredeti-e a kötés és milyen, a kötésen előforduló minták és a csatok vagy köldökök minősége, van-e rajta külső cím, díszítmény stb.

12. A mennyire lehet a könyv rövid története, kié volt, hogyan és ki által jött a könyvtárakba, ki van-e adva, hol és mikor.

Az így szorgalmasan és ügyesen leírt kézirat mintegy arczképezve van, és ha e rendet megtartjuk, nem hamar fogunk valami becsesebb jelleget elfelejteni, és az egyformaság miatt a hártya vagy papíriratok átnézetét fölötte könnyíteni. Egy kis gyakorlattal ügyességet nyerünk, mely a kéziratok ismeretét nagyon elő fogja mozdítani.

II. A részletesb, tudományosb leírásnál feljegyzendő:

1. Van-e a kéziratnak címe? helyes-e a cím? és másutt is úgy fordul-e elő?

2. Rövid tartalma.

3. A szerző neve, hol élt és mikor, és mikor írta e munkát?

4. Az írásbeli jelzők közt határozandó:

a) Egy kézből való-e vagy többekből?

b) Egy időből való-e, vagy különböző korszakokból?

5. A szöveg hibátlan-e? bővített — vagy rövidített-e?

6. Egész-e? azaz: meg van-e eleje és vége, használva volt-e vagy nem, stb.

Minthogy a tinta gyakran egészen elhalványult és épen olvashatlan, igen vigyázva lehet e következőkkel az írást felélesztetni: gubófoliadékkal, vagy folyó kénmájjal, vagy kéksavas vashamaggal.

Rómer.

Ujabb leletek.

(*Ördög árka*) van a halasi határban is, benne egy kútgödör ásása alkalmával találtak egy ezüst érmet Trájántól ezen körirattal: IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS P P; egyik pedig TRAIANVS DEC P F AVG, hátlapon egy női alakkal, SC, olvashatlan körirattal, nagyobb réz érem. Az árok a Tiszától a Dunáig tart és sok helyen jól kivehető. Ezen közlést Révész György úrnak köszönöm.

(*F. I.*) *Kecskemét határában* két római utánzatu barbar érmet találtak. Egyik arany s a másik bronz. Mindkettő nagyon jól kivehető verettel vagyon ellátva. („A HON“ 1869-ik évi 36. számának esti kiadása).

(*Lovácskán*) a Munkács melletti klastvánói hegyen találtak egy kisebb barbar ezüstérmet, mely Lehoczky Tivadar birtokába kerülván, általa lerajzoltatás végett átengedtetett. Az érem előlapja durva vésetű fejet mutat, melynek szeme s füle kezdetleges, font hajában levélkoszoru látszik. A hátlapon egy jobbra futó vitéz ábrázoltatik, ez jobbájában koszorut tart, balját monoru paizs födi. Miad a két lapot gyöngykeret övedzi.

(*Külföldi nevezetesebb leletek.*) A legközelebb elmúlt időben ismét több érdekes külföldi lelet esett tudomásunkra: (l. 150. l.)

5. A Palermóban, Siciliában, történő ásatásokról nem sokára kimerítő értesítés fog megjelenni. Az ásatások máris szép eredményt mutatnak föl; minap egy Hippolytot előállító életnagyságú féldombormű került világosságra. — Egy teremben, melyre már régebben bukkantak volt, újabban 3 medailont földöztek föl, az egyik Pant, a másik Danaet, a harmadik Ledat ábrázolja. Ezenkívül számos szép szobrászati művet, azok közt Apollo, Neptun, Jupiter Ammon és Bachus-főket, valamint egy Dianat állatoktól körülvéve letek. Ez érdekes leleteket, melyeknek műbecsét is magasra teszik, ha majd azon kimerítőbb értesítés kezünkönél leszen, bővebben fogjuk olvasóinkkal megismertetni.

6. Romában is az ásatások igen szép sikerrel folynak; nevezetesen az Emporium körüli kutatásokat Visconti gróf

igen szerencsésen folytatja. Ostiában is az ő vezetése alatt némely igen nagybecsű fölfödözések tétettek. Minap a többi közt „Ate“ istennőnek jól fönn tartott szobra és „Venus Caelestis“nek bronzelőállítására került napfényre. A nagyszámban lelt föliratos kövek Róma városának történetére igen nagy becstűek; halljuk, hogy legközelebb közrebocsátatni fognak; mihelyt kezünkön lesznek, közöljük olvasóinkkal.

7. *Jeruzsalem*ből Warren érdekes leletről tudósítja a tudományos világot. Ő t. i. a Bethszeda-tó déli oldala irányában fekvő 3 cisternára bukkant. Kettő semmi feltűnőt nem mutatott, de a harmadikat megvizsgálván egy 3'-nyi nyíláson át 10'-nyi mélységre jutott s az űrt mágnesi sodronnyal megvilágítva saját s társai meglepetésére egy a cordovai székes-egyházhoz hasonló teremben találta magát. Ők azonnal hozálattak a bolthajtások stb. fölméréséhez s 3 óra hosszig folyton munkálkodtak; ekkor azonban fölkellett hagyniok a munkával, miután mintegy 3 lábnyira ért a hideg víz, mely a Bethszeda tóvali közlekedés folytán mindig egyenlő magasságban megáll.

8. Ujabbán *Erfurt* közelében Gispersleben helysége mellett egy út készítése alkalmával a munkások barbarkori sírokra akadtak. A csontvázok mind keletelve voltak; kőeszközök s vedrek a sírok ősrégi korára engedtek következtetni.

9. A *Petersburg* melletti híres Erémitage, mely már most is jelentékeny szerepet visz az európai régiségtárak közt, újabban a krími félszigeten nagy buzgalommal folytatott ásatások következtében igen jelentékeny műtárgyakkal bővült. Ezek közt különös figyelemre méltók a nagy művészettel készült diademák, karpereczek s edények, melyekről azt állítják, hogy Nagy Sándor korabeliek.

10. *Konstantinápoly* Pera nevű városrészében a Constantinus oszlop közelében egy roppant, emberi nagyságot fölülmúló szobor felső részét ássák ki. Jelenleg már a fő egészen a vállig ki van ásva, ez maga 4 $\frac{1}{2}$ '-nyi magas ép s szép márványból áll. Kérdéses, vajjon fog-e sikerülni az egész szobrot kiásni? — Eddig még nem tudni, vajjon Apollonak tekintendő-e vagy Nagy Constantin szobrának, melylyel az oszlop egykoron diszesítve volt! (Folytatjuk.) H. J.

(*A lelhelyek tárához.*) Veszprém-megye „Tés“ helység határa és vidéke.

Kis-Tés mellett van egy körülbelöl 3—4 holdat körítő kör-árok. Mind a belső térségen mind körülötte szerte szélyel római cserépdarabokat forgat az eke. — Egész bögrék is ásattak ki kincskeresők által, de elpusztultak. — Mindjárt a szeszyár mellett az út közepén római épület alapjai látszanak ki a földből, és különféle alaku római téglák találhatók E P R felírással a téglába nyomott lapon dombor betűkkel. Itt találtattott a Pados ur birtokába került kigyla balta. Az ernyesítő alapásatásakor több fegyveres csontváz ásattott ki. A fegyverzet, csatok, gyűrűk elprédáltattak. Egy csontváz óriási volt. — Több fegyverdarabok találatnak földmivelés közben. Egy nagy vas lándzsa-hegy birtokomban van. — A szélmalom felé eső földeken római cserepek és széndarabok között őz aggan-csot találtam. — A major körüli forrásnál két kőlap találatott köszörű-kő alaku, de valahova eltévedtek.

A *hármasha* átellenében az út melletti gödröt kurucz vagy török sírnak tartják, szántás közben fegyverek kerülnek felszínre.

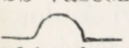
Királyszálláson a csőszí pusztán egy réz érdemkereszt.

Mellár-on a csőszí pusztán egy sarkantyú.

Pötörke vízmosásában egy régi sarkantyú.

A falubeli kertekben egy tájon hamuvedrek találatnak, valamint az egész határban különféle kő-eszközök.

Vadalmástól Jásdig és *Gaja* partján két kör alaku föld-sáncz van, az egyik *Markus várának* neveztetik. — Ez az egész vidék tele van római cserépmaradványokkal, különösen a tési malom körül igen szép különféle terra sigillata darabok találhatók.

A *Jásdi* határban kő-ékek. — *Kosowáron* egy félakós hamuveder ásattott ki de összetörött. Benne egy kisebb bögre és több vaseszközök (furó alakú) között, mik felhasználtattak, egy alaku vas eszköz, alighanem vonó kés. — E kettő birtokomban van. Ugyan *Jásdról* birok egy kő urna fedőt, körülbelöl 1 1/2' átmérőjűt.

Csiklin vár romjai mellett gyűrűk és különféle más eszközök ásattak ki. Ugy tartom gróf *Waldstein* birtokába kerültek.

Veszprém-megye *Papkeszi* Brunkala úr birtokánkülönféle cserép-poharak és bögrék találtattak, (még több is lenne található.) Ezek egy része Ányos úr birtokában.

Árpáson Sopron-megyében az új szőlőhegy árkolása és művelése közben a homoktalajban igen szép és ép terra sig. edények találtattak. A falubeli lakosok birtokában vannak.

Fáradon (Sopron m.) török patkók, bronz eszközök.

Németiben (Sopron m.) süveg alakú tömör cserepek. — Eltévedtek mielőtt láttam volna.

A kátafai halmokból (Vas m.) igen szép terra sig. edények ásattak fel. — Külföldre vándoroltak.

A körmendi várkertben van egy négyszögű kő, magassága 3' széles és vastag 2½'. Mondják előbb szobor állott rajt, melynek maradványai most mellette fekszenek földbe temetve, felirata következő:

NYMPHIS
QVAE IN NEMORE
SVNT ARVLAM
T. POMPONIVS ATTICVS
NVMINI
ADIVT DEVOT
D D

Halmok:

Veszprém megyében, Hathalom 5.

Sopron „ vági erdőben — a római út mentén.
— A lócsi falu végén 1.

Vas megye: a mugasi cseren 2—3,
a Ság-hegy alján Inta felől 5,
a nádasi határban több,
a hodászi határban több,
a kátafai határban, a római út és valami római épület, alig ha nem őrtorony maradványai mellett (betű nélküli római téglák) ötvenen felül.

Közli: Turcsányi Andor,
körmendi evang. lelkész.

E g y v e l e g.

(*Érmészetünket*) egy érzékeny csapás érte pészaki báró Bajzáth György ápril 3-án történt kimúlta által. Bajzáth nem csak gyűjtő, hanem író is volt, s így vesztességünk annál nagyobb, ha meggondoljuk, mily parlagon hever ezen szép mező, melyen alig ha van valahol annyi feldolgozandó anyag, mint épen e sok tekintetben Chanaánnak nevezhető országban. Vajjon mi lesz a hátrahagyott becses gyűjtemény-nyel, az annyi évek során át szerzett és a tudós gyűjtőnek annyi élvezetet nyújtott kincsesel?

(A „*Debreczeni lapok*“) szerkesztősége f. évi 9. számában ismertette az „*Archaeologiai Értesítő*“ 4. számát, figyelmünket Révész György halasi polgárra fordítani szíveskedett. Révész úr gyűjteménye lajstromát az archaeologiai bizottság már évek óta bírja, sőt a „*Jászkunság*“ felhívására is nyertünk Révész úrtól néhány érdekes adatot, de ez, úgy hisz-szük még sem elégséges arra, hogy hivatásunkat és munka-körünket bevezgettnék tekintsük. Vannak ott más urak is, kiktől holmi apróbb mozgalmi híreket szívesen vennénk, az újabb érdekes leletek tárgyait rajzban adnók, miknek famintái valamikor a „monographiák“ kiadási alkalmával a szerző uraknak előnyül szolgálnának. Vannak a halasi iskolának becses régiségei, a környéken talált római érmei; ezeknek szívesen helyt adunk, hogy tájékozásul szolgáljanak a magyarországi műtörténet írójának! Egyes kövekből és téglákból építik a házakat és műemlékeket, adatokból a magániratokat és a műtörténelmet! — Örömmel vennők, ha vidéki lapjaink többször megemlékeznének az „*Archaeologiai Értesítő*“-ről és általánosb érdekű cikkeit átvennék; ez által nem csak a régészetnek, de a honi történelemnek, sőt néha a műiparnak is tehetnének valódi szolgálatot.

(*Éremleletről*) tudósítanak a pestmegyei solti járásból. A csanádi határban a töltés-csinálók üvegedényt ástak ki apró ezüst pénzekkel, Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos idejéből. Ilyen, gyakran több százra menő leletek nálunk épen nem ritkák, és talán az ország akkori háborús állapotával megegyeztethetők. Az üveg edényt, melyben az érmeek találtak, a solti járás főszolgabírája, Földváry Mihály a m. n. muzeumnak küldé be.

(*Műipari muzeumnak*) szükségességét már nálunk is kezdik érezni. Az ungar. Lloyd melléklapja ápril 3-án hoz egy cikket, mely magyar iparosainkhoz szól és a pesti ipar-egyletet tevékenységre szólítja fel, és bölcsen így elmélkedik: ha van a tudománynak muzeuma, a harcznak fegyvertára, honnan vegye az ipar irányát és fejlődési eszközeit? — Tettleg látjuk, hogy az európai nemzetek közt csak azok tanusítanak valódi haladást, melyek az iparnak is műveltségi alapot nyújtanak, az ízlést jó, válogatott előminták által növelik, és a hol kell még a mindennapi készletek számára remekkori példányokat kiállítanak. Minden haladás az ember műipari, művészeti és tudományos tökélyes-

bítésén önnönmagát és munkáját termékenyebbé teszi és jóllétét előmozdítja.

Szerkesztői mondani valók.

J. E. úrnak B... n. A szarvas-agancs koronájára véssett alak valódi lehet, épen olyant láttam Bitnicz Lajos ő méltósága szombathelyi gyűjteményében.

D. K. úrnak AL... n. A községi benczések könyvtárában őriznek egy római felírást követ, melyet Paur Iván barátom fog közleni, s melynek negyedik sorában egy VANNIUS-nak RESPECTA emel emléket! Quid ad hoc?

K. F. úrnak NC.... Egyelőre csak a leírt aranyra teszek észrevételt; ezt első pillanatra velenceinek ismertem fel, mert a typus századokon át ugyanaz. Az egyik felírás így olvasandó: Sit tibi xpe (Christe) datus, quem Tu regis ipse Ducatus: a tulsó oldalon ez áll: S (antus) M (arcus) VENET (us) és az Aloysius Contarenus Dux jelzi a pénzverőt. Tessék megengedni, hogy kétkedjem a levélben KONT-nak írt név helyes voltán, mert az állandóan a nyolcz, e családból való doge-nél a legrégibb időtől fogva az az 1275-től: 9TARIN, (az első betű CON-nak rövidítése); CTAREN, (a ' az ON-nak rövidítése); CONTAN; CONC; CONTAR; stb iratik, így KONT sehol sem fordul elő. Mint-hogy Contarenus Alajos vagy Lajos 1676—1684-ig viselé a velencei köztársaság elnökségét, így ezen érem sem Sz. Gelléltre, sem valami magyar KONT-ra nem alkalmazható. A talált Faustina éremről szintén római telepítésre nem szabad következtetni; — egyes, elszórt érmek egyáltalán nem bizonyítanak semmit: ellenben az elásott vagy sírokban találtak nagyobb jelentőségűek.

Al... L.... ra. Az egyoldalú ezüst batka, mely egy háromlobban alul jobbra Salzburg címérét, balra magán címert és ezek fölött a harmadik mezőben bibornoki kalap alatt egyszerű keresztet mutat Wellenburgi Lang Máté salzburgi bibornok-érseké, ki 1519 — 1540ig uralkodott, (I. Welzl Münzen und Medaillen. II. kötet 519 l.) Ezen vitéz egyházfővértjét az ambrasi gyűjtemény őrzi.

Nt. Pelárgus János evang. lelkész urnak Dörgicsén (Zalában). Sok éve már annak, hogy ntséged éremgyűjteményeinek híret hallám, midőn a szala-megyei régiségeket kutattam. Feltevén azt, hogy ntiszteletűséged többnyire a helyszínén gyűjté becses kincseit és azoknak lehelhelyeit ismeri, kérem, szíveskedjék érmészetünk érdekében gyűjteményét velem ismertetni, hogy másoknak buzdítására szolgálván, azon hírneves vidéket kissé érmeiből tanulmányozhassuk! Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur!

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

10. szám.

Május 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Posten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Uj római sarcophag.

A buda-ujlaki lelhelyek lajstroma ismét egy ujjal szaporodik. Nehány nap előtt, midőn az általános ó-budai építészeti mozgalom sok új alapnak felásatását követelte, az úgynevezett Kunwald Jakab-féle régi téglakemencze mellett egy újnak ásatása szükségeltetvén, annak déli falától 7' 1" 6"-nyi távolban, nyugati falának, mintegy 8'-nyi mélységében, egészen keletelve, azaz úgy, hogy a fej kelet felé nézett, egy meglehetősen ép kő-sírt találtak, melynek tiszta szép betűkkel vésett felirata ez:

D M
DOMO AET ER N AE
E PERPETVÆ SECVRITATI
PERMITTENTE PATRONO
ALFIVS VITALIS LIBERTVS
ELVS VIVS SIBI FECIT.

A kőláda (a rómaiak is gyakran „arca“-nak nevezék felírásaikban) külső hossza 7' 3", szélessége 3' 8" magassága 2' 8", oldalai vastagsága 6" ; mélysége, a nagyon sérült és kitörtelt eresztékekkel 2' 1" ; azon oldala, melyen feje nyugodott,

fejaljalakúlag emelkedettebb. A szekrény oldalai és hátsó része vésetlenek; eleje, mennyiben a kis-mária-czelli bányában tört mész-kő keménysége és finomsága engedé, elég sima alakot mutat.

A homloklap közepét a felírás foglalja el; ennek keretével együtt vett hossza 40" mellett mintegy 22 $\frac{1}{2}$ "-et teszen. A felső sorok betűi 2 $\frac{1}{2}$ " , a harmadiké 1 $\frac{1}{2}$ " az alsók 2"-nyiek. Két oldalról 8"-nyi lombozat-szalagok következnek, melyek valamely oszlopfej legöngyölített levéldíszéhez hasonlítanak. A legszélén pedig csekély előszökéssel 15 $\frac{1}{2}$ " széles, 1 $\frac{1}{2}$ " mély fülkék látszanak, melyek 21"-nyi magas alakokkal díszlenek. A jobb oldalon bal felé néző hátra fésült fodros hajú, mezítlábos férfi alak áll, teste paenulával van fődve, arcza irányában emelt kezeiben tálat tart, melyen sült madár fekszik. Bal oldalt tunicában egy más rövid hajú férfi áll arczezal a néző felé, szűk nadrágját rövid, kissé kihajtott szélű topán tartja össze; jobbjá ujjáival egy poharat emel, milyent a sírokban ismételve találtunk, mintha ezt felajánlaná, vagy az Istenhez fohászkodván, megköstolás után libatio gyanánt az előtte álló oltárra akarná önteni, baljával a vállán nyugvó felruháját tartja. Előtte emelkedik a kerek oltár, rajta a halottak ünnepélyeinél használt kúpos sütemény. A két alak elüt a szokott fáklás geniusokéitól, Amor és Psyche stb. előállításaitól, s mivel ezt Alfius még éltében készíttette, valószínű, hogy ezen étel és ital feláldozás ama Patronus egészségeért történik, ki neki a sír készítésre az engedélyt adá.

Némileg feltűnő, hogy a már szabadságban született libertus, ki patronusának, védőjének mintegy rokonának tekintetett, annak nemzetségébe félig belépett, ennek számára öröksége nagy részét át kelle engedni, mivel ez ismét nejét és hátrahagyot gyermekeit gyámként ápolá, mint igen sok olasz-honi felírásból kitűnik „nem temetkezett Patronusa síremlékébe“, holott ezen kifejezés: LIBERTIS LIBERTABVSQVE SVIS OMNIBVS Katanchich. Geogr. Vetus II. 45. Murator. 948. l. 1.; PETRONIVS.... VXORI ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS VIVENS FECI. Grut. 451. lap. 1. PRAECIPIO POST OBITVM MEVM VT LIBERI LIBERAEQVE PONANTVR. 1471. l. 4. AEMILIO VRSINO FRATRI.... ET STERGIO LIBERTO, Katanchich. Geogr. Vetus II. 42. l.

313. AVRELIO ACHILLEO LIBERTO FIDELISSIMO
 AVR. POMPEIVS PATRONVS POSVIT B. M. Murat. 1521.
 14. M. S. X. 38. igen gyakran fordul elő; sőt tudjuk, hogy csak a háládatlanság, vagy más bűn elkövetése után szokták a közös temetkezési helyből, mely azonban a családétól még is el volt különítve, mint e felíratból kitűnik . . . *pars sinisterior ad familiam libertorum suorum pertinet* . . . kizárni. Ennek bizonyosságául szolgáljon a következő felírás: M. Aem. Artema fecit — et sibi et suis libertis libertabusque posterisque eorum excepto, Hermete liberto quem veto propter delicta sua aditum abitum ne ullum accessum habeat in monumento, Orelli 3033, vagy: excepta Secundina liberta impia adversus — patronum suum. u. o.

Ezen külön temetkezésnek egyik oka lehet talán az olaszthoni temetkezési módtól kissé elütő vagy talán egyáltalán véve kisebbszerű temetkezés a tartományokban, főleg a többnyire katonaság által gyarmatosított Pannoniában; mert ha figyelemmel kísérjük a latin feliratok gyűjteményét, csakhamar az itáliai, főleg a birodalom székéhez közelebb lévő síríratokon azon változatosságokat is észre fogjuk venni, melylyel a családi emlékeknek, vagy külön sírkertescskéknak területei fölemlítettnek. Csak egy-kettőt akarok Katanchich Istri adolarum Geogr. Vetus. I. kötetéből felhozni: Patavii in fronte Passus XXXVI. retro Passus XX. 171. lap. Aquileiae in fronte P. XVI. in agrum p. XXXX. 219. l.; Belignae in fronte P. XXXV in agrum P. C. 220.; ismét Aquileiae: In fronte P. XV. in agrum, P. XXX. 221. l.; Polae: In fronte P. XXX. in agrum. P. XXXXI. 229. l. stb. Száz meg száz ilyen példát idézhetnénk délről, még Laibach és Sziszekről is, Mommsen felíratai csak első kötetében 26-ot; míg hazánkban ilyen nagyobb családi sírkerteket jellemző felírást nem ismerek. A kinek tehát nagyobb családja volt, legfeljebb másod, harmad, és egyes esetekben negyedmagával aludta ugyanegy koporsóban az örök álmot, s így szabadosaiknak külön temetkezésről kellett gondoskodniok.

Nem fog talán ártani, ha mi, kik a római műemlékeknek kelletinél sokkal kevesebb figyelmet szentelünk és a mult század végén és a jelennek elején a honunkban oly buzgón folyt

kutatások mögött messze, messze elmaradtunk, az érintett sír-írást kissé taglaljuk. — Rendszeren a síratok, a csak ritkán hiányzó D M után mindjárt a halottak neveivel vagy : MEMORIAE, l. Gruter 322 l. 2, 847. l. 12, Schedae Jakusith n. 1. Katanchich, idéz munkájában 442. 521 ll. vagy BONAE MEMORIAE, Apianus 475. l. Gruter 553. l. 9 ; vagy QUIETI ET PERPETVAE SECVRITATI, Murat. 852. l. 7. Katanch. l. 406. 243. vagy AETERNAE QUIETI ET PERPETVAE SECVRITATI u. o. l. 410. Gruter 796. lap, ajánlattal kezdődnek ; azon bevezetés DOMO AETERNAE, azaz örök nyughelytül ; csak ritkábban fordul elő. De még is találjuk p. o. Mommsen Corpus Inscriptionum latinarumában : HAEC EST DOMVS AETERNA. HIC EST FVNDVS. HEIS. SVNT HORTI. HOC EST MONVMENTVM. MEVM IN FRONTE P. XIII. IN AGRVM P. XXIIII. és DITIS AETERNA DOMV — vagy DOMO, 1009. felírás mint némelyek olvassák. Igy Mamilla Paula DOMVM AETERNAM P(osuit), Katanchich id. h. II. 16. 372. DOMVM AETERNAM IVLIA AGRA POSVIT. Murat. 1354. 2. AVIDIA MAXIMINA DOMVM AETERNAM VIVA SIBI FECIT, Marm. Salon. CL. X. 4 ; DOMV AETERNAE ET PERPETVAE SECVRITATI, egy sziszeki feliraton. Katanchich Geogr. Vetus I. 440 l. 510. felírás.

A sírok szentségéről oly vallási fogalmuk volt a rómaiaknak, hogy ezen szólásmódot valónak képzelék, feltevéen azt, hogy a nehéz, tisztos, ólommal beöntött, vaspántokkal a sírládára erősített, tető alaku födelet senki sem fogja bántani, nemcsak azért, hogy valakit, ki nem oda való, belefektessenek, hanem még kevésbé, hogy azt kirablással szentségtelenítsék. Nem hiszem, hogy minden érdek nélküli dolgot cselekszem, ha némi tükrül ide írok nehányat azon elszórt, nem mindenki által könnyen található feliratokból, melyek ezen ügyre vonatkoznak. P. o. ALIVS HOC INFERETVR NEMO. Gruter 2010. l. ALTERVM NON LICET INFERRE CADAVER. QVISQVIS AVTEM HOC AVSVS FVERIT DABIT HEREDIVS MEIS DENARIOS D. ET CIVITATI D. 1426. l. 5. sz. — SI QVIS POST... DVO CORPORA POSITA HANC ARCAM APERVERIT AVT ALIVD CORPV POSVERIT... a törés miatt

hiányzik a btüntetés. — HANC ARCAM SI QVIS APERVERIT... DABIT REIPUBLICAE MVNICIPII RAVENNA-TENSIS SESTERTIORVM XX MILLIA. 780. l. SI QVIS MOVERIT ARCAM HANC AVT ALIQVID QVIDPIAM AD SEPVLCRV M SPECTANS SOLVET POPVLO ROMANO DENARIORVM V MILLIA. 154. lap 7. sz. IN EO -- monu-mento — NVLLVM ALIVD VOLO PONI CORPV S. SI QVIS AVTEM AVDERIT DABIT TASSIORVM CIVITATI POENAE NOMINE VEL POSTRIMO AVREOS QVINQVE MILLIA. 1085. l. 2. — IN HOC MONVMENTO HEREDI MEO IVS INFERENDI PRAETER ME NON DO. VXORI MEAE DO. 955. l. 10. sz. — NON POTERVNT INFERRE IN SARCOPHAGO IN QVO EGO QVIESCAM ALIVM MORTVVM, NEQVE IN MONVMENTVM ALIVM SAR-COPHAGVM. 1081 lap 4. sz.

Mennyi érdekes adat a temetkezési hely szentnek tartá-sára nézve, és pedig ilyenekkel lapokat lehetne kitölteni. Eme-zek csak másoknak a sírba való rakására vonatkoznak, de kik azt feltörik, hogy talán a csontokat kihányják vagy a mellékleteket ellopják kéressel p. o.: QVISQVIS ES HOMO, ET VOS SO-DALES MEOS CVNCTOS ROGO PER DEOS SVPEROS INFEROSQVE NE VELITIS OSSA MEA VIOLARE 931. l. 12. 932. 12. 13. szörnyű birságokkal és átkokkal illették: Igy p. o. VIOLATOR DABIT CVRIAE PRET. LX — LXX. N Gruter. 760. l. 6. sz. SIQVIS HOC MONVMENTVM VIO-LAVERIT HABEAT IRATVM IOVEM. u. o. 1488. l. 13. sz. HABEAT IRATAM ISIDEM. 1203. l. QVICVNQVE SPO-LIAVERIT NEQVE AB IPSO MARI RECIPIATVR, NE-QVE ILLI TERRA SIT PERVIA. 1063. lap 4. sz.

SI QVIS SPOLIAVERIT HOC SEPVLCRV M... NEC TERRAM SIBI AMBVLANTI NEC MARE NAVIGANTI PROPITIA HABEAT, SED ERADICETVR IN OMNI GE-NERATIONE. OMNIA MALA EXPERIATVR, ET HOR-ROREM ET FEBRIM, ET QVARTANAM ET ELEPHAN-TIASIM ET CVNCTA MALA, ET QVAECVNQVE HOMI-NIBVS ACCIDVNT, EA EVENIANT ILLI. 1298. lap 5.

És hogy a keresztények is ilyen módon tiltakoztak sír-jaik feltörése ellen, látszik a következőkből: ROGO TE PER

DEVM OMNIPOTENTEM, ET IESVM CHRISTVM NASARENVM, NE ME TANGAS, NEC SEPVLCRVM MEVM VIOLES, NAM ANTE TRIBVNAL ÆTERNI IVDICIS MECVM CAVSAM DICES. 429. lap.

És mind ezek mellett mégis hogyan lehetséges az, hogy nálunk a sírládák majdnem mind feltörvék és még a szegényebbek téglasíraik is kirabolvák? Mindezeket a barbaroknak tulajdonítanám, ha halmaik vagy a testek elégetése nem mutatná meg eléggé azt, mennyire tisztelik ők is a holtak testeit. Már a rómaiak korában is kellett olyasoknak lenniök, kiknél a kinesszomj nagyobb volt a vallási érzetnél, mert mire való lenne azon sok tiltakozás és átok? Hogy ezen kirablásokat nem egyedül a barbaroknak vagy keresztényeknek kell tulajdonítani, abból tűnik ki, hogy a kétrétegű római temetőknél az alsó réteg sírjait többnyire széthányva és kifosztva találtuk.

A sarcophagon kívül letek még egy római katonát ábrázoló dombormű töredéket, melynek kőfaragója csak legényi tehetséggel bírt. Az egyenesen levágott haj fölött a sisaknak csak töredéke ül, a fülek vas lemezekkel védvék. Nyaka körül kötélszerű nyakravalót látunk. Kardhordó szija a bal vállról a jobb csipeje felé van irányozva, hol a kardmarkolat látható, a bal oldalán a törmarkolat emelkedik ki a letörött övből. Vézna karja felső részén rövid ujj látszik, mely széles czafatokkal végződik.

Továbbá két lombozatos dístöredék is került napfényre. Egyikén egy öblönytől jobbra valami szárnyas griff-féle állat guggol, melynek farka szép kacsakaringós lombozatba megy át. A másik darab is ehhez hasonló. Végre van még egy beiratlan, de nagyszerű kőlap, melynek hossza 5', magassága 4' 2'', vastagsága 9''. Ezen lap három, keretbe foglalt 12'' széles, 3' 8'' magas beiratlan lapokból áll. A középső lapot hosszoldalán kettős fűz vagy babérlevél szalag keríti.

Valamint ezen tárgyakat, úgy a talált bögrét is Kunwald úr a m. n. muzeumnak ajándékozta, az érmek és a mécses szét-hordattak.

Megemlítendő még, hogy ezen római maradványok fölött keresztény temető terült el, melyben fakoporsókba helyezett

vázakat, Leopold császár idejéből való érmeket, fakeszterket, sárgaréz feszületekkel üveges képecskéket sz. háromságot előállító rézmetszetekkel sat. találtak.

R ó m e r.

Régiségeink ismertetése és megóvása érdekében.

(Figyelmeztetésül keletkező régészeti egyleteink számára.)

Több éve már, hogy az Archaeologiai Bizottság egy országos, kellő személyzettel és némi hatalommal is ellátott, archaeologiai bizottság tervezetét kidolgozá, és a mindinkább pusztuló vidéki régiségeknek, ennek életbe léptetésével biztosítást és ismertetést akart szerezni. Az egész intézet talán 6000 frtot vett volna igénybe. Azonban úgy látszik, hogy ezen eszme még korai, mert most még lehetne valamit fenntartani, menteni, leírni; majd ha a várromok pusztá kőhalmokká válnának, ha templomaink az értelmetlenség által még inkább elfognak csúfíttatni, ha a szemesk ülföldi, vagy belföldi szakkedvelő mindent, a mi még némi régészeti becsesél bir, összevásárolt vagy külhoni szatócsoknak eladott, akkor majd mi is kezdünk talán siránkozni, elődeinket közönbösségről és pusztítási vágyról vádolni — és talán bensőleg örvendeni, hogy legalább ilyenféle lommal nem vagyunk kénytelenek vesződni!

Mennyire érzik a vidéken egy központi bizottság kellő felszerelésének hiányát, tanusítják a kezeimnél levő panaszok. De mit tehet e tekintetben az egyes, főleg ha majd elszigetelten töprenkedik ezen óriási pusztában? — Azért örömmel szemléljük, hogy annyi felhívás és oly zokon vett hazafias, férfias, de nem eléggé hízeltő és tömjénező kérelem vagy szemrehányás után még is itt-ott kezdenek jobbjaink mozogni, serkenetni, és az álmokat felrázni! Ez már magában jó jel; — kezdenek muzeumokat alapítani, szakkönyveket szerezni, felolvasásokat tartani; — ennek is meg van a maga haszna — és talán néhány év múlva érlelni látjuk ezeknek gyümölcseit. De ámbár nem lehet mindjárt hírneves, gazdag muzeumokat rögtö-

nözni, nem lehet bámulandó fölfedezéseket tenni, egyet mégis lehet tenni egy kis szemességgel, egy kis hazafias elszántsággal és kitartással, és ez az egy abban áll, hogy, mit jelenleg birunk, és mikép birjuk, azt evidentiában tartsuk! Szakfőrfiaink eddig többnyire csak egyes, ismeretes vidékeken jártak, ezeket ismertették. Kevesen vannak, mással kell foglalkozniok; leginkább a vidéki tagok tehetnék azt, hogy az egyletekhez legalább a monographiákhoz szükséges régészeti anyagot beküldjék. Ezáltal idővel az Archaeologiai Bizottság is fogna az elszórt kincsekre figyelmeztetni. Hogy ezt barátink bizonyos modorban tehessék, jónak találtam a következő kérdéseket kinyomtatni, hogy így a lelkes szakkedvelők kedvük és tehetségük szerint a nagy nemzeti munkához hozzá járulhassanak.

I. Az építményekre nézve, legyenek azok egyháziak, polgáriak vagy erődítések ezen kérdésekre kellene felelni.

Mily név alatt ismeretes az építmény?

Hol létezik? — megye, vidék, helység, utca, házsám.

Mikor fedeztetett fel vagy régóta ismeretes-e?

Alakjának rövid leírása.

Mértéke: Hoszsza, szélessége, magassága, vastagsága.

Az anyagnak, melyből készült, mely nevezése vagy leírása, esetleg honnanvalósága?

Épségi állapota.

Van-e szándék azon javítani, és minő terv szerint?

Az arch. kalauzban leirt vagy lerajzolt építmények melyikéhez hasonlít leginkább?

Kinek birtokában van?

Mily célra használtatik?

Fordulnak-e elő az építményen falképek, mily helyen?

Itt nemcsak az épületet magát kell vizsgálni, hanem netalán földalatti részeit is, és főképen padlását, hol nem ritkán az újabb boltozatok fölött a régibb falképek is fennmaradtak.

Van-e felírás az építményen és minő?

Léteznek-e az építmény helyiségeiben, vagy annak környékén arra vonatkozó történeti vagy különben az építményt tárgyaló adatok, és voltak-e ilyenek közölve nyomtatásban, minő könyvben vagy folyóiratban mikor és hol? Ismeretes-e va-

lamely az építményre vonatkozó monda, rege, vagy hagyomány?

(Kelt stb. A jelentőnek neve, lakása (u. p.) és hivatala.)

II. *Egyéb műemlékekre, apróbb készletekre és régiségekre nézve:*

Mily név alatt ismeretes a mű?

Hol létezik? megye, vidék, helység, útcza, házszám.

Mikor fedeztetett fel, vagy régóta ismeretes-e?

Alakjának rövid leírása.

Mértékei, hossza, szélessége, vastagsága, magassága.

Az anyagnak, melyből készült, megnevezése vagy leírása.

A műnek épségi állapota.

Van-e szándék azon javítani és minő terv szerint?

Az arch. kalauzban leirt vagy lerajzolt alakok melyikéhez hasonlít leginkább?

Ki a birtokosa?

Mi célra használtatik?

Van-e felírás rajta és minő?

Léteznek-e a mű helységében, vagy annak környékén arra vonatkozó történeti, vagy azt tárgyaló írásbeli adatok, és voltak-e ilyenek közölve nyomtatásban, minő könyvben, folyóiratban, mikor és hol?

Ismeretes-e valamely a műre vonatkozó monda, rege, vagy hagyomány?

Megszerezhető-e a magyar nemzeti muzeum számára, és micsoda feltétel alatt?

(Kelt stb. A jelentőnek neve, lakása (u. p.) és hivatala.)

(A m. tud. Akad. Jegyzőkönyvei 1863, I. kötet 166. lapja nyomán.)

Archaeologiai levelek.

XVIII.

Ellenbogen József pozsonyi reáltanár Rómer Flórisnak.

Folyó évi jan. 7-kén, Justy polgármester elnöklete alatt megalakult a városi muzeumot létesíteni akaró bizottság. Bizottsági tagokká választottak: Edl Tivadar, Feigler Károly, Né-

methy János, Posch Ágost, dr. Rupprecht Márton, ifj. Sprinzel Mór, és én mint jegyző. A jegyzőkönyv azon pontja bir némi érdekkal, mely a magyar közönséget szíves adakozásra szólítja fel. Egy ideiglenes szobát már sikerült szereznünk. E tárgyról jövőre többet!

Tudomásomra jött:

a) *Nagyszombat* mellett észak felé egész pogány sír talál-taték, mely azonban — fájdalom — szét is romboltatott; a csontok mellett talált edényt sikerült a városi múzeum részére megszerezni; ezen edény külseje egészen eltér a Szántón lelt tárgyakétól s inkább a kelt edényekhez hasonlít.

b) *Szajbéli* nagyszombati vicarius Bakacs Tamás eredeti arcképét birja.

c) *A galgóczi* kastélyban van egy Mária szobor, mely egy-kor Bakacs Tamásé volt; ugyanitt néhány érc bálvány is látható, melyek az itteni építkezések alkalmával a kertben talál-tattak. (Nem lehetne-e e tárgyakat a muzeumnak megszerezni?)

d) *Berencs-Váralján* Felső Nyitramegyében Szenicz felett számtalan cseréptöredék és ép edény találtatik.

. Martius elejétől kezdve hetenkint egyszer a főreáltanodai ifjuságnak a pogány korból archaeologiai előadást fogok tartani. Minthogy Pozsonyban kőkori tárgyak nincsenek és én bronz eszközökkel sem rendelkezhetek: igen kérném Nagyságodat, ha három-négy hétre néhány kő és bronz esz-közt méltóztatnék küldeni, hogy azokat a fiatalságnak meg-mutathatnám

. A báró Lo Presti birtokában levő mumia anyaga homokkő. Mását itt küldöm, kérem méltóztatassék róla nyilat-kozni, hogy mi lehet? — Különben lelhelye Pompeji. — Még egy példánynyal szolgálhatok.

XIX.

Halas, april 11-én, 1869.

A szép haladásnak indult helybeli ref. gymnasium muze-umának érdekes kis régiség-gyűjteménye van, melyben nincs

ugyan még a régészet egyik ága sem teljesen képviselve, de mely azon körülmény miatt, miszerint egyes példányai nagyobb részt a halasi határban találtattak, még ily bevégzetlen állapotban is figyelmünkre méltó.

Az *öskori agyagmivesség* példányai közül említésre méltó két barbar edényke, melyek mindegyike elég ép állapotban vagyon; egy római urna, melynek felső része hiányzik, s mely ép korában körülbelül 2'-nyi magassággal birhatott, s végül a szeremlei edények. Ez utóbbiak, ha sejtelmem nem csal, régészetünk egyik tekintélyes bajnoka által már le vannak írva, s jelen soroknál talán még előbb napvilágot fognak látni. Egyébiránt nagyon sajnálni való, hogy ezen edények, melyek bármelyik országos gyűjteménynek is diszeül szolgálnának, kis városunk muzeumában nem részesülnek a látogatók részéről a megérdemlett figyelemben.

A *középkori tárgyak* közül említendő egy hegyes vas sarkantyú, mely alakra nézve csaknem teljesen megegyez azon ezüst sarkantyúval, melyet Érdy János az 1848-ban eszközölt székes-fehérvári ásatások alkalmával III. Béla király márvány koporsójában talált, s mely jelenleg a magyar nemzeti muzeumban őriztetik.

Az *éremgyűjtemény* magyar része I. Endre, Salamon, szent László, IV. Béla, I. Mária, Zsigmond, II. Ulászló, II. Lajos, Szapolyai János, I. Ferdinand, I. Lipót, I. József, stb. érmeit foglalja magában; római része pedig Trajan, Hadrian, Antoninus Pius, Diva Faustina (Ant. Pius neje) M. Aurelius Antoninus, Luc. Dom. Aurelianus, P. Licinius Valerianus, Probus, M. Aur. Maximianus (291—310), Maximinus Gal. Arm. (306—307) nagy Constantin (305—337), Maxentius, Val. Licinius, Constantinus Jun., Constans, Fl. Constantius, Julianus Apost., Valens és Valentinian érmeiből áll. Ezen kívül az ujabbkori bel- és külföldi érmek is szépen vannak képviselve.

Mielőtt igénytelen soraimat befejezném, fel kell még említnem egy latin szövegű bibliát, a mely Lyonban az 1521-dik évben nyomtatott, s mely mint családi kincs jutott szerény gyűjteményembe.

Fridrich István.

XX.

Csankó Károly batai jegyző úrnak.

Vettem becses sorait és azon örvendetes hírt, hogy a fölötté érdekes római mértföldmutatót a templom előtt felállították. A felírás évére nézve nem tehetek változást, mert leghitelesb történelmi és legpontosabb éremtani forrásaim után indulva csak azt találok, hogy CAIVS IVLIVS VERVS MAXIMIVS és fia CAIVS IVLIVS VERVS MAXIMVS mint Caesar és Princeps Juventutis 235 és 236-ban Kr. sz. után együtt uralkodtak. Egyáltalán olyasmivel, a mit az utókornak felírásban át kell adni, nem szoktam a dolgot elhamarkodni. Minthogy nevezett császár 327-ben Sirmiumban tartózkodott, meg lehet, hogy akkor új mértföldmutatókat rakatott, s így, ha még tüzetesebben akarják az évet közelítőleg kitenni, tessék ezt vésetni (235 — 238-ig) a mely évben e két uralkodó megöletett: bár a GERMANICVS-nak, mely czimet a két császár 237 körül germaniai pusztításai után felvett, de melynek e rongyolt kövön nyomát nem találhattam, hiánya a mellett tanuskodik, hogy az évet inkább 235- és 236 közé kell szorítanunk. Az idézett rómaiak történetének VIII-dik cikkét nem olvastam, de ha csak a Pütz-Vinczeféle történelmi alaprajza című iskolai könyvet tekintem is, a 305-dik lapon Alexander Severusnál találok, hogy 221 — 235 -ig, a 306-dik lapon pedig Maximinus 235-től 238-ig uralkodott. Nem tudom, honnan merítette a b-j-i tanár úr azt, hogy mivel 235 év körül Alexander Severus és Septimius Severus? (NB ez minden hiteles kutató nyomán 193 — 211-ig uralkodott) előfordulnak azért Maximinus és Maximus 235-körül nem uralkodhatott volna. Rendesen tudtommal nem az uralkodás utolsó évét (mert Alexander Severus 235-ben megszűnt lenni) hanem inkább elejét szoktuk idézni. Azt tartom, hogy az említett b-j-i tanár úr valami kis iskolai compendium után indult, melyben Maximinus és Maximus elő sem fordultak. Azért tessék bizton zárjel közé a 235 — 238 évet tenni.

Azon megtiszteltetést, melyről szives soraiban szó van, köszönettel fogadom a nagyon tisztelt Tanácstól; de köszönetemhez két kérést is kapcsolok. a) Minthogy a telkek birtoko-

sai változhatnak, vagy az út más irányt nyerhet, és a falusi utolsó házon túl egy újabb emelkedhetik, a tervezett felírás csak ideiglenesen hiteles, holott ezen pont, hol a mértföldmutató találtatott, római helyíratunkra nézve rendkívül fontos. Nem lenne-e tehát a t. község hajlandó, addig míg a hely pontosan tudatik, a birtokost reá venni, hogy azon helyet egy oda ültetendő fa által jelzené, melyre idővel ezen leletre vonatkozó táblácskát lehetne alkalmazni; azt hiszem, hogy megjön még az idő, midőn ezen régiségek nálunk is nagyobb kimélettel és tisztelettel fognak őriztetni, s akkor a község iránti hála lesz ezen gondoskodásának legszebb jutalma. Uraim, szükséges, hogy a népet emeljük! Ha az ajánlott fát, vagy talán, hogy e hely még szembetűnőbb legyen, 4 fát némi ünnepélylyel fog ültetni a község, ezáltal emberemlékezetig a lelhely biztosítva van, és a község mint a régiségek mentője vezércsillaggal elővilágít! Kegyed, ki eddig szavaimnak oly szép eredményt szerzett, tudni fogja hová célzok. Nem is a fa itt a fő dolog, hanem a vidék emelkedése és nemesítése! b) Mi még szívesen fekszik ez: Sok monda kering Batán Bata király sírkövééről, mely Máté Jánosné pinczejében be van falazva. Csak nagy bajjal voltam képes azt azon setét helyen tagozgatni. Nem érdemes-e ezen ép és diszes írásu kő, mely arra tanít, hogy

† ANNO DOMINI — MCCCLXXVII OBYT. DNS. PAV-
LVS DE — BATA FERIA — QVINTA. ANTE DOM. RE-
MINISCERE, 1447 február 19-kén Batai Pál úr meghalt, a
végegyészettől megóvni, és mivel ilyen síremlékeknek éppen nem
vagyunk bővében, azt szintén vagy a templom belsejében vagy
a külfalon alkalmazni, úgy azonban, hogy idővel be ne me-
szeltessek.

Régi hírneves benczés apátságukból ezen egyedüli marad-
ványt bírja a mai kor, legalább ezt tessék megmenteni, nehogy
ennek is eltűnván sötét nyoma, még valaki kétségbe hozhassa,
vajjon Batán állt-e valamikor ezen fenséges monostor, vagy
másutt! A ki Á-t mond annak B-ét is kell mondani — és ki a
világhírű rómaiak emlékét megvédi, fogja-e egy ősmagyar csa-
lád nevét a pusztításnak átengedni?!

Az 1869. évi január 1-től marczius 31-ig a m. n. muzeum számára ajándékozott régiségosztályi tárgyak jegyzéke.

1. *A m. k. vallás és közoktatási miniszterium* 100 db. ezüst érmet.

2. *A m. k. közmunka és közlekedési miniszterium* a hatvanmiskolczi vasut ásátásánál talált 1 ó-kori cserép edényt két szarvasagancscsal.

3. *Haulik György* bibornok-érsek 155 ezüst érmet a temes-megyei varjasi pusztáról.

4. *Roll József* egy márványból készített férfimellszobrot.

5. *Koricsánszky László* 1 ezüst érmet.

6. *Puty Imre* bártfavárosi főjegyző 1 régi sarutalpat.

7. *Krivácsy József* olasz tűzér ezredes 1 ezüst és 20 réz-érmet.

8. Az *ó-budai szeszgyár-részvénytársulat* 1 római sírkövet.

9. Az *ó-budai első téglavető-gyár-részvénytársulat* több római egész és töredezett sírkövet, és egy római kőoltárt.

10. *Schertzenlechner Sebes* udvari tanácsos 1 ezüst érmet.

11. *Délkeleti vasút igazgatósága* 1 rozsdás vaskardot*) 4 ezüst gombot, 3 ezüst kapcsot, és 2 ezüst sodronyláncot.

15. *Dr. Baumgarten Antal* 1 ezüstérmet, 1 rézérmet, és 7 darab különféle régiséget.

13. *Kubinyi Ferencz* 1 szürke mexikói kalapot.

14. *Horváth Imre* gyógyszerész 1 ezüst érmet és 1 cserkesz-zsákot szőrből.

15. *Behlenfalvy Rezső* vasuti mérnök 4 ezüst, 6 rézérmet, 1 bronzkapcsot és 1 csonteszközt — ajándékoztak.

Pesten, 1869. márczius hó 31-én.

Kubinyi Ágoston,
muzeumi igazgató.

*) Mely az ide mellékelt fametszvényhez hasonló, (lásd „Műrégészeti Kalauz“ I. 66. l. 114. rajz).

E g y v e l e g.

(*Gróf Zrínyi Miklós*) ezüst kancsójának fényképeit kaptam nem rég azon tudósítással, hogy eladható. A füles, födeles, szép művezetű 48¹/₂ latot nyomó asztali készlet, ha valódi, mit csak a darabnak látása után lehetne megítélni, minden esetre nemzeti muzeumunkba való ereklje. Arczról tekintve egy középkori, mindkét kezével lándzsára támaszkodó vitézt mutat fülkében főtárgyul, lábainál tört fegyverek, feje fölött koszorúval egy angyalka lebeg. Az e fölé alkalmazott szalagban ez áll: **ÉLYEN GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS ÚR. NEVELESE ÉS HAZAJA.** Földelén egy tátott száju sárkány kivágott szélű stylizált paizsot tart, melyen ez áll:

G.
ALAPI
MDLXII.

A kancsó maga, mely egészen a renaissance változatos ívezeteivel, torz álczáival, kagylódszerű kacskaringóival, a mellék fülkékben alkalmazott diadaljeleivel és izletes fogantyújával azon kor jobb darabjai közé tartozik, mindenesetre figyelemre méltó, s minthogy ilyeneknek nem vagyunk bővében — nemzetünk számára megszerzendő lenne. A többi hat igen szép darab minket kevésbé érdekel, bár stylje, művezete würzburgi jeles kiállítása, akármely muzeumnak díszére fogna válni. Ezen készletekről tudósítással szolgál Thum Eduárd Linz városának titkára, kinél az árakat is meg lehet tudni.

(*Storno Ferencz*) hazánkfia, ki sikerült terveiről és stilszerű fölvételeiről hazánk határain túl is ismeretes, kinek a sopronyi sz. Mihály temploma ízlésteljes újjítását, és a pannonhalmi főoltár alatti imola díszét köszönheti, e napokban Erdélybe indul, hogy az ottani remek középkori építményeket rajzolván és felmérvén, a m. tud. akademia archaeologiai bizottságának rajztárát gyarapítsa. Minthogy pedig a nevezett bizottság fő célja az, hogy Storno úr az itt ott még gyéren lappangó régi falfestményeket remek másolatai által az utókor számára megóvjá, kérjük t. cz. hazánkfiainkat, méltóztassanak őt mindenütt pártolásuk, befolyásuk, tanácsuk által segíteni, mert műutazásának szerencsés eredménye leginkább régészeti tanulmányaink sikerét fogja tetemesen előmozdítani.

K ö n y v é s z e t.

Az 1869. április 1-ig megjelent *régészeti művek* jegyzéke közli *Aigner Lajos* könyvkereskedése Pesten (váczi-útcza 17. sz. nemzeti szálloda).

Atlas kirchlicher Denkmäler des Mittelalters im oesterreich. Kaiserstaate und im ehemal. lombard-venetianischen Königreiche 10. 11. Liefg. fol. 2 frt. 70 kr.

v. u. zu Aufsess das germanische Museum u. seine nationalen Ziele. 30 kr.

v. Bibra, E. die Bronzen u. Kupferlegierungen der alten u. ältesten Völker mit Rücksichtnahme auf jene der Neuzeit. 2 frt. 14 kr.

Bruoquignat, J. R., histoire des monuments mégalithiques de Roknia, près d'Hammam-Meskhoutin. 9 frt.

Cassel, P., Basilica und Kuppel. 40 kr.

Christ, W., das römische Militärdiplom von Weissenburg 70 kr.

Dezobry, Ch. et Th. Bachelet. Dictionnaire general de bibliographie et d'histoire, de mythologie, de geographie, des antiquités etc. 5 édit. Partie I. et II. 12 frt.

Dudik, B., neuentdeckte Fresken, aus dem Leben des heiligen Apostel Cyrill u. Method in Rom 4. 70 kr.

Fazy, H., Genève sous la domination romaine. Avec 6 pl. 2 fr. 30 kr.

Helbig, Wolfg., Wandgemälde d. vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens. Nebst e. Abhandlung. über die antiken Wandmalereien in techn. Beziehung von O. Donner. Mit e. Atlas 23 Taff. 16 frt.

Helfferich, A. der altrömische Kalender 1 frt. 70. kr.

Hucher, Eug., l'art gaulois ou les Gaulois d'après leurs médailles. Avec 101 pl. 15 frt.

Kekulé, R., die antiken Bildwerke im Theseion zu Athen beschreiben. 2 frt. 70 kr.

Kekulé, R., die Balustrade des Tempels der Athene Nike in Athen. 2 frt. 70 kr.

Lübke, W., kunstgeschichtliche Studien. 4 frt.

Mittheilungen der antiquar. Gesellschaft in Zürich 4. 16. köt. 2 rész 2. füzet. 2 frt. 14 kr.

Mosner, H., die Grabschrift des Eschmunazar übers. u. analysirt. 42 kr.

Mothes, O., die Basilikenform bei den Christen der ersten Jahrhunderte, ihre Vorbilder u. ihre Entwicklung 2. Aufl. 1 frt. 75 kr.

Rupp, Th., aus der Vorzeit Reutlingens u. seiner Umgegend. Ein Beitrag zur deutschen Alterthumskunde. 2. verm. Aufl. Mit 4 Taff. in Holzschn. u. 1. Karte.

Schliemann, Heinr., Ithaka, der Peloponnes und Troja. Archaeolog. Forschungen. Mit 4. Lithographien u. 2. Karten. 2 frt. 70 kr.

Schliemann, Li., Itaque, le Péloponnèse, Troie. Recherches archéologiques, Avec a 4. grav et 2 cartes. 2 frt. 70 kr.

Thomas, J., étude sur les traits caractéristiques des anciens Celtes 4. 1 frt. 5 kr.

Wieseler, F., der Hildesheimer Silberfund 1. Abth. 4. 2 frt 70 kr.

de Witte, J., recherches sur les empereurs qui ont régné dans les Gaules au 3 e. siècle de l'ère chretienne. 24 frt.

Wormstall, Dr. Jos., die Herkunft der Franken von Troja. Zur Lösung eines ethnograph. Problems. 1 frt. 5 kr.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

11. szám.

Május 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Három nap hazánk északnyugati határán.

I. Bécsben és Német-Ujhelyen.

Azt reméllém, hogy husvét után hozzá foghatok a *Corvin Mátyás* könyvtárának előttem ismert maradványainak rendezéséhez, és a már eddig is elég bő anyaghoz, még egy pár szemet böngészhetek. Azért *Toldy Ferencz* „A Magyar Nemzeti Irodalom Története“ II. kötet 36. lapján álló jegyzet nyomán *Német-Ujhelyre* indulék, hogy ott az egyházi könyvtárban létező példányt tanulmányozhassam, leírhassam.

A Bécsben töltött órák alatt a cs. kir. műipar muzeumot tekintém meg, hol a többi ismert tárgyakon kívül leginkább a *hildesheimi* hírneves ezüstleletnek gipszmásolati köték lefigyelmemet, és az úgynevezett *Welfek kincse*, mely épen most volt több szekrényben kiállítva. Ezen kincs a hannoveri kolostorok és katolikus templomok készleteiből keletkezett. Hogyan és mikor? Ezt leginkább tudnák maguk ezen tisztos fejek megmondani s azon arany és ezüst kezek, melyek hajdant ereklyetartókul használtattak, leírni. Több század művei ezek, sok viszontagságnak tanui, s a középkor egyházi művészetének legilletékebb hirdetői!

E kincs gazdagságáról és változatosságáról eleget tanúskodik az, hogy egyedül a kéz ereklye-tartó tíz példányban fordul elő. Sajátságos, hogy ezen kezeken gyakran több gyűrű van, és pedig a közép izen, sőt a hüvelyken is, miből az tűnik ki, hogy azok, kik mai nap ezt negélyzik, ebben is a múlt századok utánzói. Mint harangismémhez igen becses adatot följegyzém azt, hogy itt a két kiállított *szenstégtartón* (monstrantian) a szentséget fedő üveghenger talapzatáról apró *harangocskák* lógnak le, mit eddig sehol sem láttam. Ennek némi nyoma van a *spanyol* kelyheken és körmeneti kereszteken és a *svéd* ivó-kelyheken; csak még egy példát tudok az infula dependentiákon, Győrött, a drága infulán. Valószínűleg a zsidó főpap dalmatikájának alsó prémétől csüngő harangocskáknak maradványi vagy utánzásai ezek, miből alkalmasint a pluviale és dalmatika zsinórzatok aranyos bojtjait is kell származtatnunk? Nem voltak-e ezen csengetyűcskék a szent készleteken előbb divatban mint a csengető miniszter-gyermekek, vagy a pulsatorok rendjének teendőihez tartozott-e ezen alkalmakkor is csengetni? ezt földériteni nem tartom fölöslegesnek, de sőt igen becses munkálatnak.

A tárlatban még az *aussigi* szárnyoltár is felkelté figyelmemet azért, mivel a szentek szobra, mögötti aranyozott háttér, hogy sima, fényes volta miatt zavarólag ne hasson ponczozott dessinjével igen meglepőleg hatott reám, mert a rendszeren előforduló mértani alakoknak ismétlése helyett azon mintát találtam, mely I. *Mátyás* királyunk korában az egyházi szöveteken előfordul. És azután? — kérdi valaki. — Ez nekem természetesen a kelt nélküli műemlékekre nézve nagyon is fontosnak látszik, mert tudván azt, hogy az egyházi, mint a polgári művészetet bizonyos korszakban ugyanazon ízlés, szellem, művezet lengi át, nem csak az egészben, de részleteiben is, ha csakugyan ilyen szaknak két végső, datált műemlékét zsinórmértékül vesszük, és valamint más országokban teszik, az illető királyok kormányzásáról nevezzük el, vagy egyéb jelentékenyebb történeti eseménnyel kötjük össze, nemcsak hogy magunk fogjuk könnyebben eszünkben tartani, hanem mások is könnyebben fognak bennünket megérteni! — Ha a francziáknak lehet gaulois, mérovingien, Louis XIV — az an-

goloknak Tudor ízlésük stb. miért ne jelezhetnők mi is műemkeinket kitűnőbb műveltségi korszakaink után, miután már az okleveleket úgy is Árpád — Anjoukoriaknak stb. szoktuk nevezni; s ez a régészetre nézve annál inkább szükséges, mivel bizonyos stýlnak nálunk való felkapása úgyis egy vagy több tízzel későbbre esik, mint Európa egyéb népeinél.

Este Német-Ujhelyre érkeztem. Első teendőm volt, hogy a hajdani püspöki, jelenleg prépostsági udvarba siessek, és a Mátyás-féle codex után kérdezősködjem. A válasz lehangoló volt. Itt bár Corvin Mátyásról sokat tudnak, s emléke mint látszik, kedves a polgároknál is, efféle kéziratról semmit sem tudnak. — Minden reményről még sem mondtam le; mert a prépostsági könyvtárt magam kívántam átvizsgálni.

Korán reggel a számos régi templomot vizsgáltam és a főtéri oszlopcsarnokokat a lábas házak alatt. Ezen csarnokok oszlopszatát, vállköveit és a boltgerinczeket egészen olyan ízlésűeknek találtam, hogy egy része a zárkövekkel együtt a Mátyás király korában újított pannonhalmi keresztfolyosó efféle részleteivel megegyez. A templomok nagy részt a renaissance értelmetlen rombolásainak, bevakolásának, és simításának estek áldozatul; oltáraik azon ízléstelen nehézkes antikizáló faszekerestmények, különféle kacskaringók, meztelen angyalkák, tekeredzett öblönyök és classikaiaknak csúfolt vázak, favagy gipsz virágkoszorúk és többnyire középszerű festmények összeállítása és túlhalmozása, hogy ezekhez képest a várban levő sz. György kápolnája, még némileg jó hatást gyakorolna, ha azon egyhangúságával nem bántalmazná a góthízlés ismerőjét, hogy a még néhány évtized előtt exclusiv góthnak tartott kőszínnel minden be nem lenne mázolvá. Mily hideg, mily ízetlen, mily quakerileg józan vagy üres ezen pompás császári építmény, mely ha talán a mi felfogásunk szerint túlterhelt is, de minden egyes lapjában, keretében, tagozatában polychromirozva volt, és melynek a kápolnának nevezett templomot körülfutó remek erkélyzetén a számos címér arany- és ezüst paizon ragyogott! Ha ma kellene a kápolnát stýlszerűleg restaurálni, úgy hiszem másképp tudnák ezt feleleveníteni; mert fogadni mernék, hogy azon lélekölő kőszürke máz alatt minden nyomon a régi képeket találják fel, és újítanak meg.

A régi fényből egyedül a festett üveg ablakok részletei maradtak meg. A merre csak nézünk, mindenütt szemünkbe tűnik III. Fridrik császár ismeretes A E I O U-ja, a homlokzaton 1873 = 1453, benn az üveg-festményeken 1879 = 1479-évszámmal. Ilyenek voltak a mi királyaink palotáiban fennállott kápolnák is — és mi maradt fenn belőlük? — Minket magyarokat itt leginkább a közép ablak tagozata közt alkalmazott három czímer érdekelhet; ezek úgy vannak állítva, hogy felül a császársági sas, jobbra a magyar szelemenés, balra a kettős keresztes paizs foglaltatik.

Czímertanilag fölötte érdekes a kápolna keleti fala; ezen mintegy 100 gyönyörűn vésett és egészen ép paizsot látunk; természetes, hogy ezek is katonailag kőszürkés mázukkal a nézőt fagyasztják. Miféle heraldi bijoux lehetett ez eredeti fényében? — Igaz, az a bárgyú, ízléstelen, bigott és egyedül külsőségekben gyönyörködő középkor, csak ily tarka-barka pillangónak tudott örvideni, míg a mi philosoph józanságunk, talán csak a grönlandi vagy spitzbergai egyhangúságot találja a maga eszéhez, emberi mētóságához illőnek!

Az úgynevezett *új kolostor* (Neukloster) kapuzata fölötti czímert és mellékletet t. i. a festett szobrokat ezen számmal 1888 = 1444, a háttérben előttű sz. Benedektől és sz. Bernáttól, melyek képei újabbak, azonnal meg lehet különböztetni. Az építmény egészben véve újabb, bár a templom melletti déli részen a régi alapot fel lehet ismerni. Az újabb tágasb épület udvarában feltűnő a kút vas-rácsozata, mely ámbár csak a XVII-dik század munkájának látszik, mégis annyira díszes, hogy a figyelmet megérdemli. A levélszerű kacskaringók és a vashúzból alkotott virágrészek oly ruganyosoknak tetszenek, mintha kevésbé merev anyagból készültek volna.

A templom maga régi, háromhajóju; de itt is a közelebbi századok a szent falakat eldíszteleníték. A boltozat zárkövei festett czímerekkel birnak, a mint ezt hazánkban is p. o. a pozsonyi templomokon láthatjuk. A többiek közt itt is Magyarországnégy szelemenés paizsát vettem észre. A mellékhajók falain számos régiebb és újabb vörös márvány sírkő őriztetik; vannak köztük 1457—1462-ből stb. valók, többnyire művészi kézre mutatók. A templom nyugati homlokzata

és a mellék kápolnák még leginkább megmaradtak eredetiségükben.

Természetes, hogy a magán épületek sem kerülhették el figyelmemet. Itt-ott régi kolostorból korházzá vált építményekre akadtam; egyikén egy háromlobban díszesen alkalmazott hármass paizs; a magyar utcza 223-dik számú háznak igen csinos átmeneti ízlésű kapuja van, mely töleséres béléttel és zig-zug díszítményével akármelyik templom kapujául is be ille nék. Vannak itt reminiscenciák a budavári régi házakra, melyek az emeleten csúcsíves párkánnyal bírnak, míg a piaci oszlopcsarnokokon az egyszerű dülénydedes boltívezettől kezdve a körtealakuig minden változatot észlelhetünk.

Közeledtem a püspöki udvar melletti főtemplomhoz. Részleteit a cs. kir. középponti bizottság, „Mittelalterliche Kunstdenkmale“ czímű közleményeinek II. kötetéből ismertem. Bécs-Ujhely mint határváros sokféle viszonyban állt magyarországhoz, sőt mivel Pitten nevű vár Ottokár és IV. Béla közti határozat után mint végvár jelentőségét elveszté, 1194 körül a mostani Német-Ujhely jeleltetett ki végerődítésül a magyarok ellen. Azon szolgálatért, melyet Imre király becsapásai alkalmával tett, már 1210-ben IV. Lipót hercegtől a városi kiváltságokat nyerte és „porta et clausura“-nak neveztetvén, czímerrel díszesített és kereskedési könnyebbítésekkel jutalmaztatott.

A főtemplom a XIII-dik század első tizedeinek jellegével bír, legalább a két nagyszerű nyugati toronynak fényes kapuzatát és a kereszthajóig terjedő részeit méltán ezen korszakból kell származtatnunk. Ide temettetett valószínűleg az utolsó babenbergi herceg II. Fridrik, ki az 1246-iki magyarok elleni csatában elesett! — A kereszthajó és a kar mintegy 1449-ben emeltettek és a góth ízlést viselik szembetűnőleg tagozataikon. Ezen három hajójú templomnak leírását nem adjuk, idézett helyen bőven le van írva mind az, mi róla tudatik; itten csak a golyó-párkányt említjük, milyent Jákon, Lébenyen és az aszszófi romnál is észlelhetünk, valamint egyéb hasonlatosságokat, melyeket a mi vas- és sopronmegyei ősi építményeinken is tapasztalhatunk.

Belsejében ismét feltűnnek Fridrik császárnak, kinek ez igen kedves városa volt, és pedig azért, mivel a legnagyobb szoron-

gatásokban hozzá hű maradt „hű városának“ is nevezé, A E I O U jelbetűi és országainak címerai közt Magyarország címere, melyhez az 1463-iki sopronyi békekötés óta igényt tartott és királyi címét viselé. Érdekes a faragott apostolok ép és egész sorozata mellékleteivel, és az alattuk alkalmazott szent jósok képeivel. A mi meglepett, az a kar északi részén álló felírás: *Anno domi 1493 hat Kayser Fridrich der dritt des Namens, den Sand Cristoffen machen lassen. e. i. o. u.*, mely képnek helyén az oratoriumot kitörték. Tudjuk, hogy sz. Kristófképe rendesen a templomok déli oldalán van, mint: Ócsán, Velemért stb. vagy a bemenetnél a nyugati kapuzatnál, mint: az ecséri puszta templomon — itt *Goliath*-nak hívják, az asszófoi romon, a kolozsvári templom kapuzata mellett, stb. alkalmaztatott, benn a templomban még eddig sehol sem találtam nyomát, főkép a karban nem, mert ezen szent kép rendeltetése volt a keresztényeket a templomba való menetelnél arra figyelmeztetni, hogy Krisztus igáját hordozzák, a mint őt sz. Kristóf hordá, és hogy e szentre való tekintet azon nap betegség és hirtelen halál ellen véd, mi okból kellett, hogy a templomba menetnél mindenki által láttassék, míg itt a szentélyben ezen célnak meg nem felelhetett. Hallám, hogy Liepoglaván is benn a templomban van sz. Kristóf képe.

Nem lehet elegendé sajnálni, hogy a renaissance az északi oldal ablakait mind, nem is jellemezhető ablakokkal elcsúfítá. Ezek eltávolítása és ízlésteljesekkel való pótlása az építmény érdekében állna.

Mint magyar régészt még érdekelt a *vasas* nevű Ernő herczegnek 1422-ből való sírköve, melynek sisak-éke a nagy pávatollú búb (Pfauenbusch) egészen hasonló azon remek faragványú sisakdíszhez, melyet a m. n. muzeum számára a fehérvári székesegyház maradványi közül, Albert királyunk sírköve egyedüli darabjaként a székesfehérvári városház udvarából elhoztunk; mi által ezen becses mű hitelesítve vagyon.

Hogy szerencsétlen hazánkiai emlékeinek egy őszinte *Requiescant in pace*-t szenteltem, nem is akartam említeni — kínos visszaemlékezések azok nagyon is szomorú időkre!

Megnéztem az öreg templom déli oldalán fekvő, sz. Mihálynak, praepositus paradisi-nek szentelt halotti kápolnát is.

Ezen is a különféle korszakok ízlése vehető észre, de a kerek apsis, sajtósárga parkányzatával a romankori eredetről tanúskodik.

Nyolcz óra volt, midőn *Zenner* Nándor prépost úr a sekrestyébe érkezett, és valóban kitünő előzékenységgel fogadott. Előadtam kívánságomat, de ő nagysága a *Corvin Mátyás*-féle kézíratról épen oly keveset tudott mondani, mint a segéd lelkész; mindazáltal rendelést tett, hogy míg ő misézett a főegyház könyvtárába bejuthassak és talán a lajstrom kalauzolása mellett czéломot elérhessem. Fázkodtam majd egy álló óráig a könyvtárban, átnéztem a majd 2000 darabból álló könyvtárt, és midőn ezen fáradozás eredmény nélkül maradt, eszembe jutott, hogy ma *april elseje* áll a naptárban.

Hogy mégis némi reménynyel kecsegtessen ő nagysága említé, hogy ezen mű a sz. pölteni püspökség alapítása alkalmával valószínűleg az egyházi régi készletekkel együtt Sz. Pöltenbe vitetett, hol a püspöki könyvházban lenne keresendő.

A préposti lak nagy termei egyikében egy régies szekrényben mindenféle egyházi régiségeket őriz az előzékeny házi úr, emlékek ezek a kelet szent helyeiről, de van itt egy sajátos gyűjtemény is, t. i. a világ minden részeiből gyűjtött *ostyák- és particulákból*, a keleti vallásfelekezetek vastagabb, pogácsa alaku süteményétől kezdve a jelenleg divatban levőig. Mennyi különbség és változatosság, nagyság, előadás és rajzra nézve! Hazánkból is láttam néhányat, ez azonban azon ígéretekhez képest, melyeket a prépostnak mint bécsi főpápuöveldei igazgatónak, a magyar papok tettek, nagyon kevés; pedig mily érdekes lenne, ha a kiadandó munkában kellőleg képviselve lennénk, mi épen nem nehéz, ha a szerzési mód könnyűségét és azt vesszük, tekintetbe hogy egy kis szemfüleskedés mellett épen nem volna lehetetlen, hogy évszámmal ellátott sütővasak használatával két három százados ostyákkal szolgáljunk.

Zrinyi és *Frangepán* sírjátát és a városházi muzeumot is megtekintém, hiszen ezt egy magyar sem mulaszthatja el. *Mátyás* király képe ugyanaz, melyet Pozsony városa is bír másolatban. Ezen király díszpoharát már a bécsi kiállításban láttam, fenekén ezt találtam karczolván: MR XIII Lt XI. az az 13 márka és 11 lat; azonkívül FI és FL jegyeket, talán az

ötvös neve! A király nyakdíszé és süvege üveg alatt őriztetik. Mutatnak egy 1325-ki aranyos táblájú kéziratot, a táblák alsó részükön 4 lábbal bírván, a könyvet felállíthatóvá teszik. Szemeimbe ötlött Artariától: „Ville de Bude et Pesth“ czimű festett kép, melyet városi levéltárunk számára szívesen elhoztam volna; valamint az Eisner által rézre metszett sz.-györgy-kápolnai heraldicus fal. A Zrinyi és Frangepán lenyakasztatását ábrázoló képeket fényképeztetni szándékoznak, valamint Mátyás királyunkra vonatkozó emlékeket is. Ez Német-Újhelyt látogató hazánkfiainak nefelejsül fogna szolgálni.

A muzeum őre említé, hogy van a városháznál egy tisztviselő, ki tanuló korában midőn *Zrinyi* csontvázát kiásták, annak fejét elvitte, miért is bünhödött; e fejet később elásták, és a helyet még ma is képes lenne az illető feltalálni.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki május 7-én, akadémiái termében, tartott V. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Pulszky Ferencz, Rómer Flóris, Rónay Jácint és Toldy Ferencz b. tagok.

53. Előadó bemutatja *Stornónak* Gyulafejérvárról beküldött Vajda-Hunyadon és vidékén elkészült 2 naplóját és a fal-festmények díszes másolatait; a bizottság ezek fölött örömet és megelégedését kijelentvén *Stornó* urat értesíteti:

hogyha talán Erdélyben való tartózkodása hosszabb időre kinyújtatnék és az előlegezett költséggel ki nem jönne, hogy eredménydús kutatásait folytathassa, újra 100 — 200 frtnyiig a költséget megtoldani ajánlkozik.

54. *Henszlmann* Imre bemutatja azon fametszvényeket, melyeket a bécsi cs. kir. központi bizottmány a pécsi katakomba leírásához készíttetett; minthogy ezekkel sem a bizottság sem maga a kiadó ninesen megelégedve és egyáltalán mo-

numentalis műhöz nem illőknek ismertettek, határozatott: hogy a pécsi székesegyházi lépcsőzetnél levő faragványok rajzai rézre metszessenek és a réztáblák készítésével Doby Jenő bizassék meg, úgy hogy az egyikért 80, a másikért pedig 60 o. é. frttal jutalmaztassék.

55. Jelenti előadó, hogy a *solmári* római ezüstérem lelet-hez hozzáférvén, azt meghatározá és legközelebb egyik akade-miai ülésben ismertetni fogja.

Tudomásul vétetett.

56. Figyelmezteti a Bizottságot egy érdekes *római sírkőre*, mely a nagy-vásonyi kastélyban létezvén a m. nemzeti muze-umnak díszére válnék; minthogy ezen emlék a kastély mos-tani birtokosa, *Todesco* úr által a Bizottság rendelkezésére bo-esáttatott, előadó e tekintetben a nagy-vásonyi uradalmi tiszt-viselőséggel érintkezvén a kőnek elhozatását ki fogja esz-közölni.

57. Előadó bemutat egy fényképet, mely egy régi, a XIV. századból való oltár-előfüggönynek másolata, ezt *Vámbéry Armin* akadémiai tag a Bizottság képtára számára ajándéko-zá; határozatott: hogy a tanár úrnak ezen becses adomá-nyáért köszönet mondassék, a fénykép maga pedig üveg alá tétetvén más efféle becsesb rajzokkal együtt az ülési teremben felakasztassék. A költség az *Eszterházy* János-féle alapból fog fedeztetni.

58. Előterjesztetik a m. akadémia határozata folytán azon levél, melyet *Péchy* Tamás abaujmegyei alispán úr a belügy-miniszteriumhoz a sz. István-baksai halmok ügyében fölter-jeszett és onnan a vallás- és közoktatási miniszteriumhoz át-tétetett. Minthogy a nevezett halmoknak tudományos kuta-tása, már azért is, hogy a csurgai (Fehérmegye) czölöpkama-ráju halmokkal nagy hasonlatossággal birnak, igen kívánatos, és mivel a régi törvény mely a találónak a leletből csak egy harmadrészt biztosít, a tudomány legnagyobb kárára egyedül a titkolódzás és az államnak álnok utakon való csalását nozdítja elő, a Bizottság kérendőnek véli az akadémia által a m. vallás- és közoktatási miniszteriumot: hogy az ilyen ásatá-sokkal eddig több ízben sikerrel működő bizottsági előadót küldje ki, azt a szükséges, talán 250 frtot meg nem haladó költ-

séggel lássa el s egyszersmind nyugtassa meg a halmok tulajdonosait, hogy a metánál találandó értékesebb lelet tulajdonuk marad, egyedül azon kikötéssel, hogy a m. nemzeti muzeumnak eladás esetében az illő áron való megszerezhetőség biztossággal.

60. Előadó említi, hogy *Krizsanich* János, kir. curiai fogalmazó úr több régiségre való figyelmeztetés, főleg pedig a Viktoria téglavető területén, hol legújabbán nemesak római sírkert, hanem góth ízlésű egyház is ásatott ki, tett vizsgálati által nagy rokonszenvet mutatván törekvéseink iránt, azokat tetemesen előmozdítá;

határozatott, hogy fennevezett szakkedvelő úrnak köszönet mondassék.

61. Az előbb említett templom feltünése az *Alba-Maria* egyházának kérdését ismét előtérbe helyezi; s minthogy *Rupp* Jakab szaktudós úr a mellett nyilatkozik, hogy a *Schwanfelder*-féle malom környékén alapok mutatkoznak, melyek az *Alba-Maria* maradványai, hogy ezen érdekes kérdés végleg eldöntethessék, határozó előadó indítványára a bizottság, hogy ezen állítólagos alapok felásatására a bizottsági alaphól 150 frt fordítások azon esetben, ha csakugyan ilyen alapok ottléte bebizonyulna.

62. *Pulszky* Ferencz n. muzeumi igazgató úr több érdekes régi budai pecsétet; a somlyó-vásárhelyi apácák pecsétjét; József császár koronázási érmét; Bánfihunad János remek arcképét mutatja be, mint olyan tárgyakat, melyeket évi jövedelméből szerzett ajándékokképen a m. n. muzeum számára szerzett, nyilatkoztatván, hogy igazgatói díját jövőre is ilyen czélokra följánlja, említi; hogy az egyik egyiptomi ibiik alját a lom közt feltalálni szerencsés volt, és hogy a köznép is nemzeti intézetünk iránt legnagyobb áldozatkészséget mutat, mit legújabbán *Rácz* Erzsébet napszámos is az által bizonyított, hogy néhány érmet a muzeumnak ajándékozott; mindezeket a bizottság köszönettel vette és a nemeslelkű ajándékozónak díszes munkaköréhez a legőszintébb szerencsekívánatokat nyilvánította.

63. Végre felolvasá előadó a következő leveleket:

a) a bécsi cs. k. állami nyomda beküldi a pécseli falképek próbanyomatát;

b) Dr. *Lind* Károly a bécsi középponti bizottság titkára a „Mittheilungen“ számára munkálatokat kér, és a pécsi főegyházhoz készült fametszvények dolgában kimenti magát.

c) *Höke* Lajos Dunaföldváról egy igen ékes bögrét, küld Kölesdről, Tolnából, és többköszerszámot, köztük egy óriás kőfejszét Hontmegyéből, valamint több állatesontot és kagylót, melyekkel a honti muzeum alapításához kívánt járulni; mindezeket a m. n. muzeumnak ajándékozza.

d) A *scorini* lelkész az ottani templom fenntartása ügyében kérést intéz az előadóhoz.

e) *Odobesco* Sándor úr Bukurestből némely archaeologiai kérdéssel fordul régészeinkhez.

f) *Ivánfi* Ede nagybecskereki tanár a titeli régiségek rajzait küldi és gyűjteménye leírását igéri.

g) *Stornó* Ferencz erdélyi útjának eredményét t. i. két nagyobb ívnyi hunyad-vári és templomi festményt, és két rajzokkal teli naplót küld be:

az ezekért való köszönetet, illetőleg feleletet előadó fogja az illető szakkedvelő urakhoz juttatni.

Pest, 1869. május 8-án. Jegyzette

Rómer Flóris.

Vidéki muzeumok elrendezéséről.

Miután napjainkban a tudományos mozgalom nálunk is oly élénk, hogy a haza különféle vidékein már lassan művelődési gyupontok képződnek, hogy sok helyütt a tudomány terjesztésére egyletek is alakúlnak s már több helyen muzeumok alapításával is iparkodnak e nemes czél elérésére törekedni: nem tartjuk fölöslegesnek némi pontokat megjelölni, melyek véleményünk szerint ily muzeumok alapításánál leginkább figyelemmel kísérendők.

Igy a többi előtt természetes, hogy minden muzeumnak, akár legyen az természettudományi, akár műtörténeti, akár végre tisztán régészeti irányú, első és főfeladata az oktatás.

Hogy a muzeum e célját elérhesse, mindjárt kezdettől fogva bizonyos körre kell szorítkoznia, mert ha mindenre akarná figyelmét kiterjeszteni, akkor könnyen abba a helyzetbe jönne, hogy reája a latin „ex omnibus aliquid ex toto nihil“ alkalmazhatóvá lesz.

2 Tehát azon esetet tekintve, hogy valahol régészeti muzeum alakul, úgy hisszük nagyon észszerűen fognak az alapítók cselekedni, ha bizonyos területre szorítkoznak, mikép a pozsonyi s győri muzeumok Pozsonyra Győrre s vidékükre szorítkoznak; vagy ha nem topographiai határt tűz ki magának az intézet, legalább egyes korszakokra vagy egyes régészeti ágakra szorítkozzék.

Ha például hazánkban is u. n. művészeti s iparmuzeumok fognak alapúlni — miután honi iparunk már igen nagyon érzí azok hiányát, s miként a külföldön olyanok már sok helyütt u. m. Bécsben, Münchenben, Berlinben, Párisban, Petersburgban virágzanak — akkor a művészetnek csak egyes ága-ira fog a vidéki muzeum kiterjeszkedhetni.

3) A muzeum p. o. a középkori faragó műveknek fogja különös figyelmét szentelni s főadata lesz az ilyeneknek men-
nél teljesebb összeállítását eszközölni.

4) Messze túlhaladná egy ilyen kis muzeum erejét, ha csupa eredeti darabok birtoka után törekednék. Miután oktatást a művészet fejlődése terén csak az egymást érő mesterek rendre felsorolt műveinek sorozatából szerezhetni, gypszminták s hű ábrák meg fényképek által lesznek a mutatkozó hiányok pótolandók. Más muzeum, p. o. a középkori szobrászat terét fogná hatásköréül kiszemelni; ez ismét célját — az oktatást — nem úgy fogja elérhetni, hogy csekély pénzbeli ereje daczára eredetiek után hajhászik, hanem úgy, hogy a netalán oda kerülő darabok sorát mintákkal s képekkel olykép kipótolja, hogy a látogató a szobrászat fejlődésének minden mozzanatait a tárlatban szemmel kísérhesse.

Igy kell eljárni a középkori arany- s ezüst művészet tekintetében is, melynek példányai különösen nálunk még ritkábbak; így az üvegfestészet, bútorszat stbre nézve.

Egyáltalában elvül kimondhatjuk, hogy egyes műdarabokból, melyek minden összefüggés nélkül egymás mellett állanak, nem

tanul az avatatlan semmit; de sőt legtöbbször téves felfogást szerez magának s ilykép a muzeum tulajdonképeni céljával ellenkező hatást szül.

Csak úgy világosak a néző előtt a kiállított eredeti művek, ha azokat a rokonneműek mellett látandja; tehát *rendszeresen* kell a muzeum fölállításában eljárni és rendszeresen kell azt tovább fejleszteni és bővíteni; a kitűzött céltól függ mindig, hogy mely irányban történjék a bővítés.

Ha honunkban ipar-muzeumok alakulandnak, akkor minden esetre előképek gyanánt a kensingtoni és bécsi muzeumok követendők, melyeknek alaptervezetei már számos kisebb intézeteknek zsinórmértékül szolgáltak.

A tárgysorozatok legezlszerűbben időszakok szerint lesznek elhelyezendők; így minden egyes időszakbeli művészet együttvéve összhangzó egészet fog fölmutatni, mintán ugyanazon szellem szokta az egy korszakbeli nagyobb és kisebb műveket átlengeni.

Időszaki felosztás dolgában hazánkban az őskort (kő-, bronz-, vaskort), a római kort, a népvándorlási kort, az árpád-vagy román kort, a góth kort Mátyás király idejeig, s azóta a renaissance időszakot szoktuk megkülönböztetni.

A tárgyak elrendezése tekintetében a legrégebbi időkre nézve azon rendet és csoportosítást ajánlanók, melyet dr. Rómer Flóris Múrégészeti Kalauzában követett. A középkorra nézve természetesen az építészet foglalná el az első helyet; a hol elegendő anyag volna, ott ezt ismét egyházi, polgári és katonaira lehetne fölosztani.

A szerint, amint a viszonyok megengednék, jellemző részteket gipsz mintákban, vagy részletrajzokban lehetne e sorozathoz függeszteni.

Ezután következnenek a lakházzal szilárd kapcsolatban levő tárgyak: kályhák, lakatosművek, padozatok stb. ide sorozandók azután az üvegfestmények s falképek, mik természetesen többnyire csak másolatokban szerezhetők meg.

Következnek ezután a szobrászat, a könyvkötés, a fa- s rézmetszés mesterművei stb. A középkori életet igen behatóan állítanák szem elé a bútorok, asztalok, székek, ivó-szerek, sző-

nyegeket, miknek gyűjtéséhez idejekorán hozzá kellene látunk, mert különben a régi omladozó kastélyokkal együtt az enyészet áldozatai lesznek.

E sorozatot a középkori férfi s női divatok ábrázolásai igen czélszerűen kiegészítének, eredetiek vajmi ritkák!

Érmekeket azonban mindig eredetiben kell iparkodni megszerezni; igen nagy gonddal őrizendők a hazai aranyművészet minden egyes darabjai — ezek mellett a nagyobb vagy kisebb ügyességgel s művészettel készült fegyverek s hadiszerek is foglalhatnak helyet.

Világos, hogy egy muzeum, mely ilykép van berendezve, különb hatást fog az avatatlanban előidézni, mint néhány ős balta-, középkori fegyver-, meg egyes faragmányból álló egyveleg, mely a zsbárusi kirakattól majd semmiben sem különbözik.

Még a helyiségre s a tárgyak felállítására nézve kell némit említenünk.

A helyiség lehetőleg világos s elég nagyterű legyen, hogy a tárgyak minden oldalról megtekintethessenek; s ezenkívül a közönség kedvéért lehetőleg csinosan! fel is állíttathassanak, miután a tudós mindegyik tárgy becsét még ha piszkos is s ha rejtettebb helyen van fölismeri — de nem a tanulni akaró! Ő azon mértékkel mérlegeli a tárgyak becsét, mely szerint több vagy kevesebb gond fordítatik azokra a muzeum részéről, s ki tagadná, hogy ez észjárásban ne volna némi következetesség?

Igy tehát vidéki muzeumok berendezésénél szaktársaink szívére kötjük, hogy 1) bizonyos területre, időszakra vagy a művészet egyes ágaira szorítkozzanak, 2) hogy a kitűzött körön belől lehető rendszeresen haladjanak gyűjteményük szaporításában s hogy végre 3) a gyűjtemény külső elrendezésére ne általják a kellő gondot fordítani.

Ezeket kívántuk röviden elmondani; talán itt-ott termékeny földre találunk szavaink.

H. J.

Felhívás régészeti szaktársaimhoz!

Miután az ide mellékelt lapon rajzilag *) feltüntetett régészeti tárgyakat több példányban birom, hajlandó volnék azokat más hasonneműekért felcserélni.

Felkérem tehát azon tisztelt szaktárs-urakat, kik velem cserébe lépni akarnak, méltóztassanak cseretárgyaikat egyszerű rajzban velem közölni. — A 2., 3. és 5. szám alatti téglákat, melyek *Carnuntumi* (Petronell)-ből valók, edényekért szeretném felcserélni. Az 1-ső számú, Sziszekén, vasutépítésnél talált római korsóért csak ismét olynemű ép korsót fogadhatnék el.

A 6—21 számok alatti tárgyakat magam ásattam Szántón, Hontmegyében; szeretnék helyettök más kőkori edényeket, a konyhahulladékok és edényfülkékért pedig kőeszközöket, vagy fegyvereket kapni.

Azon szaktárs urak tehát, kik carnuntumi téglákat birni, valamint azok, kik cserébe lépni készek, méltóztassanak alul-írotthoz fordulni.

Ellenbogen József.
főreáltanodai tanár Pozsonyban.

Archaeologiai levelek.

XXI.

Kolozsvár 1869. május 9.

Ide melléklek egy római feliratos kőnek leírását, melyet a napokban az itteni vasúti munkások ástak ki; leírása nyomva megjelent a „Kolozsvári Közlöny“ 52. számában.

*) Minthogy beküldő csak azokat vélé szaktársaknak, kiknek nevei az 1-ső füzet boritékján, mint előfizetőké telemlytév, és a kömötszetből csak néhány példányt küldött, ezekkel leginkább azon szaktársainak fogunk szolgálai, kikeről tudomásunk van, hogy gyűjtenek, és cserélni készek. Egyébiránt tanár úrnak ezen becses mellékletért köszönet mondunk, és jövőre is kikerjük becses részvétét. A szerk.

Feszült kíváncsisággal olvasom az „Archaeologiai Értesítőt“, mely annyi érdekest és tanulságost foglal magában. Eből értesülünk azon archaeologiai lendületről is, mely az egész országban kezd megindulni, s melyre Nagyságod, mint egyedi „vis motrix“ büszkén tekinthet.

A nyár folyama alatt, ha időm megengedi, megkísértem az ide való Szathmáry-féle ház leírását elkészíteni

Gr. Eszterházy János.

Nagy megnyugtatósomra szolgál a fenebbi elismerés olyan szaktudóstól, milyennek Méltóságodat ismernünk szerencsénk van. Iparkodom, hogy a lapot korszerűvé, mindenki számára élvezetessé tegyem. Buzgólkodik mellettem a napi irodalom is, és őszintén megvallom, hogy az olyan nyilatkozatok, milyeneket csak nem rég a „Budapesti Közlöny“ máj. 11-ki számában az 1424. lapon némi pirulással olvastam, új, még új ösztönül szolgálnak a kitartásra, és előre törekvésre, csak azután az olvasó-egyletek, a főtanodák, a nagy urak is némi figyelemre méltatnák munkálkodásunkat. Hanem úgy látszik, hogy az általános politikai mozgalmak közt is épen úgy, mint a fegyver zaja közt — *silent Musae*. R.

XXII.

K. K. Halas, 1869. május 10.

Halas városa t. cz. tanácsához kérvényt nyújtottam be az iránt, hogy gyűjteményem kiállítására a városház termét folyó májushó 17-én s több napján adja által, mely kérésem folytán a terem átengedésének engedélye adatott tudtomra.

Gyűjteményemet rendezetten állítom ki; megkérem a tisztelt tanácsot, hogy mind a helybeli elüljárósággal, mind a közelebbi kún községek kerületi tisztviselőivel is tudassa. Magam is meghívom azokat, kik gyűjteményemet szívesek voltak eddig is szaporítani; mely kiállításomról előadó urat értesíteni főkötelességemnek tartottam.

Kevés idő múlva el nem mulasztom tudósításomat meg-

küldeni azon darabokról, melyek utolsó értesitésem óta gyűjteményembe kerültek.

Éremgyűjteményem 1900 darabra számítható.

.

Révész György,
halasi birtokos lakos.

[Örömmel szemléljük ezen mozgalmakat a vidéken. A mint a test nem csak szívből áll, melybe a vér összetódul, de annak onnan ismét minden egyes tagba vissza kell áramlania, így legyen az a tudományos mozzanatokkal is — e tekintetben pártolom a decentralisatiót, hogy a vidéki tudománykedvelő saját tűzhelye közelében is szemlélhesse területe ritkaságait, azokat tanulmányozhassa és megóvhassa.] Azért éljen vidéki gyűjtőink veteránja Révész úr; és legyen honfias szándékának, lelkes áldozatinak minél dúsabb eredménye! — Ha Halas távolabb nem esnék Münchennél, Triest-vagy Gyulafehérvárnál, a pünkösdi szünnapok alatt lerándultam volna, — de így csak eredeti fészkeben fogom e becses gyűjteményt tanulmányozhatni!

Rómer.

E g y v e l e g.

(Egy térképet) kaptam nem rég Van der Maelen úrtól, ki Brüsszelben egy nagy kiterjedésű földtani intézettel s e mellett rendkívül nagy muzeummal bír. Ezen térkép négy nagy lapon Belgiumot tárgyalja, de csak régészeti szempontból, úgy, hogy csak azon helyek nevei írják ki, hol eddig valami érdekes régiség találtatott, vagy egyébként történelmileg is nevezeteseek. A többi helységek némák, azaz csak egy kis karika által jelezvék s utólag, ha ott valami felfedeztetnék, beirandók. Ezen nagybecsű munkának szerzője Van der Maelen József, ki semmi időt, semmi költséget és fáradságot nem kímélt, hogy térképét lehetőleg hasznossá és tanulságossá tehesse!

A jelek magyarázata öt oszlopot foglal el; az első kettőben vörös színnel a régészeti jelek fordulnak elő: ezek a történelem előtti, római, gaulois és frank régiségek minden nemeire terjednek, és az illető városok vagy gazdagabb lelhelyek mellett néha több sorban is egymás fölött állnak. A harmadik oszlopban vannak az egyházi jelek, a püspökségek, apátságok stb., alapítási vagy eltörlési éveikkel. A negyedik poli-

tikai és hajdani földes urasági jeleknek van szentelve; míg végre az utolsó a topographiai kulcsot adja az utakra, csatornákra, vámokra stb.-re nézve.

Az ilyen munka vizsgálatánál mi természetesebb, mint hogy az ember magától azt kérdezi: vajjon minálunk van-e valami, és milyen az, mit e tekintetben bírnak? A felelet erre nézve nagyon szomorú; a mink van, többnyire külföldieknek papíron tett észleletein alapszik, vagy honfiaink könnyed phantasiájának műve, úgy, hogy alig van egy-két nevezetesebb hely vagy tekintélyes út — és ez csak a múlt század végén, vagy a jelen első tizedeiben tett vizsgálatok eredménye a Duna szélén. A pannoniai belföld ismeretlenebb és ingatagabb előttünk, mint Afrika vagy Australia közepe. Mit mondjunk még a Duna és Tisza közötti sivatag földekről? Azon a régész képzelődése oly szabadon és akadály nélkül száguldhathat mint pusztáinkon a legszilajabb ménés! Hogy ennek már egyszer véget kellene vetni, ez bizonyos, hogy ez európaszerű civilisatióknak egyik postulatuma, világos, de ez nem egyes ember feladata! Mit felelnek hazámfiak, ha azt súgom fülükbe, hogy Európa e tekintetben Dobrudschát és Bolgár-országnak nagyobb részét jobban ismeri mint hazánkat!! Három négy lelkes, értelmes terv szerint működő hallgatómmal merném a dunántúli előleges munkákat befejezni, és a költség talán 2000 forintba se rúgna, de azután némileg véget is vethetnének azon sok értelmetlen, hivatlan tapogatódzásnak, mely a szakférfinak csak akadályul szolgál, a műkedvelőt pedig összezavarván, elkedvetleníti. Erről meggyőződhetik könnyen akárki, a ki magának azon fáradságot veszi, hogy a dilettansok véleményeit összeállítsa.

Felszólítottam, hogy az említett térképen használt jeleket a magam által készített és idővel nyilvánítandó régészeti térképemen szinte alkalmazzam. Kénytelen vagyok azon észrevételt tenni, hogy egyáltalán minden betűs jeleket, legyenek azok francia vagy akár mely más nyelvből véve szeretném elkerülni, nehogy nemzetiségi féltékenységet költsünk és a majd idővel általánossá teendő archaeologiai térképeket ezen egyetemes jellemétől megfosztjuk. Az elfogadandó jeleknek olyanoknak kell lenniök, mint a hangjegyeknek, melyeket akár mily nyelvű zenész vagy énekes akadály nélkül egyenlően olvas. A barbar, római, gall vagy frank pénzek, fegyverek, építményekhez stb. nem a korszakok kezdőit tenném, hanem azokat különböző világos színekkel adnám; igaz, hogy így több kö szükséges a térkép előállítására, de így a munka egyszerűbb, az átpillantás egy perczen lehetséges leendő. Így, ha a kőkoriakat p. sárga, a bronzokat zöld, a rómaiakat vörös stb. színekkel adjuk, az ilyen szak áttekintésénél egyedül a színre ügyelvén, csakhamar eligazodhatunk. A római erődített helynek és az állomásnak sátorforma jele alig megkülönböztethető, de még a különféle nagyságról sem enged kellő átnézetet, míg a francia és német efféle térképeken azonnal felismerhetjük a nagyobb tábor, az ideiglenes táborhelyet, a tornyokat stb.

Ezen észrevételeimmel távolról sem akarnám a szerző érdemeit legkevésbé is kisebbiteni; mert már ilyenbe belekezdeni is nagy dolog,

miután ez, sajnosan mondom, főleg minálunk oly kevés embernek kegyere; de mielőtt ilyen állandósítandó általános — lehetne mondani — tudományos világnyelvet elfogadunk, jó lenne a már gyakrabban tartott régészeti congressusokon több oldalról a tárgyat komolyan megrostálni.

(Erdélyben) E napokban római feliratos követ, négy darab ős átlatesontot, s régi pénzeket leltek a vasútrál. A csontok közül egy homlok-, egy 3—4 lábnyi oldal- és két lábszár-csont. Az oldalesontot — mint a felügyelő ur mondá — míg az értelem védelmére sietett, a munkások keze darabokra törte. A pénzek közül — fájdalom! — egyetlen példányt sem volt szerencsénk láthatni. A feliratos kő, melyre ott dolgozó értelmes polgár Sinczki István egyik történelemmel foglalkozó tudósunk figyelmét felhívta 3' 3¹/₂" magas, az oszlopderék 1' 4", a párkányzat 1' 7¹/₂" széles Kolozsvár környéki tömött bányakő. A párkányzat félkörívbe zárt rózsákkal van díszítve, s hármassal homorú mélyedés választja el a kölapoktól. A felirattól balra levő oldal válú módra van kivésve, mélysége 5", hossza 2", szélessége 10"; talán az emlékekkel megtisztelt szobra volt beillesztve. A kő egyik oldalán durván van hagyva, s úgy látszik hogy, valamely emléképület szegletkövét képezte. A felirat ez:

I. O. M.
(P)RO SALVTE
(C)IVL CON
(S)TANTIS.
— *) C.IVL.
MA(R)CUS
V. S. L. M.**)

azaz: Jovi Optimo, Maximo. Pro Salute Caji Julii Constantis, — Cajus Julius Marcus Votum Solvit Lubens Merito. (Jupiternek a legjobbnak, a legnagyobbaknak Cajus Julius lelki üdvéért, . . . Cajus Julius Marcus fogadását az érdem iránt szíve szerint teljesítette.)

Figyelmeztetjük t. régészeinket, hogy az érdeklött vállalkozó úr úgy nyilatkozott, hogy a leleteket a vasúti főmérnök szállására fogja beküldeni a Karacsai-házhoz, hol megtekinthetik; reméljük azonban, hogy nem sokára a muzeumban, és pedig a csontokat meghatározva, a feliratot kiegészítve látandjuk.

A római útból is mintegy két ölnyi látszik az indóház nyugati végénél, annak északi oldalához az országút mellé építendő egy szoba fundamentum falai között letakarva; ebből — egybevetve a római utak készítéséről létező leírásokkal — bárki átláthatja, hogy a Kolozs-

*) Itt egy szóból, mely tán az emléket állítónak az emlékekkel örökíttetthez való viszonyát határozza meg, csak a négy betű maradt meg: O N F T, mit később kiolvasni remélünk.

**) Megjegyzem, hogy a feliratban a pontok helyett csinosan metszett acanthus levelek vannak.

vártt volt római colonia nem annyira a figyelemre méltatlan, mintegy né-mely százsz író állította, sőt egyik első rangú colonia volt. N—s.

(A bécsi régészeti központi bizottmány) egyik minapi ülésében igen érdekes tárgy forgott szőnyegen. A híres karlsteini, csehországi, Prága közelében levő, királyi vár restauratiojáról volt szó. Ez alkalommal Schmidt építészeti tanácsos kifejtette azon elveket, melyek egyáltalában régi várak újra való építésénél szemmel tartandók. Szerinte akkor, ha a vár eredeti alakjában — bár omladékosan is fönállana, minden ha-bozás nélkül stylszerű restauratiójához kellene hozzáfogni — de más a kérdés, ha egy három századon által a legkülönfélébb hozzáépítésekkel bővült építményről — minő a karlsteini vár — van szó. Ez esetben Schmidt szerint minden attól függ, hogy mire szolgálandó a vár. Az Európa különböző részeiben régi fényükben emelkedő várak, minő például a wartburgi, hohenzollerni, meissen, a hir s stolzenfelsi a Rajna mellett, valamint Pierrefonds Francziában és *Vajda-Hunyad* Erdély-ben — részben királyi lakok gyanánt, részint levéltárak s muzeumok számára használtatnak.

E szerint tehát a karlsteini vár régibb korbelt részeit stylszerűen kiépítendők, de a többi újabb hozzá épült részek is a császári cselédség stb. elhelyezésére alkalmasakká tétessenek.

Tudjuk, hogy a vajda-hunyadi vár építése körül éppen szinte Schmidt tanár utasítása szerint hason elvek valósúlnak.

S ha talán nem is menne teljesülésbe az, ami után az erdélyiek annyira sóvárognak, hogy ő Felsége, néha-néha nyáron ott tartózkod-nék, mégis legalább igen czélszerűen fognának a várban archivumok, muzeumok stb. elhelyeztetni.

H. J.

(Az ó-budai téglavetőn) talált római feliratos kövek közt a diszeseb-bek közé kell azon márványtáblácskát számítanunk, melyet már téglaszerű volta miatt valamelyik ajtó fölé akartak befalazni, melyet azonban sok kérésre sikerült Leyenthal Henrik építész úrtól a n. muzeum szá-mára megnyerni. A kőtáblácska hossza 11", szélessége 5 1/2", mostani vastagsága 2 1/2", a keret szélessége 6". Hogy ezen táblácska fölött va-laha Mars szobrocskája állott, látszik a lábak fennmaradt ujjáiból. A fel-írás, mely 1"-nyival mélyebben fekszik, ez :

MARTI · SACRVM
T · CLA · MARTINVS
AQVILIF · LEG · II · A

a csinos betűk 14"-nyiak. Ezen érdekes kőírás által egy II-dik legióbeli jelvénytartóval ismerkedünk meg, ki ezen emléket Mars tiszteletére emelé.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

12. szám.

Junius 1-én.

Bizománys:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ívenként 20 kr. —
Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Rudolf koronaherczeg Ó-Budán.

Mennyire érdeklik az ó-budai régiségek a királyi családot, abból is kitűnik, hogy tudtunkra ez már a harmadik látogatás a római főváros területén. 1820-ban az uralkodó atyja szemlélte a még akkor épebb állapotban feltűnő városi romokat, melyek már mai nap egyedül némely falmaradványokon láthatók, és nyilvánítja: *íme itt a magyar Pompeji és Herculanium!* itt rendszeresen ásatni, és a találatokat egy muzeumba kellene gyűjteni. Taval ápril hóban ő Felsége jelen volt VETVRIA kősfirja kiásásánál; május 8-kán pedig, a koronaherczeg rándult ki a korona-városba, hogy ottan őskori történelem tanulása alkalmával tapasztalatilag megismerkedhessék a régi város maradványaival.

Alig vevé a vallás- és közoktatási miniszter ő nméltósága azon örvendetes tudósítást, hogy ő Fensége a kegyesrendiek gymnasiumában teendő látogatás után Ó-Budára is szándékozik kirándulni, betegeskedése miatt, személye helyettesítésével Szabó Imre miniszteri tanácsos urat bizá meg, a kirándulás rendezésével pedig e lapok szerkesztőjét. Minthogy a határozott rendelet csak pénteken délután érkezett, kissé nehéz volt fényes

fogadtatásról gondoskodni, és mivel már reggeli 10 órára volt határozva a kirándulás, a rögtönzésnek bélyegével birt.

Miután ő Fensége gróf Latour ezredes főudvarmesterével és gróf Pálffy őrnagy segédtsíjével egyenesen a kegyesrendiekhez hajtatott, és ott a négy alsó osztályban egy óránál tovább az ifjúságot különféle tárgyakból kikérdeztetvén, mulatott, a királyi várba vonult, hogy onnan pont 12 órakor a szándékolt kirándulást megtegye. Kalauzokul díszes magyar ruhában Holzpach és Mühlacker urak szolgáltak, kik sebes nyargalásukkal az ügyis kíváncsi népséget házaikból kicsalván, ő Fensége mindenütt élénk éljenzéssel fogadtatott. Az első megállapodás *Hoffmann* Lipót molnár mester (Buda-Ujvidék, főuteza 168. számú) házánál történt, hová a lovasokat nyomban követvén az udvari hintók, az udvart kíváncsiakkal tömve találtuk. Ezen ház területén a kút közelében mintegy 1814 körül egy sarcophagot ástak ki több éremmel, mécsesekkel és korsókkal, felirása ez :

D M
C · POLLIO · C · FILIO DOMO · COL · AEL
MVRSA · MARTIANO · VET · LEG · II · AD
EXCA · QVI · VIX · AN · LX · CC · POLII · MARIN
IANVS E MARCELLINA E MARTINA
FILI · E HEREDES · PATRI P IISSIMO · F · C ·

(S)

AELIA MVRSA, mivel *AElíus* Hadrianusnak köszönhető eredetét, a mai *Eszék*.

E kősrban eddig meszet tartottak, s mivel félig a földben áll és a csepegő alá esett, felületét moszatok boríták el, melyek a feliratot veszélyeztetik. Többször kívántam a becses műemléket, melynek oldalain két szárnyas, fáklyájukat a föld felé fordítva tartó genius áll, a muzeumnak megszerezni, igyekeztem azonban mindekkorig sikertelen volt, de a jelen pillanatot magasztos emlékeül a tulajdonos a nemzeti intézetnek átengedé. Ugyanezen udvarban találták azon oroszánt és iratos tábla-töredéket is, mely a Diána-fürdő pitvarában látható.

A kis-czelli hegy alján elterülő, a római necropolis fölött emelkedő téglagyárak mellett elvonulván, a Victoria-részvénytársulat új telepítvényéhez értünk, hol e téglalegető vállalat el-

nőke *Poszner Lajos*, *Kämeter Antal*, dr. *Tatai* és más részvényes urak társaságában ő Fenségét tisztelettel fogadván, a korona-herczegnek tájékoztatásul *Zsigmondy Gusztáv* kir. mérnök által készült térkép mutattatott, hogy a régi alsó-pannoniai főváros fekvéséről és kiterjedéséről magának kellő fogalmat szerezhessen. Megtekintvén az e területen kiásó félben levő góth templomot és nagy érdekléssel szemlélvén az egymás mellett fekvő római téglasírokat, az idő rövidsége miatt a fölötte érdekes vízvezetés megtekintése jelenleg elmaradt, valamint a *thermae maiores*-ek vizsgálása a *Flórian*-téren, a rekkenő meleg és a pincze alakú hypocaustum fagyasztó légmérséklete miatt, bár a korona-javadalom tisztjei mindent elkövettek, hogy e hely illőleg kivilágíttassék, jelenleg elmaradt.

A fürdő mellett elrobogván, a *hajógyári szigetre* értünk, hol ennek lelkes igazgatója *Schröll József* lovag, a kormányzása területén előforduló római régiségek fentartója, mindent elkövetett, hogy a királyfiút ünnepélyesen fogadhassa. A hid mellett a gyári munkások *zenéje* a himnust játszá, a hírneves fürdőhely pedig minden mellékletétől menten, és egészen kitisztítva érdekes tanulmányul szolgált. A fürdő medenczében a szükséges rajzokat magyarázá *Zsigmondy*, ki ezeket fölfedezésük alkalmával pontosan fölvevé, bemutattatott a nagy fürdő fűtőhelyének mintája, mely az egyetemi régiségtárban őriztetik, figyelmessé tétetett a főherceg arra, hogy a sziget hajdan a szemközt fekvő zsidó-temetővel, melyben szinte fürdők nyomai találhatnák, volt összekötve, mint a kikotort szobrokból, faragványokból stb. kitűnik; fölötte nagy érdekléssel szemlélé az üres téglákból készült fal szerkezetét, a római halgerinczféle falrakást, és az itt-ott mutatkozó *rakmű* (mozaik) maradványait. Emléül egy COH VII BREVC bélyegű téglát kért ki magának, ha ez által a tudománynak kárt nem tenne, és két mozaik darabot, egyet t. i. *Gizella* főhercegnő számára.

A tudvágyát alig mérsékelhető trónörökösnek *Schröll* úr a nagyszerű intézet néhány főbb műhelyét, a nagy kovácsműhelyt, a hajó helyreállító partot stb. csak úgy futtában mutathatta, a távozási percz intett, és a magas vendégtől a mindenhonnan sereglő munkások ezrei zajos éljenzés és főveg lobogtatás közt becsuhtak.

Ó-Buda és Buda-Ujlak vagy Uj-vidék határán fekszik a régi *Königsberg*, melyet monoru alakban emelt épületjeiről azonnal meg lehet ismerni. E helyen feküdt a *római színpör*. A többnyire alacsony piszkos házikók alapjai az ősz ülőhelyeken állnak, a pincékben több helyen a falakat lehet látni; a színpör közepét jelenleg zöldséges kertek foglalják el. Azon háznak, melyből a színpör alakját tisztán látni lehetett, környéke embertömeg által volt elfoglalva; mindenki látni akarta a kis herceget, kit efféle régiségek érdekelnek, melyeknek fontosságát ők eddig nem is gyaníták.

Midőn ő Fensége mindent megszemlélt és kifejezé háláját a két díszlovas, s egyéb kísérete iránt és elismerése jeléül jobbát nyújtva megígéré, hogy őszkor a többi nevezetességet is meg fogja szemlélni, ha a fővárosban hosszabb ideig mulatand, Bauer Péter az ősz háztulajdonos is közelített a koronaherceghez és munka által barnított, cserepes kezével a fejedelmi jobbát megragadva és nyíltszívűleg megrázva megköszöné házának e megtiszteltetését és reá „Isten áldását“ kívánta.

Ő Fensége udvari környezete ezen hódolati jelenetet, bár az udvari etiquette határait áthágá, a nézők nem csekély bámulatára megengedé, sőt valódi jobbagyi hűség őszinte kitörése gyanánt méltánylá; a sokaság pedig a koronaörökös leereszkedését harsogó éljenekkel helyeslé.

Néhány percz múlva sűrű porfellegek rejték el szemeink elől a távozó udvari hintókat, melyek az északi vaspályához siettek.

Ez volt a korona-herceg ó-budai első kirándulása.

Rómer.

Három nap hazánk északnyugati határán.

II. Sopron.

Német-Ujhelyről Sopronig a régész szeme jobbra-balra őskori templomokon fog fennakadni, és valóban ezen határmegye elég műemlékkel bir arra, hogy azokat egy külön mo-

nographia örökölte. Mindezeket *Storno* lerajzolta s közülük néhányat már ki is adott.

Első, mit a benczések házában (hajdan a sz. ferencziek kolostora volt) megnéztem, azon csinos góthízlésű templom, melyhez a régi kolostort ragasztották. A házi urak érzik, mennyire szükséges lenne ennek ízlésszerű restaurációja, sőt a fennemlített művész, már a javítási, illetőleg visszaállítási tervezetet is kidolgozta, és a pesti műegylet termében ki is állította, de majdnem bizonyosak vagyunk benne, hogy a csekély számú látogatók közt, még kevesebb avatott méltatta azokat figyelemre. A restauratio több ezer forintot venne igénybe, melyet az újabb időben úgyis sok elemi csapás által sújtott rend nem utalványozhat; de ezen esetben már a kívánság, hogy meglegyen és szükséges voltának élénk érzete elégséges arra, hogy idővel meg is legyen. Mindezt a Sz. Mihály templomának eddig végbe vitt stílszerű javítása, az apácza templom góth ízlésben való építtetése, és a soproni muzeum-egylet tevékenységének köszönhetjük, a mint egyáltalán ki kell jelentünk: hogy a kárpátalji emlékszerű építményekkel bíró városokon kívül alig ismerünk, főleg nyugatra fekvő várost, mely e tekintetben Sopronnal vetélkedhetnék.

A soproni bencze-templom góth ízlésű, háromhajóju; de alaprajza első perczben azt az érzést gerjeszti bennünk, hogy itt egy, nyugati oldalán ki nem épült emlék előtt állunk, mert a templom szentély nélkül majdnem négyzetes, mi igen kivételes. Az építési térnek ezen oldalon való szűk volta, vagy az utczának e helyen való összeszoríthatatlansága tette-e szükségessé, hogy a különben keletelt egyház dereka a szentély irányában oly rövid legyen? írásbeli adatok nélkül nem tudom, meg lehet, hogy eredetileg hosszabbra volt tervezve, — vagy hogy egy-két ívezete lebontatott, mit csak ásatások nyomán lehetne bebizonyítani. Az az egy igaz, hogy a nyugati homlokzat a többi részlet diszéhez nem illő. A csarnoktemplom mellékhajói a középhajó fele szélességével birnak, ez a románkori alaprajz természete; a zömök kerekoszlopok minden kisebb oszlopnyaláb nélkül egyrészt a soproni főtemplom, másrészt a német-újhelyi templomok efféle oszlopaire emlékeztetnek. Az ívhevederek körei az oszlop felső részén alkalmazott egyes váll-

kőidomú díszből fejlődnek, melyek különféle fejek fölött emelkedő levélsomókból szerkesztvék.

Az északi oldalon alkalmazott ablakok némelyike egészen be van falazva, mások közepükön aláfgóvák, míg az eredeti tagozatokkal bírók a tisztább góthkorszak szervezates idomai-ból vannak összeállítva. A szentély oszlopnyalábai, és az iteni ablakok dús tagozata ezen résznek fenségesb voltáról tanúskodik; kár, hogy az ide nem való főoltár a magasztos benyomást háborítja. A szentélyből nyugatfelé tekintvén az énekes kart látjuk, mely oldalt két nyomott csúcsíven, középett kerekíven nyugszik. A csinos kőpárkányzat négylobos dísz a győri hédervári s a vajda-hunyadi várkápolna efféle részleteire emlékeztet. A kerek díszablak helyett mindegyik hajónak megfelelő három egyenlő magasságu ablakot látunk, a középső aránylagos szélességével tünteti ki magát.

Az oszlopok ékes fülkéi, melyek vállkövek fölött díszesen lebegő mennyezetekből alkotvák, üresek, s így a templom egyik fődíszé hiányát igen érezhetővé teszik, mit az igen egyszerű, de mégis ízlésteljes, főleg szőlőbimbólevelekből és szőlőfürtökből szerkesztett oszlopfejek sem pótolhatnak.

Mi figyelmemet leginkább magára vonta, az a zenekar karzata alatt, valamint a tornyon is látható címér: egy ferdén álló háromszögű paizs, mely egy jobbra lépdelő *kecskét* mutat, és sisakdíszül ismét kecskefejjel ékeskedik. Ezen előállítás okot adott arra, hogy e templom alapítását egy kecskepásztor-nak tulajdonítsák, ki a sz. Mihály kapu előtt fekvő dombon nagy kincset talált. Mi a kar alatti címert nevezetessé teszi, az, hogy a sisakdísz, mint észrevehettem nemezből, vagy más hajlékony anyagból készült, és minthogy tölteléke, vagy kiesett, vagy összeszáradt, lekonyult. Én, még *Nagy Iván*, mint ezen szak legilletékesebb bírója egyebet nem állít, ezen címert a *beszélő címerekhez* soroznám és a hazánkban, a XVI. században előkelő *Kecske*s családnak tulajdonítanám. E címerre vonatkozik mindenesetre azon oszlopfej is, mely egy guggoló angyalt ábrázol, kinek jobb karja mellett kecskefej látható.

A címereken előforduló tárgyak másutt is hasonló népmesékre nyújtottak alkalmat, és hogyha jól emlékszem, *Szokolczán* is a templom építtetését egy vinczellérnek vagy szőlőgaz-

dának tulajdonítják, mert a czímeren a vinczellérkés látható. Nem kételkedem, hogy tucatszámra lehetne ezen meséket felvinni, ha valaki ezzel tüzetesen akarna foglalkozni.

Kedvesen meglepett azon, a déli hajóban az ívbevederéhez ragasztott kis szentségház, (?) melyben jelenleg egy: *Ecce homo* áll, a mondatszalonon 1891 fordul elő, és ezen díszművecske alapítója, (ha talán itt inkább örök világosság valami síremlék vagy temetési lap fölött volt alapítva, mintsem, hogy kicsiny volta miatt szentségházul szolgálhatott volna) örökítve van az alúl kihasasodó paizson ábrázolt háromlevelű ág által, mely mellett két ötsugarú csillag díszelg, kiknek czímere ez? — talán a sz. ferencz-rendi okmányok megmondhatnák, hogy mely család javíttatta ki a valószínűleg leégett templomot.

A torony, mely egészen faragott kőből van építve, és aljában a főbejárást képezi, a templom északi oldalán áll. E remekmű magasságának egyharmadában a négyszögből nyolcszöggé változik át, melynek vastagabb falában a csigalépcső majd keleti, majd nyugati oldalára csap át, míg a sisak alját éri. Valamint a sz. Mihály-templom tornyában, úgy ebben is díszül és vigyázó czélul szolgál azon csinos, majdnem a csúcsát övedző áttört művü erkély, melyhez hasonlót még másutt e helyen nem észleltem. E remek építmény szép arányaihoz mért a magas alakú harangház, melyet valamint ízléses, könnyed, úgy bátor kivitele miatt eléggé alig bámulhatónak mondhatunk.

Említendőnek tartom még a szentély déli oldalához épült három hajóju, keleti oldalán három oltárkápolnát foglaló imolát, mely talán a régi káptalanterem lehetett. E terem fölötti helyiségek is góth ívezetűek. A hevederek különféle képzelményes állatokat és emberi alakokat ábrázoló vállköveken nyugszanak. A kerek oszlopok egyrésze erősítésül pillérekké változtatott át, a mint azt egyiken a téglák elmellőzésével észre lehet venni. Most ezen idomtalan bura alatt a díszes faragmányú fejezetek fejlettek ki. Ezen egyháznak bővebb leírását a Mitth. der kk. Central-Commission in Wien 1863-iki kötetében lehet feltalálni.

Alig vártam, hogy a soproni régészeti muzeumot, melyről már annyit hallottam, lássam. A főgymnasiumi igazgató,

mint egyik választmányi tag, szives volt e rendkívüli időben a bejuthatást kieszközteni. Meg voltam lepetve, mert kik eddig e tárgyról velem szoltak, túlszerénykedésből annak becsét igen is lenyomták. Annál nagyobb volt örömöm, midőn a három csinos termet futólag átpillantottam és az egylet sikerdús működéséről meggyőződtem. *Mily kár lenne a kezeket a szántó-vastól visszavonni, és az oly szép jövővel kecsegtető eszmét meddővé tenni!* Sokkal könnyebb valamit semmiből kezdeni, mint a kishitűeket egy bukott ügy mellé újra felvillanyozni!! Azért a mint egyrészt hála és dicsőség mindazoknak, kik eddig ezen szent ügy mellett fáradoztak, úgy erő és kitartás az egylet állandósításaért oly nemeslelkűleg buzgólkodóknak!

A kiállított tárgyak nagyobb része intézeteké, magánosoké; de már ez is szép, hogy a különben nem oly könnyen közelíthető tulajdont, ilyen módon a közönség lelki javává tévék. Bár lehetne ezt nagyban is a nemzeti muzeummal elérni, mi a világhírű londoni és bécsi műipari muzeumokban történik, hogy kiki siet ritkaságait, biztosíték mellett ideiglenesen a tanulni vágyó közönség elé kiállítani.

Rendszeresen akarván haladni, mindenek előtt a legrégibb tárgyak felé fordultam. Vázlatképen lerajzoltam a *kigylabaltákat, vésűket*, melyek Rákosról, Tésről és a Fertőből ide kerültek; érdekléltem az *obsidian* magokat, késeket, nyílhegyeket, melyeket egy soproni hazánkfia Mexikóból a muzeumnak emlékül hozott. Majd egy nagy $9\frac{1}{2}$ " széles, $6\frac{1}{2}$ " magas, lábánál 4" átmérőjű *medence* kötéllel lefigyelmemet, mert a *geszterédi* halomban találthoz hasonló, és alkalmasint a római ízlés befolyása alatt Pannoniában készült. Ezen darab dr. *Töpleré*, lelhelyét meg nem tudhattam. A bélyeges *téglák* és *mécsek* is nagyobb számmal fordulnak elő, leggyakoribbak itt is a FORTIS, CRESCES, IEGIDI, CASSI, QGC, bélyegűek, ritkább a COMMVNIS és PHOTASPI-félék; nagyon sajnáltam, hogy az írott jegyzékben a *lelhely*, mi reám nézve a legérdekesebb lett volna, többnyire hiányzik. A sok fibuláról, armilláról, üvegedényről, bélyegről, sarlóról stb. ilyesféle tárgyakról, nem szólok; ezek mindenütt nagy számmal jönnek elő, hol a rómaiak éltek, azonban két csinos edényke lepett meg, körületébe belekarczolt, és fehér anyaggal kitöltött czif-

rázata miatt. Ilyeneket legelőször Tolnamegyében kaptam Várdombon, majd ismét B. Jeszenskytől és később Hőke Lajostól, miért is bár Szeremlén is előjönek Pestmegyében, tolnaiaknak nevezem. Ezen edények az evangélikusok lyceumáé, ha más megyéből valók lennének, engem fölötte érdekelnének.

A római feliratos kövekről, melyeket a benzéseknél, és a muzeumban egy fészkerben láttam, bár felirataikat másoltam és még eddig hazánkban nem adattak ki, nem szólok, megvárom, hogy *Paúr* Iván jeles epigraphicusunk ezek leírásával olvasó közönségünket megörvendeztesse. Ideje lenne, hogy barátunk azon sok kincsből, melylyel bir, lassankint valamit a napvilágra juttasson, ideje, hogy bő tapasztalásai eredményét, alapos ismereteinek színét az utókornak átadja. *Nemcsak a pénzbeli fukarság vétek*, evvel talán csak magunkat és a hozzánk legközelebb állókat fosztjuk meg némi élvezettől, míg kincsünk idővel még is közhasznúvá leend; a tudományos kincs, melyet magunkkal a sírba viszünk, *örökre elveszett*, és vajmi sokszor kell az emberiségnek századokig vesződni, míg magát némely eszmék elismeréseig felküzdheti!

Paúr Iván szavát bírom, hogy legalább tárczája egyes lapjait „Értesítőnknek“ át fogja engedni; a szakférfiak minden bizonynyal élvezettel olvasandják szellemdús tudósításait.

Sopronba való menetelemnek egyik czélja az is volt, hogy az évek előtt fönt tisztelt régészünk által bemutatott *Corvin-codexet* megvizsgáljam, leírjam; de ez már *Paúr* kezében nincsen; és mint kölcsönös eszmecserénk után megállapodtunk, valószínűleg nem is igazi *Mátyás*-féle kézirat, hanem ilyennek egy- vagy közelkorú másolata. Ha ezen könyvet újra megszerezhetni sikerül barátomnak, bővebben fogom kegyes olvasóimat róla tudósítani.

Rómer.

Az Archaeologiai Bizottságnak a m. tudom. Akadémia f. évi april 17-én tartott nagy gyűlésére benyújtott évi jelentése.

Az Archaeologiai Bizottság a régészeti tevékenységnek hazaszerte buzdítására, külső érintkezései, s megszáporított levelezése által még többet tőn, mint az előbbi években. Érintkezésbe tévé magát a szabolcsmegyei, soproni és pozsonyi egyletekkel; a vidéken élénk részvét és levelezés fejlődött ki többek között a köv. urak: Bubics Ede Lukácsházán (Vasm.), Ebenböch Ferencz Koronczon (Györm.), Ellenbogen József Pozsonyban, Horváth Antal Pécsett, Jancsik Ede Nagy-Becskereken, Killer Frigyes Német-Csanádon, Lehoczky Tivadar Munkácson, Margittai Gábor Élesden (Biharm.), Marossy János Kis-Béren (Komárom-m.), b. Nyáry Jenő Egyházas-Básthon (Gömörm.), Szontagh Ferencz Lapujtőn, Várady József Pátyon, Turcsányi Endre Körmenden, b. Vécsey József Acsádon — érdekes jelentéseik által sokat tettek e tudomány-szak megkedveltetésére s vidékeik régészeti szempontból való megismertetésére.

Utasításokat dolgozott ki a bizottság, a nm. vallás és közoktatási, valamint a közlekedési ministerium megkeresése folytán, az illető ministeriumok tisztviselői számára a talált régiségek fentartása érdekében; utasítást adott a keleti expeditióval utazó Xántus Jánosnak; megkéré a pestmegyei alispánságot, hogy a megye mérnökeit és útibiztosait a római műemlékek rontásától tartóztassa vissza; föl kérte a kolozsvári tanácsot a kaputornyok és régi bástyák fentartása iránt, közben járt a tatárfalvi ref. templom stilszerű megóvása végett.

Utaztak a bizottság meghagyásából: Henszlmann Imre Torontál és Csanád megyékben, a hazai műemlékek megismerése czéljából; Rómer Flóris, ki a Maros mentében a római nyomokat követte, részt vett a vaskuti ásatásokban; Baja városa értelmiségét egy régészeti egylet alapítására buzdítá; beutazta Gömör, Nógrád, Heves megyék egy részét, s Erdély nyugati részében, valamint Kolozsvárt, érdekes falképeket lepezett le.

Azonban, a bizottság tevékenységének fő pontja, négy hó

óta, az ó-budai római ásatások, a téglavető és szeszgyári részvénytársulatok területein. Ez ásatásokat a bizottság pénzerején kívül lehetségessé tevék a nm. m. kir. közoktatási és közlekedési ministeriumok, melyek t. i. a szükséges költséget utalványozák, s az ásatással foglalkozó Rómer biz. tag mellé egy kir. mérnököt méltóztattak kiküldeni a térkép elkészítésére. Az Ó-Budán és környékén hevert római műemlékek, ministeri rendeletből, mind a m. nemzeti muzeumba vitettek.

Rajztárát a bizottságnak gazdagíták: Killer Frigyes, német-cesanádi plebános, a régi templom rajzaival; Schulcz Ferencz építész a siklósi várfalak, harkányi templom és a pécsi mecsetek fölvételével; Storno Ferencz a vondorfi templomok, Margittai Gábor az élesdi őskori telep, Zsigmondy Gusztáv a margitszigeti és ó-budai műemlékek területi rajzait küldék be. Fényképekben készültek a kolozsvári kegyesrendi casulák, másolatban pedig Rómer által az ottani főtemplom falfestményei. — Szabad legyen itt említnünk azon nagylelkű egyleteket és honfiakat, kik becses tárgyaikat, gyakran nagy értékű emlékköveiket, a nemzetnek átengedék; ezek közt első helyen áll a főnebb említett két részvénytársulat, az ó-budai gőzhajótársasági intéző hivatal, a székesfehérvári káptalan, a m. kir. pénzügyi ministerium, Borsos József, Schwanfelder János pesti, Jilek, Kämeter, Holzpach, Lutz, Gittinger ó-budai polgárok. — Örömmel tapasztalta még a bizottság a Buda fővárosi és ó-budai kapitányságoknak régészetünk iránti figyelmét.

Megjelent a bizottság kiadásában az Archaeologiai Közlemények VII-dik kötetének 2-dik, kettős füzeté, a VIII-dik kötet sajtó alatt van. Megindult a „Monumenta Archaeologica“ is az első nagy füzettel; hogy pedig az archaeologiai hírek s mozgalmak minél előbb a közönség tudomására jussanak, a bizottság „Archaeologiai Értesítő“ című folyóiratot is alapíta, s a nagy olvasó közönség iránti tekintetből kiadványai árát tetemesen leszállította.

Műiparunk és rajztanodáink érdekében.*)

Pár év előtt, midőn a bécsi cs. kir. műipari muzeum levelezőjévé kineveztettem, minden törekvésem arra volt irányozva, hogy ezen állásomat, mennyire csak lehet, szeretett hazám javára használjam fel.

Azon előzékenység, melyet a muzeum igazgatója dr. *Eitelberger* Rudolf barátom részéről tapasztaltam, mindinkább buzdított, hogy mind azon előnyöket, melyeket ezen korszerű intézet a lajthántúli tartományoknak nyújtott, saját hasznunkra fordítsam. *Eitelberger* küldé a remek kézi rajzok fényképeit igen illő áron — és a fizetésnek részletenkinti törlesztésére, az előpéldányok a pesti és budai reáltanodákban köz, szemlére kiállítatának, mily eredménnyel? — azt hiszem-hogy nagyon kevés vagy semmisem szeretetett belőlük; újságíróink a vételt nem merték ajánlani, — mert hiszen egy cs. kir. intézet ajánlá és mi magyarok úgyis nem sokára jobb ilyenféle intézetet fogunk felállítani. — Midőn Pozsonyban a m. orvosok és természetvizsgálók gyűléseztek, régészeti kiállítást rendeztem, *Eitelberger* a muzeum költségén küldé le az egyik tisztviselőt és egy nagy szekrényt töltött meg gipsz- és galvanoplastikai utánzatokkal, hálából tudtomra egy fillérnyi darabot sem szereztünk meg.

Párisban ismét rendezett a muzeum kiállítást fényképekből, utánzatokból mesésen olcsó áron; a külföldi intézetek majdnem naponkint újabb megrendelést tettek, alig volt a világtárlaton nemzet, mely egész sorozatot nem vett volna; csak mi voltunk azok, kik a németekre nem szorultunk.

A kiegyezkedés után eljöttek véltem a perczet, melyben ezen irányban valamit tenni lehetne és megemlékezvén azon szomorító és lealacsonyító nyilatkozatokra, melylyel a világtárlati jury a magyarországi rajzokat rossz, elavult előmintái miatt bélyegzé, kérdezém nem rég a muzeum igazgatóját: vajjon hajlandó lenne-e a vallott kár daczára, előmintáiból kiállítás végett néhány ládányit Pestre küldeni, a felelet az volt: azonnal küldök készletünkből, a mint valamely inté-

*) Tisztelettel kérjük szerkesztő-társainkat, sziveskedjenek ezen néhány sort becses lapjaikban megemlíteni, és olvasóik figyelmébe ajánlani.

zet erre felszólít, és arról biztosítanak, hogy a leküldött tárgyakból legalább a gipszmintákat megveszik.

Eszmémet *Telepy* Károly úrral közlém, az első 9 láda megérkezett, és a magyar műegylet termeiben fel van állítva. Fel fognak-é ébredni a magyar nevelés és haladás baráti eddigi közönbösségükből, fogják-é a rajziskolák országszerte szükségesnek tartani, hogy e kiállítást pártolják és megrendeléseket tegyenek? Én *Telepy*vel együtt attól tartok, hogy ismét idétlenséget követtünk el, midőn az ízlés fejlesztésére módot akarunk nyújtani; de mégis reméljük, hogy ezen alkalommal csatlakozunk, és találkozni fog nagyjaink és gazdagjaink közt több *népnevelési* apostol, ki ha nem is ezreket mint a prágai polgárok, legalább százakat fognak áldozni, hogy a küldött mintákkal szegényebb iskoláinkat megajándékozzák, és fényes, az eredetiektől meg nem különböztethető antik utánzatokkal termeiket felékesítsék.

Pest, május 16-án, 1869.

Rómer Flóris.

Archaeologiai irodalom. ✓

(*B. Orbán Balázs, Székelyföld leírása*) II-dik kötetét vevén, azt azonnal végig forgattam, és az első kötetről mondott kedvező véleményemet most még inkább fentartom. Minthogy azonban szerző úr a méltányos figyelmeztetést szívesen vevé, midőn a sok fölötte érdekes, csak nagy bajjal és lankadatlan buvárlás után megszerezhető adatokkal régészeti látkörünket tágtá, fogadja szívesen a következő jó indulatból eredő sorokat is. Észrevételeim egy része a harangfeliratokra vonatkozik, minthogy ezek egyik specialitásomat képezik. A 14. l. álló szám helyesen van olvasva, mert az utolsó egyes rendesen j alakulag van lehúzva; a 32. l. inkább 1511-et olvasnék, mert az 1502-öt alkalmasint 15° z-vel adta volna a harangöntő, valamint az ilyesféle szám a 34-dik lapon is így fordul elő: 1505; e felírást különben elhibázottnak tartom, és hiszem, hogy a második sorban ismét meis-ter ulry. akart szülemelni, mi épen nem ritka és példa nélküli azon korban, midőn néha az abc

kétszer háromszor előfordul felírásképen. A 36-dik lapon ezen magyarázatot: Megfordított idomtalan abc-t nem tartom az avatatlan számára elég meggyőzőnek, hanem nézetem szerint így kellene magyarázni *fejére állított* abc, mert a betűk a szokott rendben állanak. Nem lehetne-e a 44-dik lapon a gar. özszevissza-hányt *ave*-nak is olvasni? A zero-k kihagyására nézve nem lehetek mindenütt egy értelemben; így a 67-dik lapon 1507-et olvasok az *ötös* alakja miatt, de a Λ előtti karikát annak veszem; ugyanazt tartom a 86-dik álló 1507-ről is, hol az utolsó karika a pont. A 145-dik lapon álló felírást talán így lehetne megfejteni: $\text{ÆDFECATAM (?) MCCXIII IN HONOREM SANCTORVM SIMEON ET IVDÆ APOSTOLORVM ET S · MARCV M VENETVM}$, így vevén a hibás írást, betűjére nézve megállhatna az 1213-dik év is, a kapuzat úgy is románkoru levén.

Ezeket megemlítvén csak elismerésemet nyilváníthatom ki, hogy e göröngyös, járatlan epigraphikai problémákon oly szerencsésen tudott keresztül hatolni, azonban van egy más tárgy, melyet ezen alkalommal végleg szeretnék eldöntetni. Tudom, hogy az erdélyieknek majd kivétel nélkül hármas *nyúl-j-hozzám-juk* van: a *deési* emlék, *ademsusi* templom és a *rabonbán* pohara. Ezek egy kritika nélküli korszakban oly nemzeti nimbust öltöttek, hogy ahhoz magyar embernek nyúlni szentségtöréssel határos. És még is előbb-utóbb e dolgokra nézve tisztába kell jöni. Jelenleg csak az 58-dik lapon álló *sze-recsen-dió* pohárról szólok. Minden jobbra-balra kacsingatás nélkül kimondom: hogy ezen poharat a XVI-dik századon túl nem vihetjük — ezzel tartozom a szent igazságnak, melyet akármily előítélet ellen nyíltan kell vallani, ezzel tudományos meggyőződésemmek és a magyar régészet mai állásának. Kimondtam Marosvásárhelyen, azonban csak most írom le akkori véleményemet, mert most már veszélyesb e balhiedelem, mint-hogy ily jeles, tekintélyes szerző azt szentesíteni és kiirthatlanná látszik tenni. — Nem tudom, hogy volt-e a *Rabonbánnak* pohara, hogy ezt századokig őrzék stb., de csak azt mondom, hogy nem ezen pohár az, melyet az ősi korig vissza lehet vinni. Hihetjük-e, hogy a pogány hősök ily szegényes gyűszűkből ittak, hogy ily filigranos játékszerű darabot használtak

áldozó-készletül? Tessék csak a bukuresti kincset megnézni, s a czofalvai aranyeletre visszaemlékezni, ha ősrégi ereklyéről beszélünk! Szerzőnek bajos lett volna saját nemzetének kegyelele ellen föllépni, de véleményemet épen akkor támogatja leginkább, midőn a pohár lábát hamisnak, későbbinek állítja, kúpáját pedig eredetinek. Vannak, igaz, görögös alakok a pohár foglaltványán, de van renaissance-korszak is, melyben ezen alakokat az aranyművesség szolgailag utánzá. Alig van régi arany- és ezüst marha leírás, melyben főleg Erdélyben a szerezsen-dió poharak nem szerepelnének, de van nemzeti muzeumunk tárlatában is 8 darab, mely kúpájára, aljára nézve a *székely áldozó-pohár* testvéreül tűnik fel.

Igy tehát valljuk meg -- akármily nehezűnkre essék, s akármily kegyeletellenes merényletnek lássék azt, hogy az, mit eddig *rabonbánok* poharának tartánk, valósággal nem az, hanem csak, *pia fide* — *et traditione*, mert semmi áron nem kívánnám azt, hogy jó hírnevünket kockáztatván ámitóknak — vagy tanulmányainkat tekintve, tudákosoknak tekintessünk. Ha szavaim még is kéteseknek látszanának, kérem, tessék a rajzot akármely érdeketlen szakférfi elé terjesztetni, s ha tévedtem, állításomat ünnepélyesen vissza fogom vonni.

Rómer.

(A „Századok“) rokonérzetű szerkesztőjének nemcsak azért tartozunk forró köszönettel, hogy saját olvasó körének „Értesítőnk“ oly önzéstelenül ajánlja, hanem azért is, hogy a hozzá beküldött régészeti czikkeket a mi felhasználásunkra oly szívesen közli. Mig másutt a féltékenység a szerkesztőknél némi irigységet támaszthatna, épen e két egyenlő irányú vállalatnál a kölcsönös támogatást és jó akaratot lehet felhozni. És valóban még megjön az idő, midőn azt látandjuk, hogy a történezet többnyire csak olyanok által fog gyakorlatni, kik egyszersmind az Archaeologia valamelyik ágával is foglalkoznak. Ez idén a IV. füzetben „Régi ház- és harangfeliratok“; „Régi magyar községi pecsétek“ azok, a melyeket az archaeologot közelebbről érdeklők közé számíthatunk; de érdekesek a történelmi társulat minden egyes mozzanatai is, melyek nélkül a kizárólag csak régészkedni akaró tudós sokszor fogna tévedésben maradni.

(Vogt Károly) az emberi őskor ismeretes jeles kutatója a „Gartenlaube“ 139. ll. és 158. ll.-ain feuilletonistikai de a mellett tanulságos módon értekezik az újonnan felfödözött iserlohn barlangról s ez alkalommal az állatok s emberek lakta barlangokra egyáltalában kiterjeszkedik. Kritikailag megrostálja ezután azon kérdést, vajjon a westpháli barlangok emberek által lakott barlangoknak tekintendők-e s ezt valószínűnek mondja, de egyszersmind buzdítja a westphaliakat, hogy iparkodjanak ezt bizonyossággá emelni, hogy „a Mark is az emberi őstörténetre nézve ép oly classikai földde váljék, minő Belgium s déli Franciaország.“

Érdekes értekezését a sz. ezen igaz szavakkal, — melyeket hazánkiai is vajha mennél szélesb körökben méltányolnának — befejezi: „Azon dicsérendő fényűzéshez, melyet a jó módú magának megengedhet a művészetre s tudományra való költekezés is tartozik! Mind a kettő pénzt igényel, sőt igen sok pénzt, s míg az államok bevételeik legnagyobb részét adósságaik kamatai törlesztésére és az azon adósságokat csináló egyének fönntartására fordítják, addig a szabad szövetkezésnek kell tudományos czélokért síkra szállania.“

H. J.

(*Egger testvérek*) Bécsben, Kaernthnerring, 2; érdekes időszaki jegyzékét adják azon érmeknek azok árával együtt, melyek náluk vehetők. E jegyzékben foglaltatnak a 105-ik számig római családi, 443-dikig a római császári ezüst érmek; 721-dik számig kisebb középkoriak, 1110-ig tallérok és fémerek; 1266-ig papi és világi fejedelmek; 1465-ig németországiak; 1528-ig grófok és urak; 1603-ig városi ezüst érmek. Az arany érmek 1703-dik számig folynak. Ezen jegyzék nem foglalja az egész érem-készletet, bár ezek közt is sok ritkább darabot leltünk; mert a fenebbi czég alatt még mintegy 5000 darab régi római, a császárság idejéből való, bronz érem eladó, melynek legnagyobb része jó karban vagyon. Végén áll egy kőmetszetű tábla, mely az *alsó-lendvai* érdekes lemezérem leletet foglalja, és 26 különböző veretből áll.

(*Erklärung der Abkürzungen auf Münzen des Alterthums, des Mittelalters und der neuen Zeit . . . Von F. W. A. Schlickeysen*) című érmészeti munkát, megjelent Berlin F. Schneider et

Comp. 1855. ajánljuk mindazoknak, kik az érmek határozásával tudományilag foglalkoznak. A kik azon nehézségeket ismerik, melyekkel az újabb érmek azon nemének rendezése jár, hol csak egyes, vagy egybevont betűk, vagy azoknak egész, kezdőkből álló sorozata fordul elő, köszönni fogják, hogy ezen kimondhatlan fáradsággal és kellő értelemmel összeállított munkára figyelmeztetjük, melynek véletlen, a szerző Ó-Budán a részvény-téglagyárt építő fiának ajándékából jutottam birtokába. A mie munkát fölötte becsessé teszi az, hogy egyszersmind számos *pénzverő* és *pénzverde* kezdőit is magyarázza, mi csak úgy volt lehetséges, hogy saját kormányától a külkövetségeknek ajánlatván, Európa minden hatalmától pártoltatott és így e munkában 10 évi fáradozásinak dús eredményét nyilváníthatá.

(*Das germanische Museum und seine Nationalen Ziele von Freiherr von und zu Aufsess*), Lindau 1869. 28 kr. Ezen 18 lapra terjedő védelmi irat a berlini Akadémia azon pártja ellen van írva, mely ezen nemzeti intézetet és annak általános német érdekű repertoriumot készítő osztályát esztelenséggel bélyegzi. Szerző kérdezi tehát a berlini tanárt, *Hauptot*, ki a jelentést készítette: esztelenség-e *regesták* t készíteni, a német kéziratok lajstromát összeállítani, általános irodalmi katalógot szerkeszteni, a német könyvnyomdászat incunabuláit felsorolni, a fa- és rézmetszvényeket, német tudósok arczképeit, a német érmeket, fémereket, pecséteket, képeket és címereket, könnyen kezelhető és rögtön feltalálható modorban rendezni! Reméljük, hogy a muzeum óriási tevékenységét háborítatlanul folytatni és a berlini gyámnokság mellőzésével, bevégezni soha, de azért mind inkább bővíteni és hasznosbítani fogja.

E g y v e l e g.

(*Vajda-Hunyad*) várának folyamatban levő restaurációjáról Schulez Ferencz úr következő újabb adatokat szíveskedett közleni szerkesztőségünkkel.

A legutóbbi tudósítás óta megkezdetének a kőfaragó munkálatok; a lovagteremből a kőbordák és válívek kövei kiszedettek, s a használ-

hatók utándolgoztatnak (nachgearbeitet). A régi köveknek azonban legfeljebb egyharmada van használható állapotban.

A terem boltozatának több zárköve leszedetett: ezek czimerek és növénydiszitmények, melyek kitűnő munkájok által bámulatra ragadják a szakértőt.

Ezen kívül a restauratio jeles vezetője a várban következő nevezetes felfedezéseket tőn:

A terem-épület és a kaputorony főpárkányzata a felső első emeleti lovagterem bolthajtásának vályvköveiből van készítve, és pedig úgy, hogy a kövek tagozott része be van falazva. Befalazva találtatának továbbá az első emeleti lovagterem ablakainak alkatrészei is, mi azért fontos, mert ezen ablakok alakja eddig ismeretlen vala. Szintén be volt falazva az első emeleti háromszög alakú erkélynek két díszes csücsköve is.

Az udvarra néző első emeleti loggiák festményei vizsgálásakor a famennyezet alatt elvonuló festett czimersor közepén a Hunyadiak holója tűnt elő, melytől jobb és bal irányban mondatszalg indul ki; a bal felüli, mivel helyén ajtót vágtak, elveszett, a jobbfelülin pedig ezen felirat olvasható: Timidi (?) exunde. teneat. Vel (?) orare . . . az ezután következő szavak el vannak törölve.

A czimersor baloldali vége alatti téren a vakolat alól kutyán nyargaló vad ember fejteték ki. A szőrrel benőtt vadember és a kutya természetes nagyságban vannak ábrázolva. A vadember lándzsájából s a kutya farkából fakadó növénydisz az egész falat bevonja. Ezen falba még Bethlen korában több ajtó és ablak vágatott, s e miatt a legteljesebb kutatás mellett is igen bajos leszen a festmények jelentőségének meghatározása.

(Törökországban) igen szép lendületet vesz a régészet. Legújabb időben a kormány is erős pártfogása alá veszi tudományunkat; a régészeti tárgyak kivitelét Törökországból szigorúan tiltja s régészeti ásatásokat csak a kormány beleegyezése mellett enged eszközölni.

Egyszersmind egy nagy régészeti muzeumnak alapításához fogtak, melynek első műdarabja a minap a Constantin oszlop mellett kiállított, két oldalán díszes nőkkel ellátott izezeti zárkö. Ilyennek bizonyított be t. i. utolsó közlésünk óta (A. E. 9. sz. 196. l.) az eleinte Constantinus főnek vélt szobormű; a mindenesetre jelentékeny régiség addig, míg a tervezett muzeumra alkalmas helyiség berendezetik, az „Irene” templomban helyeztetett el.

H. J.

(A nagybányai István tornyot) f. hó 4-én, miként a P. Ujdonságok május 12-ki száma írja, megütötte a villám. A torony belseje földig égett, a gyönyörű harangok mind elolvadtak, s az órával együtt megsemmisültek. A 36 öl magas tornyot a hagyomány szerint Hunyadi János építette légyen; s a mellette levő templommal együtt villámcsapás következtében már két ízben, u. m. 1561 s 1769-ben leégett. Az 500 éves (?) toronynak most már csak kormos falai állnak fön.

A nagy-bányai egyesület, mely ezen városi örtoroný helyreállítására törekszik, legújabbán a m. tud. akadémia archaeol. bizottságához fordul tervezetért, hogy a sisakot stílszerűleg újjáíthassa. Reményem, hogy a bizottság ezen bizalmat avval fogja viszonzni, miszerint ezen díszes mű fenntartása a tudomány mai állása szerint elérhető legyen. Bár máshonnan is kérnék ki a szakfértiak tanácsát, legalább ritkulnának azon botrányoztató fattyú-kinövések, melyek izlésünkről és tanulmányainkról nem a leghízelgöbben tanuskodnak.

(Műiparosnak) szebb emléket alig lehet állítani, mint az, melyet Bock Ferencz aacheni kanonok az ó-kori ötvösség nagy mesterének, Vastersnek az „Organ für christliche Kunst“ egyik számában emelt. Mint az ó-korban voltak városok, melyek a művészetnek egyes ágaival majd kizárólag foglalkoztak, úgy találjuk Aachenben is a tüvel való festést, azaz a himzést és az aranyművészetet túlnyomólag képviselve. Amazt a „Szegény Jézuskáról“ címzett apácák, ezt Vasters mester vitte a lehető tökélyhez, mindkettő a nevezett kanonok buzdítása és vezetése alatt. Számos művei, és az elismert nagyobb művészek terveiszerint történt megrendelések igazolják azon bizalmat, melyet a derék műiparos kívívni törekedett.

(Az ermelandi püspök) elnöklete alatt Braunsbergben egy történelmi egyesületet szándékoznak életbe léptetni, melynek feladata a kutatásokon kívül a mai művészet emeltetése és a műtudomány, főleg a tartományi műtörténet megírása leendő. Hála Isten! e tekintetben már nálunk is mozognak, és üdvös eredményét mindenfelé érezhetjük.

(Leányok számára Münchenben ipariskolát nyitottak meg), melybe 15 éves tanulók fölvetetnek, a rajz — festés — és dísz-művészet tanulására. A tárlat és a műtörténet, külön tekintettel a díszítménytannra, hetenkint 3 órában adatnak elő. Eddig ezen tanoda két folyamból áll, az iskolai év október 1-től július 30-ig tart.

(Bécsben a műipari muzeum megnyitása alkalmával) egy osztrák műipari kiállítás van tervezve. Minden szemfényvesztés elkerülésével, szigorú bírálat után egyedül a lajthántúli műiparnak becsületére szolgáló művek fognak kiállíttatni.

(B.-Nánán) a Kis-Tésre vezető úton egy juhász 17 darab köeszközt — az ottani köznép elnevezése szerint mennykövet — talált. Ezen érdekes leletről előadót Koppe Mór, urad. főerdész szíveskedett értesíteni, s egyúttal az egész leletet — egy régi építészeti könyv kíséretében — a nemz. muzeumnak ajándékozni.

(Folyóink, tavaink életét) és a nemzeti gazdaszatban nagy szereplését történelmi, de az archaeologiai szempontból is megismertetni, eddig aligha jutott valakinek eszébe. Pedig mily bő és érdekes anyaggal rendelkezhetnénk nemcsak az okmányok nyomán, de magának a földnek folytonosan változó felülete tanulmányozásából. Sok fiatal író töprenkedik irodalmi tevékenysége tárgyának keresésében; és ime egy tér, melyen csak némi töredékes kezdeményezésekkel bírnak.

A folyók régi medreit és azok változásait kimutatni, a kereskedelmi utakat megállapítani, a fő réveket constatálni, a folyók melletti védműveket és azok befolyását meghatározni, a vámjogot, a halászatot, sőt még az áradások által tett károkat stb. leírni, mily bő, mily kecsesg-tető anyag egy lelkes írónak, ki évekig e tárggyal foglalkozhatik, és az érdemlett babérkoszorúra bizton számíthat! A külföld e tekintetben már előre haladt, ne hagyjuk parlagon e szép mezőt!

(A bécsi cs. k. műipari muzeum) kölönye idei 42-dik számában az e lapokban is érintett „Welfi kincset“ ismerteti; szól a női munkásságról, előtűntetvén, mily szolgálatot tesznek és mennyit keresnek p. o. Észak-Amerikában a nők mint szabók, könyvkötők aranyozók, szedők, vésők, népiskolai tanítónők, írnokok, orvosok stb. Valóban megérdemlené ezen derék czikk, hogy honi lapjaink valamelyike fölvegye — és az egész hirlapirodalom közölje. — A következő lapokon a nyugati technikai iskolák tanítása van ismertetve és összehasonlítva. — Ki van tűntetve a keleti ízlésnek újabb műiparunkban való eláradása, és azon kívánság kifejezve: bár ezen ízlésregeneratio állandósíttatnék. — A bécsi műipari iskola alapítói közt olvassuk koromlai Schey Frigyest 400 frttal, és 40 frtnyi évi segélylyel; Popper Lipótot 50 frtnyi és Ybl Miklós urat 20 frtnyi évi díjjal egy-egy magyarországi növendék számára. A muzeumot februárban 9716 személy látogatta meg.

(Ecker Márton) ó-budai polgár (korona-útcza 687-dik szám) egy igen csinos fogadmányi kövel ajándékozá meg a magyar nemzeti muzeumot. A kő, melyet az ó-budai DVNAI-részvényes társulat, téglagyára telepén, közel a fennálló vízvezetés első pilléréhez találtak, 14'' magas, talapjánál 5'' 6''' vastag, ezen felirással bír:

SILVANO D
AVRELIVS
ACVTIAV
S
EX VOT

 Minthogy a 15-dik számmal az első kötetet befejezzük, kérjük a tisztelt előfizető urakat, sziveskedjenek a II-dik, 20 íves kötetre, az előfizetést 3 frttal Aigner Lajos úr könyvkereskedésében junius hó végeig megújítani.

A szerkesztőség.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

13. szám.

Junius 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése

Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ivnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

Három nap hazánk északnyugati határán.

III. Sopron.

Egy perczig sem kételkedhetik senki, hogy a külvilág olyannak tűnik fel, a mily szemmel nézzük, a milyen füllel halljuk! Más benyomást tesznek a földtan ismerőjére a homokkő, gránit, basalt hegységek változatos, de jellemző vonalai, mint a csak élvezni siető kalandorra; más szemmel nézi a fűvész a tarka virágú pázsitot, a sajátos színezetű és alakulású facsoportokat, mint az avatatlan, ki e zöld területeket csak szemvidítónak tekinti; és ismét egészen más gyönyört érez a lelkes régiségbuvár, a dicsőbb múlt emlékeinek szemlélésénél, mint az, ki azokban csak a buta középkor sötét szellemét véli megkövesülve látni. Nem a régiség maga az, mi a reánk maradt tárgyakat előttünk oly varázsfényben tünteti elő, leggyakrabban azon eszme ragad meg bennünket és zavarja értelmünket: ime e törékeny hitvány tárgy, — s ezt két-három ezer év előtt ember készíté, ember, ki a villanyosságot, a delejességet roppant vívmányaikkal nem ismerte, ki nyomtatott könyvet nem látott, és finomított élvezeteinket nélkülözte!

Igy van az ember, ki magát a multba beleéli, hogy gyakran csak annak emlékeiben találja fel magasabb elégtételét. C'est mon Paris! kiálték fel nem egyszer a történelmi ténykörű Notre-Dame, a Chatelet, az Ile-St.-Louis vidékeit és a szemközt fekvő quai-eket bebarangolván, így az Archives imperiales környékén, a Rue Quincampoix szűk sikátorai közt, míg mások az új Boulevard-okat, a mansardos és csarnokos Rue-de Rivolit ismerik el eszményképeiknek. Így érzem magamat, midőn valamely régi városunk ódonszerű épületei közt mozoghatok.

Régi vágyam volt a góth ízlésű apácza-templomot látni. A benyomás, melyet ezen csinos egyház reám tett, igen kellemes volt, és csak fokozódott, midőn az egészen üres szentélybe beléptünk. Az építmény szende összhangzata, minden sötétes komorságtól távol eső, búsító színezet mellőzésével vidám tekintetű imola mindenkit ájtatos gondolatokra fog ragadni, és meggyőzni arról, hogy korcs felfogásunk szüleményei, fényes aranyozás és hideg kőszínű s jellemtelen szobrok nélkül is, egyszerű valódisággal lehet valamit teremteni, mi a vallásos érzelmet nemcsak felkölti, hanem ki is elégíti.

Ne gondolja azonban senki, hogy ezen templom a melléképületekből bántólag kirí; sőt inkább épen tőszomszédságában találtam régies házakat, rendetlen építkezésű, oszlopcsarnokos emeleteket, melyek eléggé tanusítják, hogy a bástyákat minden érdekes mellékleteikkel leromboló szellem, még a belváros tájáig nem hatolt be.

Elhiszem, hogy a szűk és védelmi szempontból girbe-görbe kapuzatok és sikátoraik a mostani szabad, világosságot szerető szellemeknek nem tetszenek, hallom, hogy nem sokára a városház is le fog döntetni; ám legyen, a belváros régies jellegére azért mégis mindig reá fog a szakértő ismerni, és a mai korszak egyenes, tágas utczáit még sem fogják utánozhatni, ha csak az egész területet földig le nem rombolják, és új ízlésű jellemtelen, vagy igen is tarka-barka francziásan tornyosodó, vagy túlságig quakkereskedő, kaszárnya alakú házakkal be nem töltik. De ehhez egy *Hausmann* kellene és *Páris budgetje!* — Miért is remélhetjük, hogy Sopron még

egy ideig kerek alakjából, két fő- és ugyanannyi mellékka-
puival nem fog egészen kivetköztetni!

Élvezetesb óráim közé számítom a sz. *Mihály* templomá-
nak megtekintését. *Storno*, a templom értelmes újítója, távol
volt; *Matuskovits* és *Paúr* barátimmal haladtunk a domb felé,
melyen Sopronnak ezen díszmúve fekszik. A lelkes papság és
buzgó hívek költségén ismét ép és ékes állapotban látjuk ezen
imaházat, melynek példájára a többi még fennlevő ős egyhá-
zaknak is meg kellene ifjodniok. Már most többé nem csodál-
tam, hogy a soproni és kőszegi benzések sem nézhetik többé
jó szemmel a pajzán renaissance által eredeti kecsüktől kifosz-
tott csinos szentegyházaikat!

A sz. *Mihályról* címzett plébánia-templom valószínűleg a
XV-dik század utolsó negyedéből való csarnok-egyház; mert
ámbar a helybeli okmányok elégték, Bombardi bizonyosága
nyomán és a templom különféle részein előforduló 1482-től —
1489-ig érő számokból tudjuk, hogy akkor III-dik Fridrik csá-
szár által építtetett. A háromhajójú templom kereszthajóval is
bír, mely inkább az oldalnézetből, mint az alaprajzból tűnik
fel. A mellékhajókat négy pár kerek oszlop, melyek a német-
újhelyiekre emlékeztetnek, választják el a középsőtől. A ke-
reszthajó csak a hosszhajó szélességével bír, és választó falán
mindkét oldalról erkély van alkalmazva, mely valamint a kar,
úgy a mellékhajó felé is szabad kilátást enged.

Csinos ama *üléssor* is, mely a kar záradékán az ablakok
alatt elterül és csúcsívek által az egyes helyeket kijelöli.

A merre csak nézünk, mindenütt *Storno* tevékenységével
találkozunk. A templomnak festményekkel való díszítése, az ő
műve. A régít utánzó szőnyegszerűen változó mintáktól egész
a történelmi képekig minden, mi a templom új korába visz-
szavezet, szerencsés ecsetjének szüleménye; igen csinos az
asztalosi és kőfaragói rész, mely az ő terveze szerint hazai
erők által pontosan vitetett ki, úgy, hogy itt elismeréssel kell
a soproni építő-csarnokot említenünk. A nagyszerű bronz-lám-
pát szintén *Storno* rajza szerint Bécsben, ennek fő-mestere Hol-
lenbach, készítette.

Minden egyes részleten, minden egyes zugban a benső
vallásosságú középkor szelleme lengi át a nézőt, és nem le-

szünk talán igazságtalanok, ha azt állítjuk, hogy nagyobb egyházra nézve *Sopron* városa az első, mely ily együttességet képes előmutatni.

Igen jó gondolatnak kell neveznünk azt, hogy *Storno* az egyik mellékoltár sírszerű asztalát valódi sz. sírrá változtatá át, mert csak a tumba szárnyait kell kinyitnunk, hogy az ott fekvő üdvözítőt láthassuk.

A csinos torony, melynek alja egyszersmind nyugati bejárásul és előcsarnokul — szegények házául — szolgál, kettős párkánynyal bír. Egyik a sisak alját övedzi, a másik csipkés kőgallérjával majdnem a sisak tetején alkalmat nyújt a meszszelátásra. Mily más alakban tűnnek föl a háromszor-négyszer hagymaszerűleg, idomtalanul, minden okos eszme nélkül kidudorodó, ízléstelenül aranyozott tornyok, vagy igazi szegénységet eláruló lapos deszkasüvegek, melyek a karcsuan ég felé emelkedő tűforma góth tornyokat soha sem fogják pótolhatni.

A templom déli oldalán falfestmények is fordulnak elő; azon nagyobb képet, mely Krisztus felfeszítését ábrázolja, állványok takarják, ezt *Storno* fogja felfrisíteni.

Hajdani szokás szerint a templom körül temetkezési hely volt, melyet szentsége megóvására erős fallal kerítettek. Egyik kapuja az észak-keleti oldalon mai nap is fenáll sajtószerű ormozatával; minthogy attól lehet tartani, hogy a kegyelethiány ezen, az olasz erődítésekre emlékeztető kerítésrészt is le fogja bontani, *Storno* rajza után fametszetben közlendem.

A templom déli oldalán fekszik itt is, mint egyéb helyeken a XII-dik századból eredő 8 szögű temetkezési kápolna, az alatta elterülő kryptaszerű csontházzal. Az újítás napfénye talán ezen építményre is élesztőleg fog hatni. Már a bemenet fölött, mely sz. Mihály templom felé, — nem pedig nyugat felé — fekszik, igen érdekes tympanumot találunk, melynek régi faragmánya a paradicsom életfáját állítja elő, két, derekát rágó sárkány közt.

Belsejét, az ott felhalmozott temetkezési készletek miatt, nem lehet kényelmesen tanulmányozni. Hogy ez külsejénél díszesebb volt, mutatják a faragmányok és festmények. Igen

érdekessé teszik a *Paúr Iván* által közlött karczolasok, melyek a látogatók emlékét az utókor számára fentarták.

Reméljük, hogy a lelkes városi plébános úr és a katolikus közönség buzgósága és áldozatkészsége még el nem lankadt, és hogy városuk és őseik vallásossága ezen legrégibb emlékét is a régi rendeltetésnek fogják visszaadni.

Visszatérvén a városba, még a hegyoldalon elnyúló út-eza egyes házaiban az itt lakott altaristák ízlésének, vagyonosságának jeleit észleltük az egyes erkélyeken és pitvarok díszes faragványain.

Szomorúság tölté el szívünket, midőn a hajdan itt lakott Sz. János lovagjai kolostorán, e vitéz rend székhelyének semmi régiségét nem fedezhettük fel, s így a Spittelbach partjait övedző régi rendetlen házakat és festői udvarokat kellett kárpótlásul elfogadnunk.

Nem hagyhatom el Sopron építészeti emlékeit a nélkül, hogy a város területén és környékén még mint ritkaságot tekinthető „örök világosság“ oszlopait, vagy úti kereszt-oszlopait ne említsem. Storno ezek közül négyet közlött, újítási tervszel; a pozsonyit, hajdan a benzések telkén álló b. szűz emlékét és a bártfait kivéve többet a hajdankorból nem igen ismerünk. Ha lennének itt-ott, mint bizonyosan voltak ilyesféle *világosság oszlopok*, vagy utak mellett álló emlékek, ezeknek velem való közlését nagy köszönettel venném.

A kik a m. orvosok és természetvizsgálók soproni gyűlésén részt vettünk, még élénken emlékezünk azon természetrajzi, régészeti, mű- és ipari kiállításra, melylyel ezen, a műveltség ösvényein oly serényen haladó város tudósai és polgárai valóban megleptek.

B. *Ocskay* és *Vidák Özse* szakgyűjteményei az itteni főiskolák tárlatai kedves képét tárak ki tudományos mozgékony-ságuknak. Idő rövidsége miatt az evangélikus iskola régészeti táráat nem nézhettem meg, a benzéseknél, a muzeumban ki nem állított darabokon kívül, még néhány igen becses bronz-eszközt láttam, t. i. tokos vésüket, barbar idomú csatokat, hosszú tüskéjű sarkantyúkat, különféle idomú, nagyságú és átmetsetű karikákat és a Rimaszombatban talált bronzéktárgyakhoz hasonló hold idomú ezírázatokat, melyek szarvai

közt kettős karika van alkalmazva. Még érdekesnek látszott két pecsétnyomó, melyről lenyomatot készítettem. A nagyobb nyolczszögű, felső részét a koronás b. szűz tölti be góthízlésű díszítmény közt, az első felében nyomott csúcsív alatt térdelő alak, az iv mellett egy-egy háromlob van alkalmazva. A maiuscula körirat ez: † · S · GOΣΣOIS · PLEBAN' In STANS-DORF; a kisebbik kerek idomu, az alul kerekített paizs felső két harmadában egy, kétfejű sasnak melle közepig tartó része van még kiterjesztett szárnyakkal, alul két egymást érő szalag látszik.

Sok érdekes tárgygyal bír Paúr Iván, melyek ha számra nézve nem is nevezhetők muzeumnak, még is egyes nagy becsű darabjait tekintve a régész figyelmét megérdemlik, főleg, ha kinek kedve van számos könyvészeti ritkaságaiban gyönyörködni; a ki pedig régi butorokat szeret, és látni akarja, mily lakásuk volt néhány század előtt polgárainknak, azt Storno szobái fogják meglepni, hol nemcsak gyakori utazásai közben szerzett régiségek, hanem az általa a középkor ízlése szerint festett hajlékok is tanuskodnak a tulajdonos kiváló ízléséről.

Nem mondhatom, hogy mindent láttam, mit Sopron képes archaeologiai tekintetben érdekést felmutatni, de a látottakra nézve is sokkal rövidebb volt időzésem, mintsem, hogy azokat más alkalommal újra látni nem kívánnám.

R ó m e r.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki junius 1-én, akadémiái termében, tartott VI. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Érdy János, Henszlmann Imre, Rómer Flóris, Szalay Ágoston és Toldy Ferencz b. tt.

A beérkezett levelekből következők terjesztetnek elő ;

Goldinger János budai polgár a *Kunewald-féle* római sarcophag rajzát nyújtja be ;

Várady József udv. tanácsos egy feliratos római tégladarabot küld ;

Myskowsky Viktor több jelentésen kívül, melyek közt egy *kassai archaeologiai fiók egyletéről* értesít, arról tudósít, miszerint *Kassa* városában a légszesz-világítás behozatala alkalmával ásatások fognak történni, melyeknél némi régiségek is találhatók, továbbá, hogy a *kassa-oderbergi* vasut alagutjának ásásánál több érdekes régiségre akadtak, melyek azonban Bécsbe küldettek ; s egyszersmind a *zólyomi* és *kis-szebeni* harangok rajzaival kedveskedik ; határozottatott : hogy *Kassa* városa, valamint a közlekedési miniszterium a régiségek óvására kéressék meg ; a többi becses tudósításért pedig a tanár urnak köszönet jelentessék.

Gróf *Eszterházy* János három darab leltárt küld be (1672-dik évből, *Serédy Benedektől*, gróf *Gyulaffy Lászlóné*, szül. *Haller Éváét* 1725-ből és gróf *Eszterházy Ferencz* fegyvertárának leírását 1704-ből) ; ezen nagyon becses műtörténeti anyag a m. történelmi társulat rendelkezése alá bocsáttatott, mely azt a „Századok“-ban közleni fogja.

A *Nagy-Bánya* városa tornyának helyreállítására alakult bizottság a csonka torony rajzát és aláírási ívét azon kérelem kíséretében küldi be, miszerint részére az arch. bizottság egy sisak-tervezetet szakértő által készíttessen ; az arch. bizottság örvendatosan vevén a bizalmat és azt tehetsége szerint viszonzni óhajtván, határozá, hogy egy stylszerű toronysisak tervezetére *Schulcz* Ferencz építész úr kéressék meg, kinek méltányos tiszteletdíját a városi bizottság viselendi.

Storno Ferencz erdélyi műutjáról teszen jelentést és annak leírását s a rajzok beküldését igéri.

Vajdovszky János szepesváraljai theologiai tanár úr, kéri a bizottságot, hogy közbenjárása által a m. kormánynál a kés-márki egyház helyreállításához segélyt eszközöljön ;

Gróf *Zay* Károly ő méltósága a m. n. muzeumban őrzött *Nelson botjáról* való véleményét küldi be ;

A kis-apponyi lelkész *Wagner* József úr, tudósítást küld a grófi könyvtárban levő állítólagos *Corvin-codexről* ;

Szabó Károly közli azon halomásatás eredményét, melyet Dániel Gábor főkirálybíró eszközölt, s az ásatás további folytatására előadót szólítja fel;

Odobesco Sándor úr kérdést intéz a n. muzeumban levő római ólomlapokra nézve;

Dr. Walther darmstadti könyvtárnok írja, hogy a 4 *Ungarica* a thesaurus picturarum között nem foglal Corvina-féle emlékeket, ellenben 1598—1613-ig képeket, ruházatokat, falmetszvényeket, melyek Magyarországra vonatkoznak.

Ezen élénk levelezést a bizottság örvendetes haladásnak tekintvén, előadót bízta meg, hogy az illető szakférfiak és szakkedvelők részvételeért köszönetet mondván, őket további közremunkálásra kérje fel.

Pest, jun. 2, 1869.

Jegyzette

dr. Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

XXIII.

Szombathely, máj. 18, 1869.

..... Albert György, helybeli polgár és borkereskedő, háza telkén (kőszeg-útcza 302. sz. a.) a múlt hó vége felé nagyobb szerű pinczét ásatván, a munkások mintegy 4'-nyira római falak maradványaira bukkantak.

A felásott terület 11° hosszú és 3° széles négyszöget képez, melynek mélysége 9'-nyi. Déli szögletében egy bolthajtástól fedett 3° 3' mélységű, terméskővel kirakott négyszög alakú és 4□' belteriméjű kútra akadtak, mely különféle s nagyrészt félig elporzszolt csontmaradványok és szarvakkal volt feltöltve. Ugyanitt néhány durva cserépfödő és egy ½" hosszú és 3''' vékony sima aranylemez is találtatott.

Észak felé egymáshoz közel két téglából rakott keresztfal ásatott ki, melyek azonban szintűgy, mint a négyszög derekán egy öllel túl talált 2'-nyi terméskő fal is keleti és nyugati irányban tovább terjednek. A téglák rómaiak, de fölírat nincs

rajtok. Kettőn ezen jel V, néhányon O,*) egyen pedig kutya lábnyomok valának. A termésfaltól az ásás északi végeig, de azon szintén túl nyúló, az egész területet befogó kövezet volt, élére rakott és a fölületen mészragasszal beöntött termésköböl, 4 és $\frac{1}{2}$ '-nyi mélységben. Ásás közben ezen régiségeket találták: a) 4'' hosszú hengerded *stylus*-töredék, igen kezdetleges; b) egy bronz *stylus*; c) bronz *fibula*, a hozzá tartozó tüvel együtt; d) egy terracotta mécs alja, ezen, itt még eddig elő nem fordult fölirattal VIBIANI.

Mindezeket a t. építkező a helybeli főgymnásium régiség-gyűjteményének ajándékozá.

Ezúttal megemlítem azt is, miszerint ásás alkalmával a piac közepén lapos és négyszög alakú terracotta töredéket leltek, melynek hossza 1'', 4''' szélessége 1''; közepéből sugarakkal díszített karika domborodik ki, mely fölött H T vagyon. Továbbá fel kell itt még említenem a következőket:

a) egy terracotta sármécs APRIC felirattal, mely a szőlősi téglavetőnél találtatott;

b) fekete agyag *hamveder*, magassága 6'' 6''', felső átmérője párkányostól 12'' 7''', belső világossága fölül 10'' 3''', s a közép kidomborodásnál 11'' 6''', fenekének átmérője 4'', 1''';

c) szintén itt helyben találtatott egy sármécs, OCTAVI felirattal.

Lipp Vilmos.

XXIV.

Az Értesítő 86-dik lapján említéd, hogy a gr. Apponyiak könyvtárában is van egy valódi Corvin-codex: igen, azt bizonyosan tudom, hogy ott volt ilyen könyv. Csodálom, hogy nem emlékezel reá; e könyvtár a 40-es években Pozsonyban volt, úgy tetszik a kecske-útczában, hová többször bejárván, igen jól emlékszem e codexre

A 128. lapon olvasható évszámot 1503-nak tartom. A XV. században keltnek nem tekinthetem, mert a 4 es számot nem bírom felfedezni. Ti, a mint látszik, az általam d (domini)-nek

*) Valószínűleg a téglavető legények magánjelei.

vett jelt tartjátok 4-esnek s az általam 1-esnek tartott jel szinte csak oly vonal lenne, mint a három másik vonal vagy comma; meglehet, azonban én bátor vagyok véleményem mellett megmaradni, talán ha az eredetit látnám, én is más nézetben volnék.

IV-ik István király, úgy egy XIII. század végén élt magyar főúrnak Meadi bánnak, valamint ama híres szarukői Volfart Ulriknak pecsétjét hű rajzban birom

Nagy Imre.

A kis-apponyi codex alkalmasint azok közé tartozik, melyeket a hagyomány tart olyannak, alkalmilag megvizsgálom, és tüzetesen fogok referálni. Az idézett számot tekintvén, kétség sem lehet, hogy a két első számot, valamint a 3-ast jól olvastam; csak a tízes, mely fölött 0 van, kétes; s így az a kérdés, 1423-nak, vagy 1493-nak kell-e olvasni? Az említett pecsétek rajzát valamint az általad készítendő szöveget szívesen közlöm.

R.

XXV.

Pilinben az ásatást megkezdtem. Mint mindig, úgy most is szép eredményt tudok felmutatni, kivált, ha tekintetbe vesszük, hogy csak két nap ásatam.

A temető legnagyobb magaslatán, hol már múlt évben is sírgödrökre találék; ez idén folytatólag ásatam ki a kriptákat. Miből világos képét látjuk annak, miszerint az *előkelőbbek* e helyen *külön temetkeztek*, eltérőleg azon temetkezési módtól, melylyel a *szegényebbeket sírfészkekbe* temették. Legtöbb s legszebb tárgy találtatik e sírgödrökben. A sírgödrök vagy egészen kőből rakvák, vagy kerekded alakuak egy öl mélységig kiásva.

Ez alkalommal csak két halott fészekről s egy sírgödorről fogok tenni említést. A *köztemetőben*, tíz lépésnyire az égetési

helytől nyugatnak, egy gazdag sírfészekre akadtam. Volt ebben a többek közt egy hamuedény, tele csontokkal s átfúrt csontgyöngyökkel. Bronztekercsek is találtattak a csontgyöngyök közt.

Ezeknél azonban sokkal érdekesebb ama csont faragvány, melynek hossza 3", szélessége $\frac{1}{3}$ ", vastagsága $\frac{1}{6}$ "; közepe és két végén át van fúrva, a lyukak közt központtal való kerektség két oldalán ugyan e czifraság, alján semmi.

Néhány ép fog is találtatott a csontok közt. Ezen edénynek közvetlen szomszédságában volt egy más hamvveder, mely szintén szenesedett csontokkal volt tele, s a csontokon: egy kis bronz kelt, két mákféjű tű, két hosszú karika, két csavar, apró elsenyvedt bronz régiségek s egy igen szép kis bögre.

De volt e sírfészekben ezeken kívül még más két hamuedény, három kis bögre, egy csupor, s bronzból: 2 tű, 2 pityke, 7 kapocs és 4 csavar.

II. Említett halotti fészekhez két lépésnyire találtuk a másik fészket. Volt ebben egy nagy és sok kis edény; a nagy edényben csontok közt találtam 18 db. gyönyörű tüvegkarikát, ezek zöld színűek s valamikor fonalra lehettek fűzve, szorosan egymáson feküdtek.

III. Meglepő volt reám nézve e sírgödör. Mélysége ennek 5 láb, hossza egy öl, szélessége $\frac{1}{2}$ öl. Alján az egyik végén 4 nagy edény, a másik végén 4 kis edény. Az edényeken belül négyszögben embercsonthalmaz a pusztta földre lerakva, a csonthalmaz négy szögletén pedig egy-egy határkő. Bronz nem találtatik e sírgödörben.

Felettébb érdekes még azon bronz régiség, melyet egy paraszt talált, hanem legnagyobb sajnálatomra, míg a hely színére értem, szép patináját levakarták. E régiségen egy római arcz látható s bizonyságúl szolgál előbbi állításomnak. Számos érveink egyik újabb támaszát nyertük ezen lemez által, mely római időre mutat, s bizonyítja, hogy e temetőben nyugszanak a metanasta jászok.

b. Nyáry Jenő. *)

*) Kérem ezen érdekes jelentésnek minél előbbi és minél gyakrabbi folytatását.

Ujabb leletek.

(*Várady József*) udv. tanácsos urtól egy római tégladarabot kaptunk AMITM 4A = (VA) LENTINA visszás felirattal. Lelhelyét nem ismerjük, bár az ó-budai téglagyárban is ilyenek előfordulnak, igen érdekesnek találjuk e ritkább bélyeget.

(*Igen szép bronz kardot*) mutatott be Mihályi János úr, mely Kalinfalván Marmarosban Jurka János földén találtatott. A kard egészen ép, szürkés zöld finom szironyu, hossza 21'', a markolata hossza 3'' 10'', legnagyobb szélessége 1'' 10''. Czifrázata kifelé álló félholdacsák sorából és egyenközi hosszvonalokból áll.

Egy másik kardnak, melyet szintén Mármarosban találtak, bemutatását Mihályi úr máskorra igéri.

(*Római érmekről*) tesz „Ung“ czímű lapunk 18-dik és 20-dik számában említést. Örömmel registráljuk azon érdekeltséget, melyet lapjaink a honi régiségek irányában tanúsítanak; és hogy ezen örömlünket bebizonyítsuk, ime a közlött érmeknek tüzetesb érmészeti leírása. A *Szürthén* talált érem előlapi olvasása ez: IMP CAES DOM AVG GERM COS XIII CENS PER PP (Censor perpetuus, pater patriae). Az oroszán szájában parazoniumot, rövid római kardot, visz. Ezen határozott érem 88—89 évek közé esik. *Cohen* ép példányát 100 francra becsüli; (I. 442. l. 457. szám alatt) minthogy Dobos úr példánya alkalmasint ledörzsölt állapotú, ezen árnak csak tized részét fogja érni. Ha nincsen meg nemz. muzeumunkban, minden esetre becses szaporodás lesz intézetünk számára. — A *nagykátain* GEN PER PP helyett szintén CENS PER PP kell olvasni; a hátlap olvasása ez: VIRTUTI AVGVSTI; az *Erény*, Virtus mint sisakos nő jön elő, lábát sisakra teszi, kezeiben lándzsát és parazoniumot tart. (Cohen I. 454. l. 555. sz. a.) ezen közönséges érem Kr. u. 87-dik évben veretett.

Utólag még *Lehoczky* Tivadar derék beregmegyei régészünk tesz említést egy beregmegyei Domitian-féle érméről, melyen a felirat: COS XV. CENS. PEP. P. P.

(*Holdmező-Vásárhelyen*) találtak egy ezüst Gordianus III. féle érmet, melynek hátlapján ezen körirat van: PM TR P VI COS II P P; a félig meztelen Apolló ülve jobbra néz, jobbja-

ban babérág, baljával egy lirára támaszkodik (243-dik évből való Kr. u.) Az akadémiai éremtár számára beküldé Agáczy Nándor *Szegedről*.

(*Kaemeter* Antal úr) ó-budai kereskedő következő, Ó-Budán a Victoria téglavető területén talált érmeket ajándékozott a m. n. muzeumnak :

Domitianus császáráé)(*MONETA AVGVSTI*, S. C. álló Moneta, (84—86 Kr. u.) közép rézpénz; *Zsigmond* király ezüst pénzét a kereszt ágai közt négy koronával, Rupp Tab. XV. 437. S előtt *Ĳ* jellel;

I. *Mátyás* (Rupp XIX. 527-hez hasonló ezüst pénzzel, a harmadik keresztág nem látható, a bélyeg? — L.

II. *Ulászló* (Rupp Tab. XXII. 565. sz.) a b. szűz mellett A — H betűk állnak; a másik darabon — h jel látható.

Keutschachi Lénard salzburgi érseknek (1495—1519) 1509-ből való egyoldalú széles batkája; egy csúcsán álló négyzetben jobbra a salzburgi czímer, balra az érseké t. i. egy függélyesen álló répa, alattuk L betű. A gazdag Welzl-féle lajstromban ezen évszamos ezüst érem nem fordul elő.

Ezen *répa* czímerű érmek, melyektől e pénzeknek egyik neme valószínűleg *Rübener* (Répás) nevét vette, élenken emlékeztet az elfelejtethlen *Hohen-Salzburgra*.

A ki a középkornak ezen, majdnem teljes épségében fenálló fellegrárát figyelemmel szemlélte, lehetetlen hogy a sok *répás czímer* mellett *Lenárdra*, a hatalmas dynastára ne gondolt légyen; majd minden ajtón, kapun, városztályon, de még a szobákon is talál kozunk nevével és az osztály építésének évszámával: 1898 und 98 von Erzbischof Leonhard der Graben gezogen, die Rynkmauer mitsamdt dem Schewbeletten Turn vollbracht. — 1503. Erzbischoff Leonhart hat den Kheller, Kirchen und Pfister machen lassen. — Erzbischoff . lyonhart . zw . Salzburg. gborn. von . Keufchach . hat . diessen . Fall . lassen machen anno dnj. 1502. A mint a fűvészt a növények kedves kirándulásira emlékeztetik, úgy költé fel bennem ezen Ó-Budára tévedt magános érmecke, mind a kellemes salzburgi régészeti emlékeket!

*Kaemeter** Katalin asszonyság pedig *LICINIVS senior*)(*IOVI CONSERVATORI*, B, SIS, kisebb rézpénzével kedveskedett.

* *machen's lieber Heimer.*!

(*Duna-Szekcsön, Baranya m.*) tavaszkor találtak egy állítólag széthányt csontvázon két üveg karpereczet, melyeket hasonlatosságoknál fogva a római korba kell helyezniünk, a mint a helynek fekvése is és az ottan gyakran talált római régiségek valószínűvé teszik. A karpereczek belső átmérője 2" 2"', oldalaik magassága 4"', vastagsága 2"', belső faluk egyenes, a külső monorú. Egyik egyszerűen sötét, majd feketének lehetne mondani, a másik szintén ilyen, csak hogy mozaikszerűleg külső lapján különféle nagyságú sárga, zöld, kékes és fehér hosszúkás pöttyökkel van tarkázva. Ezeknek művezete sajátos, és ezen tekintetből e darab minden esetre a ritkébbak közé tartozik. Üvegdarabjaink ezen becses szaporodásáért a m. n. muzeum B. Bésán Nepomuk Jánosnak nagy köszönettel tartozik.

Reményünk van, hogy ő méltóságának egyéb római régiségeiről: csatokról, gyűrűkről, érmekről stb. olvasóinkat nem sokára fogjuk értesíthetni.

(*Külföldi nevezetes leletek.*) 11. *Trier* városa közelében *Riewer* mellett minap a vasúti földmunkálatok alkalmával egy domb lehordásánál barlang nemű ürre akadtak a munkások. Minden jelek oda mutatnak, hogy itt őskorban emberek tanyáztak s temetkeztek; az ür előtt egy, az ürben magában pedig 3 emberi csontvázat találtak, az egyik fő még jó karban volt. Az embercsontok mellett erős állatcsontok feküdtek s azon felülék alakú tűzkő-fegyverek és nagyobb mennyiségű fahamu kerültek napfényre. Az érdekes lelet szakértő leírása e napokban látja a napvilágot.

12. Nem oly általános fontosságú, de mégis igen érdekes azon lelet, melyről *Pommernből* értesülünk. Ott t. i. *Wangerin* közelében *Klaushagen* faluban egy paraszt 600 ezüstéremmel megtöltött kőedényt talált: az érmek nagyon primitív veretűek; többnyire porosz városok által forgalomba bocsáttattak volt s több ismeretlen adattal gazdagítják *Stettin*, *Stargard*, *Stolp*, *Prenzlau* stb. városok múltját. A lelet a berlini királyi éremgyűjtemény tulajdonába került.

13. „*Journal*“ lapbanol vassuk, hogy *Colonna Ceccaldi* francia konzul *Cyprus* szigetén *Larnacában* szerencsés régészeti fölfedezéseket tesz. Minap 2 szép szobor és 12 kisebb szobor,

valamint egyéb kisebb szobrok birtokába került, melyek mind a görög művészet remekkorából valók.

14. *Hildesheim* közelében a „*Galgenberg*“ alján folytatták az ásásokat; *Cohausen* nevű porosz főtiszt, ki már több ásást sikeresen végzett, bizatott meg a munkálatok vezetésével, nem lévén kilátás arra, hogy ezen főfontosságú lelhely még bővebb aratást nyujtand, legujabban felhagytak az ásásokkal.

15. Az általunk két ízben említett legújabb *konstantinápolyi* lelet, (l. 196. és 254. l.) végleg egy roppant nagyságú kőívnek középső végkövéül bizonyodott be; az egyik oldalon lévő főből két kígyó bontakozik ki s így — bár az arczkifejezés szelíd, — Medusa főnek kell tartanunk.

A másik oldalon levő fő nem oly ép, s még kevésbé mondható, mit állított legyen elé. Az ív, melynek e 9'-nyi hosszú és 7'-nyi magas kő része volt, a forum constantinum-on állott s eddig mitsem tudtak egy ilyen ívezetről. Olvasóink az „Ill. London news“ május 8-ki számában, ez érdekes régiség képét megsejlelhetik. (Folytatjuk.)

H. J.

Archaeologiai irodalom.

(*Die Insel Capri*) von F. Gregorovius. A ki a komoly régészet mellett a vidor leírást és a csinos képekben való utazást szereti, megfogja venni a nevezett munkát, mely a elfogadó terem asztalán a csinos albumok közt illő helyet fog foglalni. Capri a nagy Augustus, a dühöncz Tiberius kedvencz tengeri magánya, sokak előtt mai nap is bizonyos fénynyel bír, hiszen a világ ostromló remetének menhelye! könnyű, kedves és regényszerűleg irt szavakhoz Lindemann — Trommel meglepő tájképeket, idegen jellegű csoportozatokat rajzolt. A kiállítás csinos, sőt díszesnek is mondhatjuk. Dürr Alphons, lipcei kiadó ízléséről tanuskodik. Tolle, lege!

Ugyanannak kiadásában jelent meg: *Die Wandgemälde des Landgrafensaales auf der Wartburg* von Moritz von Schwind. A tengeri képek után mintegy honiabb vidéken találjuk magun-

kat, táj és emberek, bár csak leírás után ismeretesbek. Nem régi képek ezek, hanem annyira a régies modorban festettek, miszerint egészen négy-öt századdal előttünk fekvő világban találjuk magunkat; még a kiállítás is korának jellegét viseli és a fametszvények Dürer férfias, határozott modorára emlékeztetnek, melyek a jelen pulya, esiszoló, finomító, mindent megnyaló művészetétől annyira elütnek. *Schwind*, mint a régészeti modor martyrja, végre elérte, hogy a német dicsőítés egyik termébe eszméjét színekkel festhesse. És valóban, e képek oly hűk, oly életteljeseek, és a honi régiségek mély tanulmányozásáról annyira biztosítanak, hogy egy valaha kidíszítendő vajdahunyadi teremnek csak ilyen, saját életünket átérzett, festőt kívánhatnánk. E tekintetben kár, hogy jeles történeti művészeink még oly kevés kedvet mutatnak, és a jeles ecsetelést, komoly régészeti kutatásokkal nem párosítják. Maholnap lesznek kitünő e szakbeli építészeink, — de fogjuk-e a díszítőket ismét a külföldről behozni — hogy saját felfogásuk szerint ősi életünket ábrázolják. — A hét falkép közt a negyedik „Sir. 47. V. 4. Er ging mit dem Löwen um als scherzte er“ aláírása minket is közelebbről érdekel; t. i. *Lajos* thüringi uralkodó, sz. *Erzsébet* férje udvarában egy oroszánt tartott, melyet ipjától, a magyarok királyától ajándéku kapott. Ezen állat rekeszéből kiszabadulván a házi népet szétugrasztja, a grófné a lépcsőzeten kezeit kulcsolja össze, fegyveresek és törösek megölni, elfogni készülnek, egyedül az örgróf áll nyugodtan a vad állat előtt, s ez jobbjá intésére meghunyászkodik. Remek kép! Méltó társa a többinek. Ajánljuk festőink figyelmébe.

(*Über das Verhältniss des Bronzealters zur historischen Zeit bei den Völkern des Alterthums, Christian Petersen, Hamburg 1868.*) Bár a régészet újabb időben mivelőinek hangyaszorgalma következtében igen szép haladásokat tesz s az emberi őskort borító homályt lassan szétoszlatja, mégis igen sok van még hátra, mi előttünk titok — igen sok kérdés van még, melyre a kutatások mai fokán kielégítőleg nem birunk felelni.

Ily kérdés megoldását kísérti meg az előttünk fekvő rövid, de tartalomdús értekezés szerzője is, azt kutatva; vajjon az egyiptomiak, izraeliták, phoenikiaiak, görögök és rómaiak éle-

tében lehet-e bronz korszakról szó s ha igen, körülbelül meddig terjedhetett ez?

Szerző éber figyelemmel szemügyre vette valamennyi eddigi nyelv- s emlékekbeli kutatásokat — de bármint iparkodott az adatok összeállítása által a tárgyba világosságot hozni, mégis sokkal csekélyebbnek mutatkozott az eddigi kutatások eredménye, semhogy ezen igen nehéz kérdést sikerült volna kielégítőleg megoldani.

Szerzőnk röviden a következő eredményre jutott. — Egyiptomnal kezdi kutatásait, mert ezen országnak történetileg hitelesített időszaka fölmegy Lepsius szerint a 3892-dik, Brugsch szerint a 4455-dik évig Krisztus előtt. Minden körülmények oda mutatnak, hogy bár az egyiptomiak a meteorvas használatát igen korán ismerték, mégis bronzsal is nagy mértékben éltek, s hogy a bronz használata tovább tartott náluk, mint egyéb népeknél. Erről a föliratok s azon felirásos bronzeszközök tanuskodnak, melyeknek némelyei egyenesen a történeti időszakból valók s egészen a Kr. előtti 16-ik századig leérnek. A semi népek közül csak az assyriaiak s izraelitákról maradtak írott s nem írott bronzkorszakról tanuskodó emlékek. Az izraeliták története 2000-el Kr. előtt kezd hitelessé válni, s ők ekkor már a fémek s nevezetesen az ezüst birtokában voltak, mely utóbbi az európai népeknél rendesen csak még a vaskorszakban szokott előjönni. A Genesisben felsorolt fémek közt az ónt is fölemlítve leljük s így bátran állíthatni, hogy az ónnak rézzeli keverékét — a bronz is ismerték az izraeliták. Niniveben is számos bronzemlék került napfényre. A bronz készítésére szükséges ónt részben (Rougemont véleménye szerint) a driangianai perzsa és az iberiai ónbányák, másrészt a phönikiaiak szolgáltatták, kikről bizonyos, hogy Mózes idejében már Spanyolországból s az éjszakibb vidékekből elhozták az ónt.

Nilson véleménye szerint egészen a phönikiai befolyásnak volna a bronzkori miveltségnek nyugoton s északon való terjedése tulajdonítandó; de Petersen méltán kétségbe vonja ez állítást, az olvasót oda utalva, hogy mily csekély számmal vannak phoenikiai bronzaink és hogy azoknak alakja is meny nyire tér el egyéb európai bronzkori tárgyakétól!

Hogy volt idő midőn a görögök is fegyvereiket s házi eszközeiket bronzból készítették, ezt sz. több igen biztos adat nyomán bebizonyítja; míg Homernél a hősök bronz fegyverekkel küzdenek, Aristoteles bronzkardokról s lándzsavégekről tesz említést addig itáliai görög városok sírhelyein is bronztárgyak fordulnak elő, mi oda mutat, hogy itt is a bronzkor a történeti időbe belenyúl. Szerző Klemmre hivatkozva a Görögországban lelt „paelstab“-kat is fölemlíti, melyek alakjukra nézve a többi Európában leltekkel egyenlők.

A mit Hesiodos és Lucretius állítanak, hogy a bronz a vasat megelőzte, azt Petersen a rómaiakról is bebizonyítja, kiknek történeti idejük a 6 századba főlér, midőn Európában a bronz általánosan divott.

Servius Tullius idejében nagy mennyiségben készült a bronz; Virgil hősei bronzfegyverekkel vannak ellátva, a Capitoliumi ajtók sarkai bronzból valók, Plinius a bronznak ajtósarkokra való használtatását a régi időből származottnak mondja, a vallási ünnepélyes szertartásoknál bronzeszközök használata stb. mind oly jelenségek, melyek az újabb olaszországi bronzleletekkel egybevetve, egy bronzkorszaknak létezését a rómaiaknál kétségen kívül helyezik.

Nevezetes, hogy az egyiptomi bronzkardok, s ú. n. paelstabok s celtekhez hasonló eszközök nyugaton s északon is előfordulnak; de azért még nem állíthatjuk bizonyossággal, hogy keleten keresendő a bronzkori miveltség kútfeje. A bronzkor eredete kérdését még mai nap nem bírjuk biztosan megfejtetni; de megfejtendjük, ha Petersen tanácsát követve 1) a bronzeszközöknek Ázsiában, Egyiptomban s a phönikiai gyarmatokban előfordulásának több gondot szentelünk mint eddig; 2) az eszközök alakjai gondosan egybehasonlítottak, s kipuhatólandó: vajjon egykoruak-e a különböző alaku balták, kardok s török; és e mellett a többi tárgyakra is kiterjesztendő a figyelem.

Igy végzi szerző tartalomdús értekezését, melyet hazai régészeink méltó figyelmébe annál is inkább ajánlunk, mert meg vagyunk róla győződve, hogy a hazánkban nagyszámban előforduló bronzleletek gondos megfigyelése idővel az európai

régészetnek bronzkori, még elég homályos részére nézve nem csekély nyereségül fog szolgálni.

H. J.

E g y v e l e g.

(*Egy magyar műipari tanuló*) számára jövő tanévben a bécsi cs. kir. műipari iskolában egy 120 frtos ösztöndíj folyóvá lesz. Gyakran említém azon ajándékokat és alapítványokat, melyek honfiaink által azon célra történtek. Ez az első alkalom, hogy valaki körünkől magát e téren kiképezhesse, és az alapítók értelmében e jótéteményben részesülhessen. „Igen jó lenne, így ír az intézet derék igazgatója, ha olyan fiatal embert küldenének ide ki kiképzettetésre nemcsak alkalmas, hanem egy szersmind azon szándékkal és kedvvel bír, hogy valamely iskolában, rajz- és mintázó tanárképen felléphessen.“ Ezt valóban mi is óhajtjuk. Középszerű tehetségű kegyenczekben még kevés valódi örömünk volt, és olyanok, visszatértükben önhittséggel túltelve rendesen csakhamar ismét visszaestek semmiségükbe.

(*Kiadatlan Kanisay címér*). A m. nemzeti muzeum bír egy érdekes kéziratot, (1023. Quart. Lat.) jelzéssel, mely S. BONAVENTURAE SVMMA VERITATIS című munkáját foglalja, és XIII. századbelinek mondatik, bár jellege XIV—XV. századbelinek mutatja. Reánk nézve érdekes az előre bocsátott mutató tábla kezdetén előforduló címér, melyet Kanisay I. István zágrábi püspöknek, 1356; vagy Kanisay János egri prépostnak, utóbb esztergami érseknek (1385—1418) tulajdonítunk. Vörös, kettős keretben, mely kissé ferde négyzetet képez, sok oldalú kék paizsban a sasláb látszik, melynek tollas körtől körülvelt fekete czombja szárából sárga püspökbot emelkedik. Ajánljuk Nagy Iván címérmészünk becses figyelmébe.

Minthogy e címér eredetileg volt a munkába belefestve, következik, hogy az említett főpapok valamelyike számára iratott, vajjon hazánkban-e vagy Olaszthonban? — Ha állításom igaz, akkor a könyv keletkezése is meg van közelítőleg határozva.

Előfordul ezen címér, mint talán pecsétgyűrűn használta, Kanisai István 1407-ben Carolus Wagner collectanea Geneal-Historica I. Decas. 9. ábrán, és mint Kanisai Jánosé a Constantzi Zsinat iratain 1413-ból, mint esztergomi érseké; de ezen vala-

mint az általunk idézetten a körmök mellett álló * és (, melyek Istvánén előfordulnak, hiányzanak. „Magyarország primása“ Török Jánostól 78. lapján adott címer a constantziának másolata, valamint „Magyarország családai czímerekkel,“ Nagy Ivántól VI. köt. 66. l. előforduló címereken a püspökből nincsen, de vajjon nem a festő képzelményének szüleménye-e ez, vagy valóban más család címere, eldönteni nem merem.

(*O-Buda régiségei*) Czartoriszky László herczeg felsőházi tagnak figyelmét gerjesztvén, május 10-én a délutánt ezeknek tanulmányozására szánta, és azon helyeken kívül, melyeken a korona-herczeg megfordult, a vízvezetés és a laconicum érdekes maradványait is szemlélte. Hallván, hogy a műemlékek legnagyobb része a muzeum földszinti helyiségeiben van felállítva, hová a közönség eddig nem igen férhetett, kísértőjét felkéré, hogy legközelebbi napokban a muzeum régiségeit bemutassa. Megjelent 12-én gróf Hunyady László is, ki a hétfői kirándulást rendezé és nagy érdeklődéssel élvezé. Minthogy a muzeumi igazgató másfelé volt elfoglalva, ismét e lapok szerkesztője vezeté a nagy szakférfit, kinek „párisi muzeum“-a a fővárosban is méltó elismeréssel említetik. A vezető hallgatóvá, a kalauz tanítványává lett olyan férfi irányában, ki nem negédeskedésből, hiú dicsvágyból, vagy mulékony szenvedélyből gyűjt, hanem azért: „hogy nemzete történelmi emlékeit megővja, és híveinek alkalmat nyújtson azokat tanulmányozni.“ Nagy szakímeretét leginkább a fegyverteremben mutatá ki a ritka emberségű herczeg, észrevételeit híven feljegyeztem, és nem tudtam eléggé sajnálni, hogy a három órai eszmecsere legalább estig nem tarthatott. B. Prokesch óta ily élvezetes, tanulságos órákat nem töltöttem muzeumunk falai közt. Bár sokáig mulatna a herczeg fővárosunkban és ismételve hína meg érdekes előadásaira.

(*A házi ipar*) czím alatt hoztak a csász. műipari muzeumi közlemények egy minden nemzet életébe mélyen vágó cikket, melyet nemzetgazdáinknak nem lehet eléggé ajánlani. A tétel, mely figyelmet érdemel, az: „hogy a *szellemi néptöke*, mely a *hazai iparban* rejlik, csak úgy van hivatva a nemzetgazdászatan nagy szerepet játszani, mint a *pénztöke*, a *tudomány és a művészet*; és csak ott van és volt valódi jólét, hol az ipar ezen ága virágzásban vagyon; Indiában a shawl gyártás, keleten az aranyműesség, Athenben a fazekasság, déli tartományainkban a hímzés és takácság, az érczhegyeken a csipkekészítés enyhítik a nép szegénységét, és a termény szűk tartományoknak nyújtanak eleséget!“ *És a nagy és terménydús Magyarországon*, melyben a földet csak körmökkel fel kell karczolni, hogy bőven fizessen? — A legkisebb fagy vagy jégeső után *éhezik a nemzet egy tizede*, míg a többi szintén sujtott részek azt kénytelenek eltartani; és miért? mert a nép *csak a földet műveli*, azon túl pedig nyugszik, míg másutt egész éveken át az asszonyok, leányok, gyermekek, öregek erejükhez mért iparággal foglalkoznak, és legalább kenyerüket megkeresik!

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

14. szám.

Julius 1-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ívenként 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váci utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárúsnál.

Három nap hazánk északnyugati határán.

IV. Kőszeg.

Egy évtized előtt laktam Kőszegen, azon vitéz emlékeztető városkában, de akkor *fiúvészettel, bogarászattal és körületekkel* foglalkoztam. Naponkint haladtam el, vagy töltöttem órákat *régies templomaiban*, gyakran kerülgettem várának toronyait, ódon bástyáit a nélkül, hogy azokat különös figyelemre méltattam volna. A mostani úton is kevés tárgy kötö le figyelmemet. *Lőrönél*, nem messze az állomástól, egy halmot láttam, *Bükk* temploma távolról ódonszerűnek látszik, a *csepregi* torony alja góth tagozatot mutat, mely, ha nem pusztá vakolat, érdekes lehetne. Ennyi az mit a haladó szekérről észlelhettem. Azért a mint este, esős időben a városba érkeztem, mi volt természetesb. mint azonnal régiségei vizsgálatához hozzá fogni.

Legelőször is a *benczések* templomát vizsgáltam. Ezen eredetileg egyszerű, de szélességéhez képest, szintén mint a soproni nagyon is rövid egyház háromhajóju, oszlopai kerek, zömök, fej nélküliek, mint a pozsonyi, németújhegyi és a soproniak, miért is ezen imahelyet ugyanazon korba kell helyezniünk. A *csarnok-templom* szentélyének ablakai tagozatra

nézve a jobbízléstiek közé tartoznak, az epistola oldalába eresztett papiszék és a vele szemközt levő három osztályu mennyezet a góth classicitásnak maradványai; a szentségháznak, melynek az evangelium oldalán kellett volna felnyúlnia, semmi nyomát nem találtam; s így elsoroltuk mind azt, mit e helyen meghagytak a középkorból.

A jezsuiták, a renaissance korszakfiai, és a pogányosodó eszméknek született ellenségei, mintegy örökre törtek a középkor eszméivel, művészetével, hagyományával. Termő eszük új irányt szabott egyes tagjainak és a hol *alaplól kellett templomokat emelni*, azoknak mindenkor és mindenütt, ugyanazon sajátságos alakot adák, ugyanazon módon díszesítették, ugyanazon jellemző ablakokkal látták el, ugyanazon készlettel szerelték fel, s ugyanazon szentekkel népesítették be! A hol pedig más szerzettől vettek át régi egyházakat, azokat lehetőleg saját ízlésük szerint idomították át. eltávolítván mind azt, mi hajdani régiségükre emlékeztethetett, kitorván a falakat és kápolnákat csatolván a síma falakhoz, sz. Benedeket, sz. Scholasticát sz. Ignáczezal, Xaveri sz. Ferenczezal pótolván. A hatalmas, világostromló és hódító szerzet eszméjeinek, szigoru egyformaságának mindenki engedett, és a hol tagjai csakugyan székeltek, ott nagyszerű, ízléses, alkalmas, biztos és egészséges házaik csinos, sőt pompás, bátor ivezetű, márványozott falakkal fénylő és művész társaiktól festett mennyezetű templomaik, még igen sokáig fognak erélyükről, határozott jellemükről tanuskodni.

Nehogy azonban a rococco esztelen ellenségének tartassam, meg kell említenem, hogy a szentélyben álló credenzasztal az említett korszak remekjei közé tartozik, miért is fentartást és megóvást érdemel.

A *katholikus plébániatemplom* alig egynehány lépésnyire fekszik a benczések templomától, a régi szokás szerint délre és egyenközűen; miért is azon gondolatra jöttem, hogy ez hajdanta az előbbinek halottas kápolnája, körülötte pedig a régi temető lehetett. Ez csak futólagos gondolat, mely a dolog minőségéből önkényt foly; szeretném, ha a régi *Waldmeyer Márton*-féle összeállított jegyzetekből nézetem helyes vagy helytelen volta kiderülne.

Egyáltalán kár, hogy a mit azon lelkes kőszegi fi, és fáradhatlan benzés annyi szorgalommal és ügyszeretettel a régi város régi archivumából jól, roszul összeállított, hogy mondom, annyi évek verejtéke most használatlanúl, magán kezekben, hozzáférhetlenül lappang. Fog-e valaha, és kicsoda ismét ezen kútfőkhez hozzáférni, fogja-e valaki a nép szájától az ősrégi hagyományokat ellesni és feljegyezgetni, fog-e végre valaki mind arra visszaemlékezni, mire *Walbmeyer* gyermekkoráig visszaemlékezett? — alig hiszem; s így *Kőszeg* történelmét vagy *krónikáját* akármi áron meg kellene a közönség, vagy a haza számára menteni!

Építészeti szempontból kevés feljegyezni valót találtam ezen imolában, csak azt tudom, miszerint a szentélyt a templomtól csinos *vasrácsoszat* választja el; és mivel tudom, hogy (mennyire szokta az ily) *vasas zsidónak* való, ócskaság a mindent simító és lapító izlésrontóknak szemét bántani, kérem a lelkes papságot, hogy többi kincsein fölül, szíveskedjék ezen már nagyon ritkukhi kezdő lakatos művet is megmenteni, és netán valami izléstelen rideg *öntöttvas* mintájával pótolni.

Az *építészeti műemlék* szegénységét pótolja némileg a kisebb művészetek öröksége. Régen hallottam az ezüst 2 fontnyi nehézségű *szeñtségmutatót* dicsérni. Ezen gazdagon aranyozott mű valóban meglepett egyszerű, izlésteljes volta miatt, melytől semmit el nem vett, de hozzá sem adott, annak valódi értelmét és lelki tapintatát elvesztett utókor. Mint rendesen, itt is hatszirmú a talapzat, minden felütlő dísz nélkül, a pomel-lum, vagy gomb, két hatszögű tagozott lemez közt ül, és ugyanannyi góthizlésű imolácskából áll, egy részt díszül, más részt könnyebb tartásúl szolgálván. A gomb felső lemezétől az ostyatartó-üvegcylander talapzata emelkedik hatgerinczű, két oldalán szélesbülő kehelylyel, melynek két hosszabb oldala alatt izlésteljes lombozat kunkorodik.

Magát a *szeñségházat* három osztályban lehet leírunk, melyek majd egyenlő magasságal bírván, az egésznek könnyű-dedségét kellően feltüntetik. Az *üvegcylander*, mely igen sok-szor a szeñtség véghetetlen tisztele miatt drága kristályból volt köszörülve, a *szeñségnek* eredeti burája, míg a medaillon-forma mai szelencze idom a renaissance napsugaras szeñségmukatóit

jellemzi. Ezen *hengert*, mely felül-alul díszes keretben áll, mintegy biztosítéku és rendkívüli éku két-két fölötte karesu és a felsőbb osztály közepét elérő pillér támogatja, melyeknek kifelé rövidülő toronykáit vizhányó sárkányok díszesítik. A gúla idom tökélyesbítése tekintetéből még mind a két oldalon egy rövidebb tám lebeg. A második osztály egy kápolnát képez, melynek ívezetes csarnokában az ostromozásra hátrakötött kezű üdvözítő áll. Más szentségtartóknál ezen helyen a két kiterjesztett kezével áldó Krisztus szokott állani. A harmadik, az egészet befejező része képezi a kitünő művészetű hatszögű toronysisak a csúcsán álló feszülettel. A cserepek hálós elrendezése és a támadó éleknek levélgumócskákval való beszegélyezése a mesternek jó ízléséről tanuskodnak.

Sokkal nyomottabb külsejű az aranyozott ezüst kehely, mely 8'' magas, a kupa szájánál 3'' 10'', a láb átmérője 4'' 10''-nyi. Ennek lába is hatszirmu virágból támad, melyek közt egyes levélgumók dudorodnak ki. Egyik szirmába egy szent van karczolva, mely ölében virágokkal telt kosarkát tart, baljában pedig egy háromágu rózsát; — szent Erzsébetnek vélném, ha mást nem tudnak régiebb leírásból ez ellen felhozni. A nagyon is vastag gomb szokás szerint ismét hat imolácskából áll; kupája pedig, lilomos csészéből emelkedvén, már a tulipántos alakhoz hajol. A talpon egy mondatszalgban következő felírás ad felvilágosítást ezen csinos készületnek keletkeztéről: *her § volfgang § haiden § hat § lassen § machen § disen § föhlich § do § man § hat § czelt § 1 § 5 § 8 § 6 §*. Alul vékonyon ez van bele karczolva XXX lott m⁹ 14 ¹/₇.

Mint legrégibb egyházi ereklyét mutatják az úgynevezett, sz. *Erzsébet* II. András király leánya által készített *casulát*. Azonban, kinek az egyházi himzésről és a sz. képek ismeretéről legkisebb fogalma van, látni fogja, hogy ilyesmit, csak a legközelebb múlt, az egyházi archaeológiához épen nem értő század ajtatos hagyománya után lehet mondani. Mert ámbár egy régi canonica visitatio ezt mondja: Szt. Elisabetha casulam fecit, és az 1692-dik egyházi látogatás irományai szintén állítják: Casula sz. Elisabethae; a miseruha alakja, kelméje, himzése eléggé tanusítják azt, hogy ezen ruhát aligha lehet a XVI. század kezdeténél fölebb vinni, nem pedig, hogy a XIII-

dikig felvihető legyen. Hogy milyenek voltak még a XIV-dik, XV-dik századokban is a casulák, mutatják az esztergomi, pécsi, pannonhalmi sírkövek, az egyházi pecsétek stb. s mégis mutatnak ilyesféle XVI-dik századbéli casulát másutt is, p. o. Szegeden a sz. Ferencziéknél sz. Gellért casulája neve alatt. Szerintem, nem szorul a katholika egyház arra, hogy ilyen, ha mindjárt canonica visitatio hitelére alapított, de a dolog minősége által megezáfolt, régiségekkel kérkedjék, hiszen ilyen visitation alapszik a *privégei harang* tulságos, de ál-régisége is. Attól tartok, mikép elleneink idővel arra használandják az ilyen hagyományok kegyeletét, hogy még valóságos és kétségbe vonhatatlan régiségeink ellen is ellenvetéseket tegyenek.

Ezen kitérést azért engedem magamnak, mert bizony alig győztem a miseruhát mutató egyházfít arról meggyőzni, hogy az ilyen kétségbe vonható adatokkal nem nagy szolgálatot teszünk egyházunknak, még kevésbé a régészetnek; ezen ok talán még is hatott rá, és meg is ígéré, hogy jövőre ezen miseruhát, mint *áll tólagosan sz.-Erzsébetét* fogja a híveknek bemutatni.

Egyébiránt a casula nagyon díszes; talaja arany, a lombozat vörös selymű. A hátán levő kereszt nem áll, mint szokás, egy hosszú függélyes és egy keresztlapból, mely több szentet egymás fölött és oldalt tüntet elő, hanem a közepét minden keret nélkül monoruan a boldogságos szűz foglalja, mely a hold szarván állva, gyönyörűen hímzett alsó ruhája fölött természetesen redőzött köpeny szélét jobbjával emeli, míg a meztelen kised balján nyugszik. A kiömlő szent fény lángalakú, mint azt az osztrákház alatti magyar érmeken látjuk. Két repülő angyal nyílt, ívezetes koronát tart feje fölött. A fej fölötti téren levő négy lobban sz. Anna ül, de nem, mint még a XV. században látjuk, hogy ölében leánya a b. szűz, ennek ölében pedig a kised Jézus ül, mit a németek *Selbdritt*-nek, *harmadmagával*-nak neveznek, hanem jobbján a meztelen kised Jézus, bal térdén pedig a sz. fényű kis Mária ül. A középső nagy kép feje irányában ismét két négy lob van alkalmazva, a jobb oldaliban ifjú arczczal evang. sz. János ül, bal oldalon pedig sz. Endre, két kezével az előtte álló ferde kereszt

ágait tartva, a b szűz alatt annak atyja Joachim áll mintegy caryatid alakban a középső képet tartva. A hold alatti talapzat körül még néhány angyalfő is észlelhető. Az egész valóban díszes hímzés majd hüvelyknyi magasságú arany domborművezetű, és a talajra reá van varva, hajdan a casula kelméje maga gyöngyökkel és egyéb drágaságokkal volt ékesítve, melyeknek azonban egy része már 1674-ben hiányzott. Ezen egyházi készlet egyedül egyszer használtatik egy évben, t. i. november 19-én, sz. Erzsébet napján.

A benézések házában is van még egynehány régiség, t. i. a könyvtárban egy jól fenntartott római sírkő, egy 17—11—2''-nyi tégl a téglavető jelével, és mint nevezék, a *vidhegyi* vízzvezetéknek egy csöve, mely a *Lukácsfürdőben* talált római vízzvezető csőhöz igen hasonlít. Szélesebb vége el van törve, belül, mintegy esztergályozottnak látszik, és feketés agyagból áll. Vastagabb részének hossza 20'', eresztékének hossza 5'', ennek átmérője 3''. Az ereszték nagyobb ragadás végett összeviszsza van karczolva. Érdekes lenne e helyet a római nyomok miatt bővebben vizsgálni. A *múzeumban* is van egy pár érdekes bronzdarab, de a lelhely feljegyzése nélkül; úgy találhatik egy füles, egy tokos szekereze és egy tokos vékony vésű, mely kissé meg van görbítve. Igen örvendtem, hogy *Freh* tanár úrnál egy éremgyűjtemény kezdetét láthattam; bizony érdemes a gazdag vidéken gyűjteni, és az eredményt a hálás utókornak átadni.

A hírneves kőszegi belső várnak falai még nagyobb részt állanak, állanak a tornyok is és megérdemlenék, hogy legalább azon állapotban, melyben mai nap fenállanak, felvéteszenek, mert könnyen bekövetkezhetik itt is azon korszak, mely a rombolásban találja örömét, a nélkül, hogy arról gondoskodnék, miszerint legalább papíron mentené meg az utókor számára e becses ereklyét. A régiebb épületeknek nyomait sem találtam, a mi még áll, az alkalmasint a XVII—XVIII-ik századiak maradványa; csak a belső fal párkányzata feltűnő, mert a románkori *foglatozatot* utánozza. A város kapui is kivetkőztettek többnyire eredeti kinézésükből, csak a 27. számú *Stettner* ház oldalán találtam egy keskeny ablakrézst, mely a becses góthkorra emlékeztetett. A külső városfalak még itt-ott

a kertekből kiemelkedtek, de idővel majd ezek is épületek által fognak eltakartatni.

Ha a történelemnek és a honi régészetnek azon tisztelt barátja, ki már e vidékről több érdekes cikket közlött, és épen a vár árkában élvezi a kertészet gyönyöreit, gondolataimat sejtené és a mohos falakat naponkint szemlélvén, reá szánná magát, hogy azoknak netán a városi vagy uradalmi levéltárakban lappangó rajzait az *archaeologiai bizottság* számára lemásoltatná, vagy ha ilyenek nincsenek, ügyes mérnök által felvételtné, — tudományunkat nagy hálaára kötelezné; a mód-ról szívesen adunk felvilágosítást: ha pedig talán a várban a római castrum nyomait felfedezhetné és a várnak, mint építménynek újabb adatait, építésének történetéhez, átváltoztatásának korszakait felvilágosítaná, jelen hírneves lakhelye polgárai köszönetét százszorosán megérdemlené!

Archaeologiai levelek.

XXVI.

Munkács, május 4. 1869.

Van szerencsém önt tudósítani, hogy ápril 16-án egy felhívással megkezdtem a *beregmegyei régészeti egylet* szervezéséhez a tagokat gyűjteni; eddig már ötvennél többen, köztük a megye első alispánja s több tisztviselője, irták alá neveiket. A siker bizonyosnak tekinthető.

F. évi ápril 28-án értesített az *iványi-i* gör. kath. lelkész, hogy a helységben régi templom alapfalaira akadtak. Még az nap délután kirándultam tehát néhány ismerősöm társaságában a Munkáctól nyugatra egy mértföldnyire fekvő orosz helységbe, s ott a lelkész úr által kísérve az érdekes lelet színhelyére.

A Latorcza hajdani medrének jobb partján a parochialis udvar és kert megetti téren levő romokban első pillanatra felismertük, hogy ezek régi kőtemplomnak alapfalai. Nézetem szerint ezen templom róm. katolikusoké és román ízlésű vala,

mert nemcsak keletelt fekvése és szűkebb apsisal ellátott szentélye, de azon körülmény is, miszerint a csekély terjedelmű épület feltűnően erős 4' széles és 1°-nél mélyebb alapon nyugodt, bizonyít ezen véleményem mellett. A falak kő-, s itt-ott vastag veres téglából emelvek; a mészragasz igen erős. — Az északi fal és a nyugatinak egy része már csaknem teljesen el van hordva, s az alap földig kiszedve; a déli- és keletinek alakja még egészen kivehető.

Itt küldöm a templomnak a helyszínén felvett alaprajzát, melyen a tér arányai is följegyezték.

Feltűnt, hogy a sekrestyétől nyugat felé terjedő északi fal hosszában, midőn alapköveit kiszedték, rendetlenül felhalmozott emberesont találtak; ezek valószínűleg a templom körül létezett sírokból szedettek ki, s gyűjtetnek e helyre.

Az itteni lakosok szerint Iványiban hajdan kolostor is volt volna, ennek azonban még eddig nem akadtam nyomára.

Midőn a régi templom romjait elhagyva, a lelkész kertje mögötti kies fensíkra értünk, melyet ép akkor szántanak vala, egyik mesgyében egy 4 $\frac{1}{3}$ " hosszú, 1 $\frac{1}{3}$ " széles, és 1 $\frac{1}{4}$ " vastag porfirból csiszolt, mindkét végén bevéssett *köeszköze*re akadék, mely $\frac{1}{2}$ font súlyú, s melyet én egy régi csákánytöredéknek tartok. Rajzát ide melléklém .

Lehőczky Tivadar.

XXVII.

A *hontmegyei régészeti társulat* létesítését illetőleg még eddig igen kevés remény van; több kilátás nyílik erre *Nógrádmegyében*, hol legközelebb ásatások fognak tétetni, melyekről, ha azoknál jelen lehetek, nem fogom elmulasztani Nagyságodat idejében értesíteni.

Ifj. Kubinyi Ferencz.

XXVIII.

Bécs, Wallnerstrasse 4. május 6. 1869.

Még emlékszem, hogy a lékai (vasmegye) volt kápolna falán látható a festék. A régi várba nem mehet mindenki, a kaput zár alatt tartatom, de a generalis arendások alatt egy szépen faragott terem, melynek hasznalatát különféle kép magyarázzák sokat szenvedett. Én a régi vár tornyait még fedezve ismertem, bármit parancsolt is a herezeg azok fentartására, a stupiditas és indolentia kifogott rajta.

A kismartoni vár legvastagabb toronyaljában *régi czímereket* fedeztem föl, úgy bevoltak mázolvá, hogy csak hosszas tisztogatás után rajzolhatám le azokat. E mellett egy 1593-ból való képre is akadtam „*Ursula Chászár de Landzér magfici Francisci Dersffy consors aetatis suae 26 obiit 23 feb.*“ Kerete a tűz áldozata lőn; maga a kép a fraknoi várba fog szállíttatni, a hol — nota bene — Thomas, Morus és Werbóczynek igen szép egykorú arczképe van.

Különös, hogy ezen Chászár Ursulának *spanyol* kalapja van. Még elszállítása előtt le fogom fényképeztetni.

Ezen kívül *hat* régi kép állíttatott helyre.

Bubics Zsiga.

XXIX.

Pest, május 19. 1869.

Lehóczky Tivadar úrnak Munkácsen.

Szívből ölelem, mert látom, hogy az archaeológiának ismét egy új seminariuma alapúl, melynek czélja: *népünket a tudományos kutatás számára megnyerni, s ez által kieszközölni, mikép saját szemeivel lásson, füleivel halljon!* Isten áldja Kegyed és a nemes megye törekvését.

Becsés tudósítását a legközelebbi szám hozandja. Irjon minél gyakrabban, mert higgye, hogy én magam kifáradok, ha önök egészen magamra hagynak.

Igaz híve

Rómer.

XXX.

Azon kérdéseinkre vonatkozólag : hogyan került az „*Arch. Értesítő*“ 6-dik számában ismertetett Corvin-Codex a prágai egyetemhez? — három rendbeli levelet vettünk : kettőt gr. Zay Károly ő méltóságától, s egyet Balogh Lajos úrtól.

Balogh Lajos úr úgy véli, mikép a szóban forgó Codexet báró Zay Ferencz stambuli magyar követ kaphatta ajándékkul, s adta legkisebb s kedvesebb fiának Miklósnak, ki (szül. 1539-ben), ha nem tanult is a prágai egyetemen : mégis odaajándékozhatta annak a nevezett Codexet, és pedig 1590-dik év körül. De valószínűbb, hogy a Codex 1666. évben került a prágai egyetemhez, midőn ugyanis nagy hévvel karoltatott fel a Corvinia könyvtár ügye, b. Zay László, András, vagy más által-e?

A gróf úr pedig genealogiai adatokat szíveskedik közleni, melyekből kitűnik, hogy a három Zay Miklós közül a harmadik 1596-ban halt meg, — ugyanaz, kinek neve a szóban forgó Codex legelső hártyalapján olvasható.

Különben ígérétét bírjuk a nemes grófnak, hogy ha e tárgyról bővebb adatokat szerez : velünk azonnal közlendi.

XXXI.

A patrochai leletről . . . jan. 12-dikán értesítettem.

. . . Előbocsátólag meg kell jegyeznem, hogy Patroha Szabolcsmegye tiszamelléki egyik népes községe, melynek határa a Tisza szabályozás előtt nagyobb részben ártér volt, mely ezelőtt állandóan kisebb-nagyobb víz alatt álló rétséges nádasst képezett. Január 11-kén a határ egyik lapos részén nagy mennyiségű arany és ezüst pénzt találtak s mint új Californiára tódultak oda a lakosok, kik aztán leletükkel a közelebbi városokba siettek azt értékesíteni.

E sietség avult törvényeinkre, s azok reformjának szükségére utal, hogy a találó a félelemből ekként nyert tulajdonát elveszteni ne merítsen ösztönt a leletet elsikkasztani s átváltoztatás által régészeti becsét megsemmisíteni.

..... A hivatalos nyomozás eredménye szerint a lelet földszinén volt iszap s vízi növényzet humusának talajában, nádért járó szekerek kerekei által vettettek fel az első darabok s kéz és vasvillák és nádvágók segélyével kapartattak fel, állítólag mintegy 10 font mennyiségben, melyből a nyomozó szolgabíró úrnál másod-harmadkézből 4 font és 30 lat gyült össze, a legtöbbnyire III. Zsigmond lengyel király arczképével: SIGISM III D. G. REX. POLON. körirattal — vékony ezüst pénzek a régi 20 prrk. nagyságából vegyest az új 10 kros váltópénzek nagyságáig. A megkerült pénzek között arany csak 3 db, tallér 10 db van.

Két darab frisiai arany egyenlő; ezek egyik lapján pánczélos vitéz kivont karddal jobbjában, balkezében egy csomag nyilvesszővel; az alak mellett kétfelé osztva az évszám 1616. Körirata Rev: CONCOR. RES. . PAR. CRES. PR

V

F

AV. körzifrázata közepén négyszög vonalok közé írva:

MO. O RDI
P R OVIN
F O E D E
B ELLAD
L E G M

A másik chez teljesen hasonló arany csak az évszámban (1599) tér el, s hogy a négyszögben levő felirat teljesebben, bár nehezen olvashatólag van kiírva. (Hasonl. Welzl, Catal. neuer Münzen II. 461.)

A harmadik arany egyik lapján pánczélos vitéz jobbjaival hellebárdra támaszkodik, balját egyenes kardja markolatában tartja. Körirata: DEVS FORTITVDO ET SPES NOS.

)(Két ugró oroszlán tartotta koronás czímer 1595. számmal, körirata MONO. A. V. R DOMI. EST. FRI.

A tallérok, melyeket méltóztatott látni a következők:

1. *Kampen* németalföldi város tallérja, R: 3 bástyatorony, MONE NO CIVITATIS. IMPE. CAMPENSIS)(kétfejű sas RVDOL. II D. G. ELEC. RO. IMP. SEM. AVGVS.

2. *Hollandi*. Pánczélos alak kivont karddal, VIGILATE DEO CONFIDENTES 1561)(czímer MONETA NO ARG COMIT HOL.

3. Mellkép RVDOLPHVS II D G. ROM IMP SE AG G

E HV BO REX 1607)(koronás czímer NECNON ARCH
IDVCES AIG DVC . BVRG COMI TIROL.

4. *Braunschweigi.* Szakállas bajuszos mezetlen, balkezét
esípőn tartó alak, HONESTVM PRO PATRIA 1612)(12
mezős 5 koronás czímer : HENRICVS D. G. P. E. H. DVX
BRVNSVICI.

5. Pánczélos alak jobb kezében kivont karddal, baljában
szalagon tartott czímer, M . O . A O . CONFOE . BELG
(koronás czímer oldalt osztott 16 | 12 évszámmal CONCOR-
DIA RES PARVAE CRESCVNT.

6. Mellkép, RVDOL . II . D . C . RO . IMP . S . RV . GER
H VIV . BO . REX)(kétfejű sas ARCHIDVX AVS DVX
BVRG. MAR . MORA. 1596.

7. Alak oroszlános címert tartva baljában MO . ARC .
PRO E BELG . TRA

)(. IDEN . . . NO NON MOVETVR 1617.

8. mellkép két oldalra osztott 1620 évszámmal LEO-
POLDVS NEC NON CAETERI D.G. ARCHID AUSTRIÆ
(koronás czímer közepén 1 fejű sassal felül 2, alól 3 mezőre
osztva, DVC. BVRG. STVR. CAR ET CARN. COM. TYROL.

9. Koronás czímer, ARCHIDAVST . DVX BVRG — —
RABZC)(16X22 (PHILIPPVS) III. D. G. HISP . ET INDIE
REX.

10. Alak, CHRISTIANVS D. G. EL. EP. MIND . DVX .
BAT. ETC.)(5 koronás czímer IN SPE ET SILENTIO 1630.

A kis ezüstpénzek közül megemlítenédnek vélek egyet,
melyből 2 példány van ; egyik lapján Magyarhon czímere, kö-
zepén kis kivehetetlen czímerrel : G(abriel) B(ethlen) D. G.
SA . RO . IMP . ET TRAN. PRIN.)(Szűz Mária. PAR. REG.
HVNG . DNS L P. R. D. V. (?) 162(0).

Kis muzeumunk lassan gyarapszik, már fog lehetni némi
osztályozást a rendezésbe hozni.

Érdekkal várjuk a *geszterédi* első ásatás eredményének tu-
dományos leírását. A nyár folytán reménylen, lesz időnk s al-
kalmunk némi nyomozásokat tehetni, melyeknek esetleges
eredményeit kötelességeimnek érzendem alkalmilag közleni.

Tokaji Nagy Lajos.

Archaeologiai irodalom.

(*Die Blutampullen der römischen Katakomben von Fr. A. Kraus.*) Ezen tudományos értekezés mindent összefoglal, mit 20—40 év óta az egyházi téren ezen feltűnő üveg- vagy cserép edényekről írtak, és a mit azon vélemény mellett, hogy t. i. a *keresztény martyrok vérét tartalmazzák, vagy ellene* az ész és észlelet legelőkelőbb bajnokai, hirdettek. A jeles munka vég-eredménye röviden az: hogy bár sok azon edényekből oly vörös folyadékkal bír, melyet nem lehet vérnek nevezni, még is vannak, melyek valószínűságon erőszakos halál által kiontott vérmaradványokat rejtenek; s így e kényes tárgyban nem a buzgó hit fog esetről-esetre határozni, hanem a tudomány és kísérletek nyomán a szigorú vizsgálódás, nehogy a valódi keresztyén martyrok nyughelyeit más, martyriumot nem szenvedettekkel összezavarván, az igazságot a túlságos hiszékenységgel által koczkaztassuk. A bő tudományú és tárgyát az eddigi vizsgálódások eredményeivel felvilágosító dolgozatot minden keresztyén régész érdekléssel fogja lapozgatni.

(*Geschichte der italienischen Kunst, von Förster. I. Band. 1869. Ára 3 frt 60 kr.*) Szerző ezen, nagy szorgalommal és kellő szakismerettel írt munkájával kalauzt akart azok kezébe adni, kik Olaszországnak műkincseit nemcsak kíváncsiságból futólagosan nézni, hanem értelmesen élvezni is akarják. Korszaka a kereszténységgel kezdődik, és a XII. századdal végződik. A három időszakban, melyek mindegyike mintegy négy századot foglal, általános történelmi bevezetést ad, és ezután *egyházi és művészeti szempontból* az építészetet, majd ismét a festészetet és szobrászatot tűzi ki tanulmányai tárgyaivá; úgy, hogy mindegyikét a velencei, lombardi, toskáni, egyházalami, alsó-olaszországi és szicíliai területen át követi. A könyv végéhez csatolt hely- és névsorozat a fölkeresést elősegítik. A sokféle szerző, melyre hivatkozik idézése, és az illető műemlékek érintett rajzai ösztönül szolgálnak az egyes műrecek bensőbb és eredményesebb tanulmányozására.

(*Dr. Henszmann Imre*) dijon St. Benigne IV. században épült, és a XIII. században egy góthéptípmény által helyettesített templomnak a fenmaradt tüzetesebb leírások és azon kor-

szakból fenálló műemlékek jelleme utáni restaurációja annyira sikerült, hogy hazánkfia ezen sok műgondot és tanulmányt igénylő munkálatát nemcsak a „Jahrbücher für Kunstwissenschaft” című folyóirat II. köt. I. füzetében, dr. Fronner éles észszel kivitt tervezetnek vallja, mely által minden, a leírásokban előforduló adatoknak megfelelt, és a már nem létező építménynek valószínű alakját eltalálta, hanem Lenoir is Párisból örömet fejezi ki ezen feladat szerencsés feloldásáért, melylyel, szerző, mint hozzá illő foglalkozással, nemcsak több kétes helyet felvilágosított, hanem az idézett írók által festett templomot tökéletesen visszaállítá. Ezen örvendetes hírt sietünk szakbarátainkkal közleni.

(Dr. G. A. Egger) „Wiener numismatische Monatshefte” című folyóiratának, melyről lapjainkban többször dicsérőleg megemlékeztünk, megjelent a IV. kötet 4-dik füzeté, melyben a magyar érmészetre nézve oly érdekes *árpádkori érmek* leírása *Imréig* haladt, a több újat és kiadatlant foglaló táblákból pedig a VI-dik és VII-dik jelent meg, melyen IV. Béla érmei adatnak elő.*) Ha dr. Eggernek bő érmészeti ismeretét, kritikai biztosságát és azon terjedelmes újabb anyagot veszszük tekintetbe, melylyel gyakran terjedelmes érintkezési pontjainál fogva, sok esetben, csak ő rendelkezhetik, nem lehet eléggé köszönni, hogy magyar érmeinket külön folyó számmal és külön táblákkal adja, miszerint azon becses és tanulságos munkácskát külön füzetenkint is lehessen köttetni. Kíváncsiak vagyunk, hogy fogja a *slavoniai* érmek kérdését feloldani, mert itt a régi rendszerben némi ingatagságot és nem eléggé alapos eljárást gyanítunk. Curiosum gyanánt hozza az elhamarkodás alatt, nem az országgyűlés határozata értelmében vert ezüst 20-sok és 10-sek első kiadását, melyek beolvasztatván, máris a ritkébbak közé tartoznak, főleg a tizesek. Az V-dik kötet készülőben van; ajánljuk a numismatika még azon barátinak is, kik e tudománynyal tüzetesen nem foglalkoznak, mert sok becses olvasni valót fognak benne találni.

A „Budapesti Közlöny” 1869. 1424. l. az „Arch. Értesítő”-t igen kitünteti és a többi közt azt mondja: E semmi rész-

*) A római családok érmei is ily külön folyamatban adatnak ki.

vétlenség által be nem lohasztó buzgalom, a „gutta cavat lapidem“-et jutatja eszünkbe. Rómer kitartása, ügyszeretete és fáradozása végre is megtermendi gyümölcseit. A közönség utoljára figyelmessé lesz szavaira s attól fogva az érdeklődésig csak egy lépés van. Hisszük és óhajtjuk is, hogy meglegyen, ő az érdeklődés felébredését meg fogja érni!

Ügyszerető tollból ily vigasztalás, ily buzdítás csak új erőt és kedvet adhat a kitartásra!

(*Herculanum és Pompeii*) falképeiről sokat hallunk, sokat olvastunk. Ezen érdekes városok régiségei leírásai fölfedezésük óta mai napig több kötetes díszmunkákból már egy csinos könyvtárt tesznek. Mindazonáltal még mindig új és új munkák jelennek meg, melyek közt, főleg a nyilvános könyvtárak, a muzeumok számára nem ajánlhatjuk eléggé *Helbig Farkas* múlt évben megjelent és XXIII táblából álló képatlaszt foglaló efféle művét: *Wandgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens*. Ára 16 f. o. é. *Helbig* nemcsak a festmények leírásával és tárgyaik szerinti beosztásával foglalkozik, ő, nemcsak a személyek, tájképek, állatok, csoportozatok statisztikai összeállítását vezeti elénk, hanem behatólag, tárgyalja az őskori festészetnek különféle nemeit, felhozza a legrégebb szerzők e tárgyban való nézeteit, adja a falfestmények jellegét, vegytani elemzéseit, és a művezetükben való különbségeket, melyeknek alapos tárgyalása *Donner Otto*, tanulmányozásainak meglepő eredménye. Reméljük, hogy e jeles munka rövid bemutatása annak vevésére fogja mindazokat buzdítani, kik a régi művészetet tanulmányi tárgyakul kitűzik, kik a látott remekeket folytonosan bírni akarják, hogy azok ismételi vizsgálásával a látottak élvezetét megújíthassák.

(*Athen*), remek maradványai felé azért, mivel a kékutazók árja inkább Olaszország déli része felé tart, már csak azon okból sem szabad közönbös szemmel néznünk, mert *Athen* az európai műveltség bölesője. Igaz, hogy az ember hamar reáun a szokott, bár legdicsőbb tárgyakra, és ingadozó, kapkodó természeténél fogva mindig újabbat, mindig ismeretlent keres; mindazáltal találkoznak még mindig avatottak, kik a régen bámult, régen leirt, és lerajzolt remekkekhez visszafordulnak, — hogy azokon új szempontból új szépségeket, új élvezetet

találjanak. Vagy nem az-é az igazi szépnek örök diadala, hogy ezredéveken át mindig új, mindig érdekes, mindig megható? — E tekintetből a görög szobrászat kedvelőinek bátran ajánlhatjuk *Kékulé* Reinhard két legujabb munkáját: „Die Antiken Bildwerke im Theseion zu Athen“, ára 2 frt. 67 kr.; és „Die Ballustrade des Tempels der Athene-Nike in Athen“, ára szintén 2 frt. 67 kr., ez utóbbi 4 kőmetszvényen van ékesítve. A jobb ízlésű ember mindig a legjobb ízlés előpéldányait keresi ki tanulmánya tárgyául; bátran kimondjuk, hogy ki ilyen könyvekből állítja össze könyvtárát, már ez által is az annyira pangó műízlésünkön tetemes lendületet fog előidézni.

(*Die Kaiserpaläste in Rom. H. Jordan*) Berlin 1868. Jordannak ezen értekezése Virchow ismeretes „népszerű tudományos tartalmu előadások“ című vállalatának 65-dik füzetét képezi. Az értekezés nem hosszú (30 l.) de meg vagyunk róla győződve, hogy a régészetnek több barátot fog szerezni mint némely kötetekre terjedő régészeti mű. Ennek oka egyrészt a tárgy érdekességében, másrészt az egyszerű folyékony irányban keresendő. Szerző az 1868. közepéig Rómában a császári paloták körül tett vizsgálódásokat adja elő rövid velős modorban. — Az ásatások 1861. óta, midőn III. Napoleon császár a Farnese családbeli villát a körülötte levő területekkel megvette s az ásatások tervszerű vezetésével Pietro Rosát megbízta, igen szép eredményeket tüntetnek fel. A palatiumi dombon a legrégibb várnak alapfalai egészen napfényre jöttek, az ősrégi Jupiter Stator és a 295-ben Kr. e. épült Jupiter Victorinak alapjait szinte felfödözték; Augustus palotájának s Domitian fényes lakházának, valamint Tiberius Caligula hajlékainak alapjai részben kiásattak. Ezek közt Domitian házának romjai legjobban vannak fentartva. A lakosztályokat még meglehetősen föl lehet ismerni. A nagy lépcsőről, mely úgy látszik, az útczáról vezetett föl, azonnal az oszlopcsarnokba lépett az ember; itt gyűltek egybe a császárnak barátjai a reggeli látogatásra; itt vártak, míg az ajtónálló az audientia kezdetét velök tudatta. Ezen összerombolt oszlopcsarnokból egy hosszú négyszögű terembe ér az ember, ennek 10 — 20'-nyira még fönnálló falaiban szobrok számára való ürök láthatók. Jobbra-balra nyílások vannak; a jobbik jogszolgáltatásra szol-

gált, u. n. basilikában visz a baloldalon levő egy kisebb szobába nyílt. A főterem mögött az udvar van, mely köröskörül cariai oszloptöredékekkel van körülvéve — ez udvar mögött két kisebb terem nyomai látszanak, az étteremnek s az u. n. nymphaeumnak nyomai. A főépülettől elválasztva még két szoba nyomai látszanak, ez valószínűleg a császár olvasó szobája volt, innen gyönyörű a kilátás. Szerző ezen palota egyes helyiségeit érdekesen leírja, s végül valószínűnek mondja, hogy valamint ezen palota, úgy a többi Augustustól Severusig uralkodó császárok palotái is a romokból visszaállíthatók lesznek. Ezen előadáson kívül az említett gyűjteményben még több becses régészeti értekezés megjelent, melyeket szinte alkalmilag olvasóinkkal ismertetni fogunk.

H. J.

(*Das römische Militärdiplom von Weissenburg, von W. Christ. München 1868.*) Szerző ezen érdekes monographiában elég kimerítően méltányolja azon katonai becsületbeli bocsátványt, mely 1867. év telén Weissenburg közelében találtatott Közép-Frankenben, s a régi Rhaetia történetét igen fontos adatokkal gazdagítja.

Ezen becsületbeli bocsátványnyal az eddig ismert ilyenmű diplomák száma 53-ra megy, ezek közül 16 Dacia és Pannonia térein találtatott.

A weissenburgi táblák külsejüket tekintve különösen azért figyelemre méltók, mert még megvolt rajtuk a két lyukon keresztül húzott háromszoros bronzhuzal; a tanuk nevei melletti üres tér pedig igen ép lévén, ez oda mutat, hogy viasz által volt a káros elemek behatása ellen védve; a viasz a huzal végeit fődte s kétségkívül a tanuk pecsétjei voltak alá nyomva. Ilykép az interior scriptura egészen el volt zárva s csak a pecséték eltávolítása után elolvastathatott; de hogy a „tabulae“ tulajdonosa az okmány tartalmát ismerje, kívül az előlapon szinte be volt vésve a tartalom.

Az okmány Mogetissa lovas és annak felesége Verecunda és leánya Matrulla számára van kiállítva, s 107-dik év junius 29-dikéről kelteztve.

Érdekes reánk nézve, hogy azon csapatok közt, melyekből az ez alkalommal szabadon bocsátott veteránok valók, a

Breukok I. csoportja is előfordul. Tudjuk, hogy a Breuci pan-non népség volt, mely a Száva mentében birta eredeti lakhe-lyeit s mennyire eddig tudjuk segédcapatot szolgáltatott a római sereghez; valamennyi rövidebb hosszabb ideig a pan-nonniai sereghez tartozott, de más római tartományokban is állomásoztak. Így az első cohors Rhaetiában. — Szerző nagy készséggel magyarázza az okmányt s annak fontosságát kellő fénybe helyezi.

Az okmánynyal együtt érmek s egyéb réz, bronz s arany-tárgyak találtattak, de azok kevésbé fontosak; valamennyi a müncheni régiségtárba került.

H. J.

E g y v e l e g.

(A német-újhelyi *Corvin-Codex*) ügyében (l. Arch. Ért. 11. számá-nak első cikkét,) semmit sem akarván mulasztani, mi nyomára vezet-hetne az irodalmi téren ismert Dr. Kerschbaumer Ferencz sz. pölteni kanonok és tanár úrhoz fordúltam felvilágosításért; szíves feleletéből azt tanultam, hogy a régi német-újhelyi püspökség ügyében, a német-újhelyiek Sz.-Pöltenre, emezek pedig Német-Ujhelyre hivatkoznak. De azért mégis avval biztatott: hogy Monsignor Kornheisl bécsi érseki iroda-igazgatóhoz forduljak, mert valószínű, hogy a kérdéses kézirat a bécsi püspökséghez került.

Még tehát nem lehet biztossággal mondanom: de Codice neostad-tiensi, qui non est, nulla quaestio fiat, sőt épen azért is fogom addig nyo-mait keresni, míg létéről biztonságot szerezhetek.

Kérdő levelem azonban még sem volt minden eredmény nélkül. Kerschbaumer tanár úr t. i. arról értesített, hogy Sz. Pölten városában 5 eredeti okmány őriztetik Corvin Mátyás királytól, melyek az általa a városnak adott kiváltságokra vonatkoznak és egy királyi czimer hár-tyára festve. Ezt Schwamel, ottani reáltanodai igazgató akarja kiadni.

Figyelmeztetjük erre a „Századok“-at szerkesztő Thaly col-légánkat!

(A *lékai vár*) falbélletei közt létező falfestmények levételét ft. Bu-bics Zsigmond úr közbenjárására, Eszterházy herczeg, mint ezen rom tulajdonosa, megengedi, s így remélhető, hogy azokat Storno Ferencz alkalmilag nemzeti muzeumunk számára lehamozván, eféléből is a közép-kori festészetünk példányaira fog honfiaink nagyobb figyelme fordulni.

(*Vajda-hunyadi mintázatok.*) Ki ezen valóban fejedelmi vár díszes faragmányait tanulmányozta, meg fogja vallani, hogy azoknál anyagra

nézve finomabbakat, rajzra és kivitelre nézve pedig alig látott jobbakat. Schulez Ferencz munkatársunk ezt tekintetbe vévén, kedves dolgot vél a honi és külföldi rajziskoláknak és mintázati tanulóknak tenni, ha ezen remek faragványokat gipszben visszadja és így közös birtokká teszi. Ebbeli felszólítását és a megszerezhetési föltételeket azonnal fogjuk közleni, amint a vállalkozó az előállítási költségről magának biztonságot szerzett.

(*Hogy a Lysimachus aranyok*.) Hazánkban még a XVIII. század elején nagy becsben voltak, onnan tűnik ki, mert Berkes András váci nagyprépost, 1729-ben, midőn kanonok társainak és sok egyházi és világi intézetnek tetemes ajándékokat hagyott, püspökének, mint rendkívüli ritkaságot egy „Lysimachus“ aranyat és 10 akó bort ajándékozott. (M. Sion. VII. köt. 181. l.)

(*Ismét egy czímtani kérdés.*) A m. nemzeti muzeum könyvtárában van egyéb régi olaszos modoru, és a Corvinoxekhez hasonló festésű és kötött kéziratok közt egy in Quarto, melynek jelzője: 160. Quart. Latin. Tartalma C.IVL.CAESARIS de bello gallico; 429 hártya levélből áll, kezdődik: Gallia omnis in tres partes etc. végződik: quarum laudibus et virtute . . . Felül a keretben egy szőke haju fiatal férfi-arcz, alul kerek aranyozott keretben háromszögű paizs áll, függélyesen osztva, jobbra kék mezőn arany oroszlán ágaskodik, balra váltogatva három arany és három kék szelemen fordul elő. Erről Jankovich, ki e munkáért 80 aranyat adott, ezt mondja: *cum insignibus hungarico-bohemis.* (?) Hogy sem egyik, sem másik nem áll a színezésből, az oroszlán egyes farkából, a szelemenek számából tűnik ki, s így fel nem tehető, hogy az olasz floratorok az ismert magyar és csehországi czímet így eltorzították volna. Kérdem tehát czímtani tudósinkat, ismernek-e ilyesféle czímet, és kié az?

(*Sz. Margit oltárára nézve*), melynek birhatásáról már egészen lemondottunk, ismét egy reménysugár merül fel. Sok oldalon tett kéréseink akadályokra akadtak, s ime egy derék, vagyonos műbarát készül ezen dicső ereklyét a hazának visszaszerezni és azt nem nagy, de válogatott műdarabokból álló szegedi gyűjteményébe kebelezni. Már azon is megnyugszunk, ha e kincset ismét hazánk határain belül szemlélhetjük, bár őszintén fogjuk sajnálni, hogy nem a magyar Sion kincstárának egyik főekét teendi.

(*Az Anyos család húsvéti abrosza.*) Ezen név alatt szíveskedett Anyos Mórícz tisztelt barátom és régéztársam egy abroszt bemutatni, mely a nagyobb olvasó kör figyelmét is megérdemli. E terítő 5½' magas s ugyanannyi szélességgel bírván, fehér gyolcsból áll, és keskeny csipkével van beszegve. Középett 15" átmérőjű körben áll az összekapcsolt könyvön jobbra lépdelve az keresztzentfényű Isten báránya, melle sebéből egy előtte álló kerek kupáju kehelybe vére foly, jobb előlábával a keresztlobogót tartja, fölötte pedig egy mondatshalag lebeg ezen szá-

vakkal: DAS IST DAS LAM GOTES, alább két oldalon: 15 54; a könyv alatt * M * betű. A főtárgy körül 11"-nyi körökben az evangelisták jelvényei láthatók. Felül jobbra a szentfényű sas, lábai közt a mondat: S * IOHANNES *; balra az alygal: * S * MATTHEVS *; alul jobbra a szárnyas tinó: S * LVCAS * balra: a szentfényű szárnyas oroszlán; S * MARCVS * felirattal. Az egész többi tér csinosan egybefont, természetesen hajló leveles, bimbós és virágos kacsaringókkal van ügyesen kitöltve.

Az állatok, és lombozatok, valamint a mondatzalagok is nagyobb részt sárgás selyemmel körítvén, míg az állatok szárnyai, és írás, a fennebbi német mondatot kivéve, mely fehér és csak nehezen megfejtethető, vörös; s míg a talaj egyszerű vászonból áll, a vonalok, és lombozat vastagabb gyöngyöltéssel van kitöltve, és néhol meg recézett zigzeg színóráttal ékesítve. A munka szorgalmas és díszes volta a rajzoknak stylszerű correctnessége, valamint az egésznek ép fenntartása ezen női készletet nagybecsűvé tesz! Bár az archaeologiai bizottság rajztára részére egy sikerült fényképét bírhatnók!

Ezen alkalommal el nem mulaszthatom említeni azon hasonló szerkezetű, de horgolt, moderú úr-asztala kendejét, melyet mult szűnapokban Boldog-Ór-allyán a reformatus község készlete közt láttam. Ezen a keresztényileg jelvényes, szentfényű alakok, több helyen a szószékeken észrevett Isten báránya, s jó pásztor-féle előállítások, a kelyheken, áldoztató tányéron meghagyott Krisztus és Mária nevei eléggé bizonyítják azt, hogy volt idő, midőn ezeknek az isteni szolgálatnál való türése még is nagyobb volt, mint azt némely szélső orthodox pap állítása szerint jelenleg megengedni lehetne. Érdekes lenne történetileg bebizonyítani, mikor üzetett ki a helvét vallásból a symbolika minden nyoma, és vajjon egyenlően zajlott-e ezen tekintetben Erdélyben a vihar, mint Magyarhonban!! Gyanítom, hogy Erdélyben, soha sem voltak a kedélyek annyira ingerelve, és nem is volt a visszatörítés oly nagy, mint a Királyhágon innen. Ime, ilyeneknek megfejtésére is jó az archaeologia!

(Schulcz Ferencz) Vajda-Hunyad váráról a m. történelmi társulat ülése alatt tartott értekezését a „Századok“ 191. méltányolja, és ezen becses előadásnak egész terjedelmében való közlését teszi remélhetővé. Meggyőződve előadónak nemesak alapos, tudományos tapasztalatiról, hanem azon világos, és jól átgondolt előadásáról is, melylyel a hallgatóság figyelmét nagy mérvben függőben tartá, reméljük, hogy már jövő évre engedélyt nyerend, miszerint előadásait az országos polytechnicumban megkezdhesse. Eredmény nélkül maradand az akademiai archaeologiai bizottság minden törekvése, de bénán fog születni az országos régészeti bizottság is, mely életbe léptetésének bizalommal nézünk eléje, ha nem lesznek honi szakférfiaink, kik a fennálló műemlékeket kellőleg fölvenni; a romladozókat ízlésteljesen restaurálni tudják. Ezen terjedelmes nagy nemzeti munkára Schulcz maga, Schmidt építészeti tanácsos úr alatt képzett collégáival nem elégséges, itthon kell egy termékeny ar-

chaeologiai iskolát alapítani, és a hazában szerteszét a régiség maradványait tanulmányozott szakértőkkel benépesíteni, ha e tekintben a rohanó külföldet elérni kívánjuk. Hogy erre Schulez a valódi férfi, azt hírneves tanárának bizalma, és már eddig is kivívott állása bizonyítja. Ily módon elég tétetnek azon óhajnak is, melyet a m. orvosok és természetvizsgálóknak Egerben tartott nagy gyűlése alatt az archaeologiai osztály a m. kir. vallás és közoktatási minisztériumhoz, mint elkerülhetlent fölterjesztett, ha nem akarunk mindenben és mindenkor a külföldre szorulni. Egy politechnikumnak, mely ez országnak építész-mérnökei adja — ezen irányt is kell képviselnie, ha nevének meg akar felelni, és a hazai összességet átkarolni.

(Ötvösön, Somogyban) több régiséget találtak. Ezeket Tallián János septemvir ő méltósága hozzá küldé. A díszesen faragott, már a renaissance korszakból való homokkő oszlopfej töredékeken kívül, egy zöld fénymázos kályha-párkány van, mely figyelmünket érdemli. Három góthízlésű csúcsíves ablak közt, mely oromkint emelkedik, lőrészzerű üregek mutatkoznak. Az egész mutatványa annak, hogy mint külföldön, úgy nálunk is a fazekas mesterség a kor ízléséhez alkalmazkodott. —

Kár, hogy eddig ezen, bár törékeny, de sok tekintetből becses művekre oly kevés gondot fordítottunk, és az agyagból készült szobrocskákra, fogadalmi táblákra, háztetőket ékesítő ibrikszerű czifraságokra és sokszor ölnyi cserépdíszekre, melyek a külföldi muzeumokban becses emlékek gyanánt őriztetnek, kályha-fiókokra, régi cserép takarékpénztárakra, gyermekjátékokra, sőt a mázos padolat téglákra és fényes cserepekre oly kevés gondot fordítottunk! Honi iparunknak ezek is kedves tanúi, melyekből a mai fazekasok sokat tanulhatnának.

(*Kriszánich János*) kőszegi ker. táblai ülnök úr nem rég egy régi vörös márvány sírlapra figyelmeztetett, mely a készülő félben levő budai síklóval szemközt egy ajtó előtt fekszik. A mint a vendéglöstől hallám, ezen minden faragmány nélküli kőlap a hajdani vizmozdony épületéből került jelen helyére, de oda honnan jutott? — Az emlékkövek is vándorolnak, és azért igen vigyázva kell róluk következtetéseket vonnunk. Erre sok példával szolgálhatnék! A töredék felírásából csak ennyit birtam kitűztetni:

an·a · ano · dm · m · ccc · l x ·

mi az 1360-dik évnek megfelelne. Meglehet, hogy a többi rész is még valahonnan előkerül, miért is ezt fenn nem tartani kár lenne.

(*Régi aranyművek.*) Hirsch Lipót arany és ezüstáros úr (boltja a Deák- és bécsi utca szögletén van), szives volt leírás és lerajzolás végett néhány arany ékességet átengedni, melyeket állítólag Debreczen tájáról szerzett. A többi közt van egy 1½" átmérője, 4-szögű vastag huzalból készült aranykarika, súlya 11½ arany; 2 darab csónakalakú lemezből, két végén kivágott és felületén pontozott széthuzott szívforma láncszem, mindegyik 3½ aranyat nyom; egy-egynek hossza 4" 2"" teszen; 2 darab arany huzal, melynek átmetszete négszögű, a fonálnak hossza

2'' 8''', egy-egynek súlya $2\frac{1}{2}$ arany; végein a fonal kacsidomulag ketté van vágva; 2 darab csatorna alakú végein szintén kacsos huzal, ennek hossza 4'', súlya $2\frac{1}{2}$ arany. Az arany halvány sárgás idegen keverék nélküli.

Trottina József aranyműves úrnál láttam egy fél, $6\frac{1}{16}$ aranyat nyomó 3 dudorú aranylapot, mely állítólag Ó-Szőnyön, a pannonia nevű dülön találtatott volna. (Leleti törvényeink következtében, minden régiség Ó-Budáról, Ó-Szőnyről, vagy Duna-Penteléről valónak mondatik, a régészeti tudománynak nem csekély kárával!) Az összetördelt, ketté vágott lemez, melynek átmérője 4'', egészen hasonlít a csepiniekhez és a Német-Ujhely melletti Lange Wand-nál találtakhoz.

(Az ó-budai részvényes szeszgyár területén), mely a római régiségekre nézve oly becses leleteket tartalmazott, ismét találtak némely csinosabb darabot, melyek Augenstein Sámuel gyári pénztárnok úr szivességéből a m. n. muzeumba kerültek. T. i. egy 3'' 2''' átmérőjű bronz karika, melynek átmetszete körídomu, egy kör alakú csat, melynek átmérője 2'' 6''', nyílásánál a lemez végei gördítették, a mozogható peczek 2'' 9''' hossza; továbbá egy úgynevezett agyagsúly, alsó vége 4'', magassága 9'', ez az eddig találtaknál magasabb és nyulánkabb; végre egy szürke, 8'' magas, 1'' 6''' talaju és 6'' legnagyobb hasasságú korsó, melynek fogantyúja hiányzik.

(A kis Karinthianak) történettudományi egylete már 1861-ben kiadott némely római telepítvényi alaprajzot, azokat a helységek mai térképeire rajzolva. Mennyire szükséges lenne, hogy mi is siessünk ilyenekkel, míg azon helyek utolsó nyomai is el nem tűnnek. Mily becses lenne p. o. a sz.-endrei, ó-budai, szőnyi, adonyi, duna-pentelei castrumok stb. alaprajzait mielőbb elkészíteni és kiadni!! Siessünk ezekkel, hogy egészen el ne késsünk!

(Höke Lajos), következő régészeti s természeti ritkaságokat küldi Rómer Flóris úrhoz, a magyar akadémia vagy a nemzeti muzeum számára.*)

1. Egy nagy kőfejsze $5\frac{1}{4}$ font súlyú; 8'' hosszú, a fokán 3'' széles	Ipoly-Pereszlény Hontm.
2. Egy kigylakő fokosnak a foka	" " "
3. Középszerű kőbalta előfele	" " "
4. Nagyobb " "	Ipoly-Ság "
5. Kisebb " "	D.-Földvár Tolnam.
6. Egy kézi kővéső	Felső-Tur Hontm.
7. Egy talán szintilyen, melyet a Duna simított meg**)	Duna Földvár.
8. Egy kővült szarvasagancs	Magyarád Hontm.
9. Két darab ősz medve zápfog	Szászd, "
10. Százrétegű százéves békateknő	Kalanya "

*) Ezen tárgyak az alapítandó „Honti Muzeum“-nak voltak felajánlva, de el nem fogadtattak.

**) Ezen darabot nem merem a köeszközök közé számítani.

11. Tüsköncz csiga, milyen szintén sok van Kemenczén „
 12. Egy kis, a czirádákból úgy látszik török bögre*) Kölesd Tolnam.
 (A csász. kir. müipar muzeumot Bécsben):

1864-ben	8	hó	alatt	56,891,
1865-ben	„	„	„	118,438,
1866-ban	„	„	„	101,733,
1867-ben	„	„	„	118,832,
1868-ban	„	„	„	102,960

látogatót számlált ámbár ideiglenes helyiségei a nagyobb részvétet meg nem engedték. Nem lenne-e a mi nemzeti muzeumunknál is érdekes megtudni a vendégek számát, és hogy melyik osztály az, melynek irányában a közönség a legnagyobb érdeket mutatja?

Az ottan tartott előadásokat mult évben 3263-an látogatták; az intézet másolatait és mintáit a lajtántúli tartományokból 55 rajziskola és reáltanoda szerzé meg, a m. korona a tartományaiból: a *zágrábi*, a *pancsovai* és a *besztercebányai*, az arány tehát úgy áll, mint 55:3-hoz. Ezen számoknál semmi sem szólhat lehangolóbban! főleg ha azt gondoljuk, hogy e nemű intézeteink máshonnan sem pótlák ebbeli hiányainkat.

Gróf Zichy Edmund ő nagymélt. elnökleto alatt a müipari iskola alatt naponkint nagyobb pártolásnak és terjedésnek örvend; hazánkából Fischer Móricz, herczeg Batthyány Fülöp és Wenkheim Krisztina grófné léptek be tagokul, az utolsó évenkénti 50 frtot áldozván egy magyar nő-vendék számára.

(A *cs. kincstár*) Bécsben, mely oly nagy becsü régiségeket tartalmaz helyiségeiben megújítva, ezentúl a téli hónapokban is látogathatóvá tétetett. 1868-ban 20,071 személyjegyet osztottak ki. Az újabb tárgyak közt helyt foglal azon két ezüst szekrény, melyben a koronázás alkalmával a m. országgyűlési küldöttség ő Felseégeiknek a koronázási ajándékot átnyújtotta. Seidl J. G. úr ezen kincstárnak nem rég kimerítő katalogját adá ki, melyet minden régész kalauzul szívesen fog megszerzeni.

Szerkesztői mondani valók.

B—y M—t úrnak Pesten. Örvendek, hogy a könyveknek oly eredménydús hasznát vette. Levelére tett némi ellenvetései nem állják ki a tüzet. Oly állítás ellen küzd kegyed, melyet O. nem is tett; ő sehol sem

*) Ezen díszes, fehér czífrázatu bögre, mely római edényekkel majd nem egyedül Pannoniában fordul elő, ős pannoni-nak tartom. Leginkább Tolnában, Baranyában és Pest megye déli részében találtnak ilyenek. Külön cikket szántam ezen föltte érdekes agyagműveknek, és megőrzésüket hazafias figyelmébe ajánlom.

állítá levelében, hogy a Mithras tisztelet az ős dák vallás alkatrészét képezte; de ellenkezőleg nem kétlem, hogy ő e tiszteletnek Pannoniába s Dáciába való átszármaztatását nagyon is ismeri.

A 2. csoportbeli emlékekre O. maga mondja, (132 l.) hogy azok thrák s syr eredetűek, a 4-dikre meg, hogy syriaiak s aegyptiaiak, s csakis a 3-ik csoportbeli megfjejtetlen emlékekről állítja, hogy azokba van valami, a mi semmi ismert vallásnak nem sajátja; meglehet, hogy az egy egészen helybeli kultusnak tulajdonítandó.

O-nak ezen állítása kétségtelenül igaz. Hogy O-nak azon törekvése, mely oda irányul, hogy a dák-geta elemeknek egyfelől, másfelől a keleti elemeknek a római gyarmatosok vallási nézeteikre való befolyását kiderítse — hiú lesz — ezt már most állítani akarni, midőn még csak kutatásai kezdetén van, kissé korai, sőt inkább kívánjuk, hogy komoly tanulmányának minél biztosb eredménye legyen. Hogy a Silvanus cultusra fordítsunk gondot, abban igaza van, — de hogy ez pannon eredetű volna, még sem fogja állíthatni. Nálunk különben a Mithras emlékek szintén oly gyakoriak, mint a Silvanusok; a gyakoriság sokszor esetleges és nem bizonyíték. Becses, nagy részvétet tanusító észrevételeit örömmel és figyelemmel fogadom, szóbelileg talán könnyebben is fognánk boldogni.

P. Sz...t. i Kár. P...n. Május 4-én mintegy sajnálkozva azt írja barátom, hogy e lapokat anyagi áldozattal szerkesztem. Ezen részvét-teljes nyilatkozatra köszönettel, de felvilágosítással is tartozom. Áldozattal szerkeszttem e lapokat, de ez a sokaság előtt *csak szellemi* áldozat, mert sajnálattal, tapasztalom maig is, hogy a részvét, még a tudósok, a főbb iskolák, az olvasó egyletek részéről botrányig csekély — ennek okát már Ön és egyéb barátim a politikában keresik, mely mindent elnyel, és abba helyezem, mivel a magyarnak a szaktudomány, a specialitás nem nyavalyája, nálunk még most is csak az az ember, ki mindenhez hozzá tud szólni. — Az anyagi áldozat az akademiát sújtja, mely szívesen áldoz, csak idővel látszatja legyen. Úgy hiszem, hogy a 2-dik, 3-dik kötet megjelenésekor az elsőt is csak megveszik.

L. V. úrnak Sz.h.n. A régi haranggal mi történt, Kegyed levelében erről hallgat, pedig már eddig úgyhiszem muzeumuk egyik gyöngye? Ezt gondolni alapos okom van; mert ellenkező esetben ajánlottam vevőül a m. n. mnzeumot, de levelemre nem is felelt a tulajdonos.

 Minthogy a 15-dik számmal az első kötetet befejezzük, kérjük a tisztelt előfizető urakat, szíveskedjenek a II-dik, 20 íves kötetre az előfizetést 3 frttal Aigner Lajos úr könyvkereskedésében július hó végéig megújítani.

A szerkesztőség.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1869.

I. évfolyam.

Szerkesztő:

Dr. Rómer Flóris.

3 Korona utca. 16. sz.

15. szám.

Julius 15-én.

Bizományos:

Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött fél- és egész ívnyi számokban jelenik meg. —
Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. —
Előfizetni lehet **Aigner Lajos** könyvkereskedésében (váczi utca 18. sz. nemzeti
szálloda) és minden egyéb honi könyvtárusnál.

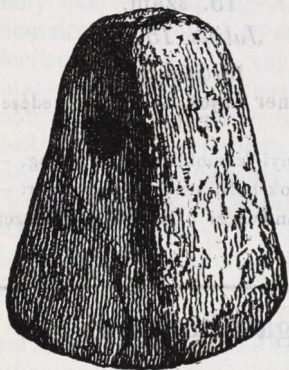
Három nap hazánk északnyugati határán.

V. Szombathely.

Régóta szándékoztam *Sabariát* és annak római neveze-
tességeit látni. Ez hazánk egyik kiválóbb telepítvénye volt,
melyet a tudós, és itészeti tekintetben korát megelőző Schoen-
wisner halhatatlan munkával örökített meg. Már Szombathely
vidékén mindenütt a római élet nyomaira akadunk, és hogy
ezen tájról századunk harmadik tizedétől fogva oly keveset
tudunk, holott ott minden mélyebb ásatásnál építmények, sí-
rok stb. nyomaira akadnak, csak sajnálni lehet. Vajjon ismer-
jük-e a római polgári város, a castrumnak fekvését, kiterje-
dését? Mily érdekes lenne azokat Szombathely újabb térké-
pére lerajzolni, és így a napról napra mindinkább tűnedező
nyomokat kijelelni. Háladatos munka lenne ez és elismerésre
méltó; a hol az irott bizonyságok megszűnnek, ott a még élők
adhatnának felvilágosítást, csak támadjon Sabaria tudós férfiai
közt, ki ezen fáradságot ne sajnálja!

Évek óta élénk részvéttel kíséri tanulmányainkat *Lukács-
házán* lakó *Bubics Ede* mérnök úr. Akárhon lakott, akármerre
járt, éber figyelemmel vizsgálta a természet és az emberiség

műveit, és valóban sok szép adattal járult lelhelyeink történetéhez. Ezen régi jó barátomat meglátogatni és gyűjteményét megnézni óhajtván, kitértem az országúttól csak néhány száz lépésnyire, egy csinos kertben fekvő lakáshoz. Ő szívesen fogadott, és mennyire lehetett, néhány percz alatt megtekintém régiségeit, és buzdítám, mi nálunk sokszor hiányzik, a kellő kikitartásra. Itt is találtam egy agyag-kúpot (l. 1. ábr.), hasonlót

1. ábra.

azokhoz, melyek a muzeumban szép számmal vannak, és melyekből mintegy kilencz darabot a télen az ó-budai szeszyárnál egy tüzelő hely közelében találtam. Eddig *takács súlyoknak* tartottuk ezen készletet, most már azt vélem, hogy alkalmasint vasmacska-ul (Feuerhund) szolgáltak, mert az edények bronz- vagy vas-pálcákra rakatván azok alá tüzelni lehetett.

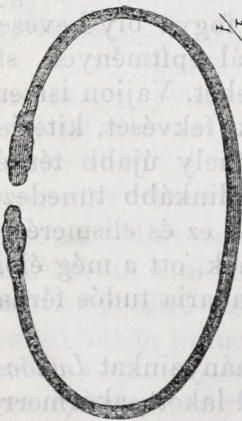
A többi régiségek közt feltűntek azon kék és zöld üveggyöngyök (l. 2. ábr.), melyek oldalaikon összenyomvák, és éleikben végződnek;

2. ábra.

hasonlók azokhoz, melyeket az ó-budai részvényes téglagyári sírokban találtunk; továbbá a huzal vastagságú s monoru átmetszetű réz karperece, (l. 3. és 4. ábr.); ezek végei lelapítvák és több oldalról

reszelés által idomítatván, kígyó-fejekhez hasonlítanak; szemeik befelé kunkorodó vonásokból képződnek. Ezeknek lelhelye Gyula-Ivánca. A bronz barbar-pénz, (l. 5. ábr.) melynek dom-

3. ábra.

4. ábra.

5. ábra.

boru oldalán egy b. n. pártás, szakállas fő látszik szabadon, fölfelé emelkedő, mintegy δ alakú hajzattal és gyöngyfűzér kerettel, lapos oldalán jobbra haladó kezdetleges ló látszik, lába csuklyói vastag pontokból állanak, patái hurok — és háromszög alakúak, a lovasnak csak lábszárai láthatók, felső bal szélén 2—3 betűnek alsó végei vannak. Találtatott *Kányán*, Tolna megyében.

Érdekes egy modenai ezüst denár is, (l. 6. ábr.) mely egészen épen van fentartva, körirata ez: \dagger o FEDERIC' o két gyöngykörben, középett egy egyenkaru kereszt, körülötte: I · P · R · T · ; az az: *Federicus Imperator*:)(o o Do MVTIN két gyöngykör közt, a középső mezőben négy (négyzetképző) pont közt A, az az DE MVTINA. A betűk alakja megfelel II. Frigyes császár (1198—1250) korának.

6. ábra.

Dél felé volt, midőn a prémontréiek vendégszerető háza küszöbét átléptem. Első teendőm az volt, hogy a *Heller József* harangöntőnél átöntés végett álló régi harangot megtekintsem. A harang 15'' magas, koronájának magassága 5'', felső átmérője 9'', az alsó 16 $\frac{1}{2}$ '', husa vastagsága 1 $\frac{1}{2}$ '', súlya 85 font. Körirata gyönyörű maiusculákkal ez: O · REX · GLO · RIE · VENI · CVM \dagger PACE. A rajta előforduló szentek ezek: a boldogságos szűz, alatta az egyszarvu, mint a szüzesség jelvénye; egy Krisztusfő keresztmibussal, fölötte hármias koronájú tiára; és sz. Péter.

Nem tudom, vajjon megvette-e a szombathelyi főgymnasiun múzeum ezen díszes darabot? megvétele meg volt ígérve; mert különben a m. n. múzeumnak akartuk megszerezni.

Hellertől, ki igen értelmes iparos, hallám, hogy *Gosztolán* régi *vas*-harang van; *Pornón* egy harang *Mátyás* korából, szintén régi harangok *Rumon* és filiájában, *Cziczelén*. Bár leírná és beküldené valaki lapunk számára.

Szombathely római monumentalis régiségeit ismerem *Schoenwisner* munkájából, és *Bitnicz* remek leírása után. Mintegy futólag kívántam látni, mit egy-két óra alatt látni lehet, szíves házi uraim, többnyire régi barátaim, köztük *Sebessy Kál-*

mán, komisz-kenyeres olmücsi és jósefvári lakpajtásom a legnagyobb előzékenységgel tárak ki előttem régészeti muzeumuk kincseit.

Sabaria romjai fölött lakni, és a rómaiak nagysága és emlékeik által nem érdeklődni, oly dolog, melyet eddig lehetetlennek tartottam, és mégis úgy látszik, hogy a nagy tudományu tanárokat inkább a természeti csodák s a termények gyűjtése és vizsgálása ragadta el, mint a másodrangú remek népnek, a világ urainak minden uton-nyomon előforduló ereklýei. A főgymnasiumi érem- és régészeti tár, mely hazánk efféle első intézetéihez könnyen felemelkedhetnék, még pólyában van, és inkább azokból látszik állani, mit a jó polgárok amúgy jószántukból odaadtak, mint a mit kellő kutatás, keresés, kérés, unszolás után lehetett volna már eddig is gyűjteni és vele a termeket betölteni. Még most sem késő, és ha a sok évi szunnyadozás után egy-két lelkes szakférfi erőlyesen felkarolná ezen ügyet, úgy hiszem, hogy a szombathelyi intelligentia hozzájárultával csakhamar oly régészeti muzeumot lehetne felállítani, melynek kedvéért a tudós a sopron-kanizsai vonalt föl keresné, és *Sabarián* mansiót tartana. Nem tudom magammal elhitetni, hogy azon eredményes ásatások után, melyek Bitnicz muzeumának kincseit napfényre hozák, melyek nemzeti muzeumunknak sok szép üveg- és cserépedényt adának, melyek Kubinyi Ferencz, Varsányi János és Paúr Iván vezetése mellett új meg új bányákat mutattak, egészen ki legyenek merítve! — Hajdanta nehéz volt a pénz szűke miatt ilyesfélébe belekapni, most az akadémia és a nemzeti kormány szégenynek tartaná, ügyes szakférfiakat ilyen munkálatokban nem segíteni.

És ha egyszer a régiségi tár megnézésre érdemes, és a közönség számára csak vásárnaponkint vagy vásárok és egyéb nagyobb összejövetelek alatt a termék megnyittatnak — akkor mindenki azt, mije van, oda fogja szívesen adni. Ott van a *Győri muzeum*. A felszerelésen kívül mindent a város és vidéke adott, ez által magának örök emléket emelvén és fiai taníttatásához a legbecsesb eszközöket nyújtván. Eszközeim közt leghatályosb a *Győri Közlöny* volt, ez által buzdítottam Győrmegye lakóit, czikkeim díjául nem egyszer egész, néha becses gyűjteményeket kaptam. Szombathelynek is van ujsága, a *Vasmegeyi la-*

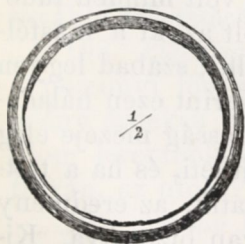
pok, van művelt, fogékony lakossága, vannak lelkes, ügyse-
rető tanárai! Az eredmény egy perczig sem lehet kétséges.

A prémontréi főgymnasiumi muzeum leírását itt elha-
gyom, mert *Lipp Vilmos* tanár úr tollától legközelebb igen
érdekes leírását kaptam. Lajstromát csak itt-ott jegyzetekkel
fogom kísérni, remélvén, hogy ő és kedves társai értik, mit
akartam főlebb mondani, és megengedendik, hogy a classicitást,
történelmet, és a régi népek szokásait épen úgy lehet eredmé-
nyesebben egy jól felszerelt muzeumban tanítani, mint a ter-
mészettant és természetrajzot, ha termeink a kellő eszközökkel
és gyűjteményekkel bővelkednek. És hogy az ilyen életre való
mozgalmat a magasztos lelkű prélátus nem fogja ignorálni,
sőt már az intézet hírneveért pro virili támogatni, azt bizo-
nyosan tudom.

A főgymnasiumi muze-
umból csak néhány darabot
hoztam lerajzoltatás végett:
egy terra-cotta fejtöréket (l.
7. ábr.), mely nevető gyere-
ket ábrázol; lehetetlen, hogy
ezen kis pofitos arcot mo-
soly nélkül nézzük. Valamint
Ó-Budán, úgy itt is gyakran
előfordulnak az egészen sima
(l. 8. ábr.), vagy borsó nagy-
ságnyi dudorokkal czifrázott
(l. 9. ábr.) fekete üvegkar-
pereczek; gömbölyű, lapos
vagy négyszögű, lapjaikon

7. ábra.

8. ábra.

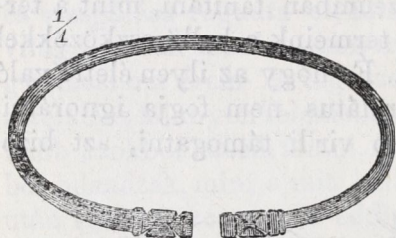

9. ábra.

dülényes barna gyöngyök, (l. 10. és 11. ábr.) kigyófejben vagy geometriai alakokban végződő bronz-huzalból készült karpereczek vagy 1" átmérőjű karikák, fibulák, stb. (l. 12. ábr.)

10. ábra. 11. ábra.

12. ábra.

Bitnicz Lajos cz. püspök muzeumának is szentelhettem egynehány perczet és ezen néhány percz is elégséges volt arra, miszerint annak jeles voltáról és gazdagságáról meggyőződjem. Képviselve van itten minden, mi a római élettel összefüggésben van a rendezett, gyönyörű példányokkal díszlő éremgyűjteménytől kezdve, a szekrények tetejét ékesítő csinos fazekas művekig. Annyi itt a változatosság a gyönyörű üvegedényekben, üveg- és bronz- karpereczekben, arany gyűrűkben, kis bálványokban, felírástó mécsesekben és téglákban, hogy senki sem sejtene, mi rejlik ezen egykét szekrényben, melyekben ezen remek tárgyak felhalmozvák! Egy eszélyes, fáradhatlan buvár sok évi gyűjtésének eredményei ezek, melyek egy rendezett okadatolt lajstromot igényelnének, hogy az ős Sabaria történetéhez egy-két felvilágosító lapul szolgáljanak.

Bár élvezetesb foglalkozást nem ismerek, mint ilyen kincsek leírását, és bár az érdemdús aggastyán ígéretét bírom, hogy muzeumának tanulmányozását megengedi, mégis alig hiszem, hogy mostani állásom mellett *Bitnicz muzeumának* annyi időt, mint szerettem volna, szentelhessek. Azonban remélem, hogy szombathelyi látogatásom nem volt minden tudományos eredmény nélkül. Eddig két pap volt az, ki a másfél-ezredes coloniának életét, tudományát szentelte; szabad legyen sejtennem, hogy készül egy harmadik is miszerint ezen háladatos téren a díszes babért elnyerje. A munkásság mezeje elég tág, a nagyobb részt még a föld gyomra rejtheti, és ha a tetterő egy tudományos társulat által felkaroltatik, az eredmény nem egy ember életére, hanem századokra van biztosítva. Kívánom, hogy úgy legyen.

Rómer.

Kivonat

a m. tudom. Akademia archaeologiai bizottságának

1869-iki július 6-án, akadémiai termében, tartott VII. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston ő méltósága.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Rómer Flóris, Rónay Jácint és Toldy Ferencz b. tt.

68. *Henszlmann Imre* jelenti, hogy Haynald Lajos kalocsai érsek a régi kalocsai basilika alapjait saját költségén, vezetése alatt fel akarja ásatni.

74. *Schulez Ferencz* építész-mérnöknek a *mácsai királyi vadászlakhoz* készült terveinek fényképeit, valamint

Schulek Frigyes építész a *szajáni* róm. kath. templomhoz készült terveit és alaprajzait, melyek Benkó Károly építész műtermében készültek, úgy szintén

Storno Ferencz László király legendájához készült képkör II. lapját, mely egyszersmind a m. müegyletnek ez idei egyik műlapja, bemutatván előadó, a bizottság beható figyelemmel vizsgálta ezen érdekes archaeologiai mozgalmat, e fölött őszinte örömét nyilvánítá.

75. A folyó hóban beérkezet levelek közt:

106. *Rupp Jakab* figyelmezteti előadót a *Victoria*, téglavetőn levő kápolnára, melyben I. Károly özvegye, *Erzsébet* el van temetve; Poszner Lajos urnál a kellő lépéseket megtettem.

107. *Pelargus János*, alsó dörgicsei ev. lelkész úr érmészeti jegyzékét küldé be az Archaeol. Értesítő számára. Közlésének további folytatására fog kéretni.

108. *Ellenbogen József*, pozsonyi főreáltanodai tanár jelenti a pozsonyi főegyház restaurációjának folytatását, több régi edény érdekes rajzát küldi be, és a *modori* góth-ízlésű templom lerombolásáról tudósít; az előbbieket köszönettel fogadtatván, az utolsó rajza, ha létezik, el fog kéretni.

109. *Storno Ferencz* érdekes jelentése ez idei erdélyi utjáról; lefordítása elrendeltetvén, legközelebb ki fog adatni.

110. *u. a.* jelentést tesz a *csepregi* régészeti leletről, és a *soproni* muzeumi bögrék rajzát küldi.

111. *Müller*, erlangeni egyetemi első könyvtárnok jelenti, hogy az ottani *Corvin-codex* födelén egy gyönyörű *Mátyás*-féle arckép van bőrbe sajtolva; fel fog kéretni, hogy azt lefényképeztesse.

112. *Czirfusz* Ferencz, bajai főgymnasiunai tanár a bécsi gipszmintákat rendeli meg a rajziskola számára, és a vaskuti ásatásokról kérdezősködik.

113. A budai helyettes *polgármester* jelenti, hogy a *Fuchs*-féle a remetéhez címzett telken, vízvezetéket találtak, ezt megvizsgálván ujabbkorinak találtam.

114. A Sz.-István-baksai halmok felásatására — az Arch. Bizottság a kiküldött előadó mellé még *Hampel* József jogászti kéri meg, hol az ásatások vezetésébe beletanúlva, őt már alkalmal ilyen célból alkalmazni lehessen.

115. *Höke* Lajos figyelmezteti a bizottságot a pusztá-baracsi római ásatásokra, melyeken egy kis költségen a muzeum számára sok érdekes tárgyat lehetne szerezni. A bizottság maga is idővel szívesen hozzájárul, hogy ezen ásatások tudományos haszonnal legyenek összekötve és a muzeumi gyűjtemények szaporíttassanak.

116. *Lehoczky* Tivadar levele az Archaeol. Értesítőben ki fog nyomatni.

117. *Lipp* Vilmos, szombathelyi. főgymn. tanár, az ottani gymn. régészeti tárt kezdi ismertetni; a mint a teljes leírás megleszen, közölni fogjuk.

119. *Greiff*, augsburgi városi alkönyvtárnok írja, hogy az ottani könyvtárban semmiféle *Corvin-codex* nincsen.

122. *Ebenhöch* esperes Koronczó táján talált régiségeit ismerteti; közölni fogjuk.

123. Az első 6-budai *részvényes téglagyár* a m. n. muzeumnak egy sarcophagot ajándékoz.

124. *Curtze* M., *thorni* gymn. tanár Poroszhonban, az ottani *Corvin-codex* leírását és egy lap fényképét küldi.

126. *Torma* Károly közleményeket ígér.

127. *Hegedüs* Lajos, közoktatási osztálytanácsos tudósít Pilis-Szent-Kereszten talált padlat-téglákról és vízvezető cső-

vekről; — ezekért előadó köszönetet fog mondani és a tudósítókat további részvételre felkérni.

Pest, 1869. júl. 9.

Jegyzette:

Dr. R ó m e r Flóris.

Archaeologiai levelek.

XXXII.

Örömmel lehetne üdvözölni a hazai régészet kedvelőinek az „Arch. Értesítő“ m. évi nov. 15-én megjelent első számát; e lap egy általánosan érzett hézagot pótol irodalmunkban, s méltán azon reményre jogosított, hogy olcsósága és változatos tartalma a hazai régészet népszerűsítését fogja eszközölni.

De ép oly leverő volt a későbbi számokban olvasni, hogy e fontos vállalat országos részvét hiánya miatt csak a legnagyobb áldozattal tartható fen. Én ezt — ha nem csalódom — a kezdet nehézségén kívül főleg annak vagyok hajlandó tulajdonítani, hogy az „Értesítő“ célja s rendeltetése hazánkban nem ismeretes oly széles mérvben, mint kellene egy ilyen új szakvállalatnál. Talán nem voltak főpapjaink, országnagyaink, megyei főtisztviselőink, sz. kir. és más nagyobb városok, községek, nagyobb iskoláink, casinóink, egyleteink, lelkesítő, kedvet s szakfigyelmet és lelkesedést ébresztő felhívással kísért előfizetési ívvel megkeresve; ezt tenni talán még most a 2-ik kötet előtt sem lenne késő, érintve a felhívásban röviden megyei vagy kisebb vidéki régészeti társulatok alakulási módját, s lehető alapszabályainak főbb pontozatait; s kiket a magasb tudomány nem érdekel: azokkal mint kedvverítő összejeövetelt kedveltetni meg a régészeti ásatási társas kirándulásokat. Ugy tudom, hogy ilyen forma társulat Pest megyében *Hévíz-Tura* környékén évi egy pengő frt. fizetése mellett 1848. előtt több évig fenállott, s tett is régészeti kirándulásokat és ásatásokat.

Én azt hiszem, hogy az ily alaku felhívások szép eredményt szülnének

Jó eredményt szülne egy kis rövid, de lehetőleg népszerű utasításnak — valami olyan régészeti catechismus-félének — ezer és ezer példányban való ingyen kiosztása.

Bármilyen sötét képeket alkossunk is magunknak a falusi pap, tanító és jegyző állásáról: tagadhatlan, mikép a legtöbb faluban ők azok egyedül, kikre a nép hallgat, vagy legalább ők azok, kiknek bármilyen leletről tudomást nyerni legkönnyebb, s ha csak némi hazafias lelkesedés és szakkedvelés lakik bennök: az egyes lelet megsemmisítését meggátolhatják. A hazai értelmiség ép ezen osztályát kell tehát a régészetnek minden előtt megnyerni.

Igyekezzünk tudvágyat, érdekeltséget, lelkesedést ébreszteni, — folytassa az „Arch. Értesítő“ jövőre is nehéz munkáját, nem csak külföldi szakművek megismertetése, de az által is, hogy mint eddig, úgy ezentúl is a régészeti tárgyak, kérdések s leletek fölött hallassa szakértői véleményét, a mi sokszor valóban igen nehéz, mert itt nem mennyiségtani adatokkal van dolgunk, hanem gyakran nagyon csekély belértékű tárgyat kell fárasztó bűvárkodás útján a történelem számára megszólaltatnunk; de azért tennünk kell, a teendő sok és *vita brevis, ars longa!*

Kis-Kun-Halason.

Gyárfás István.

Nincs eszköz, melyet meg nem kísérltünk volna. A nép számára írt röpvéket ezer számra hoztuk a nép közé; alig van lap, mely az Archaeologiai Értesítőről dicsérőleg, méltánylólag nem emlíkezett volna; a hiba másutt rejlik! Nekünk, valljuk meg igazán, a tudományos munka szaga is undort okoz és könyveket csak ajándékba fogadunk. Ime mit tettek olvasóegyleteink igyekezetünk támogatására? — Aláírási felhívásokat nem szokott az Akadémia szétküldeni; majd talán megjön még az idő, hogy lapunkat többen megszerzik — ha nem, kár lesz bizony avval a magyar publikumnak alkalmatlankodni; *a kinek az olvasmány kell, az azt keresi*, házalni és koldulni vele magára az irodalomra nézve legnagyobb szűgyen.

R.

XXXIII.

Az „Archaeologiai Értesítő“ 9. számában fölszólítani méltóztatott, hogy érem-gyűjtemenyemről értesítsem. Ime, kötelességemnek tartom felhívásának engedni, azon megjegyzéssel, hogy nem, mint gyanítani méltóztatott, e vidéken gyűjtöttem azt, hanem a merre megfordultam, mindenütt még áldozat mellett is, gyűjteni törekedtem, hogy halálom esetére vagy előbb is, a netán a m. n. muzeumban nem levőkkel ezen, a többivel pedig más hazai intézet gyűjteményét szaporítsam. A lelhelyet egyébként, ahol annak nyomára jöhettem, mindenütt följegyeztem. A római érmekből 220 darabot bírok. *)

Alsó-Dörgicse.

Pelargus János.

XXXIV.

A napokban vettem szemügyre ismét a téglavető telkét s a templom-romokat, s nem csekély bámulatomra úgy tapasztaltam, hogy amit fölfödöztek, kezdik egészen lebontani, olykép, mintha annak még a nyomát is kiakarnák irtani.

E körülménynél fogva indítatva érzem magamat, jelenteni, hogy a szentély balján egy nagy kápolna alapjaira akadtak, melyeket azonban még ki kellene ásni.

E fölfödözést én nagyon fontosnak találom, miután korunkra maradt tudósítások szerint, *Erzsébet* királyné, I. Károly özvegye, a Krisztus testéről (Corporis Xti) nevezett clarissák templomában, jelesül ennek kápolnájában temettetett el.

Szükséges volna tehát, hogy szakértők felügyelete alatt

*) Örömmel vettük becses sorait. A nagyérdekű jegyzék szíves folytatását kérjük; mert csak úgy adhatjuk, mint az egész gyűjtemény érdekes átnézetét.

történjék az ásatás, mi közben, ha a királyi jelvényekkel díszített csontvázra találnak, úgy ez annak a jele, hogy e helyütt állt a clarissák zárdája és temploma.

Buda.

Rupp Jakab.

Megtettem minden lehetséges lépést, hogy a kápolna felásatása jelenlétemben történjék, de a lelhely távolsága miatt bajos, hogy mindennap oda kiránduljak, és az ásatás idejét meglessem!

R.

XXXV.

Folyó hó 7-dikén, a mint a Szepsi-Szent-Györgyön tartott tanári értekezletre utaztunk, Székely-Udvarhelyen időzván, Dániel Gábor főkirálybírónál megtekintettem a bibarczfalvi őskori temető halmokban talált kő-koporsókról s a halmok fevéséről vett rajzokat, melyeket egy, az oda nem messze eső fülei vashámorban hivataloskodó tiszt a hely színén készített.

Bizonyosnak tartom, hogy te az itt történt ásatásokról és eredményéről értesítve vagy, azért ezen rajzokról, különben sem levén szakember, bővebben nem irok; csak arra kívánlak figyelmeztetni, hogy mint Daniel Gábor mondá, eddig még csak 9 sírhalom van fölösve és lerajzolva, de még ezeken kívül százig való is van vizsgálatlan.

Közlött-e veled Daniel Gábor ezen pontra vonatkozó levelet és rajzokat, nem tudom: de az bizonyos, hogy mind Daniel G., mind Udvarhelyszék több művelt embere, igen szívesen látna akár téged magadat, akár az arch. bizottság küldöttségét, s hivatalos és magán uton mindent örömet megfognának tenni, hogy az érdekes sírhalmok tudományos átkutatásában téged s netán kiküldendő társaidat segítsék.

Gondolom, hogy nálad tervben is van az ide teendő utazás, melyről, ha jól emlékszem, a múlt évi kolozsvári gyűlés alkalmával szólottál is. Azért igen kérlek, légy szíves értesíteni, a nyári szünidő alkalmával mikor jössz be Erdélybe,

s Kolozsvártt, hol hiszem hogy meg fogsz egy kissé pihenni, meddig szándékozol időzni?

Kolozsvár.

Szabó Károly.

Lehetetlen, hogy hivatalos teendőim mulasztása nélkül, minden ily meghívásnak eleget tegyek. Sajnálom; de míg nem támadnak szakférfiak, kiket ilyen alkalommal kiküldeni lehesen, kár a halmokat bántani. Megjön az idő, mikor bizonyos terv szerint dolgozhatunk, és ha ezen emlékek századokon át sértetlenül maradtak, úgy hiszem, hogy még egy-két évig lehetne várni tudományos felbontásukkal. Elég teendőnk van az eddig leltekkel, miket fel kell dolgoznunk, rendezzük ezeket, azután ássunk újra meg újra, hogy az anyagot gyarapítsuk.
R.

XXXVI.

. Végre szerencsés valék én is, *Obsidian-féle* régi fegyvertöredékre akadni, s ezen annyival inkább örvendek, mert tudtommal eddig Bereg-vármegyéből ilyenek még nem kerültek a tudományos világ elé.

Folyó hó 1-jén ugyanis *Závidfalva* nevű orosz helység észak-keleti határában, a Hát nevű erdőbe vezető hegyi mellék uton hajtattván, az agyagos uton, egy mély kerékvágásban 1" hosszú és $\frac{1}{3}$ " széles hegynélküli, egyenszáru, homoru fokozattal, kevéssé homályos, fehér *nyílhegyet* találtam, melyet az ut felett emelkedő lejtős hegyről valószínűleg lemosott az idei sok záporosó, és csoda, hogy a rajta elvonult kerekeknek teljesen nem vált áldozatává, a minthogy éles szélei részben már el is töredezvék.

Ugyan e napon a závidfalvai határban, mely mint előbbi levelemben érintém, bőven el van látva régi halmokkal, — a mezőn egy másik obsidián-féle töredék is találtatott, mely jelen állapotában $1\frac{1}{2}$ " hosszú, 1" széles, 2" vastag háttal, melynek fölülete természetes: érdes, bibircsos. Ez utóbbi barna, füst-szerű homályzatu obsidián — lepattantás által készített kés-

pengének a fele, mely egész állapotában honi ilynemű régi műszereink, ritka példányaul szolgálhatott volna

Remélem, hogy e vármegye területén, főkép a hegyes tájakon, másutt is fogok ily érdekes darabokat találni, annál inkább, mert a nép jól ismeri az ily üvegszerű kovákat, melyekre szántás közben gyakran akad, de mint haszontalan tárgyat eddig eldobott. Az orosz földészek „perum“ (menyő) elnevezés alatt ismerik azt, s mint mondák, néha nagyobb darabokat is találhatnak.

Munkács.

Lehoczky Tivadar

E lelet, mint újabb bizonyosága annak, mit lehet ernyedetlen kutatás által nyerni, valódi öröme adott alkalmat. Én is hiszem, hogy lassankint az *Obsidian-lelhelyek* száma gyarapodni fog.

R.

Újabb leletek.

(A buda-ujlaki gyárudvar) „Ofner Fabrikshof Actien-Gesellschaft,“ lelkes igazgatója *Benes Paulai Vincze* úr a muzeumi igazgatóságnak jelentést tett jul. 2-án, hogy a gyár udvarában két római téglasírra akadtak, melyek egyikét még a kutatás végett ép állapotban volt képes fentartani. *Pulszky* igazgató úr engem küldött ki a muzeumi havi ülésből jul. 3-án, és én azonnal a helyszínre sietvén, jelenleg 14—15'-nyi, eredetileg pedig csak mintegy 2'-nyi mélységben az egyik sírt lerombolva, a másikat pedig még érintetlenül találtam. *Benes* és *Latesz* urak azonnal leszálltak velem, a mélységbe, hol a következőket észleltem: A fenálló téglasír a lakház és a malomház által képezett szögletben, az elsőől kelet felé 5°-nyire, a másiktól dél felé mintegy 2°-nyire feküdt ott, hol most a gépházát építik. A sírnek fekvése a szokott keleteléstől eltérőleg dél-észak közti vonalban van, úgy hogy a fej a déli, a lábak az északi oldalon vannak.

Ezen sir mellett kelet felé volt a lerombolt sír, ez is téglából állt, a munkások szerint a csontvázon kívül, melynek semmi nyomát nem találtam, csak egy ezüst érmet találtak ezen körirattal: IMP M IVL PHILIPPVS AVG sugárkor. b. n. fő)(SALVS AVG. Salus bban pálczát tart, jobbjaiban kigyót, bal felé fordul. (244—249. Kr. u.) Azonban kaptam néhány gyönyörűen opalizált csavaralaku üvegdarabot, melyeket néhány lépésnyire a síroktól kiástak.

Az ép sír fenekén és oldalain, valamint tetején négy-négy azaz 16 párkányzott tető-cserépből, feje- és lábánál egy-egy s így összesen 18 téglából állt, melyeken az ujjal kerekített vonalokon kívül semmi bélyeget nem láttam. A sír hossza 1° 4" szélessége 17", magassága 14". A földtől képező 4 tégl mind össze volt törve, és a sírban fekvő testnek egyes részeig lehatott.

Az iszapot, és a múlt éjjeli, és a kutatás alatt is hulló eső által átázott földet legnagyobb elővigyázattal, többnyire kezünkkel eltávolítván, a koponyát jobb oldalára hajolva találtam, álla egészen le volt esve. Szemei és fülei körül több szenet, a fülek mellett vasdarabokat találtunk.

A mint tovább ástunk, láttuk, hogy jobbik kezével, fejét támogatva, a bal pedig csipőjén alul feküdt. A többi test fekvése természetes, csak hogy jobb lába szárai kifelé voltak fordítva. Melle jobboldalán, és medenczéjében 9 darab ezüst érmet találtunk, t. i.:

IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG, b. n. skor fő)(IOVI CONSERVATORI, Jup. j. néz, jobbjára alatt a császár. (238—244. Kr. u.)

IMP GORDIANVS^{us} PIVS FEL AVG. b. n. skoron. fő)(P M TR P III COS P P, Imperator áldozva, j. fordul baljában bot. (240. Kr. u.)

IMP PHILIPPVS AVG; u. a. arczkép)(AEQVITAS AVG, j. mérleg, bban bsgsz. j. n. (244—248. Kr. u.)

IMP M IVL PHILIPPVS AVG; b. n. sugárkoronával)(PAX AETERNA, Pax joggal j. fut.

IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG; b. n. skor. fő)(DACIA katonai jelvényvel (250—251. Kr. u.)

HER ETRVSCILLA AVG; b. n. pártás fő félholddal)(PVDICITIA AVG; állva j. n. (249—251. Kr. u.)

IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG; b. n. skor. fő)
(SALVS AVG; jobb. kigyót etet, bb. hasta pura. (251—254. Kr. u.)

IMP CAE C VIB VOLVSIANVS AVG; b. n. skor. fő)
(P M TR P III COS II, a j. n. Imperator jbb. olajágot tart. (253. Kr. u.)

IMP C P LIC VALERIANVS A . . . b. n. skor. fő) (CONCORDIA MILIT, Apollo mindkét kezével katonai jelvényt tart (253—260. Kr. u.)

Ebből kitűnik, hogy a rómaiak a *révpénzt* nem mindig tevék a halottnak szájába, hol azt gyakran találni lehet, hanem a hulla kezeibe is rakák, mint ez még mai nap az erdélyi oláhoknál szokásban van, és legközelebb másutt is tapasztaltam. Így, múlt héten az esztergomi főgymnasiumi tanároktól kaptam egy kisdéd kezét, mely a kéztőtől az ujjak végeig alig tesz 2"-ket, és egy 1800. évi rézkrajczárt tart, annak jeléül, hogy még az esztergomi nép közt is ezen hiedelem él, és a halottat révpénzzel látják el.

Bal lábszáránál egy átfúrt gyöngyalaku üvegdarabra, bal sarkánál pedig egy bronz karikára akadtunk. Üveg- vagy cserépedénynek e helyen semmi nyoma; de a lábak ízei is hiányoztak, mi annál feltűnőbb, mert a fej és a sír vége közt még elég tér volt, hogy az egész hulla elhelyeztessék.

A csontokat gondosan összegyűjtve a n. muzeum számára eltettem, a többi tárgyakat pedig *Benes* igazgató úr ugyanazon muzeumnak ajándékozta.

Bizonyos, hogy itt is az országot mellett egy római sírkert nyúlt el Gordianus — Valerianus császárok idejéig vagyis 138—260-ig Kr. után. Bizonyos az is, hogy e helyen még több, talán igen tanulságos sírokra kellett az első alapok ásása alkalmával bukkanniok, de akkor még egészen más volt az ilyenekről való nézet, és bizonyos, hogy nem *Benes*-féle urak igazgatták az építéseket. Reméljük, hogy ez jövőre nem úgy lesz!

Ercsinben Dr. Tauscher úr jelentése szerint egy helyen annyi hamvveder van, hogy egyik a másikat éri.

Hatvan és Gyöngyös közt szintén egy ilyen érdekes helyre akadtak. Ezt id. Kubinyi Ferencz úrtól hallám. Bár találkoztam

nék, ki az ilyeneket tudományilag kutatná és közlené, mert annyi helyre, mint hová engem hínak, állásomnál fogva sem vagyok képes elmenni, küldeni pedig! kit?

Bogdányban (Szabolcs megye) Farkas Miklós birtokán, ezüst- és arany-pénzeket, agyagedényeket és 4 arany túformát találtak, közlé velem a Debreczenben lakó *Dr. Szabó* úr szabolcsi utam alkalmával. Ugyan ő tőle hallám, hogy *Kösiszegen* (a debreczeni határban) *Rab László* tanyáján egy halom áll, melyet temetőnek használnak. A sírok ásása alkalmával gyakran akadtak különféle pénznemekre. Kár, hogy nincsen *Debreczenben* régiségkedvelő, ki nekünk az ilyenekről néha-néha alaposabb és bővebb tudósítást írna!

(*A Bakony-Nánán*) talált köeszközök közt (l. „Arch. Értes. 255 l.) *Koppe Mór* úr három darabot küldött be megigérvén, hogy a többinek töredékeit is össze fogja szedni. Ezen darabok alakjukra és nagyságukra nézve fölötte érdekesek. Az egyik $15\frac{1}{2}$ " hossza, alól $1''\ 3'''$ -nyi széles, két vége felé hegyes talappal bír; magassága $1\frac{1}{4}$ " átmetszete háromszögű, melynek két oldala kidomborodó, végei felé lelapuló. Anyaga halványzöldes apró feketés pöttű palakő. — A másik darab *ék* alakú, hossza $9''\ 4'''$, legnagyobb vastagsága $2''$, magassága élénél $1''\ 8'''$ fokánál $8'''$. Halványzöldes serpentin, szórványos fehér pöttökkel, csiszolt felülettel. — A harmadik darab az elsőhöz hasonló kétvégű *vésűnek* mondható, hossza $12\frac{1}{2}$ ", kissé felhajló talapzata $2''$ -nyi, magassága $1''\ 5'''$, a háromszögű átmetszete oldalai inkább domborúak mint az első számué. Anyaga fehér agyagpala; felülete völgyeletes; csak egyik részén síma és élt képező. Kár, hogy ezen szép darabot a benne *aranyt* kereső pörök hatfelé törték.

(Sóváraddon) van egy várrom, mely még a rómaiak idejéből származott, mint ez az ott található CPALP feliratu téglákról világos, a mint ezt még kétségtelenebbé tette egy ott talált barna szenes kő, következő felirattal:

SALVO . . . OM
ANTONIN . . .
EST . . . HOR.
N A N A

A kő jobbról el levén törve, egész nagyságát határozottan tudni nem lehet. Így, a mint van, magassága $1\frac{1}{2}$ láb, szélessége valamivel több. A betük le vannak pattogva, hol pontok állanak, de hogy a sorok alig terjedhettek tovább, mint jelenleg vannak, kitűnik a HOR. után lévő szívalaku jegyből, mely ugy látszik, pont helyett szolgált.

Egyv e l e g.

(Az utolsó budai torony), mely a Flórián kápolnája előtt a lóvaspálya felé hatalmas falaival körídomulag terjeszkedik ki, egy mellette épülő ház által befoglaltatván, alkalmasint legközelebb el fog tűnni. Így volt ez azon toronynyal is, mely a híd melletti ház kedvéért leromboltatott, és minden nyom nélkül eltűnt. — Ha egyszer nincsen törvényünk, mely az ilyen régiségeket védelmezzé, és nincs kegyelet és emlékeink irányában, legalább lenne országunk fővárosában annyi figyelem, hogy az ilyen helyeket, melyekről már 30—40 év múlva sem fognak emlékezni, emléktáblákkal megjelelnék. Jól esett Székesfehérvárrt egyik emeletes ház kapui fölött vörös márványtáblán chronostichont olvasnunk, mely az utókornak mondja, hogy a város hajdani bástyái addig terjedtek. E torony is a budai városfalak végpontja, de fogja-e ezt emléktábla jelelni?! — igaz, most nem érünk reá az ilyenekre!

(A bécsi műipari kiállítás) számára ő felsége 50000 ft. ajánlott fel, hogy azon összesen az udvar részére különféle ipar- és művészeti czikkek vásároltassanak. Így tehát az osztrák iparosok nem fognak egyedül műcikkeket készíthetni, melyek minden valódi használat nélkül csak mint remekművek fognak bámultatni, hanem együttesen felállítható műveikkel fel léphetnek, minthogy egész termék butorzata és diszitménye, mely a műiparban való igazi előmenetelről tanuskodik, ezen és még más Lajthán túli főuraktól ajánlandó összegeken fognak megszereztetni.

(A Victoria (ó-budai) téglavető) alsó részében, kutásás alkalmával három különféle alaku cserépedényt találtak. A legnagyobb, mint látszik, felső részén csonka köcsög alaku edény, jelenleg $7''\ 2'''$ magas első átmérője $4''$, a fenekénél $3''\ 6'''$; legnagyobb hasassága, mely majd közepén mutatkozik, $5''\ 5'''$. E helyen egy $1\frac{1}{2}''$ -nyi szalag van, melytől fel- és lefelé $3-4''$ -nyi szalagok futnak körül. Anyaga fényes verhenyes sárga finom agyag. — A másik $4\frac{1}{2}''$ magas hamuszínű bögre, felső átm. $3''\ 5'''$, fenekéé $1''\ 8'''$, legnagyobb hasassága $4''\ 6'''$. — A 3-ik edény virágcserep alaku. Magassága $2''\ 8'''$, felső átmérője $3''\ 2'''$, feneké, mely $8''$ -nyi magasságtól kezdve részint befelé vékonyul, $1''\ 8'''$; felül és a

láb fölött 3 és két körülfutó bottaggal van cifrázva, a cifrázatok közti tér rendetlen borda alakú vonalakkal van díszesítve, az egész pedig vöröses, zöldbe átmenő mázzal bevonva.

Ezen edények a m. n. muzeumnak ajándékoztattak.

(*Egyik ohajunk.*) Bár nem egyenes feladatom a *műipari* mozgalmakra figyelni, még sem tartom ezen mezőt oly különbözőnek, miszerint a régészettől egészen el lehetne választani és agyonhallgatni. Mint a régiségek hő barátai kívánjuk, hogy a műtárgyak épen fentartassanak, a károsítottak, izléssel megújíttassanak, de mikép fog ez minálunk történetni, ha *műiparunk* egyáltalán nem fejlődik és a külfölddel lépést nem tarthat. Nem leszünk-e minden terméseink mellett is a mindent elárasztó külföldi műipar rabjai. Bár figyelnének néha lapjaink ezen irányu ujmutatásinkra, melyeket nem annyira szaktársaink, mint hazafiaink számára különbség nélkül közlünk, és mindnyájuk javára ide iktatunk.

(*A protestans külföld*) vetélkedik a katolikus restauratiói törekvésekkel. Világos bizonyossága a brandenburgi *Katalin* templom, nagyszerű XIV. századbéli góth építmény, mely legujabban 200. a fülkében hiányzott szoborral feldíszítettett. A kar ablakai üveg festmények és az úr feltámadását és Tamás előtt való megjelenését ábrázolják. Az oltár tere Wredow szobrász ajándékából a 12 Apostol óriás szobrával díszített fel.

A (*Monogrammisták*) nélkül sem festészeti, sem arany műveket nem lehet biztonsággal meghatározni. Nagler-nek efféle nélkülözhetlen munkáját Dr. A. Andersen folytatja és már NM-től PD-ig eljutott. Szakférfiak figyelmébe ajánljuk.

(*Bécsben az egyházi építészet*) határozottan jó lábon áll, és mint illik az egyház legjobb korát a remek góthkorszakot választá előmin-tául. Így legalább a vallásos építményekre azonnal reá ismerhetünk. Kívánjuk, hogy *Schmidt* szelleme és befolyása még sokáig tartson. És *Pesten*? Itt a szerencsétlen, bedülő *kávétörő* sztil kapott fel, mint kivételes, nem akarom mondani *magyar izlés*; mert minden kapkodástól, melynek izléstelen ujabbi egyházainkat köszönhetjük, sem egység, sem szépség sem tartósság észre nem vehető — s így nem is csoda, ha ily józan és cél ellenes építmények ismét köhalmazokká válnak, mielőtt még tető alá jönnének.

(*Egy Palermóban ujabban föllelt mozaik*) rajzát találják olvasóink a „Lpzger Illustr.“ április 3-iki számában. A rajz fénykép után készült s igen sikerültnek mondható; a mozaik 36 négyzet méternyi területtel bír s Orpheust állítja elének. Ő fa alatt ül s az éneke által elbájolt állatok körüllötte csoportosulnak, ő felhagyott énekével s éneke hatását figyeli meg.

E jól föntartott szép régiség esetleg az olasz trónörökös palermói tartózkodása alatt került napfényre, midőn a tiszteletére rendezendő tűzjáték céljából a piazza reale-n czölöpöket vertek a földbe.

A képes lap ugyanazon száma a kölni domot egy nagy ábrában állítja elénk, úgy a minő lesz tökéletes kiépülése után.

A munka erélyesen foly.

H. J.

Könyvészet.

Az 1868. jul. 1-ig megjelent *régészeti művek* jegyzéke. Közli Aigner és Lajos könyvkereskedése Pesten (váci utca 17. sz. nemz. szálloda.)

Baldwin, J. D., pre-historic nations; or, inquiries concerning some of the great peoples and civilisations of antiquity, and their probable relation to a stile older civilisation of the Ethiopians or Cushites of Arabia. 2 frt. 40 kr.

Benndorf Otto, griechische und sicilische Vasenbilder. (In 6 Liefgn.) I. Liefg. Tafel I-XIII. 16 frt.

Berichte der antiquar. Gesellschaft in Zürich I. Jahrg. 3. 4. Liefg. 1 frt. 40 kr.

Le Blant, E., manuel d'épigraphie Chrétienne, d'après les marbres de la Gaule. 1 frt. 40 kr.

Broca, P., mémoires sur les caractères physiques de l'homme pré-historique et sur les ossements des ezyies. 116 p.

Burckhardt, I., der Cicerone. Eine Anleitung zum Genuss der Kunstwerke Italiens. 2 Aufl. I. Architektur. 2 frt. 40 kr.

Demmin, A., guide des amateurs d'armes et armures anciennes par ordre chronologique, depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours. Avec tables, monogrammes etc. 682 p.

Dohme, R., die Kirchen des Cisterzienserordens in Deutschland während des Mittelalters. 2 frt.

Erbstein, I. v. A., die Ritter von, Schulthess-Rechberg'sche Münz- u. Medaillen-Sammlung-Ausg. II. II. Abth. 1. 2. Heft. 3 frt. 65 kr.

Friedrichs, Dr. C., Berlin's antike Bildwerke. 2 Bd.: die Bronzen des k. museums erklärt.

V. Hefner, O. T., altbayerische Heraldik unter Zugrundelegung eines neuen allg. Systems der wissenschaftlichen Heraldik. I. Abth. 4 frt.

Lauth, F. J., die geschichtlichen Ergebnisse der Aegyptologie. Vortrag 4. 70 kr.

Marsden — Numismata orientalia illustrata; the plates of the oriental coins, ancient and modern of the collection of the late Will. Marsden 40 16 frt. 50 kr.

T. cz. előfizetőink

NÉVJEGYZÉKE. *)

(Folytatás.)

Ányos Mórész Győrött.
Bardos Ede gazdatiszt Szerencsfalván.
Báró Bésán Nep. János, Giczen.
Bubics Ede Lukácsházán.
Bubics Zsigmond Bécsben.
Casino Munkácson
 Chernelházi **Chernel** Kálmán Kőszegen.
Czirfusz Ferencz, tanár, Baján.
Dr. Dankó József, kanonok Esztergomban.
Dobóczy Ignác Pesten.
Eggenberger Ferdinánd Pesten.
Fabó András, ev. lelkész Agárdon.
Ferenczy Jakab főgymn. igazgató Esztergomban.
Ghyczy Ignác képviselő Pesten.
Kilián Gyö gy, Pesten.
Lipp Vilmos főgymn. tanár Szombathelyen.
Lugossy József, akad. tag Felsőbányán.
Madarassy László h. ügyvéd és tanár Késkeménben.

Matuskovich Polykarp főgym. igazgató Sopronban.
Mihályi János M.-Szigeten.
Szopori Nagy Imre kir. táblai ülnök Pesten.
Nyilas Alajos Cserépfalun.
Pelargus János ev. lelkész Alsó-Dögicsén.
Pfeifer Ferdinand, könyvtáros Pesten.
Radvánszky Béla Sajó-Kazán.
Ráth Mór könyvtáros Pesten.
Sárkány Miklós, apát Bakonybélben.
Simon Vincez prépost Csornán.
Társaskör Trencsénben.
Telegdy M. Könyvtáros Sz.-Samlyón.
Vásarhelyi Géza szolgabíró, Tinnyén.
Vajdovszky János, theol. tanár Szepesváralján.
Véghely Dezső h. ügyvéd Veszprémben.

*) Ide igtatjuk a névsorozatot, hogy azok, kik ena, mint látszik, még igen kevésé művelt téren munkálkodnak, egymással megismerkedhessenek és tudományos viszonyba léphessenek.

AIGNER LAJOS

könyvkereskedésében PESTEN, váczi-utca 18. szám alatt

(Nemzeti szálloda)

valamint minden h. könyvtárban kaphatók a következők:

ARCHAEOLOGIAI MŰVEK:

- Archaeologiai közlemények.** A hazai műmlékek ismeretének előmozdítására kiadja a m. tud. Akadémia I.—VII. kötet. Számos ábrával. (27 frt helyett) 18.—
- Dr. Rómer Flóris és Dr. Henszlmann Imre.** Műrégészeti Kalauz, különös tekintettel Magyarországra. Kiadta a m. tud. Akadémia archaeol. bizottsága. I. őskori műrégészet. II. középkori építészet. 404 fametszettel. 25.—
- Dr. Rómer Flóris és Báth Károly.** Győri történelmi és régészeti füzetek. II—IV. kötet. Ábrával 12.—
- Dr. Rómer Flóris.** A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat 1.—
- Dr. Henszlmann Imre.** A székesfehérvári ásatások eredménye. Számos ábrával. Leszállított áron 4.—
- Dr. Henszlmann Imre** Pécsnek középkori régiségei I. képekkel 3.—
- Vass József.** Erdély a rómaiak alatt. Térképpel. 1.—
- Dr. Rómer Flóris.** Árpás és a mórmezővidéki sz. Jakabról címzett prépostság története. 1.—
- B. Orbán Balázs.** A székelyföld leírása I. II. III. Fametszetekkel. 11.—
- Köváry László.** Erdély építészeti emlékei. Fametszetekkel. 4.—
- Az erdélyi Múzeum-egylet évkönyvei.** I—IV. kötet. Ábrával. 90
- Jerney János.** Keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett. 2 kötet ábrával. 2.—
- Knausz Nándor és Nagy Iván.** Magyar tudományos Értekezés. 2 kötet. (18 frt helyett) 4.—

